

PAŃSTWOWA SZKOŁA WYŻSZA IM. PAPIEŻA JANA PAWŁA II W BIAŁEJ PODLASKIEJ

**KAPITAŁ KULTUROWY
W SIECI INSTYTUCJI SPOŁECZNYCH.
NA PRZYKŁADZIE POWIATU BIAŁSKIEGO**

Sandra Tur

Biała Podlaska 2017

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Sandra Tur

**KAPITAŁ KULTUROWY
W SIECI INSTYTUCJI SPOŁECZNYCH.
NA PRZYKŁADZIE POWIATU BIALSKIEGO**

Biała Podlaska 2017

Wydawca

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Recenzenci

dr hab. Dariusz Wadowski, prof. KUL

dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ

© Copyright by Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej, Sandra Tur

ISBN 978-83-64881-38-1

Nakład: 100 egzemplarzy

Liczba arkuszy wydawniczych: 10

Wydawnictwo PSW JP II
ul. Sidorska 95/97, p. 334R
21-500 Biała Podlaska
www.pswbp.pl

Skład, druk i projekt okładki

Agencja Reklamowa TOP, ul. Toruńska 148, 87-800 Włocławek
tel.: 54 423 20 40, fax: 54 423 20 80, www.agencjatom.pl

Spis treści

Wprowadzenie	5
Rozdział 1. Kapitał kulturowy w teorii socjologicznej	11
1.1. Badania kapitału kulturowego	11
1.1.1. Pionierska koncepcja kapitału kulturowego Pierr'a Bourdieu	17
1.1.2. Kapitał kulturowy w koncepcji Paul'a DiMaggio	25
1.1.3. Sieciowa teoria kapitału kulturowego w teorii Bonnie H. Erickson	27
Rozdział 2. Kapitał kulturowy w społeczeństwie sieciowym	37
2.1. Znaczenie mostów oraz więzi w kapitale kulturowym w sieci Marka Granovetter'a.....	37
2.2. Społeczeństwo sieciowe od Manuel'a Castells'a do Jan'a van Dijk'a	41
2.3. Sieciowość instytucji społecznych Don'a Tapscott'a.....	44
2.4. Instytucje społeczne jako przestrzeń przepływów i wymiany	46
2.4.1. Funkcje i nowa jakość instytucji społecznych w społeczeństwie sieci..	49
2.4.2. Rozwój i dyfuzja kapitału kulturowego w instytucjach społecznych ...	57
2.4.3. Innowacje, technologie informacyjne a instytucje społeczne	60
Rozdział 3. Instytucje społeczne czynnikiem rozwoju kapitału kulturowego społeczności lokalnej powiatu bialskiego.....	65
3.1. Przestrzeń przepływów kapitału kulturowego w sieciach instytucji społecznych Manuel'a Castells'a.....	65
3.2. Sieci instytucji społecznych czynnikiem wzrostu kapitału kulturowego społeczności lokalnej	71
3.3. Wiedza i wykształcenie warunkiem efektywnego wykorzystania kapitału kulturowego i podnoszenia kwalifikacji	79
3.4. Uczestnictwo w kulturze i styl życia wzrostem kapitału kulturowego społeczności lokalnej	86
3.5. Umiejętności korzystania z nowoczesnych technologii jako podstawowe kompetencje instytucji społecznych w sieci	91
Rozdział 4. Przestrzeń przepływów kapitału kulturowego w sieci instytucji społecznych w powiecie bialskim	97
4.1. Współpraca instytucji społecznych w powiecie bialskim jako sieć powiązań... ..	97
4.2. Gęstość i centralność sieci powiązań instytucji społecznych.....	115
4.3. Rodzaje więzi przy współpracy instytucji społecznych w powiecie bialskim....	121

Rozdział 5. Kapitał kulturowy w sieci współpracy głównych instytucji wspierających powiat bialski	131
5.1. Urząd Miasta Biała Podlaska i Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej jako kluczowe platformy współpracy.....	131
5.2. Pomosty i luki strukturalne w sieci Urzędu Miasta Biała Podlaska, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej	138
5.3. Centralność i częstotliwość w sieci wymiany informacji i doświadczeń w instytucjach.....	141
Zakończenie.....	149
Summary	153
Spis rysunków	154
Spis tabel	156
Spis ujętych w sieci instytucji i organizacji oraz ich akronimów	157
Bibliografia.....	160

Wprowadzenie

W dobie postępu techniczno-cywilizacyjnego społeczeństwa stoją na rozdrożu wobec tego co znane, regionalne, wyróżniające z ogółu, a tym co globalne, nowoczesne, nieznane, poddane ciągłej zmianie. To co wyróżnia społeczeństwa i pozwala poczuć się jak „w domu” jest kultura. To dzięki niej narody, całe społeczeństwa, a przede wszystkim społeczności lokalne wyróżniają się spośród ogółu. Stają się unikalne, jedyne w swoim rodzaju. Kultura towarzyszy nam od początku narodzin, aż po sam kres. Ugruntowuje pozycję człowieka, wpływa na wybory oraz kształtuje tożsamość społeczno-kulturową. Stąd też potrzeba studium teoretyczno-empirycznego nad kategorią kapitału kulturowego w sieci instytucji społecznych. Koncepcja kapitału kulturowego na stałe weszła do kanonu socjologicznych rozważań. W ostatnich latach trochę została odłożona na boczny tor, ze względu na dużą liczbę badań i teoretycznych rozważań nad kapitałem społecznym. Niemniej jednak koncepcja kapitału kulturowego opracowana przez Pierre’a Bourdieu jest niezwykle znaczącym wkładem w rozwój socjologii. Z drugiej strony, różne rodzaje kapitałów podlegają konwersji, co umożliwia sprawne ich łączenie, a co najważniejsze, dostatecznie pełny obraz rzeczywistości. Do tej pory powstało wiele rozważań teoretycznych i empirycznych dotyczących kapitału kulturowego, który stanowi cenne źródło wiedzy na temat społeczeństwa. Publikacje z tego zakresu zajmują kluczowe miejsce w krajowej oraz zagranicznej literaturze.

Wielość dostępnych metod i technik pozwala na uchwycenie tylko wycinka rzeczywistości. Z drugiej strony, otaczający świat jest dynamiczny i zmienny. „Żyjemy dziś w świecie, w którym nic nie jest dane raz na zawsze. Musimy stale czynić wysiłek odnowy, stale wszystko renegocjować, poruszając się wśród nieskończonej ilości zmiennych i niewiadomych. (...) Jednocześnie (...) istnieje i zawsze będzie istniała chęć syntetyzowania i pragnienia uchwycenia jakichś ogólnych praw rządzących wydarzeniami”¹. Ze względu na chęć analizy koncepcji kapitału kulturowego, który stanowi znaczącą kwestię wyróżniającą społeczność lokalną należy poszukać innego źródła analizy danych. Niewątpliwie zasadne jest odwołanie się do pozaekonomicznych elementów życia społecznego, które warunkują rozwój na płaszczyźnie lokalnej, jak również regionalnej czy globalnej. Jest to istotne z punktu widzenia istnienia sieci relacji łączących jednostki, instytucje, organizacje, gospodarki, państwa. W czasach globalizacji na dużą uwagę zasługują wszelkie zasoby, posiadane przez aktorów - pojedynczych lub zbiorowych, gdyż wzrasta ich wartość w gospodarce oraz podlegają wymianie. Z drugiej strony ciągle wzbogacane zasoby nigdy nie staną jednostce odebrane, np. w porównaniu z zasobami materialnymi.

Poddając analizie treści strategii rozwoju miasta Biała Podlaska oraz powiatu bialskiego niemalże nie dostrzega się znaczenia kapitału kulturowego jako pewnej kategorii zasobu. Oba dokumenty traktują o kulturze tylko w wymiarze material-

¹ R. Kapuściński, „Rwący nurt historii. Zapiski o XX i XXI wieku”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007, s. 11

nym, biorąc pod uwagę liczbę obiektów muzealnych, sakralnych, turystycznych itp. oraz ich rozmieszczenie. Nie ma zdania dotyczącego relacji i powiązań, które mają najistotniejszy wpływ na rozwój i dyfuzję kapitału kulturowego, społecznego, a tym samym na rozwój całego powiatu bialskiego.

Przegląd literatury zagranicznej, jak i krajowej związanej z kapitałem kulturowym dostarcza informacji, że choć koncepcja ta ma ugruntowaną pozycję teoretyczną, to nie ma w polskiej literaturze przedmiotu całościowej analizy socjologicznej kapitału kulturowego w sieci. Dotychczasowe badania kapitału kulturowego oparte są przede wszystkim na koncepcji wypracowanej przez Pierre'a Bourdieu. Brakuje w literaturze polskiej prac empirycznych, które poddawałyby analizie wpływu kapitału kulturowego na rozwój, współpracę czy komunikację. Większość dotychczasowych publikacji podejmuje polemikę z paradygmatem Pierre'a Bourdieu, część analizuje kapitał kulturowy i jego wpływ na uczestnictwo w życiu społecznym, a przede wszystkim uczestnictwo w kulturze. Z drugiej strony dostępna literatura opisuje i wyjaśnia znaczenie społeczeństwa sieci czy sieciowej analizy społecznej, ale bez odwoływania się i analizy kapitału kulturowego.

Punktem wyjścia będzie zatem socjologiczna analiza kapitału kulturowego opracowanego w nurcie teoretycznych rozważań dotyczących: wartości, współpracy, powiązań, relacji, kompetencji kulturowych. Zagadnieniem nowym będzie odniesienie kapitału kulturowego do rozwoju sieci społecznych i odwrotnie. Sieci społeczne obecnie dostrzeżone i są niezwykle docenione w rozwoju jednostek, organizacji, gospodarek czy państw. Perspektywa sieciowa ukaże przestrzenne ujęcie kapitału kulturowego, jako czynnika stymulującego współpracę oraz na nią wpływającego. Kapitał będzie zasobem, w tym wypadku, instytucjonalnym, który przyniesie profity całej sieci, jak i poszczególnym jej organizacją i instytucją. Z drugiej strony w polskiej literaturze przedmiotu uwidacznia się niedostatek głębszych refleksji nad zasobami kulturowymi społeczności lokalnych. Bardzo mocno podkreślany jest w badaniach aspekt jednostkowy kapitału kulturowego oraz przełożenie jego na funkcjonowanie jednostki w świecie społecznym. Brak jest dogłębnej analizy instytucjonalnej powiatów pod względem rozwoju i dyfuzji kapitału kulturowego. Istotny jest też fakt, iż w komparacji z badaniami prowadzonymi przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych polskie doświadczenie badawcze jest znikome.

Zaprezentowane treści mają charakter teoretyczno-empiryczny. W części empirycznej zastosowane zostaną wybrane narzędzia, metody oraz techniki badawcze. Ze względu na ujętą tematykę najważniejsza w opracowaniu wyników będzie analiza sieci społecznych. Istotną rzeczą będzie uchwycenie, w badaniach i analizie wyników, przepływów wiedzy, doświadczenia/informacji, umiejętności, zasobów ludzkich i materialnych, czyli czynników, które spajają kapitał kulturowy z kapitałem społecznym. Badanie objęło cały powiat bialski, natomiast analizie zostało poddanych 87 jednostek samorządowych, pozarządowych i instytucji związanych z działalnością kulturalną na terenie miasta Biała Podlaska, jak i powiecie bialskim. Badania dotyczyły zawężonego do dwóch lat okresu – początek roku 2013 do końca roku

2014. W badaniu zostało wykorzystanych kilka uzupełniających się metod i technik badawczych. Pierwszą z nich jest metoda danych pomiarowych, która umożliwi zebranie informacji dotyczących współpracy z zakresu kultury danej instytucji z innymi. Była to prośba o wskazanie powiązań z innymi instytucjami i organizacjami z listy potencjalnych kontaktów. Natomiast uzupełnieniem jest wywiad indywidualny dotyczący źródeł i czynników stymulujących akumulację kapitału kulturowego w danej instytucji. Istotne jest uchwycenie charakterystyki lokalnych liderów, którzy wyróżniają się występowaniem wysokiego kapitału kulturowego. Kolejną metodą jest analiza danych archiwalnych, czyli wgląd w dokumenty instytucji i organizacji oraz analiza stron internetowych, dotyczących powiązań, kontaktów, przekazywania wiedzy, informacji, a tym samym wpływie na kapitał kulturowy społeczności lokalnej. Najistotniejsza jednak jest analiza statutów i strategii rozwoju danych jednostek samorządowych i instytucji.

Arbitralnym znaczeniem podczas badań jest wykorzystanie analizy sieci społecznej. Szczególnie ważne jest opracowanie macierzy danych typu „aktor-aktor”, co pokaże sojusze i więzi między badanymi instytucjami oraz „aktor-wydarzenie”, pokazujące uczestnictwo we wspólnych działaniach, a tym samym przepływie kapitału kulturowego. Równie istotna jest metoda miary centralności, czyli analiza poziomu ulokowania instytucji w sieci względem siebie. Metodą centralności była obserwacja liczby powiązań, analiza bliskości czy pośrednictwa. Miary te odzwierciedlają stopień zaangażowania instytucji społecznej w sieci oraz zdolność do uzyskania poparcia dla własnych działań i rozwoju. Miara centralności wskazuje również na występującą hierarchię w sieci – ukazuje lidera w sieci oraz instytucje znajdujące się poza siecią lub nie mające większego wpływu na transfer kapitału kulturowego. Zasadnicze będzie również wykorzystanie analizy sieci społecznych do zaobserwowania występowania bądź nie tzw. „luk komunikacyjnych”, czyli pęknięć strukturalnych powodujących, że kapitał kulturowy nie będzie docierał do określonych instytucji.

Struktura książki składa się z pięciu rozdziałów, których układ jest logiczną sekwencją następujących po sobie teoretyczno-metodologicznych części. Część teoretyczna stanowi zdefiniowanie przedmiotu badań oraz traktuje o rozwoju koncepcji kapitału kulturowego oraz jego krytyce. Jest to też próba przełożenia koncepcji na grunt instytucjonalny powiatu bialskiego z zakresu kultury. Część metodologiczna jest syntezą uzyskanych wyników w toku procedury badawczej.

Rozdział pierwszy poświęcony jest zagadnieniom związanym z koncepcją kapitału kulturowego. Punktem wyjścia jest zaprezentowanie teoretycznego ujęcia koncepcji kapitału kulturowego w Polsce i na świecie. Przedstawiony dorobek naukowy jest odniesiony do konkretnych propozycji opisu i analizy kapitału kulturowego. Zaprezentowane zostały wybrane koncepcje kapitału kulturowego, wychodząc od klasycznej teorii: Pierre’a Bourdieu i Paul’a DiMaggio, kończąc na teoretyczno-empirycznej sieciowej polemice Bonnie H. Erickson z koncepcją Pierre’a Bourdieu.

Rozdział drugi jest całościowym spojrzeniem na kapitał kulturowy oraz możliwością jego zastosowania podczas analizy sieci społecznych. Wskazane i opisane zo-

stały najważniejsze teorie dotyczące sieci społecznych i społeczeństwa sieci. Zaproponowane zostało wykorzystanie ich składowych do rozwoju kapitału kulturowego w kontekście instytucji społecznych.

Przedmiotem rozdziału trzeciego jest teoretyczne ujęcie instytucji społecznych jako czynnika powodującego dyfuzję kapitału kulturowego w sieci instytucji z powiatu bialskiego. Dopełnieniem rozdziału jest próba analizy obecnego poziomu kapitału kulturowego z uwzględnieniem wiedzy, wykształcenia, uczestnictwa w kulturze czy umiejętności korzystania z technologii informacyjnej. W części teoretycznej staram się wskazać te składowe kapitału kulturowego, które mają realny wpływ na rozwój instytucji społecznych.

Rozdziały czwarty i piąty ma charakter empiryczny, stanowiący tym samym próbę przełożenia zaprezentowanych w części teoretycznej koncepcji kapitału kulturowego na grunt instytucji społecznych w powiecie bialskim, jak i w Białej Podlaskiej. Dokonałam syntezy potencjału kapitału kulturowego skumulowanego w sieciach współpracy instytucji społecznych. Punktem wyjścia jest współpraca, wymiana wiedzy, twórców ludowych, wymiana informacji czy świat wartości. Dokonałam rekonstrukcji sieci przepływów różnych zasobów, pod kątem rozwoju kapitału kulturowego, zwracając uwagę na aktorów kluczowych i tych pozostających na peryferiach sieci.

Podstawowym celem pracy jest powiązanie kapitału kulturowego z siecią instytucji społecznych w powiecie bialskim. Przygraniczne położenie powiatu oraz wpływ chrześcijaństwa i prawosławia sprawia, że jest on podatny na wpływy innych kultur. Z drugiej strony silne zakorzenienie w kulturze powoduje umocnienie się tożsamości kulturowej. Instytucje społeczne starają się zadbać o kulturę, która wyróżnia powiat. Niezwykle dba się o zachowanie oryginalnego języka zespołów śpiewaczych, strojów ludowych. Dużo osób, szczególnie starszych, włącza się w odtwierzanie tradycji kulturowych. Z drugiej strony widoczny staje się trend ku kulturze masowej, która na piedestał stawia globalność, a nie lokalność.

Zaproponowana w rozprawie analiza jest punktem wyjścia do odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy instytucje społeczne wykorzystują kapitał kulturowy dzięki tworzeniu powiązań, kontaktów, pomocy, wymianie, a następnie sieci?
2. Czy podejmowane działania przez instytucje społeczne wpływają na rozwój czy redukują budowanie kapitału kulturowego?
3. W jakim stopniu instytucje społeczne zaangażowane są w rozwój kapitału kulturowego w sieci?
4. Jakie relacje występują między instytucjami społecznymi w powiecie bialskim?
5. Czy istnieje aktywna sieć powiązań między bialskimi instytucjami społecznymi z zakresu kultury?
6. Czy istnieją perspektywy nowych powiązań w sieci współpracy instytucji społecznych?

7. Jaki charakter ma współpraca z zakresu kultury instytucji społecznych?

W odniesieniu do prezentowanych pytań badawczych postawiono następujące hipotezy:

1. Instytucje społeczne dzięki rozwijanej współpracy czy pomocy wykorzystują skumulowane zasoby kapitału kulturowego.
2. Podejmowana aktywność instytucji społecznych wpływa w zasadniczy sposób na rozwój kapitału kulturowego w powiecie bialskim.
3. Instytucje społeczne są zaangażowane w rozwój kapitału kulturowego poprzez wymianę doświadczenia, informacji, zasobów ludzkich, materialnych, pomoc.
4. Między instytucjami społecznymi w powiecie bialskim występują przede wszystkim relacje formalne, jednak z dużym udziałem nieformalnych kontaktów, co może ułatwiać współpracę i rozwój sieci.
5. Między instytucjami zajmującymi się kulturą w powiecie istnieje aktywna sieć powiązań z dużą przewagą kontaktów binarnych.
6. W obrębie sieci istnieją nowe możliwości powiązań, natomiast utrudnione są kontakty spoza sieci.
7. Współpraca z zakresu kultury oscyluje przede wszystkim wokół: wymiany wiedzy, czyli organizacji szkoleń, warsztatów, konferencji; wymianie zasobów ludzkich, przede wszystkim twórców ludowych; wymianie zasobów materialnych - książek, obrazów; wspólnej organizacji wydarzeń o charakterze kulturowym oraz realizacji projektów kulturowych z funduszy Unii Europejskiej lub innych dotacji.

Zawarte w tytule rozprawy określenie kapitału kulturowego traktuję, jako rodzaj zasobu, który dzięki kontaktom, wymianie doświadczeń itp. może być kumulowany i wykorzystywany do umacniania pozycji kulturowej powiatu bialskiego. Ze względu na rozległość badań, nie poczyniona zostanie analiza pod kątem artystów, którzy nie są wpisani w ramy instytucjonalne, a którzy mają realny wpływ na rozwój kapitału kulturowego. Cel rozprawy związany jest z analitycznym podejściem do kapitału kulturowego w sieci instytucji społecznych, natomiast głównym celem jest próba odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu kapitał kulturowy funkcjonalnie wpływa na sieć instytucji społecznych w powiecie bialskim. W jakim zakresie jest on wykorzystywany, w jakim zakresie kumulowany.

Jestem świadoma, iż opis i analiza nie wyczerpują pola badawczego. Przede wszystkim celem będzie ukazanie fragmentu rzeczywistości, jaką stanowią instytucje społeczne zajmujące się promowaniem kultury w powiecie. Wymiar instytucjonalny, koncepcja kapitału kulturowego oraz powiązanie wszystkiego w sieci społecznej ma wnieść nową jakość i wskazać praktyczne zastosowanie koncepcji

Rozdział 1.

Kapitał kulturowy w teorii socjologicznej

1.1. Badania kapitału kulturowego

W zmieniającym się świecie kultura daje poczucie stabilności i bezpieczeństwa. Wartości i dziedzictwo kulturowe przekazywane z pokolenia na pokolenie kształtują obraz tożsamości społecznej, która w kulturze może szukać oparcia i otwartości. Kultura wyposaża jednostki, jak i całe społeczeństwa w kapitał, którego nie można zdobyć w żaden inny sposób. W dobie globalizacji kultura daje poczucie wewnętrznej przynależności do społeczności, spójności i zakorzeniania. Zakorzenie w kulturze jest podstawą kształtowania się tożsamości społecznej odpornej na ciągle zmieniające się warunki rzeczywistości. „Tworzywem kultury są, powiada Geertz, znaczenia i wyrażające je formy symboliczne. Przy czym to właśnie znaczenia determinują ludzki sposób istnienia w świecie. Nie są odzwierciedleniem czy pochodną jakiegoś pierwotnego uwarunkowania, ale tym, z czego zbudowana jest ludzka rzeczywistość. (...) Działaniami aktorów społecznych i całych zbiorowości kierują, przynajmniej w pewnym stopniu, specyficzne systemy kulturowe. (...) dla Geertza zaś systemy kulturowe to albo luźno, albo ściśle powiązane ze sobą kulturowe formy życia, utrwalone w symbolach sieci znaczeń”². Sama koncepcja kapitału kulturowego stała się wyróżnikiem jednostek, społeczeństw, regionów czy miast. To on sprawia wrażenie bycia we właściwym miejscu, a także umiejętności dostosowywania się do otaczających nas ludzi, świata. Koncepcja kapitału kulturowego stała się znaczącym paradygmatem w badaniach socjologicznych. Pierwsze badania dotyczyły analizy społeczności francuskiej i amerykańskiej, dopiero później zaczęto dostrzegać znaczenie kapitału kulturowego na gruncie społeczeństwa polskiego. Prekursorem koncepcji był Pierre Bourdieu, do którego doświadczenia i aparatu pojęciowego odnoszono wszystkie kolejne badania czy analizy.

Badania kapitału kulturowego dotyczą uwarunkowań kulturowych jednostek w świecie społecznym. Mają na celu wskazanie różnic w dostępie do form życia społecznego ze względu na posiadany kapitał kulturowy, który wynosi się z domu rodzinnego, środowiska, szkoły. Dzięki kapitałowi kulturowemu możemy analizować implikowane przez niego procesy w świecie społecznym. Pozycja społeczna, a przede wszystkim pozycja społeczna rodziców determinuje wybory i zachowania.

² M. Lubaś, „W świecie niestabilnych całości. Clifford Geertz o współczesnej heterogenizacji kulturowej”, [w:] Szafrński A. A. (red.), „Geertz. Dziedzictwo – Interpretacje – Dylematy”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 35

„Urodzenie” ma wpływ na wybierane szkoły, osiągane rezultaty, cele oraz ambicje. Wszystko to prowadzi do uzyskiwania, utrwalania i przyswajania kapitału kulturowego, który jest wynikiem naszych immanentnych praktyk. Wspomniany kapitał decyduje o pozycji, jaką zajmujemy w życiu społecznym. Mamy wpływ na jego jakość, ale najistotniejszy jest fakt pochodzenia i pozycji rodziców – w szczególności ojca. Warunkuje to naszą życiową pozycję. Innymi słowy mówiąc, czy posiadany i uzyskany kapitał kulturowy wystarczy do osiągnięcia sukcesu, czy na sukces będziemy musieli ciężko zapracować, np. nie mając wystarczających umiejętności, kompetencji, wykształcenia czy znajomości.

W Polsce wykorzystanie kapitału kulturowego odnosi się do badań nad kompetencjami kulturowymi grupy społecznej czy regionu. P. Sztompka w „Sociologii. Analiza społeczeństwa”³ pisze, iż kapitał kulturowy to umiejętności, nawyki, wartości, postawy, normy nabyte w drodze socjalizacji przez jednostki o wyższej pozycji społecznej. Autor twierdzi, iż dziedziczeniu podlega, tak samo jak majątek, kapitał kulturowy. Warunkuje on pozycję jednostki w społeczeństwie. Według P. Sztompki kompetencje kulturowe to nawyki, umiejętności, wartości niezbędne do pełnego korzystania z instytucji, stylów życia. W badaniach kapitału kulturowego przedstawiane są umiejętności uczestnictwa w kulturze oraz wpływ kultury na życie społeczności lokalnej. Kapitał kulturowy również bada się ze względu na jego wpływ na rozwój lokalny czy regionalny. Pojęcie to umożliwia analizę kondycji kulturowej społeczeństwa, co wpływa na zachowanie, wybory, motywy czy odnoszone sukcesy. Liczne są badania dotyczące kapitału kulturowego różnych grup społecznych, w szczególności ludzi młodych i ich umiejętności poruszania się w świecie wartości, kultury itp. Kompetencje kulturowe i kapitał kulturowy są niezbędne do tworzenia społeczeństwa wiedzy, które oparte jest na wzroście roli wiedzy, innowacji i edukacji. H. Domański w książce „Na progu konwergencji. Stratyfikacja społeczna w krajach Europy Środkowowschodniej” analizuje transfer pokoleniowy kapitału kulturowego na osiągnięcia w szkole i w późniejszym okresie na rynku pracy. W swoim opracowaniu bada kraje postkomunistyczne, w tym też Polskę. Wskazuje, iż kapitał kulturowy, jaki wynoszony jest z domu rodzinnego ma wpływ na powodzenie społeczne jednostki. Różnicuje on szanse edukacyjne, karierę zawodową oraz styl życia jednostek. „Wyższy kapitał kulturowy zapewnia wyższy status. Ten z kolei rozszerza wachlarz możliwości uczestnictwa w dobrach kultury, a forma i zakres tego udziału stają się, na zasadzie sprzężeń zwrotnych, jednym z wyznaczników usytuowania ludzi w układzie dystansów społecznych i barier”⁴.

W literaturze socjologicznej kapitał kulturowy definiuje się w podobny sposób i często utożsamia się to pojęcie z kompetencjami kulturowymi. Pojęcie to znalazło swoje zastosowanie również w sferze społecznej, a nie tylko ekonomicznej. W encyklopedii „Sociologia. Przewodnik encyklopedyczny” kapitał kulturowy odnoszony

³ P. Sztompka, „Sociologia. Analiza społeczeństwa”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002

⁴ H. Domański, „Na progu konwergencji. Stratyfikacja społeczna w krajach Europy Środkowowschodniej”, IFiS PAN, Warszawa 1996

jest do ogółu kompetencji kulturowych jednostki lub grupy społecznej⁵. Przekazywany jest dzięki społecznemu procesowi dystrybucji. W „Słowniku etnologicznym” kompetencja kulturowa „jest zawsze kompetencją czyjąś, kompetencją określonej osoby bądź grupy społecznej; różni się zatem od samych norm, wzorów, modeli, reguł i wartości kulturowych (...), jest w różnym stopniu zindywidualizowana i zróżnicowana, nawet w obrębie tej samej grupy kulturowej”⁶. M. Ziółkowski twierdzi, biorąc pod uwagę pojęcie kulturowego zrelatywizowania kompetencji kulturowej, iż jest to wrodzona i naturalna umiejętność człowieka do uczenia się kultury i posługiwaniem się wyuczonych i rozwiniętych umiejętnościami. M. Ziółkowski wyróżnia różne rodzaje kompetencji kulturowych, takich jak: kompetencja – interaktywna, literacka, komunikatywna, socjolingwistyczna oraz milcząca. L. Korporowicz natomiast ujmując kompetencję kulturową, jako „pewną „szansę”, a więc zasób potencjalnych możliwości posiadanych przez umysł jednostki ludzkiej wchodzącej w proces rozwoju kulturowego, jako na zespół cech określających specyficzne predyspozycje uczenia się kultury, jako na konkretny mechanizm posługiwania się rozwiniętymi już zdolnościami czy nawet wyuczonymi umiejętnościami”⁷. W „Słowniku socjologicznym” kapitał kulturowy wyjaśniony jest jako, takie umiejętności jak – „język, wiedza, rozwijane zdolności i umiejętności”⁸. Jest on wyjaśniany pod wspólnym pojęciem „kapitału” i zestawiany z kapitałem ekonomicznym, społecznym i symbolicznym. A. Kłosowska twierdzi, iż kapitał kulturowy jest wynikiem afirmacji kultury. Natomiast u R. Hoggart’a w książce „Spojrzenie na kulturę robotniczą Anglii”⁹ oraz B. Bernstein’a w „Odtwarzanie kultury”¹⁰ można znaleźć, iż kapitał kulturowy w dużej mierze przyczynia się do osiągnięcia przez jednostki statusu społecznego, który przez inne działania nie jest możliwy do osiągnięcia. Uczestnictwo w kulturze uznawanej za wysoką świadczy o chęci utrzymania wysokiego statusu społecznego. W wielu opracowaniach kapitał kulturowy jest łączony z innymi formami kapitału: ekonomicznym, społecznym czy symbolicznym. E. Wnuk-Lipiński w swojej książce¹¹ odnosi się do teorii Pierre’a Bourdieu i analizuje zasoby jednostek, na które składają się takie kapitały jak: polityczny, społeczny, materialny i kulturowy. Autor podkreśla również fakt, iż bardzo ważnym składnikiem kapitału kulturowego jednostki jest jej wykształcenie oraz wyniesiony z domu rodzinnego kapitał kulturowy.

⁵ A. Mikusińska, „Socjologia. Przewodnik encyklopedyczny”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 81

⁶ M. Ziółkowski, „Słownik etnologiczny”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 1987, s. 172.

⁷ L. Korporowicz, „Socjologia kulturowa. Kontynuacje i poszukiwania”, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 43

⁸ K. Olechnicki, P. Załęcki, „Słownik socjologiczny”, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 2002, s. 91

⁹ R. Hoggart, „Spojrzenie na kulturę robotniczą Anglii”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1976

¹⁰ B. Bernstein, „Odtwarzanie kultury”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1990

¹¹ E. Wnuk-Lipiński, „Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany społecznej”, Warszawa 1990

Kapitał kulturowy rozpatrywany jest z dwóch perspektyw: jednostkowej i społecznej¹². Oba podejścia są jednakowo ważne, gdyż wzajemnie się uzupełniają i przenikają. To, jak duży kapitał kulturowy posiada jednostka wpływa na całą społeczność. Natomiast kapitał kulturowy społeczności lokalnej, w której jesteśmy zakorzenieni ma wpływ na zasoby naszego kapitału. Na perspektywę społeczną kapitału kulturowego składa się: infrastruktura edukacyjna, struktura zawodowa, struktura socjolektalna, homogeniczność-heterogeniczność kulturowa, instytucjonalizacja wartości i ich infrastruktura środowiskowa, struktura społeczna, kryteria mobilności i reprodukcji, rozmieszczenie przestrzenne instytucji upowszechniania kultury i ich oferta, folklor i jego zasięg społeczny, dziedziny i obszary zmian (innowacji) kulturowych i ich struktura. O podejściu społecznym nie można byłoby mówić bez ujęcia aspektu jednostkowego, na który składa się: zdobyte wykształcenie, umiejętności, kompetencje w zakresie komunikacji symbolicznej, zakorzenienie w kulturze, orientacja na wartości, aspiracje życiowe i otwartość na nowe doświadczenia, style uczestnictwa w kulturze, zwyczaje oraz gotowość do zmian. Ważną rolę odgrywają kompetencje kulturowe w połączeniu z postrzeganiem¹³. Kompetencje stają się składową kapitału kulturowego, kiedy znajdują się w określonym miejscu - regionie, mieście czy instytucji - i zostaną zakomunikowane innym. Komunikowanie powoduje, iż kompetencje kulturowe nabierają znaczenia w ramach panujących w danym miejscu zwyczajów, wartości, reguł gry, stają się kompetencjami mającymi wartość wymienną, czyli kapitałem. Kapitał wiąże się z takimi cechami, które można porównać z innymi – wymieniać, poddawać konwersji. Wymiana kapitału kulturowego ma znaczący wpływ na osobiste powodzenie jednostki, jak i całej instytucji. Im wyższa jest suma kapitałów w danej instytucji, tym efektywniej ona funkcjonuje.

Ważną kwestią związaną z kapitałem kulturowym jest uczestnictwo w kulturze. Uczestnictwo najczęściej utożsamiane jest z korzystaniem z zasobów kultury, które tworzone są przez instytucje do tego powołane. Uczestnictwo w kulturze – jak pisze Andrzej Tyszka – to „(...) indywidualny udział w zjawiskach kultury – przyswajanie jej treści, używanie jej dóbr, podleganie obowiązującym w niej normom i wzorom, ale także tworzenie nowych jej wartości oraz odtwarzanie i przetwarzanie istniejących”¹⁴. W tym znaczeniu, partycypacja kulturowa, rozumiana jest jako zjawisko, które jest odrębne od człowieka. Kultura traktowana jest jako coś zewnętrznego względem jednostki ludzkiej i jest przez nią dowolnie przyswajana i modyfikowana, w zależności od umiejętności i potrzeb oraz środowiska, w jakim się poruszamy. Trzeba zauważyć, że często tradycyjne ujęcie uczestnictwa w kulturze wprowadza pewien podział na nadawców (twórców, artystów) i odbiorców (osoby, które chodzą do teatru, kina, do galerii sztuki, muzeum). Wskazuje to na to, iż nadawcą są osoby,

¹² M. S. Szczepański (red.), „Kapitał społeczno-kulturowy a rozwój lokalny i regionalny”, Śląskie Wydawnictwa Naukowe, Tychy 2000

¹³ A. Sadowski, Uwarunkowania konwersji zróżnicowania kulturowego mieszkańców dużego miasta pogranicza w kapitał społeczny i kulturowy [w:] Szczepański M. S. (red.), „Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów”, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008

¹⁴ A. Tyszka, „Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1971, s. 122

które są przez odbiorców uznawane za godne zaufania i profesjonalne w swojej dziedzinie. Sztuka była domeną klas uprzywilejowanych, jak pisał Pierre Bourdieu, czyli ludzi o wysokim kapitale kulturowym, którzy byli w stanie korzystać z dóbr kultury. Jednak, czy w dzisiejszych czasach rzeczywiście tak jest? Jak pisze Pierre Bourdieu w „Dystynkcji. Społeczna krytyka władzy sądzenia”: „Istnieje pewna ekonomia dóbr kulturowych, lecz ma ona specyficzną logikę, którą należy wyraźnie wyodrębnić, aby nie popaść w ekonomizm. To zaś stanie się możliwe, jeśli najpierw ustalimy warunki, w których produkowani są konsumenci dóbr kultury i ich gusta oraz opiszemy jednocześnie rozmaite sposoby przyswajania sobie przez nich tych spośród owych dóbr, które w danym momencie traktuje się jako dzieła sztuki, a także jeśli ustalimy społeczne warunki konstytucji sposobu przyswajania ich sobie uważanego za prawomocny”¹⁵. Co za tym idzie, to co powszechnie uważane jest za sztukę jest zmienne, a owe zmiany w dużej mierze opierają się na postępie technologicznym i roli informacji we współczesnym świecie. Z uwagi na to, warto jest zastanowić się nad szeroko rozumianą edukacją medialną, która powoli wkracza do polskich szkół. Edukacja medialna to nic innego, jak nauczanie świadomego i krytycznego korzystania ze środków masowego przekazu. Edukacja medialna pełni dwie podstawowe funkcje: kształceniową i wychowawczą. Opiera się na przekazywaniu i kształtowaniu wartości oraz rozwijaniu umiejętności niezbędnych przy obsłudze mass mediów i multimediów. Wszystkie wymienione elementy sprowadzają się do stwierdzenia, iż tworzona i postrzegana społecznie sztuka współczesna, wynika z rozwoju Internetu, a tym samym z przemian zachodzących w świecie społeczno-kulturowym. Współczesnego artystę czy „nadawcę” sztuki determinuje rozwój możliwości multimedialnych, ale i też zdolności odbioru tejże sztuki przez same społeczeństwo. Precyzując, sztuka przestała być tylko zajęciem klasy uprzywilejowanej. W dzisiejszym świecie tworzyć sztukę mogą wszystkie te osoby, które mają możliwości, wiedzę i talent oraz często pieniądze. Sztuka przestała być zamknięta dla tzw. odbiorców. Obecnie każdy może stać się odbiorcą i nadawcą sztuki. Asymetryczność relacji zaciera się.

Reasumując, trafnym spostrzeżeniem jest twierdzenie Ryszarda Kapuścińskiego odnośnie kapitału kulturowego, choć nie jest on tak przez niego definiowany. Dostrzegł on znaczący wpływ kultury na jednostkę, a tym samym na życie społeczne. Autor pisze, iż „(...) po doświadczeniach drugiej połowy XX wieku zaczynamy się w końcu zastanawiać, dlaczego jedni się rozwijają, a inni nie. I dochodzimy do wniosku, że coś musi tkwić w kulturze; że czynnik kultury powinien być rozważany jako powodujący wzrost, albo zastój. Zawsze było to zrzucane na przyczyny ekonomiczne, ustrojowe, często ideologiczne. Lecz dziś widzimy, że kraje tego samego ustroju, tej samej ekonomiki, stosujące te same rozwiązania polityczne, mające w końcu niemal to samo położenie geograficzne, rozwijają się bardzo różnie. Zatem widocznie coś tkwi w kulturze. (...) Kultura jest jak gdyby zagadką: w jej wartościach, hierarchii, treściach leży prawdopodobnie odpowiedź na pytanie, dlaczego jesteście tacy a nie

¹⁵ P. Bourdieu, „Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzenia”, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2005, s. 9

inni, dlaczego jesteśmy zacofani lub się rozwijamy. (...) Stąd stosunek do kultury i jej badanie to fundament dla zrozumienia całego procesu rozwoju – co najważniejsze – dla zrozumienia miejsca społeczeństwa na scenie świata”¹⁶. Badania empiryczne kapitału kulturowego w jednoznaczny sposób wskazują na wartość i znaczenie tej koncepcji oraz zajmowane przez nią kluczowe miejsce w licznych analizach socjologicznych. Kultura, dziedzictwo kulturowe, to wartości bardzo cenione w dzisiejszej rzeczywistości. Ich znaczenie dostrzega się w planowaniu polityki państwa czy wszelkich strategii. Dużą uwagę również skupia promowanie, konserwowanie, ochrona wszelkich form kultury. „W dobie integracji europejskiej wspólnota krajów europejskich (UE) dążąc do rozwoju społeczno - gospodarczego wszystkich jej uczestników stara się – jak to wynika z deklaracji – o: ochronę dziedzictwa kulturowego całej Europy i o zachowanie odrębności i różnorodności kulturowej poszczególnych państw, narodów, czy też grup etnicznych. Nie jest to łatwe przedsięwzięcie, wszakże przyjęta opcja jest jak najbardziej właściwa i mieści się w koncepcjach zrównoważonego rozwoju. Uwzględnia ona zarówno racje regionalne (charakter, specyfikę kulturową regionu...), narodowe (kultura narodowa...), jak i – w ujęciu całościowym – europejskie”¹⁷. Z literatury przedmiotu, jak i obserwacji można zauważyć, że kultura jest istotnym elementem rzeczywistości społecznej. Kreuje zachowania, wpływa na nie oraz jest immamentną składową tożsamości grupowej. Z drugiej strony w polityce państwa, w strategiach miast czy powiatów daje się zauważyć inne oddziaływanie kultury, a mianowicie jej wpływ na rozwój gospodarczy. Jako czynnik stymulujący wpływa kultura na: „1. rynek pracy poprzez tworzenie miejsc pracy w publicznych instytucjach kultury, czy w organizacjach *non-profit*; 2. wzrost liczby miejsc pracy w sektorach komplementarnych (np. turystyka, rekreacja, edukacja); 3. wzrost dochodu budżetu lokalnego poprzez sprzedaż dóbr i usług kultury na rynku oraz zysków pośrednich, np. podatki od nieruchomości, dochodowe od osób fizycznych i firm; 4. atrakcyjność inwestycyjną miasta/regionu; 5. rozwój infrastruktury przestrzennej, rewitalizację obszarów wiejskich i miejskich oraz przemysłowych; 6. tworzenie pozytywnego wizerunku miasta/regionu, podwyższenie kapitału ludzkiego oraz jakości życia; 7. umacnianie więzi społecznych”¹⁸. Kultura w tym wypadku ujmowana jest jako świat symboli, wartości, norm czy obyczajów, a z drugiej strony kultura jest poddawana konwersji na kapitał ekonomiczny danego regionu, miasta czy powiatu.

¹⁶ R. Kapuściński, „Lapidaria”, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1997

¹⁷ K. Ickiewicz, „Tożsamość kulturowa obszarów przygranicznych w dobie globalizacji”, Wydawnictwo „Bernardinum”, Pelplin 2006, s. 11

¹⁸ W. Knapik, M. Kowalska, „Kapitał ludzki, kulturowy i społeczny a jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich województwa małopolskiego”, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 2011, s. 16

1.1.1. Pionierska koncepcja kapitału kulturowego Pierre'a Bourdieu

Pojęcie kapitału kulturowego na stałe weszło do kanonu socjologicznego. Prekursorem terminu był Pierre Bourdieu. Mimo iż Bourdieu zajmował się różnymi zagadnieniami, to pojęcie kapitału i klas społecznych najbardziej wpisało się w ramy socjologii. Bourdieu w swojej pracy czerpie z teorii oraz praktyki Karola Marksa oraz Maxa Webera, łącząc teorię położenia klasowego z analizą grup statusowych – stylem życia, wartościami, podejściem do sztuki, kultury. Najważniejsze w jego pracy jest zmienione podejście do pojęcia „kapitału”, które nie tylko bazuje na zasobach ekonomicznych i materialnych, ale skupia się również na jego niematerialnej, strukturalnej formie. Bourdieu wyróżnia cztery rodzaje kapitału: ekonomiczny, społeczny, kulturowy oraz symboliczny. Kapitał ekonomiczny służy pomnażaniu zasobów materialnych oraz wytwarzaniu towarów i usług. Kapitał społeczny, to relacje oraz posiadany status w grupie bądź w sieci społecznej. Kapitał kulturowy odnosi się do posiadanych umiejętności, zwyczajów, wartości, nawyków, stylu życia, umiejętności językowych i edukacyjnych, gustu czy ukończonych szkół. Natomiast „(...) kapitał symboliczny albo inaczej, wykorzystywanie symboli do uprawomocnienia posiadania pozostałych trzech typów kapitału na różnych poziomach i w różnych konfiguracjach”¹⁹. Wymienione typy kapitału mogą być dowolnie konwertowane i przekształcane, ale tylko w pewnym stopniu. „W literaturze światowej znaleźć można zresztą coraz więcej prac sugerujących, iż sieci kapitału społecznego są o wiele silniejszymi determinantami zasobów kapitału kulturowego od ekonomicznie zdefiniowanych struktur klasowych (np. Erickson, 1996). Obok ujęć przedstawiających kapitał kulturowy jako efekt konwersji zasobów kapitału społecznego, czy też jako narzędzie wzmacniania sieci społecznych, wskazuje się także coraz częściej na to, że zasoby kapitału kulturowego mogą być też dobrymi predyktorami posiadanych sieci kapitału społecznego”²⁰. Według koncepcji konwersja różnych kapitałów jest arbitralnym znaczeniem w działaniu społecznym. Zdaniem Bourdieu podział kapitału wpływa na strukturę klasową systemu społecznego. Wymieniona struktura natomiast ma wpływ na wielkość kapitału, który jest posiadany przez daną grupę. Z tego wynika, że klasa dominująca będzie miała największą ilość - czterech typów kapitału, klasa średnia nieco mniejszą, a klasa niższa najmniejszą ilość. Niestety nie jest to takie proste, gdyż struktura nie opiera się na hierarchii linearnej. W każdej klasie znajdują się osoby lub grupy osób, które posiadają większą bądź mniejszą ilość danego kapitału w porównaniu do reszty swojej klasy społecznej. W każdej klasie społecznej występują trzy frakcje: dominująca, pośrednia i zdominowana. Każda z tych frakcji różni się między sobą w zależności od posiadanego

¹⁹ J. H. Turner, „Struktura teorii socjologicznej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 597

²⁰ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy – założenia i perspektywy zastosowań teorii Pierre'a Bourdieu”, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego [w:] Psychologia Społeczna, tom 4 1-2 (10) 12-25, Warszawa 2009, s. 17

typu kapitału. Bourdieu w „Dystynkcji” zwraca uwagę na charakter klasy średniej, jako poddanej najsilniejszej presji sprostania i dostosowania norm kulturowych narzucanych przez klasy wyższe. Znacząca część klasy średniej aspiruje do pozyskania kapitału kulturowego klasy wyższej, gdyż jego znaczenie jest tak samo ważne jak posiadanie kapitału ekonomicznego. Samo posiadanie kapitału ekonomicznego nie wystarczy do uzyskania prestiżu i szacunku społeczeństwa. „Jak jednak argumentuje Bourdieu, natura znacznej części form kapitału kulturowego jest taka, że ich pełna asymilacja wymaga długotrwałej socjalizacji, zwłaszcza we wczesnych latach życia. Wtedy też kształtują się podświadome skłonności, gusty, preferencje kulturowe i wartości należące do kluczowej kategorii ucieleśnionego kapitału kulturowego. Ich zmiana jest niezwykle trudna, a często możliwa do osiągnięcia tylko na poziomie powierzchownego dostosowania się do norm kultury, do której przedstawiciele klasy średniej aspirują. To zewnętrzne dostosowanie się do norm kultury dominującej, związane z przyswojeniem formalnych praktyk kulturowych bez pełnej asymilacji związanych z nimi wartości i deklaratywnym podzieleniem dominujących ocen estetycznych, wiąże się z dwoistością świata preferencji kulturowych klas średnich, czyli aspirujących. Owa dwoistość, jak pisze Bourdieu, związana jest z wyraźnym podziałem na sferę wartości deklarowanych i wartości w pełni uznawanych. Za podziałem tym idą podziały na pracę i dom, a więc życie publiczne i prywatne, świat interesów i życie rodzinne, biznes i sztukę itd. Jest to podział świata społecznego klasy średniej na część zdominowaną przez wartości kulturowe klasy dominującej, w której zachowywać się należy według wyznaczonych przez nią norm, i część od tej dominacji niezależną. Ta część to terytorium prywatne, na którym – poza publiczną obserwacją i bez przyjmowania roli i maski z Goffmanowskiego „teatru życia codziennego” – można zachowywać się zgodnie z własnymi wartościami i skłonnościami (...). Ta dwoistość świata społecznego klasy średniej obca jest zarówno klasom wyższym (łącznie z ich zdominowaną frakcją „kapitalistów kulturowych”), jak i w dużym stopniu nieaspirującym do wyższego statusu klasom niższym, które żyją w świecie spójnym, niepodzielonym na scenę i kulis, niewymagającym zewnętrznego dostosowywania się do dominujących norm kulturowych”²¹. Klasa wyższa przyjmuje swoją kulturę jako coś oczywistego, wpajanego od urodzenia. W pełni się z nią asymiluje i nie musi starać się jej poznawać, jak to ma miejsce w przypadku klasy średniej. Z drugiej strony klasy niższe nie aspirują do poznania kultury wyższej z tego względu, że są przy tym ponoszone zbyt duże koszty i staje się to dla nich nieopłacalne, co prowadzi do tego, że funkcjonują w kulturze sobie znanej najlepiej. „Warto podkreślić znaczenie kosztów aspiracji kulturowych klas średnich. Są one często niezwykle wysokie i nie ograniczają się do kosztów finansowych ponoszonych na uzyskanie kompetencji w zakresie znaczących praktyk kulturowych, na uczestnictwo w tych praktykach (np. koszty wyjazdów wakacyjnych w miejsca o wysokim statusie kulturowym, czy też uczęszczanie do teatrów czy filharmonii). Równie ważne mogą być tu

²¹ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s. 19

niewymierne psychologicznie inwestycje, głównie te związane z koniecznością uczestniczenia w praktykach kulturowych wbrew sobie. Chodzi tu o konsumpcję dóbr kultury bez czerpania z nich satysfakcji, jaka jest udziałem przedstawicieli klas wyższych. Osoby pozbawione odpowiednich kompetencji kulturowych (zawartych w habitusie) mogą wręcz cierpieć, zmuszając się do praktyk kulturowych, które uważają za niezbędne ze względów statusowych. Targać mogą nimi jednocześnie ciągłe niepewności co do naturalności i poprawności własnych zachowań. Duża część form manifestujących kompetencje kulturowe, wymaga bowiem nie tylko pewności siebie, związanej z wczesną socjalizacją, gwarantującą głębokie opanowanie odpowiednich konwencji. Wymaga ona także twórczego, przynajmniej w pewnym zakresie, podejścia do kultury, tworzenia subiektywnych jej interpretacji oraz budowania z jej elementów spersonalizowanych kombinacji będących podstawą własnego stylu, którego posiadanie jest warunkiem osiągnięcia najwyższego statusu w polu kultury. Wymaga to nabycia pewnego dystansu do wszelkich form kulturowych, do twórców i autorytetów w polu kultury, a także do samego siebie. Na taką swobodę nie mogą sobie zwykle pozwolić przedstawiciele aspirujących klas średnich, bo grozi ona demaskacją słabości ich kompetencji kulturowych, ich pasywnego stosunku do dominujących wzorców kultury. (...) Jak sugeruje P. Bourdieu, można mówić w kontekście opisywanych mechanizmów o paradoksalnej sytuacji polegającej na tym, że w pewnym sensie klasa średnia okazuje się ofiarą przemocy symbolicznej w większym stopniu niż marginalizowana w kategoriach ekonomicznych klasa niższa. Ta ostatnia bowiem w znacznym stopniu wolna jest od wspomnianych tu wymiernych i niewymiernych kosztów inwestycji w kapitał kulturowy²². W swoich badaniach – Bourdieu zaznaczał – iż socjalizacja posiada charakter klasowy i polega na wskazywaniu i uczeniu tego, co jest wymagane w danym środowisku, a czego nie należy robić. Determinuje to nasze zachowanie przez całe życie. Przez tak ugruntowaną socjalizację wiemy, jakie są nasze możliwości, a co nie jest w naszym zasięgu. Pozycja klasowa rodziców ma bardzo duży wpływ na nasze szanse i możliwości w życiu. Determinuje to wybierane przez nas szkoły, uzyskiwane rezultaty, zdolności językowe, kompetencje kulturowe, itp.

Dużym zainteresowaniem Bourdieu cieszył się dostęp do dóbr symbolicznych, przez co rozumiał – uzyskiwane wykształcenie, znajomości. To w dużej mierze decydowało o pozycji w hierarchii społecznej. W teorii klasa społeczna to zbiór osób, które posiadają jednakowy habitus, czyli wspólny wynik oddziaływań socjalizacyjnych. „O przynależności do tak rozumianej klasy nie decyduje ani posiadanie lub nieposiadanie środków produkcji, wysunięte na pierwszy plan przez Marksa, ani sytuacja rynkowa, którą wyeksponował – poprawiając Marksa – Max Weber, lecz całokształt społecznych cech jednostki determinujących jej pozycję w społeczeństwie. Tym samym termin „klasa” staje się terminem jak najbardziej ogólnym, znajdującym zastosowanie zawsze wtedy, gdy w grę wchodzi społeczna nadrzędność lub podrzędność

²² T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s. 19

niezależnie od tego, jakie są ich źródła”²³. W ujęciu Bourdieu przynależność do danej klasy społecznej determinowana jest całokształtem umiejętności, jakie posiada jednostka. Kompetencje te nabywane są dzięki wychowaniu, szkole oraz kulturze i środowisku, w jakim się poruszamy. Obok terminu „klasa społeczna” istotna jest – w koncepcji Max’a Weber’a – warstwa społeczna, która trafnie ujmuje obserwacje Pierre’a Bourdieu. „Według Webera klasy społeczne są uwarunkowane wyłącznie swym „czysto” ekonomicznym położeniem, natomiast warstwy społeczne zawierają pewne typowe komponenty życiowych losów jednostki, które związane są z negatywną bądź pozytywną oceną, z określonym prestiżem przyznanym osobom, zajmującym dany rodzaj pozycji. Uwarstwienie diagnozuje nierówność społeczną, wielorako obiektywnie uwarunkowaną, ale też silnie zakotwiczoną w systemie wartości danego społeczeństwa. To ze względu na system wartości uznawany przez członków danego społeczeństwa pewne kategorie ludności zajmujące dany rodzaj pozycji cieszą się większym szacunkiem i prestiżem, a inne mniejszym”²⁴. Max Weber określa warstwy społeczne jako: „1. zbiory ludzi, choćby o amorficznej strukturze, którzy zajmują pozycje cieszące się określonym poziomem prestiżu – honoru; 2. zbiory ludzi charakteryzujących się specyficznym stylem życia, tj. sposobami, zakresem i formą uczestnictwa w konsumpcji dóbr materialnych i kulturalnych; 3. zbiory ludzi wyodrębniające się od siebie określonymi dystansami społecznymi, czyli zakresami styczności, stosunków, w jakie mogą ze sobą wchodzić, a jakie godzą w prestiż danej warstwy”²⁵. Warstwy społeczne Weber’a ukazują zróżnicowanie społeczne, o którym pisał P. Bourdieu w kontekście klas społecznych. Hierarchizują one społeczeństwo ze względu na posiadany status i związany z nim prestiż. Jak pisał Weber warstwy społeczne są od siebie wyodrębnione na drodze pola styczności, jakie posiadają, co wpływa również na przenikanie się w pewnym stopniu różnych warstw.

Zasadnicze znaczenie w teorii gwałtu symbolicznego ma pojęcie kapitału. Pierre Bourdieu wraz z J.-C. Passeron’em w książce „Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania” przyjmują, że kapitał kulturowy jest składową teorii reprodukcji kulturowej. Kapitał kulturowy jest według autorów jednym z kilkunastu pojęć. Obok kapitału wymieniają takie elementy jak: przemoc symboliczna, etos, habitus, postawa, schemat myślowy, reprodukcja społeczna i kulturowa czy arbitralność kulturowa. Według autorów kapitał kulturowy składa się na system zhierarchizowanych i aprobowanych treści kultury, który jest przyswojony przez jednostkę. Składa się na niego m. in.: wiedza, dążenia i styl życia, stanowiące zasoby do rywalizacji z innymi jednostkami. Podstawą kapitału kulturowego jest kapitał lingwistyczny, czyli zdolność posługiwania się językiem, która jest udoskonalana dzięki systemowi edukacji oraz w dużej mierze przez rodzinny przekaz językowy. „Bourdieu zwraca w tym kontekście uwagę za Williamem Labovem na zagadnienie zróżnicowania kompetencji językowych, przejawiających się nie tylko w kontraście między wyrafi-

²³ J. Szacki, „Historia myśli socjologicznej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 897

²⁴ J. Turowski, „Sociologia. Wielkie struktury społeczne”, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1999, s. 179-180

²⁵ Ibidem, s. 180

nowaniem i elegancją językową klas wyższych a ich brakiem w klasach niższych, ale i w hiperpoprawności językowej klas średnich – niższych, widocznej między innymi w szttywności gramatycznej (Labov, 1966). Ów deficyt kompetencji twórczych, brak kreatywnych umiejętności interpretacyjnych w polu kulturowym powoduje także, że klasy zdominowane kulturowo mają kłopot z uchwyceniem dynamicznego charakteru kultury jako takiej, w szczególności kultury wyższej. Nieustanna zmiana mód, w szczególności wyrafinowanych, powoduje więc, że każda nowa fala mody oddala kulturę wysoką od klasy robotniczej (Cohen, 2007), ale także od klasy średniej, podejmującej próby dostosowania się do nowych norm kulturowych zwykle za późno, wtedy gdy są już powszechnie znane i tracą posmak elitarności²⁶.

Równie ważnym pojęciem w reprodukcji kulturowej stanowi habitus, który traktowany jest jako „kompleks interioryzacji, czyli tendencji, postaw dyspozycji uzewnętrznionych, wprowadzonych w sferę ludzkich nawyków. Habitus rozciąga się na dziedzinę ocen, emocjonalnych reakcji, stosunku do wartości. Jest on właśnie rezultatem subiektywizacji obiektywności, wyrażającym się znów w sposób obiektywny”²⁷. Habitus to swojego rodzaju uzewnętrznienie tego, co w człowieku jest wewnętrzne. Jest to cała gama przekonań, nawyków, norm. Wszystko to, co nabywane jest w toku socjalizacji. „Schematy habitusu, stanowiące pierwotne formy klasyfikowania, zawdzięczają skuteczność temu, że funkcjonują pod poziomem świadomości i dyskursu, a zatem poza zasięgiem weryfikacji i kontroli. (...) Uruchamiają przy tym najbardziej podstawowe zasady konstrukcji i oceny świata społecznego (...). Smak stanowi praktyczną umiejętność władania rozkładami: pozwala odczuć albo przeczuć, co może lub nie może się wydarzyć, albo w nieoddzielony sposób, co przystoi, a co nie przystoi jednostce zajmującej taką czy inną pozycję w przestrzeni społecznej. Smak działając na zasadzie, by tak rzec, poczucia orientacji społecznej (*sense of one's place*), kieruje osoby zajmujące określone miejsce w przestrzeni społecznej w stronę pozycji społecznych dostosowanych do ich właściwości, czyli w stronę praktyk lub dóbr odpowiadających osobom zajmującym te pozycje, które do nich „pasują”²⁸.

Pierwotnie kapitał kulturowy był traktowany przez P. Bourdieu jako zasób, dzięki któremu jednostka mogła funkcjonować w strukturze społecznej. Dopiero później autor zastosował to pojęcie do analizy klas społecznych i zbiorowych habitusów. Takie podejście ujmuje wpływ strukturalnych czynników, które są wynikiem zajmowanych pozycji w danym polu. Pole podlega ciągłej dynamice i znajduje się pod wpływem czynników historycznych. P. Bourdieu odrzucając perspektywę marksowską, którą dominuje ekonomia, rozszerza pojęcie kapitału o wymiar kulturowy i społeczny. W ten sposób wskazuje na wielość zasobów, które wpływają na pozycję społeczną jednostki oraz różnorodne działania pól. „Kapitał kulturowy w większości swoich form jest do-

²⁶ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s.19

²⁷ A. Kłoskowska, „Teoria socjologiczna Pierre’a Bourdieu. Wstęp do wydania polskiego”, [w:] P. Bourdieu, J.-C. Passeron, „Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania”, Warszawa 1990, s. 9

²⁸ A. Jasińska-Kania, L. M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, „Współczesne teorie socjologiczne” T2, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 634-635

skonałym przykładem zasobu wymagającego długotrwałej akumulacji (często wieloletniej nauki, a w pewnych formach wręcz wielopokoleniowego przyswajania norm kulturowych), ale dającego bezpieczeństwo lokaty, gdyż pozbawienie posiadacza większości jego form jest praktycznie niemożliwe. Nawet ukradzione dyplomy dają się zwykle odtworzyć na podstawie innych dokumentów, nie mówiąc już o wiedzy, która pomimo ulotności ludzkiej pamięci zwykle na trwale pozostaje w umyśle. Wartość kompetencji kulturowych zmniejszać się natomiast może przede wszystkim w wyniku rozwoju i przemian świata społecznego, w którym znaczenia i prestiżu nabierać mogą inne formy wiedzy i kultury”²⁹. Kapitał zawsze związany jest z określonym polem. Pole w koncepcji Pierre’a Bourdieu definiowane jest jako „(...) sieć albo konfigurację obiektywnych relacji między pozycjami. Pozycje zaś są zdefiniowane obiektywnie ze względu na swoje istnienie i ze względu na uwarunkowania, jakie narzucają osobom czy instytucjom je zajmującym. Określają ich aktualną i potencjalną sytuację (*situs*) w strukturze dystrybucji różnych rodzajów władzy (czy kapitału). (...) Posiadanie zaś owej władzy (kapitału) określa dostęp do specyficznych korzyści, o które toczy się gra w danym polu”³⁰. P. Bourdieu wprowadził pojęcie pola, by podkreślić znaczenie myślenia relacyjnego. Kapitał kulturowy wyznacza zasoby jednostek takie jak: postawy, wiedza, kompetencje i umiejętności, nabywane w toku socjalizacji, edukacji, akulturacji. Posiadane dobra kultury, funkcjonujące jako kapitał kulturowy o tyle, o ile potrafią być i mogą przez jednostki wykorzystane - co wynika z wielu przeprowadzonych badań formy kapitału kulturowego - są zasobami, które mogą przynieść korzyści, jak i różnego rodzaju ograniczenia. P. Bourdieu wychodzi poza perspektywę marksistowską i twierdzi, że wartość kapitału, w tym wypadku kulturowego w dużej mierze zależy od rozpoznania społecznego. „Zasada dynamiki pola tkwi w szczególnej konfiguracji jego struktury, w dystansie i rozdźwięku między specyficznymi siłami, które się tam stykają. Siły działające w polu, wybrane przez analityka jako stosowny przedmiot badania z racji tego, że powodują najważniejsze różnicowania, to siły określające specyficzny kapitał. (...) kapitał zawdzięcza swe istnienie relacjom z polem: zapewnia panowanie nad polem, nad zmaterializowanymi czy uwewnętrznionymi środkami produkcji, których dystrybucja tworzy strukturę pola jako taką, i nad prawidłowościami i zasadami, określającymi normalne funkcjonowanie pola, a – co za tym idzie – pojawiające się korzyści”³¹. Pole można stracić się porównać do materialnego obszaru, na którym toczą się walki o pozycję lidera i które stanowi podstawy do tworzenia się wspólnej historii podmiotów tworzących pole. Według P. Bourdieu pole, to nieustająca walka, co odróżnia je od pojęcia „aparatu” w rozumieniu Althussera. Autor przyjmuje funkcjonowanie pola jako aparatu tylko w przypadku podporządkowania się jednostek/podmiotów - jednej sile, która sprawuje nad nimi kontrolę. P. Bourdieu określa taki przypadek mianem „patologicznego stanu pola”³².

²⁹ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit. s. 15

³⁰ P. Bourdieu, L. J. D. Wacquant, „Zaproszenie do socjologii refleksyjnej”, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001, s. 78

³¹ A. Jasińska-Kania, L. M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, „Współczesne teorie...”, op. cit., s. 654

³² Ibidem, s. 655

Koncepcja kapitału kulturowego Pierre'a Bourdieu jest wartościową i znaczącą analizą. Do dnia dzisiejszego badacze odwołują się do jego teorii – uzupełniając ją, jak i krytykując. Jej wypracowany aparat pojęciowy można przenieść na grunt wszelkich badań, dotyczących kapitału kulturowego. Jedyna rzecz, która w dzisiejszych czasach nie jest tak mocno zaakcentowana, to klasy czy grupy dominujące. Ich występowanie w chwili obecnej mocno zaciera się, a definicja nie jest tak jednoznaczna. Przekładając badania P. Bourdieu na społeczeństwo sieciowe nie możemy posłużyć się kategorią dominującą. Badając jakąkolwiek rzeczywistość społeczną powinno się na nowo wypracować obowiązujące w niej konwencje kulturowe i hierarchię wzorców³³. Odwołując się do sieci społecznych możemy zaobserwować występowanie węzłów, które są nośnikami wiedzy, informacji, innowacji, itp. Nie można jednak węzłów zestawić z definiowaną przez P. Bourdieu grupą czy klasą dominującą. Sieci społeczne traktowane są jako jednolity „system”, który powinien działać na korzyść sieci, jako całości. Mimo braku grupy dominującej nadal jest możliwe zastosowanie koncepcji Bourdieu i jej implikacji dla dalszych badań, szczególnie badań sieci społecznych, które wywierają istotny wpływ na społeczeństwo lokalne. Założenia koncepcji kapitału kulturowego wydają się istotne w czasie dynamicznych zmian społeczno-kulturowych, jakie możemy obserwować.

Mimo bardzo dużego wkładu Pierre'a Bourdieu w rozwój i dyfuzję kapitału kulturowego oraz reprodukcji kulturowej, jego koncepcja spotkała się z krytyką. Z drugiej strony w szybko zmieniającym się świecie społecznym i kulturowym, ciągła aktualność całej koncepcji nie ma prawa bytu. Główne jej tezy i założenia są nadal aktualne i wykorzystywane w licznych badaniach. „Sam Bourdieu, poza pewnymi obserwacjami, nie podjął się jednak analizy rozwoju pola kapitału kulturowego i pól jemu pokrewnych w innych poza francuskim kontekstach. (...) Wspomnę tu o wybranych wątkach krytyki tez Bourdieu, które w większości można uważać za korektę dokonanej przez niego uniwersalizacji obserwacji poczynionych w odniesieniu do społeczeństwa francuskiego. Po pierwsze, krytykowane jest często ograniczenie jego analiz stratyfikacji społecznej do wymiaru klasowego i przypisanie kulturze roli służebnej wobec klas społecznych, w szczególności klas uprzywilejowanych. Założenie to krytykowane było zarówno od strony teoretycznej, jak i empirycznej.(...) Wcześniej podobne krytyki analizy związków położenia klasowego z konsumpcją kulturową czyniło kilku innych autorów. Stanley Lieberman (1992) uważał, że wyniki stosunkowo prostych badań ilościowych, omawiane przez Bourdieu w *Dystynkcji*, nie upoważniały go do wyciągnięcia wielu wniosków, ponieważ różnice pomiędzy preferencjami wyróżnionych przez Bourdieu klas społecznych były często nieznaczne. Cały nurt współczesnych prac dowodzi, że proste zależności pomiędzy pozycją klasową a wyborami kulturowymi, nawet jeśli istniały jeszcze w latach 70., gdy badał je Bourdieu, obecnie zacierają się coraz bardziej. Postawiono przede wszystkim tezę o wykształceniu się „wszystkożernego” konsumenta kultury (najwyraźniej pokazano to na przykładzie analizy gustów muzycznych), typowego dla wyższych

³³ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...” op. cit., s. 15

pozycji społecznych. Obok tego kompetentnego zarówno w zakresie kultury wysokiej, jak i popularnej odbiorcy kultury funkcjonuje tradycyjny typ „jednogatunkowy”, bardziej charakterystyczny dla przedstawicieli warstw niższych (Bryson, 1997; Coulangeon, 2003; Peterson i Simkus, 1992). Innymi słowy, krytycy Bourdieuu twierdzą, że w społeczeństwach zachodnich, po wejściu w epokę ponowoczesną, doszło do znaczącej indywidualizacji konsumpcji kulturowej, zatem analiza Bourdieu, jeśli ma mieć jeszcze jakiś sens, musi operować o wiele bardziej wyrafinowanymi modelami społeczeństwa niż proste schematy klasowe³⁴. Zasadniczym elementem krytyki jest to, iż nie można jej przełożyć w pełni na współczesne społeczeństwa, choć niektórzy badacze starają się dowieść słuszności tez Bourdieu i przenoszą je na wybrane przez siebie społeczności. „Rośnie powoli liczba studiów, które również w oparciu o empiryczne dane ilościowe potwierdzają większą w krajach Europy Środkowo-Wschodniej niż przeciętnie na Zachodzie rolę kapitału kulturowego w reprodukcji statusu społecznego (np. Bukodi, 2007; Domański, 2006; Kraaykamp i Nieuwbeerta, 2000). Jak się wydaje, okres komunistyczny rolę tę wzmocnił przez wyeliminowanie znaczenia kapitału ekonomicznego jako formy budowy i transmisji pozycji społecznej. Zjawisko to dotyczy zdaje się jednak głównie krajów Europy Środkowej, w szczególności Polski i Węgier. W Rosji i innych krajach o przewadze tradycji prawosławnych brak wsparcia Kościoła katolickiego dla niezależnej kultury i jej elit oraz siła państwa i długość trwania systemu komunistycznego sprawiły, że tradycyjny autonomiczny system kapitału kulturowego został w dużym stopniu zniszczony. (...) Porównania roli kapitału kulturowego, a także statusu inteligencji prowadzić można również na poziomie regionalnym. W Polsce różnice w tym zakresie widoczne są w szczególności między dawnymi zaborami. Rola inteligenckich ideałów i kultury jako wartości bardziej prestiżowej niż pragmatycznej, wydaje się większa w zaborach austriackim i rosyjskim niż w zaborze pruskim. Badania Jerzego Bartkowskiego (2003) potwierdzają istnienie podobnych różnic także pomiędzy gminami na ziemiach zachodnich, w zależności od pochodzenia terytorialnego napływających do nich po wojnie osadników. Tam, gdzie większość stanowili wychodźcy z Galicji, Bartkowski zidentyfikował szczególne przywiązanie do wykształcenia i wyższe gminne wydatki na kulturę i oświatę. W gminach zdominowanych przez osadników z dawnego zaboru pruskiego większe są wydatki na infrastrukturę. Być może także podobnymi zaszłościami historycznymi, w szczególności słabością mieszczaństwa i polskiego kapitału ekonomicznego, których substytutem była inteligencja i kapitał kulturowy, tłumaczyć można obserwowane dziś systematycznie lepsze wyniki egzaminów gimnazjalnych w dawnych zaborach austriackim i rosyjskim (Herbst, 2007)”³⁵.

Z drugiej strony, dużym zarzutem w stronę koncepcji Pierre’a Bourdieuu jest to, iż w dzisiejszych społeczeństwach Ameryki i Europy nie ma dominującego typu kultury, który można byłoby przypisać, jak u Bourdieu, klasom wyższym. Wielu badaczy uważa, że istotne, przy badaniu danej społeczności, jest ustalenie obowiązujących

³⁴ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s. 20-21

³⁵ Ibidem, s. 22

kanonów kulturowych i hierarchii wzorców. „Nawet jeśli ta coraz częściej pojawiająca się teza oznacza częściowe podważenie aktualności dorobku Bourdieu, jej implikacje dla dalszych badań wpisywać się mogą doskonale w stworzone przez niego pojęcia i zebrane obserwacje. Zakładając (czy też empirycznie ustalając dalszym ciągu jej lokalne, sfragmentaryzowane formy, ich sposoby użycia i związki z innymi, także silniejszymi, nie kulturowymi strukturami społecznymi. Bourdieu w szczególności sugerował studia nad uwarunkowaniami i genezą form kulturowych, na przykład standardów edukacyjnych. W tej perspektywie ważne są mechanizmy legitymizacji poszczególnych form kulturowych, włączania ich w poczet obowiązujących kanonów. Istotnym elementem takiego podejścia jest analiza instytucjonalna, badanie, jakie instytucje podejmują się uprawomocniania poszczególnych kanonów kulturowych i ich elementów. Brak jednoznacznych struktur dominacji w szeroko rozumianym polu kulturowym może być przesłanką do interesujących badań nad współzawodnictwem różnych aspirujących do miana hegemonii kanonów kulturowych. Jak się wydaje, w przypadku krajów peryferyjnych, podlegających często wpływom kilku zewnętrznych silniejszych kultur, owa różnorodność jest zwykle większa i odnosi się, jak wskazuje na to np. Bevers (2005), do natury samych kanonów, które okazują się bardziej pluralistyczne niż w wielkich państwach centralnych. Warto zwrócić uwagę, że Bourdieu zaproponował szereg interesujących schematów analizy walki o dominację kulturową, w szczególności wydzielając w każdym polu kulturowym sektory *doksy* (powszechnie podzielanych przekonań i norm), *ortodoksji* (nurtu dominującego) i *heterodoksji* (nurtu aspirującego). Czynił także rozróżnienie pomiędzy polem kulturowym ograniczonej i wielkiej skali, zakładając o wiele większą rolę kapitału ekonomicznego w tym ostatnim. Te i inne założenia i koncepcje badania roli kapitału kulturowego wydają się niezwykle użytecznymi narzędziami studiów nad jego rolą w warunkach peryferyjności i dynamicznych przemian społeczno-kulturowych, które charakteryzują w szczególności kontekst polski. Rola kapitału kulturowego w naszym kraju, szczególnie w porównaniu z prawidłowościami opisanymi w krajach zachodnich, to mało jeszcze spenetrowane pole badawcze czekające na systematyczną analizę”³⁶.

1.1.2. Kapitał kulturowy w koncepcji Paul’a DiMaggio

Istotną rolę odegrał dorobek naukowy amerykańskiego socjologa Paul’a DiMaggio, który dzięki licznym i znaczącym badaniom mógł poddać analizie kapitał kulturowy i wnioskować na tej podstawie o jego konsekwencjach i uwarunkowaniach społecznych. Jego liczne badania empiryczne dotyczą uwarunkowań kapitału kulturowego na gruncie społeczeństwa amerykańskiego. Wskazują na użyteczność tej koncepcji i jej znaczenie w świecie ciągłych przemian, w którym kultura odgrywa

³⁶ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s. 23

istotną rolę. W świecie dzisiejszym najważniejszym zasobem, uzyskiwanym w dużej mierze dzięki kapitałowi kulturowemu, jest wiedza, która otwiera nam wiele możliwości. Dzisiejsze społeczeństwo definiowane jest, jako społeczeństwo wiedzy czy społeczeństwo informacyjne. Jest to klucz do osiągania sukcesów, za którymi stoi kapitał kulturowy.

P. DiMaggio wraz z M. Useem prowadzili badania nad zróżnicowaniem klasowym i uczestnictwem w kulturze. Sformułowali tezę dotyczącą ekwiwalencji i dyfuzji kapitału społecznego, ekonomicznego i kulturowego. Pojęcie kapitału kulturowego odnosili do specyficznego i ustrukturyzowanego wzoru zachowań kulturowych, które pozostają w relacjach wobec kapitału społecznego i ekonomicznego. Stwierdzili, że posiadany kapitał kulturowy ułatwia osiągnięcie statusu społecznego, który nie byłby możliwy do osiągnięcia w żaden inny sposób. W swoich strukturach, wymienione rodzaje kapitału, mogą podlegać transformacji. Wynika to z faktu, iż określona kategoria zachowań kulturowych jest ściśle związana z wyznacznikiem integracji kulturowej wewnątrz danej kategorii strukturalnej – jak pisze W. Świątkiewicz³⁷. Autorzy na podstawie swoich badań twierdzili, iż uczestnictwo w kulturze wysokiej tworzy więź i solidarność wśród tych jednostek, które podzielają te same wzory zachowań kulturowych. W tym wypadku kapitał kulturowy rozpatrywany jest z perspektywy identyfikacji społecznej. W swoich badaniach często podkreślali wysoką rangę uczestnictwa w kulturze wysokiej. Konsekwencją była możliwość partycypacji w środowisku społecznym, które nie było dostępne dla każdego. Tylko jednostki z najwyższym kapitałem kulturowym miały szansę odnaleźć się w tej enklawie.

W 1982 roku P. DiMaggio opublikował badania dotyczące wpływu kapitału kulturowego na wyniki studiowania studentów amerykańskich szkół wyższych, Natomiast z J. Mohr'em zanalizowali oddziaływanie kapitału kulturowego również na selekcję małżeńską. Autorzy twierdzą, iż status kultury jest środkiem, za pomocą którego grupa utrzymuje swoją spójność i zachowuje swoją zdolność do zdystansowania się od innych grup w społeczeństwie³⁸. Autorzy dużo uwagi poświęcają wpływowi uczestnictwa kulturowego na proces wykształcenia oraz na wybór małżeński. Poziom wykształcenia stał się główną drogą do osiągnięcia statusu społecznego i prestiżowej pracy w nowoczesnych społeczeństwach przemysłowych. Złazszcza wykształcenie wyższe, jest kluczowym warunkiem do zajmowania stanowisk najbardziej lukratywnych i wpływowych w gospodarce. P. Bourdieu natomiast twierdzi, że w systemie edukacyjnym udział w prestiżowych kategoriach kultury jest najlepiej nagradzany. Dalej autorzy piszą, iż jeżeli w nowoczesnych społeczeństwach rynkowych, kapitał kulturowy jest tylko luźno przypisany do pozycji klasowej, to skąd pochodzą prestiżowe kategorie kultury? P. DiMaggio odpowiada, że są one hi-

³⁷ W. Świątkiewicz, „Kapitał kulturowy a zagadnienie integracji społecznej”, [w:] Barska A., Michalczyk T., Szczepański M. S., „Ku integracji rozwoju człowieka i społeczeństwa. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Władysławowi Jacherowi”, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 1957, Katowice-Opole 2001, s. 97

³⁸ P. DiMaggio, J. Mohr, „Cultural Capital, Educational Attainment, and Marital Selection”, *American Journal of Sociology*, The University of Chicago Press, Vol. 90, No. 6 (May, 1985), pp. 1231-1261 (tłumaczenie i opracowanie własne)

storycznie zakorzenione w klasyfikacji projektów stosunkowo ograniczonych grup statusowych. Przez „projekty klasyfikacyjne”, autorzy rozumieją - zbiorowe wysiłki członków wschodzących grup statusowych do zdefiniowania i instytucjonalizacji konkretnych elementów kulturowych jako prestiżowe i święte. „P. DiMaggio nadaje pojęciu „kapitał kulturowy” walor efektywnego teoretycznie czynnika w budowaniu modeli reprodukcji struktury społecznej. Wyróżnia on dwa takie modele: 1. model reprodukcji kulturowej, 2. model mobilności kulturowej. (...) Pogłębiając pojmowane treści zawartych w pojęciu kapitału kulturowego, wskazują oni na współczesne tendencje osłabiania związków pomiędzy statusem grupowym a klasą społeczną. Status klasowy ulega w ponowoczesnych społeczeństwach osłabieniu ze względu na dużą dynamikę zmian pozycji członków w strukturach grup. Zmienność pozycji jednostek jest warunkowana przez ich zasoby kulturowe i osobowe zdolności do uczestnictwa w złożonej sieci stosunków społecznych”³⁹.

1.1.3. Sieciowa teoria kapitału kulturowego w teorii Bonnie H. Erickson

Sieciowa koncepcja kapitału kulturowego Bonnie H. Erickson jest próbą polemiki z teorią Pierr’a Bourdieu. W swojej analizie autorka stara się poruszyć najważniejsze kwestie dotyczące pola, klasy, statusu społecznego oraz kapitału kulturowego. Wskazuje na braki we wcześniejszych badaniach i analizach oraz sugeruje nowe rozwiązania. Na podstawie własnych badań opracowanych w Toronto, autorka obserwuje związek między klasą urodzenia rodziców, a późniejszym wpływem na kapitał kulturowy osób, które pracują w firmach ochroniarskich i śledczych lub są jej właścicielami. Badanie Bonnie H. Erickson to przykład studium przypadku branży bezpieczeństwa, która jest dość typowa w silnie konkurencyjnym sektorze prywatnej przedsiębiorczości. Erickson wybrała właśnie tę branżę, gdyż jest bardzo mało nałożonych na nią regulacji rządowych lub samoregulacji prywatnych firm ochroniarskich, nie ma norm ani sposobów ich egzekwowania. W swoim opracowaniu dużo uwagi skupia na sieciach społecznych, które są najlepszym wyznacznikiem posiadanego kapitału kulturowego. Kapitał kulturowy to „postrzegane” umiejętności, zwyczaje, nawyki, ukończone szkoły, itp. Jest to suma kwalifikacji i kompetencji związanych z kulturą symboliczną. Kapitał kulturowy obejmuje czynniki niezbędne do przyswojenia zasobów symbolicznych, które są przez społeczeństwo uznawane jako warte poszukiwań i posiadania. Są to zasoby kulturowe, które są zinstytucjonalizowane i powszechnie uważane za prestiżowe. Wartość danego zasobu kulturowego potwierdzana jest przez instytucje takie jak: szkoły wyższe, akademie czy Kościoły. Z drugiej strony – jak stwierdza Erickson – zasoby kulturowe pozostają w związku z siecią społeczną, jaką dysponuje jednostka. „Im większe zróżnicowanie sieci (tj.

³⁹ A. Bartoszek, „Kapitał społeczno-kulturowy młodej inteligencji wobec wymogów rynku”, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003, s. 23-24

liczba różnorodnych społecznie kontaktów), tym wyższa świadomość różnic i tym większy repertuar kulturowy, jaki można rozwinąć. (...) Wyższe zróżnicowanie sieci to lepszy kapitał zdobywany dzięki uczeniu się nowych treści i umiejętności⁴⁰. Na ten sam aspekt zwraca uwagę również Jan van Dijk pisząc, że „wzrost liczby i nasilenia interakcji zwiększa zmienność. Przyłączanie do sieci nowych jednostek poszerza zasięg dostępnych informacji i możliwości komunikacyjnych, co prowadzi do zróżnicowania zakresu sieci. Każdy, kto współtworzył kiedyś sieć, potwierdzi, że aby zdobyć doświadczenie i nawiązać nowe kontakty (nawet jeśli są one niezwykle powierzchowne), trzeba wyjść poza własny, niewielki krąg ludzi”⁴¹.

Według Bonnie H. Erickson⁴² - analiza Bourdieu klasy i kultury niesłusznie pomija dwa ważne aspekty struktury społecznej: sieci społeczne i stosunki klasowe w pracy. Sieci społeczne są głównym źródłem zasobów kulturowych i są bardziej znaczące, niż sama klasa. Bourdieu twierdzi, że kultura jest formą kapitału godną analitycznej uwagi tak samo, jak kapitał ekonomiczny i nie może zostać ten paradygmat pominięty. Kapitał kulturowy zmienia się wraz z poziomem prestiżu własnej kultury – jest on najmniejszy w typowej kulturze najniższej struktury klasowej i największy dla typowej kultury elit. Bourdieu używa – pisze Erickson - dwóch kapitałów: ekonomicznego i kulturowego, do wyjaśnienia dwuwymiarowego modelu klasy. Wymiar pionowy dotyczy ilości kapitału: im wyższa klasa, tym więcej kapitału ekonomicznego i kulturowego ludzie mają tendencję posiadać. Poziomy wymiar dotyczy składu kapitału lub siły kapitału kulturowego w stosunku do kapitału ekonomicznego. Tutaj autorka za przykład podaje rolę profesora i liderów biznesowych. Profesor i największy lider świata biznesu - obaj należą do klasy dominującej, natomiast kapitał kulturowy należy do treści akademickich, zaś kapitał ekonomiczny jest zdecydowanie bardziej częścią świata biznesu. Z drugiej jednak strony profesor posiada więcej kapitału kulturowego i ekonomicznego, niż nauczyciel. Natomiast elity biznesu posiadają więcej obu rodzajów kapitału, niż niżej postawieni w świecie biznesu. „Bourdieu sugeruje istnienie immanentnej opozycji pomiędzy kapitałem kulturowym a ekonomicznym. Oba są ze sobą powiązane i oba są podstawą pozycji społecznej klas wyższych, ale klasy te wyraźnie dzielą się na frakcje orientujące się na jeden z nich. W uproszczeniu, przedsiębiorcy i ludzie świata biznesu – na kapitał ekonomiczny, zaś twórcy, artyści czy uczeni – na kapitał kulturowy. Jednocześnie autor sugeruje, że w istocie kapitał kulturowy jest podporządkowany kapitałowi ekonomicznemu, a oba podporządkowane są kapitałowi politycznemu (który, przypomnijmy, traktowany jest jako forma kapitału społecznego). Ponieważ poszczególnym typom kapitałów w języku Bourdieu odpowiadają pola, na których toczy się walka o pozycję społeczną, rozważania na temat hierarchii kapitałów opisywać można także w języku hierarchii

⁴⁰ K. Strzyczkowski, O (nie)użyteczności pojęcia kapitału kulturowego z perspektywy ustaleń socjologii amerykańskiej [w:] „Kultura i Społeczeństwo”, T. LI, nr 3, Warszawa 2007, s. 45

⁴¹ J. Dijk van, „Społeczne aspekty nowych mediów”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 50

⁴² B. H. Erickson, „Culture, Class, and Connections”, American Journal of Sociology, The University of Chicago Press, Vol. 102, No. 1 (Jul., 1996), s. 217-251 (tłumaczenie i opracowanie własne)

pól. Dlatego też, w przekonaniu Bourdieu, pole kapitału kulturowego jest w dużym stopniu zależne od pola kapitału ekonomicznego. Posiadanie kapitału ekonomicznego, jak sugeruje Bourdieu, uwalnia od ekonomicznej konieczności i pozwala na oddawanie się działaniom „pozbawionym funkcji praktycznych”, „mających cel w sobie samych”, a więc inwestowaniu w kapitał kulturowy. Estetyczne wzorce powstające w polu kapitału kulturowego dzięki uniezależnieniu od przymusu ekonomicznego stają się „gustami wolności”. Zostają one nobilitowane przez przeciwstawienie ich „gustom spowodowanym koniecznością”, jakie charakteryzować mają niższe klasy społeczne, których niewielkie zasoby kapitałowe pozbawiają możliwości swobodnego wyboru stylu życia⁴³. Model ten jest przekrojem struktury klasowej; w bardziej szczegółowej analizie Bourdieu podkreśla znaczenie „pola”, jako szczególnego ustawienia, w którym odbywa się cała dynamika klas społecznych. Pola różnią się od siebie znacznie w stosunku kapitału ekonomicznego do kulturowego. Poszczególne jednostki w polu posiadają różne kombinacje obu rodzaju kapitałów. Pola różnią się w zakresie i poziomie kultury, ale w każdym polu, wyższy poziom posiada więcej prestiżowej kultury, która pomaga im w dominacji oraz ją uzasadnia. W każdym polu istotne formy kultury są wybierane z całej hierarchii kulturowej w taki sposób, aby sprzyjać grupom dominującym w każdym z pól. Zatem, każde pole powinno być przedmiotem szczegółowej analizy. Z drugiej strony pola posiadają tę samą logikę, opierającą się na pozornie wyjątkowych szczegółach. Chociaż Bourdieu podkreśla teoretyczne znaczenie pola, to mówi niewiele o tym, czym są lub jak je identyfikować w badaniach – podkreśla Erickson.

Pierwszym problemem teoretycznym, jaki napotyka autorka, dotyczącym dwóch modeli kapitału jest zaniedbanie kluczowej kwestii, jaką jest trzeci rodzaj kapitału: „kapitał społeczny, kapitał społecznych powiązań, honor i poważanie”⁴⁴. Powiązania społeczne – zdaniem autorki – są bardzo istotne i nie należy ich pomijać w rozważaniach empirycznych i teoretycznych. Wcześniejsze badania związane z tematem powiązań społecznych i klas pokazują, że ludzie mający wyższy status oraz bardziej prestiżową pracę, mają bogatsze, gęstsze sieci powiązań, co prowadzi do zdobywania lepszej pracy. Erickson podkreśla, pomijane w badaniach zagadnienia sieci i kultury oraz wskazuje, że wiele sieci jest silnie związana z różnorodnością kulturową; w rzeczywistości, sieci mają większy wpływ na kulturę, niż klasa społeczna. „Sieci kapitału społecznego są o wiele silniejszymi determinantami zasobów kapitału kulturowego od ekonomicznie zdefiniowanych struktur klasowych (np. Erickson, 1996). Obok ujęć przedstawiających kapitał kulturowy jako efekt konwersji zasobów kapitału społecznego, czy też jako narzędzie wzmocnienia sieci społecznych, wskazuje się także coraz częściej na to, że zasoby kapitału kulturowego mogą być też dobrymi predyktorami posiadanych sieci kapitału społecznego (Lizardo, 2006). Innymi słowy, przenikalność i konwersja pomiędzy kapitałem społecznym a kulturowym mogą być bardzo duże, a granica między nimi bardzo trudna do uchwycenia.

⁴³ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s. 18

⁴⁴ B. H. Erickson, „Culture...”, op. cit., s. 217-251

(...) Warto jednocześnie wspomnieć, iż Anheier, Gerhards i Romo (1995) postawili tezę, iż działanie kapitałów wyróżnionych przez Bourdieu można oceniać w zakresie siły, z jaką wpływają na segmentację (podział na relatywnie zamknięte podgrupy) i hierarchizację (tworzenie się pionowych drabin statusu) społeczności. W ich ujęciu kapitał ekonomiczny charakteryzuje słaba siła segmentacji, a duża hierarchizacji. Działanie kapitału społecznego jest odwrotne – silnie segmentuje (dzieli na klany, środowiska czy partie), ale nie ma wyraźnego działania hierarchicznego (bo tworzy relatywnie jednorodne grupy). Kapitał kulturowy natomiast w ich ujęciu ma zarówno silne działanie hierarchizujące, jak i segmentujące⁴⁵.

Drugi teoretyczny problem dotyczy samego kapitału kulturowego⁴⁶. Pierre Bourdieu twierdzi, że kategorie i ich treść są uszeregowane w prestiżu lub „wybitności”, i ludzie z wyższej klasy społecznej posiadają wyższą kulturę. Natomiast kilka badań przeprowadzonych w Ameryce Północnej - Bonnie H. Erickson wskazuje szczególnie na badania Lamont z 1992; Peterson’a z 1992 oraz Peterson’a i Simkus’a z 1992. Również wiele rezultatów własnych badań P. Bourdieu we Francji, pokazują inny obraz. Peterson wskazał, że ludzie o wyższym statusie społecznym są bardziej skłonni do korzystania z kultury wysokiej, niż ludzie z niższym statusem społecznym, ale tylko niewielka część ludzi z wyższym statusem społecznym należy do klasy intelektualnej. Nie ma jednego rodzaju profilu gustu, który byłby zaletą i wszyscy ludzie aspirowałiby do jego poznania i przyswojenia. Ponadto, ludzie z wyższym statusem społecznym nie ograniczają swojego gustu do gustu czy wyborów intelektualistów. Zaspakajają swoje potrzeby na wielu płaszczyznach kultury, nie tylko w tej formie dostępnej wyłącznie dla elit. Nie są „snobami” kulturowymi, nastawionymi na tylko jeden jej rodzaj, ale są „kulturowo wszystkożerni”. Lamont pokazuje – pisze Erickson, że badani amerykańscy mężczyźni z wyższej klasy średniej mniej korzystają z kultury wysokiej, niż Francuzi. Przy wytyczaniu granic społecznych, obie grupy korzystają tylko z kilku cenionych form kultury. Opierając się na tej tezie, kulturowa nierówność nie jest tak bardzo hierarchicznym gustem (Erickson jako przykład podaje: od mydlanej opery do opery klasycznej), co hierarchiczna jest wiedza (od tych, co wiedzą trochę na temat mydlanej opery i klasycznej, po tych, co mogą porozmawiać na temat obu). Tych, którzy mają duży kulturowy potencjał i możliwości można z łatwością znaleźć, zarówno w przedsiębiorstwie, jak i w całym społeczeństwie. Ci, którzy są „kulturowo zręczni” będą wiedzieli, kiedy wykorzystanie i pokazanie danego atutu kulturowego rzeczywiście będzie zaletą. Zatem najczęściej przydatną formą zasobu kulturowego jest kulturowa różnorodność oraz rozumienie zasad mających znaczenie w otaczającej rzeczywistości.

W swojej pracy Erickson zestawia zasoby kultury ze znajomością różnych kategorii kulturowych⁴⁷. Podczas gdy, Bourdieu zawarł wiele różnych aspektów kultury, takich jak gust czy posiadanie. Inni autorzy zwracali też uwagę na złożoność reper-

⁴⁵ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s. 17

⁴⁶ B. H. Erickson, „Culture...”, op. cit., s. 217-251

⁴⁷ Ibidem, s. 217-251

tuaru kulturowego. Głównym problemem - w odczuciu autorki - są formy kultury, które mogą być wykorzystane w celu znalezienia korzystniejszego położenia klasy lub prowadzić do relacji klasowych. Społeczne zastosowanie zdobytego kapitału kulturowego - np.: lepsze lub gorsze wrażenie podczas rozmowy kwalifikacyjnej, społeczne relacje w pracy, czy budowanie sieci społecznych - może pomóc w wykonywaniu pracy. Zwykła znajomość kulturowa wystarczy. Nie trzeba znać jednej kategorii lub nie posiadać żadnych pokrewnych artefaktów w celu przyłączenia się do rozmowy o niej. Znajomość kultury jest najbardziej przenośną i sterowaną formą kultury, w razie potrzeby zawsze dostępną, a zatajoną kiedy jest nieodpowiednia. Argumenty Pierre'a Bourdieu w „Dystynkcji” krytykowane są ze względu na niedopasowanie pomiędzy teorią, a rodzajem danych potrzebnych do badania. Bourdieu'ska teoretyczna dyskusja podkreśla ważność pola i klasowej walki wewnątrz pola, gdzie pole jest specyficznym, konkretnym ustawieniem społecznym. Z drugiej strony „Dystynkcja” stanowi zbiór danych z badań, dotyczących stylów życia we Francji. Respondenci identycznego zawodu mogą pochodzić z wielu różnych pól, ponieważ nie ma możliwości, aby odróżniać pola ani obserwować klasowej relacji wewnątrz pola. Erickson stwierdza, iż arbitralną kwestią „pola” jest jego interpretacja, jako konkretnych branż na rynku lokalnym. Przemysł wydaje się być charakterystycznie zlokalizowany w społecznych strukturach, ze swoimi własnymi rynkami pracy i rynkami produktów, ze swoimi kompetencjami pomiędzy biznesem a ludźmi pracującymi w nim i swoją charakterystyczną organizacją firmy i relacjach pomiędzy ludźmi na różnych stanowiskach. Badanie przemysłu autorka traktuje jako studium przypadku i musimy być ostrożni podczas generalizowania. Bourdieu jednak twierdzi, że dynamika wszystkich pól jest zasadniczo taka sama i dlatego musimy badać specyfikę pola, aby uchwycić jego dynamikę. Przemysł jest jednym z głównych obszarów metropolitalnych, jest wysoce konkurencyjny i mało uregulowany, dlatego oferuje jasne i sztywne przykłady relacji klasowych sektora prywatnego.

To niedopasowanie pomiędzy teorią a danymi w „Dystynkcji” zawiera niepowodzenia w badaniu pól i kładzie nacisk na styl życia. Kultura, to jedna z wielu możliwości wytyczania granic społecznych. Granice klasowe mogą istnieć w więziach społecznych z dala od pracy, ale są bardziej rozmyte przez działanie innych czynników wpływających na relacje społeczne. Rozrywka w życiu jest częściowo związana z klasą, ale praca w życiu stanowi fundament klasy społecznej. Klasowe relacje w pracy nie powinny być dłużej zaniedbywane podczas badania samej klasy i kultury.

Jaką zatem rolę spełnia kultura w konkretnej klasie w strukturze pracy? – takie pytanie stawia przed czytelnikiem Erickson. Aby na nie odpowiedzieć, trzeba przypomnieć, że sukces firmy zależy od posiadania obu klas: dominującej i koordynującej. Bourdieu podkreśla znaczenie dominującej: wyższe klasy mają więcej władzy i autorytetu w porównaniu do niższych klas. W częściowej zgodzie z Bourdieu, autorka twierdzi, że kultura przydatna jest w klasie dominującej tylko, jeśli jest w jakimś stopniu skorelowana z klasą. Tym bardziej, że ci, którzy prowadzą firmy korzystają z kultury wyższej i wiedzą więcej niż ich podwładni, co więcej, to podkre-

śla ich wyższość i ma swoje uzasadnienie. Im bardziej ludzie awansują, tym większy mają dostęp do sieci wyższego poziomu i jej charakterystycznej subkultury. Im więcej przyjmują tej subkultury, tym jeszcze wyższy poziom osiągają. Istotnym na tym etapie pytaniem jest to, co może stać się z kulturą klasy dominującej? Erickson stwierdza, że to definitywnie nie jest „Dystynkcja” Bourdieu, lub formy wyższego stanu kultury u większości z sektora prywatnego. Kultura wysoka jest zdefiniowana jako „bez znaczenia” w prywatnym sektorze i jest aktywnie wyłączona z pracy – pisze Erickson. Kultura wysokiego poziomu jest wartością na szczycie sektora prywatnego, gdzie wsparcie dla sztuki poprawia pozycję firmy i kluczowi gracze muszą utrzymać łączność z różnymi rodzajami spółek, rządu. Elity biznesu, chociaż silne, to tylko mały fragment biznesowego świata. Wiele przedsiębiorstw jest niewielkich rozmiarów i aspiracje do przyswojenia kultury wyższej są nieopłacalne lub traktowane marginalnie.

Konkurencyjny przemysł sektora prywatnego jest tylko rodzajem pola, w którym Bourdieu spodziewał się kapitału kulturowego stosunkowo ograniczonego i stosunkowo mało istotnego w porównaniu do kapitału ekonomicznego⁴⁸. Jego argumentacja nie doprowadzi do oczekiwania, że kapitał kulturowy będzie wykluczony. Pokazał korelację klasy i wysokiego poziomu kultury we wszystkich częściach modelu struktury klasowej, przy czym poziom szczytowy kultury jest niższy w wielu przedsiębiorczych regionach. Ten wzorzec wskazuje w badaniach to, że: właściciele i menadżerowie wiedzą więcej o wysokim poziomie kultury, niż przełożeni i pracownicy. Właściciele i menadżerowie też wiedzą więcej o kulturze biznesu, która ma duże znaczenie w rentowności bezpośredniej dla nich. Dlatego eliminują kulturę wysoką na rzecz kultury biznesu. W ten sposób pokazują swoją wyższość kulturową i jednocześnie ich etykę pracy.

Sama dominacja, jakakolwiek, nie jest wystarczająca – twierdzi Erickson⁴⁹. Rządzący firmą muszą koordynować i motywować do uzyskiwania wyników we wszystkich sektorach firmy, a to wymaga wspólnej kultury, łagodzenia relacji ponad granicami klasy. Kultura, która ma niewielkie albo żadne związki z klasą jest niezbędnym elementem stosunków klasowych. W ten sposób, opierając się na korelacjach dochodzimy do paradoksu: po pierwsze, niektóre kulturowe korelacje z klasą w polu stają się potrzebne w klasowych relacjach, ale niektóre nie, po drugie, niekiedy kultura wykorzystywana jest dlatego, że nie jest właśnie skorelowana z klasą.

Kapitał kulturowy ma znaczenie od czasu do czasu, przykładowo, jako podstawa szkolnych sukcesów i małżeńskich wyborów⁵⁰. Zatem osoba z dobrze zaopatrzonym, przydatnym repertuarem kulturowym powinna dowodzić wielu typów kultury, w celu wyróżnienia rzeczowych lub popularnych, jakich się od niej wymaga. To zwraca uwagę na wcześniejsze zastrzeżenia Erickson, że najpowszechniej przydatne zasoby kulturowe są różnorodnością kulturową i ta różnorodność kulturowa jest

⁴⁸ B. H. Erickson, „Culture...”, op. cit., s. 217-251

⁴⁹ Ibidem, s. 217-251

⁵⁰ Ibidem, s. 217-251

ściśle związana z różnymi sieciami społecznymi. Ci, którzy współpracują z szerszą grupą ludzi, muszą reagować na większą gamę kulturową, niż inni. Stąd rozwijają większy repertuar kulturowy. Teraz ludzie są bardziej zróżnicowani w swojej kulturze, ponieważ znajdują się w różnych miejscach w strukturze a także dlatego, że różnice kulturowe i granice strukturalne wzmacniają się wzajemnie. Erickson definiuje różnorodność sieci, jako liczbę odrębnych grup/klas w niej przedstawionych. W porównaniu z innymi typologiami klasy, w tym kategoriami zawodowymi, które używa Bourdieu, podejście Erickson'a przybliża do rzeczywistych luk w konkretnej strukturze społecznej. Większa jest różnorodność sieci klasy, bardziej zróżnicowana kultura osobista, zwłaszcza w odniesieniu do tylko tych różnic kulturowych, które są najbardziej związane z różnicami klasowymi. W przeciwieństwie do Bourdieu, Erickson daje sieciom społecznym główną, a nie drugoplanową rolę w badaniach środków kultury. Choć Bourdieu docenia ważność klasowej struktury w pracy oraz w sieciach społecznych, przecenia znaczenie klasy w swojej analizie cyklu życia. Również upraszcza poszczególne etapy klasowej trajektorii, jak gdyby każdy krok - zaczynając od edukacji własnych rodziców, a kończąc na swojej własnej pracy - miały ten sam rodzaj relacji do kultury. Erickson stwierdza, że postać klasy potrzebuje „rozpakowania” do postaci kultury. Do postaci kultury, która ma znacząco różne relacje z różnorodną postacią klasy, a także z wieloma klasami w swoich sieciach.

Bourdieu twierdzi, że wczesna kulturowa orientacja jest nieświadoma - jest to pewnik - ciężka do zmiany i potężna w kształtowaniu reakcji na przyszłe doświadczenia. Według Bourdieu wynika z tego, że dzieci uczą się na bazie klasy kulturowej orientacji od swoich rodziców i ta orientacja kształtuje dziecięce klasowe trajektorie. Dzieci, które mają rodziców z wyższej klasy społecznej są socjalizowane „naturalnie”, lubią i znają tylko te rodzaje kultury wyższego statusu, których uczy szkoła i nagradza za nie. Stąd takie dzieci raczej dobrze radzą sobie podczas swojej kariery edukacyjnej, co z kolei ważne jest przy kształtowaniu ich kapitału kulturowego. Po zakończeniu ścieżki edukacyjnej, takie osoby mają większą możliwość na znalezienie dobrej pracy. Jak stwierdza Barbara Szacka - „Środowiskowo zróżnicowane są nie zdolności, ale kapitał kulturowy, który dzieci zdobywają w toku socjalizacji pierwotnej i z którą przychodzą do szkoły. Odmienne usytuowanie w społeczeństwie, a co za tym idzie – różne warunki życiowe przedstawicieli poszczególnych warstw powodują, że odmiennie postrzegają oni świat. Znajduje to odzwierciedlenie w sposobach wychowania dzieci (...) oraz wzorów językowej organizacji i komunikowania, czyli kodów językowych”⁵¹.

Opisany wyżej schemat przecenia wpływ klasy rodziców na całe życie – twierdzi Bonnie H. Erickson⁵². Bourdieu uważa, że dzieci rozwijają się głęboko zakorzenione, w dużej mierze nieświadomej orientacji (habitus), co kształtuje całe ich zewnętrzne przejawy gustu. Bourdieu przyznaje, że ludzie odbierają nowy bagaż kulturowy, jak przejść przez życie i doświadczać tego, jako wolny wybór, który w naturalny sposób

⁵¹ B. Szacka, „Wprowadzenie do socjologii”, Wydawnictwo Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 423

⁵² B. H. Erickson, „Culture...”, op. cit., s. 217-251

podoba im się, ale z drugiej strony podobają im się tylko te rzeczy, które pasują do ich habitusu. Dlatego uczą się nowych rzeczy, ale rzeczy tego samego rodzaju, dlatego też ich kapitał kulturowy pozostaje prawie taki sam. Jeśli staraliby się zwiększyć swój kapitał celowo (np. chodząc do winiarni czy ucząc się gry w golf), to nie byłoby w stanie zrobić tego naturalnie na tyle, aby był to społecznie przekonujący przekaz gustu bardziej wybitny, niż ten którego nauczyli się w domu. Kulturowo rzecz ujmując, rodzina jest naszym przeznaczeniem. Z drugiej strony dyskredytuje to stwierdzenie Erickson, iż rodzina nie jest naszym przeznaczeniem, jednak w szybko zmieniającym się społeczeństwie, w strukturach klasowych i kulturowych możliwościach, obie zmiany uwydatniają się w zasięgu jednego pokolenia. Kulturowa podbudowa rodziców wydaje się nieaktualna, ani nie jest doceniana w społeczeństwie, w którym dzieci zyskują ogromne zasoby z nauki szkolnej, która jest dłuższa i bardziej istotna dla szans życiowych, niż wykształcenie rodziców. Żadna kultura nie jest świadoma i odporna na manipulację, jak sugeruje Bourdieu. Główne etapy w życiu, zwłaszcza etap dorosłości, może wstrząsnąć starymi założeniami i oferować „świeże spotkanie” z zakresem nowych możliwości. Zamiast utrzymywać, że kultura we wczesnym dzieciństwie jest jednowymiarowa, Erickson twierdzi, że kultura obejmuje wiele kategorii wyuczonych w różnych okresach życia. Na przykład, ludzie często zostają wielbicielami sportów w okresie dzieciństwa czy młodości, dowiadują się wiele o książkach czy sztuce w szkole, ale uzyskują wiedzę o biznesowych trendach albo restauracjach dopiero w dorosłym życiu. To powoduje, że pochodzenie rodzinne, nauka, pierwotna lokalizacja klasy społecznej, i obecna klasa mają inną wartość względem różnych kategorii. Także przeceniany jest formatywny wpływ klasy rodziców - analiza cyklu życiowego Bourdieu bagatelizuje znaczenie form nierówności innych niż klasa. Tożsamość etniczna są ważnymi, niezależnymi podstawami kultury, w tym wieloma odmianami kultury innymi, niż kapitał kulturowy. Wszystkie główne formy nierówności wytwarzają granice grupowe, które związane są z pojawiającymi się różnicami kulturowymi. Badania przedstawione poniżej pokazują, że widowiska sportowe są przydatne w przekraczaniu klasowej kategorii, są popularne na wszystkich poziomach klasowych i powszechnie postrzegane jako coś wspólnego z innymi ludźmi z pracy. Dyskusje o sporcie pomagają budować więzi współdziałania na wszystkich poziomach klasowych. Ale jednocześnie, kobiety i ludzie urodzeni za granicą wiedzą mniej o sporcie, więc są marginalizowani w nieformalnych sieciach, które zachowują integrację w przedsiębiorstwie i pomagają w dalszych indywidualnych karierach.

Poprzedzający krytyczny dialog z Bourdieu prowadzi do innego widzenia struktury społecznej i kultury oraz indywidualnych trajektorii i kultury⁵³. Złożone nowoczesne społeczeństwa obejmują wiele ważnych form nierówności w tym płeć i pochodzenie etniczne, a także klasy. Każda forma idzie w parze z innym zbiorem społecznych granic i sieci społecznych, które podtrzymują inny zbiór istotnych różnic kulturowych. Nie ma jednej hierarchii kulturowej, która koreluje z wszystkimi

⁵³ B. H. Erickson, „Culture...”, op. cit., s. 217-251

formami nierówności. Zamiast tego, kategorie, które pomagają rozróżnić poziomy jednego rodzaju nierówności mogą przekraczać granice i jednoczyć poziomy innej nierówności. Sport, na przykład, może dzielić mężczyzn od kobiet, ale jednoczy mężczyzn ze wszystkich klas. Ponadto, każda forma nierówności jest sama w sobie bardzo złożoną strukturą, w tym w wielu różnych sytuacjach towarzyskich. Chociaż mówimy o strukturze klasowej, świat pracy obejmuje wiele branż i rynków z różnymi kanałami dystrybucji kultury i zasad jej znaczenia. W niektórych kategoriach, takich jak sieć pisarzy, stan kultury wysokiej jest ważny w rozróżnieniu pozycji społecznej i rangi stanowiska. W wielu innych, w tym w ogromnej ilości prywatnych firm bez elitarnego poziomu, kultura wysokiego statusu jest określana jako „marnowanie czasu niezwiązane z tematem”; biznesowa kultura zwycięża i rozróżnia środowisko. Jeszcze dalej, w jednym polu, zawsze będzie więcej niż jeden rodzaj kultury, która ma znaczenie w dynamice nierówności. Muszą być relacje między nierównymi grupami, jak również granice między nimi, a tym samym trzeba korzystać z wielu aktorów, którzy przekraczają granice kultury, jak również grupy, które różnią się kulturowo między sobą.

Z punktu widzenia jednostki, wynika, że najbardziej przydatnym zasobem kultury jest posiadanie pewnej ilości praktycznej wiedzy z wielu kategorii kulturowych powiązanych z dobrą świadomością tego, który zasób kulturowy użyć w danym kontekście⁵⁴. Wyposażona w kulturową różnorodność i zasady znaczenia, jednostka może poruszać się z powodzeniem w wielu sieciach; wyposażona w duże ilości tylko kultury wysokiej, jednostka będzie „rozbitkiem w wielu morzach społecznych”, konkluduje Erickson. Kulturowa różnorodność nie pochodzi głównie z klasy, albo jakiegokolwiek innego jednego rodzaju atrybutu, albo położenia społecznego, ponieważ każdy z nich jest związany z zaledwie kilkoma formami kultury. Za to, najpotężniejszym nauczycielem kulturowej różnorodności jest styczność z ludźmi będących w różnych miejscach: sieć różnorodności buduje kulturową różnorodność. Uprzywilejowani ludzie, w tym ludzie z klasy wysokiej, na pewno będą posiadali lepsze zasoby kulturalne, ale nie z powodu ich klasy jako takiej, ale z powodu odmiennych sieci, w jakich się poruszają i jakie posiadają. Nie ma jednego etapu życia, który dominowałby w nauce wszystkich gatunków kultury. Wczesny wpływ pochodzenia rodziny jest tylko jednym z wielu wpływów i nie jest tak potężny, jak późniejszy efekt edukacji i dojrzałych sieci społecznych.

⁵⁴ B. H. Erickson, „Culture...”, op. cit., s. 217-251

Rozdział 2.

Kapitał kulturowy w społeczeństwie sieciowym

2.1. Znaczenie mostów oraz więzi w kapitale kulturowym w sieci Marka Granovetter'a

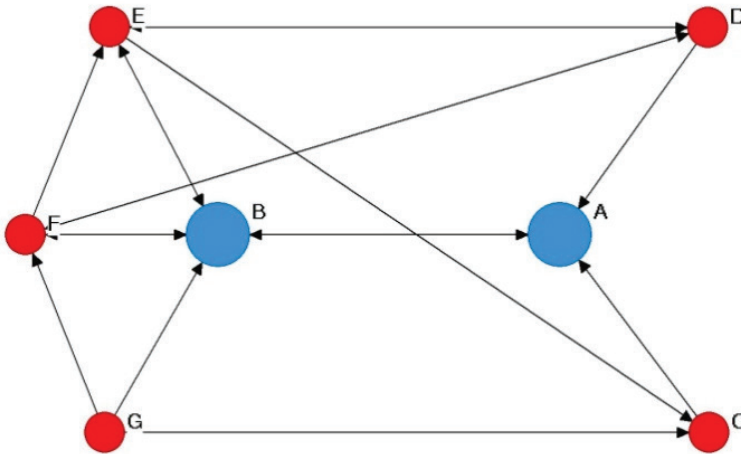
Szybki postęp technologiczny oraz rozwój cywilizacyjny stawia przed nami wiele nowych możliwości. Rozwój Internetu i masowy jego zasięg wpływa na zmiany społeczne, kulturowe czy gospodarcze. Wyzwania jakie stawia przed nami rozwój społeczeństwa sieci oraz sama logika sieci skłania do przebudowy tradycyjnego spojrzenia na relacje społeczne. Powiązania sieciowe są tak silne, że żadna instytucja nie byłaby w stanie funkcjonować samoistnie. Jak pisał Castells – nie ma instytucji w sieci, to nie istnieje. W jednym z wywiadów⁵⁵ prof. Mirosława Marody twierdzi, że mimo wcześniejszego występowania sieci społecznych, Castells - sieć rozpatruje z innej perspektywy, a mianowicie podkreśla znaczenie - synchroniczności. Tracą na swoim tradycyjnym znaczeniu takie kategorie, istotne dla ludzi, jak: czas i przestrzeń. Istotnym znaczeniem dla społeczeństwa sieci ma nie przestrzeń miejsc, ale przestrzeń przepływów. Natomiast czas w ujęciu synchronizacji, stał się czasem bezczasowym, co podkreślał Castells. Istotnym elementem logiki sieci są mosty i węzły, które są nośnikami przepływów wewnątrz sieci. Takim przepływom podlega również kapitał kulturowy, a co za tym idzie: wiedza, umiejętności czy informacje, jakie posiada instytucja społeczna, zajmująca się kształtowaniem i wywierająca wpływ na kulturę społeczności lokalnej. Nośnikiem kapitału kulturowego będą zatem horyzontalne i wertykalne sieci społeczne, które umożliwią dyfuzję tegoż kapitału i co za tym idzie - ułatwią przepływ wiedzy, informacji i umiejętności. Istotnym czynnikiem wizualizacji sieci będzie analiza relacji społecznych czy przepływu zasobów (informacji, wiedzy, zdolności), co umożliwi dokładna analiza sieciowa. Dotyczy ona m.in.: ogólnej komunikacji pomiędzy węzłami sieci, przepływu informacji i innowacji, współpracy w ramach sieci, relacji pomiędzy instytucjami w sieci, zogniskowanymi wokół określonego celu czy działania, np. współpracy między instytucjami społecznymi. „Sieć jest zbiorem wzajemnie powiązanych węzłów. Węzeł jest punktem, w którym krzywa przecina samą siebie. To, czym jest węzeł (...) zależy od rodzaju konkretnych sieci, o których mówimy. Są nimi rynki giełdowe i ich pomocnicze centra zaawansowanych usług w sieci globalnych przepływów finansowych. Są nimi

⁵⁵ technopolis.polityka.pl/2007/rozmowa-z-mirosława-marody-o-społeczeństwie-informatycznym [22.03.2014]

narodowe rady ministrów i europejskich komisji w politycznej sieci, która rządzi Unią Europejską. (...) Są nimi systemy telewizyjne, studia rozrywkowe, środowiska tworzące grafikę komputerową, nowe zespoły i przenośne urządzenia wytwarzające, transmitujące i odbierające sygnały w globalnej sieci nowych mediów, która leży u korzeni kulturowej ekspansji i opinii publicznej w Wiekcu Informacji”⁵⁶. M. Castells przedstawił różne hybrydy sieci oraz ich potencjalne możliwości. Natomiast autorka za sieć przyjmuje wszystkie relacje, wzajemne powiązania, współpracę, która uwiadacznia się w przestrzeni instytucji społecznych w powiecie bialskim. Znaczenie mostów oraz więzi w tym obszarze będzie najistotniejszym czynnikiem badań.

Pisząc o więziach społecznych nie można pominąć znaczącej pracy Mark’a Granovetter’a „Siła słabych więzi” (rys. 1). M. Granovetter wprowadził podział więzi społecznych na - silne i słabe.

Rysunek 1. Wizualizacja „słabych więzi” M. Granovetter’a

Źródło: Granovetter M., The Strength of Weak Ties, „American Journal of Sociology”, Vol. 78, No. 6, 1973

To właśnie więzi słabe są kluczem do zrozumienia licznych fenomenów społecznych. Więzy te są swoistymi mostami, które łączą różnego rodzaju kręgi społeczne.-. dzięki ich istnieniu nie tylko łatwiej znaleźć pracę.- również wpływają na rozprzestrzenianie się informacji, innowacji, współpracy, itp. Więzy słabe przybliżają nam świat, który staje się coraz mniejszy. „Słabe powiązania – pisze M. Granovetter – są niezbędne z punktu widzenia szans jednostek i ich integracji ze społecznościami, silne powiązania, powodując lokalną spójność, prowadzą do ogólnej fragmentacji”⁵⁷. Koncepcja Mark’a Granovetter’a zakłada, że ludzie którzy wchodzą ze sobą w głębokie/silne relacje i nie dopuszczają do siebie innych ludzi, zamykają się i nie są podatni na innowacje. Jednostki, które charakteryzują się dużą ilością słabych więzi,

⁵⁶ M., Castells, „Społeczeństwo sieci”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 468

⁵⁷ M., Granovetter, The Strength of Weak Ties, „American Journal Sociology”, vol.78/1973, s. 1378

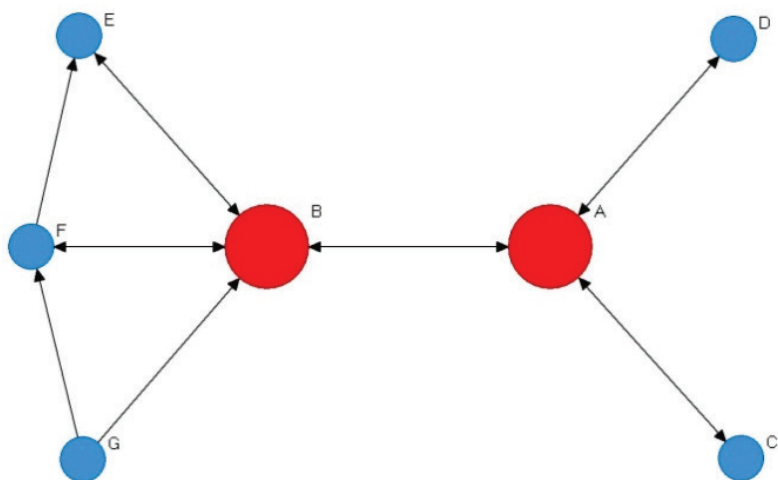
mają większe możliwości zdobywania wiedzy o sobie, poszerzania swoich horyzontów. Relacje z jednostkami pochodzącymi z różnych środowisk w naturalny sposób zwiększają umiejętność, doświadczenie, kształtują światopogląd i zwiększają zakres wszystkich relacji. M. Granovetter wskazywał, iż osoby, z którymi sporadycznie się kontaktujemy szybciej pomogą np. w znalezieniu pracy, niż bliscy znajomi. Dlatego tak się dzieje, gdyż krąg relacji społecznych osoby, z którą łączą nas słabe więzi jest zupełnie inny od naszego i to powoduje zwiększenie perspektywy i możliwości. Pisała też o tym Bonnie Erickson - im większa liczba społecznych kontaktów, tym większe możliwości stojące przed daną osobą czy instytucją. Instytucje społeczne mogą w ten sposób szybciej zorientować się co do wymagań i potrzeb społeczności lokalnej, dostosować w dużo szybszym czasie ofertę kulturalną, modyfikować już istniejącą, współpracować ze sobą, wymieniać się informacjami, pomagać sobie. Siłą „słabych więzi” jest ich oparcie na zróżnicowaniu jednostek, które są siłą napędową dyfuzji nowych rozwiązań. Ze względu na łatwość i szybkość komunikowania się z osobami, które znajdują się w najbliższym otoczeniu – jednostki są bardziej skłonne do tego typu komunikacji. Z jednej strony jednostka wyróżnia się mniejszym wysiłkiem, z drugiej natomiast jest wyraźnie uboższa ze względu na rodzaj i jakość informacji, innowacji czy współpracy – twierdzi E. M. Rogers⁵⁸. „Z perspektywy przedsiębiorstw zwraca się przede wszystkim uwagę na różnice w działaniu i znaczeniu więzi słabych i silnych. Silne relacje sprzyjają przekazywaniu złożonej oraz nieskodyfikowanej wiedzy (tacit knowledge), podczas gdy słabe są transmiterami wiedzy mniej złożonej oraz bardziej skodyfikowanej (Fleming i in. 2007). Zauważmy, że więzi silnych można użyć do przekazywania informacji zarówno złożonych, jak i prostych, ale jeżeli możliwe są jednocześnie oba te kanały (tzn. jeśli daną informację można uzyskać zarówno poprzez więzi silne, jak i poprzez więzi słabe), to zazwyczaj preferuje się więzi słabe. Szeroko rozumiany koszt uzyskania informacji jest bowiem niższy w odniesieniu do więzi słabych, które w przypadku sieci przedsiębiorstw lub komórek organizacyjnych przedsiębiorstw oznaczają nieformalne kontakty, podczas gdy więzi silne musiałyby angażować sformalizowane kanały komunikacji (Hansen 1999). Inną ważną prawidłowością jest to, że silne więzi sprzyjają innowacjom przyrostowym, a słabe – przełomowym. Słabe więzi dają możliwość dostępu do nieznanych dotychczas źródeł wiedzy, podobnie jak w przypadku pierwszych badań Granovettera o poszukiwaniu informacji o wolnych posadach (Peng i in. 2008). Zatem to słabe więzi prowadzą do powstania naprawdę nowych rozwiązań, podczas gdy więzi silne sprzyjają drobnym modyfikacjom i ulepszeniom. Nie dziwi więc, że tylko więzi słabe mają istotny wpływ na innowacyjność mierzoną zgłoszeniami patentowymi, ponieważ patenty w znacznej mierze dotyczą nowych rozwiązań (Hauser i in. 2007)”⁵⁹.

⁵⁸ E. M. Rogers, „Diffusion of innovations”, (5th ed.), Free Press, New York 2003, s. 341

⁵⁹ A. Olechnicka, A. Płoszaj, „Sieci współpracy receptą na innowacyjność regionu?”, [w:] Tucholska A. (red.), Europejskie wyzwania dla Polski i jej regionów, Warszawa 2010, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, s. 206

Znaczącą teorią dopełniającą koncepcję Mark'a Granovetter'a jest teoria „luk strukturalnych”, której prekursorem był Ronald Burt. „Zauważył on, że struktura sieci jest ważniejsza niż siła relacji. Szczególnie istotne są pozycje w sieci łączące (wypełniające) luki strukturalne. Innymi słowy, węzły, przez które przechodzi jedyne połączenie między węzłami (grupami węzłów), zajmują uprzywilejowaną pozycję, ponieważ mogą czerpać korzyści z kontrolowania przepływu informacji między niepołączonymi w inny sposób elementami sieci”⁶⁰ (rys. 2).

Rysunek 2. Połączenie typu „most” w sieci

Źródło: Granovetter M., The Strength of Weak Ties

Do arbitralnych cech sieci społecznych można zaliczyć to, iż są otwarte, mają zdolność tworzenia nowych węzłów, dzięki stałej komunikacji, podlegają dynamice, co wpływa na możliwość rozprzestrzeniania się oraz stanowią podstawę struktury społecznej. Istotnym elementem sieci jest również to, że podlegają fragmentaryzacji i większemu rozproszeniu, co w konsekwencji oznacza zmniejszenie gęstości kontaktów i samych więzi. „Sieci są relatywnie spłaszczone i poziome; nazywa się je heterarchicznymi strukturami społecznymi. Nie oznacza to jednak, że nie istnieją w nich jakiekolwiek centra. Niemal każda sieć ma przecież swojego pająka. Sieci społeczne zazwyczaj nie mają pojedynczego centrum – są policentryczne, niektóre bowiem węzły są znacznie ważniejsze od innych. (...) Społeczeństwo sieci jest mniej inkluzywne od społeczeństwa masowego. (...) W zindywidualizowanym społeczeństwie sieci trzeba wywalczyć sobie określone miejsce, w każdej z sieci trzeba udowodnić swoją wartość – w przeciwnym razie jednostce grozi izolacja, a nawet wykluczenie z sieci”⁶¹.

⁶⁰ A. Olechnicka, A. Płoszaj, „Sieci współpracy...”, op. cit., s. 206

⁶¹ J. Dijk van, „Społeczne aspekty...”, op. cit., s. 57

2.2. Społeczeństwo sieciowe od Manuel'a Castells'a do Jan'a van Dijk'a

Immanentnym czynnikiem współczesnego społeczeństwa jest rozwój sieci relacji społecznych. Wyznacznikiem dzisiejszej rzeczywistości jest ciągły postęp technologiczny. To on stał się bodźcem tworzącej się nowej myśli społecznej i gospodarczej, w której pojedyncze instytucje czy ludzie są na straconej pozycji, ze względu na małą ilość powiązań, które ułatwiają i przyspieszają współpracę. Rozwój Internetu przyczynił się do poszukiwań nowych ścieżek współpracy i wypracowywania nowych modeli gospodarczych opartych na relacjach. Postęp technologiczny wpłynął na powstanie społeczeństwa sieci, którego struktury odbiegają od tradycyjnego rozumienia społeczeństwa. Paradygmatem społeczeństwa sieci są relacje społeczne, które wyznaczają kształt i rozmiar możliwości współpracy, komunikacji. Dzięki tym relacjom dostęp do wiedzy, innowacji, informacji, itp. – stał się dużo łatwiejszy. Mówi się, że w pojedynkę nie możemy nic, ale w grupie możemy zrobić wiele. Jest to dobry przykład, obrazujący znaczenie nowych relacji. Obecnie instytucje tylko wspólnie są w stanie przezwyciężyć kryzysy, tworzyć nową jakość, pozyskiwać i dzielić się informacjami, wiedzą czy doświadczeniem. Społeczeństwo sieci jest aktualnym i wciąż nie do końca zbadanym zjawiskiem. Ma ono arbitralne znaczenie w programie Komisji Europejskiej „Europa 2020”, w którym jednym z najistotniejszych założeń jest powstanie Europejskiej Agendy Cyfrowej. Założenia mają na celu stworzenie jednolitego rynku cyfrowego opartego na szybkim Internecie. W konsekwencji doprowadzi to do licznych przemian kulturowych, społecznych czy gospodarczych, gdyż to dzięki Internetowi jesteśmy w stanie szybciej i skuteczniej się komunikować i współpracować, a co za tym idzie tworzyć społeczne sieci relacji. Są one istotnym, ale często też nieuświadomionym elementem współczesnej rzeczywistości, a co za tym idzie elementem regulacji społecznej, podstawą nowej ekonomii, co w konsekwencji prowadzi do nowych form innowacyjności i twórczości. Jak pisze Edwin Bendyk: „Podstawową strukturę relacji, zgodnie z którymi przebiegają procesy, przedstawiają sieci. Mówiąc inaczej, by poznać naturę procesu, a więc zrozumieć istotę rzeczywistości, należy poznać jej strukturę, a więc opisującą ją sieć relacji”⁶².

W „Społecznych aspektach nowych mediów” Jan van Dijk – w przeciwieństwie do M. Castells'a – przyjmuje, że współczesne społeczeństwo to społeczeństwo sieciowe. Jan van Dijk definiuje społeczeństwo sieci, jako formę społeczną, która zawiera w sobie całą strukturę sieci społecznych i medialnych, co ma wpływ na kształt i organizację całego społeczeństwa. W tym ujęciu najistotniejsza staje się sama sieć, natomiast jednostka odgrywa rolę węzła w sieci. Według autora: „(...) sieć można zdefiniować jako zbiór połączeń między elementami jakiejś jednostki. Elementy sieci są określane mianem węzłów. Aby powstała sieć, musi ona składać się z co najmniej trzech elementów i dwóch połączeń. Pojedyncze połączenie dwóch elemen-

⁶² E. Bendyk, „Antymatrix. Człowiek w społeczeństwie sieci”, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2004, s. 308

tów jest nazywane stosunkiem lub relacją. Sieci są jednym ze sposobów organizacji złożonych systemów w przyrodzie i społeczeństwie⁶³. W swojej książce, przyczyny ukształtowania się struktury społeczeństwa sieciowego, Jan van Dijk doszukuje się w stale rosnącej liczbie ludzi. Autor pisze, iż „kiedy organizmy stają się większe tworzą specjalne systemy”⁶⁴. Według autora najbardziej naturalną i podstawową siecią są sieci indywidualne, które tworzone są za pomocą relacji łączących jednostki. Istotna w teorii Jana van Dijk’a jest organizacja jednostek w cyberprzestrzeni. Organizacja ta składa się z dwóch poziomów. M. Castells w „Społeczeństwie sieci” owe poziomy nazywa klasami społecznymi, co nie da się zestawić z tradycyjnym weberskim czy marksistowskim ujęciem klasy społecznej. Owe poziomy składają się z: 1. usieciovionej większości, czyli jednostek, które dostają i przetwarzają informację czy wiedzę; 2. świadomych sieciowej tożsamości mniejszość, czyli jednostek, które mają wpływ na rodzaj informacji i wiedzę – tworzą je.

Jan van Dijk jest zwolennikiem umiarkowanej perspektywy sieciowej. Jednostka w jego teorii jest najważniejszym elementem, bez którego sieć nie miałaby prawa istnieć. Jednostki tworzą sieci otwarte „To właśnie w procesie otwierania zamkniętych systemów tkwi sekret wyjaśniający istnienie i powstawanie sieci jako zasady organizującej społeczeństwo”⁶⁵. Otwartość prowadzi do ciągłych przemian społeczeństwa sieciowego oraz do powstania całej infrastruktury sieci społeczno-medialnej – jak pisze J. van Dijk. Wraz ze wzrostem gęstości sieci wchodzimy na nowy poziom struktury relacji społecznych. Jednostki muszą stale udowadniać swój profesjonalizm i doświadczenie, aby nie zostać wykluczonym z sieci. Pozostanie poza nią skutkuje wyższymi kosztami oraz wykluczeniem cyfrowym i co za tym idzie i społecznym. Istotną kategorią według Jana van Dijk’a jest wielkość sieci. Jej zasięg decyduje w znaczącym stopniu o jej wartości, dynamice i znaczeniu. Z drugiej strony, im większa sieć, tym mniejsza zdolność jej zarządzania. Dynamika sieci w ujęciu Manuela Castells’a odnosi się do przestrzeni przepływów i jest w podobny sposób ujmowana.

Zarówno M. Castells, jak i J. van Dijk rozważają istnienie pojęcia prywatności w społeczeństwie usieciovionym. Wykluczenie poza sieć podnosi koszty, więc tylko nieliczni będą mogli sobie na to pozwolić. Z drugiej strony zachowanie prywatności w sieci staje się pojęciem nieadekwatnym, które z czasem się zatrze. W obecnej chwili możemy mówić – o czym pisał też van Dijk – o ochronie danych osobowych, a nie o ochronie własnej tożsamości, która staje się w dużej mierze tożsamością wirtualną. „Miedzy innymi dlatego van Dijk proponuje rozróżnianie rodzajów prywatności na:

- prywatność fizyczną (prawo do selektywnej intymności) – możliwa do utrzymania tylko pozornie, ze względu na rozwój technologii biometrycznych i przetwarzania indywidualnych kodów DNA.

⁶³ J. Dijk van, „Społeczne aspekty...”, op. cit., s. 42

⁶⁴ Ibidem, s. 42

⁶⁵ Ibidem, s. 50

- prywatność relacyjną (prawo do selektywnego nawiązywania relacji z innymi) – niemożliwa do utrzymania, ze względu na powszechny monitoring w miejscach publicznych i półpublicznych.
- prywatność informacyjną (prawo do wybiórczego ujawniania informacji) – niemożliwa do utrzymania ze względu na istotę usieciowienia i podmiotowość informacji⁶⁶.

Reasumując, Jan van Dijk podobnie jak Manuel Castells, stwierdza, że najbardziej naturalnymi i podstawowymi aspektami samoorganizacji społecznej są – czas i przestrzeń. Jan van Dijk wskazuje na oddalenie czasowo-przestrzenne, które charakteryzuje jako rozszerzenie czasu i przestrzeni. Możemy więcej zrobić w danym czasie, ale z drugiej strony zmniejsza nam się ilość czasu i przestrzeni, czyli brak jest przełożenia na wielkość geograficzną. Ujęcie to jest tożsame z takimi pojęciami jak: globalna wioska McLuhan’a czy beczasowego czasu Castells’a.

Znacząca jest też myśl, iż w krajach rozwijających się powstają enklawy aktywności gospodarczej. Ta nowa struktura zbudowana jest z prestiżowych stanowisk położonych w centrum, najczęściej w stolicy, natomiast mniej znaczące stanowiska położone są na peryferiach. Usieciowiona gospodarka ma charakter wyspowy, co powoduje, że główne ośrodki/węzły są powiązane między sobą, np. stolice, a nie peryferia. W konsekwencji, jak pisze Jan van Dijk może to prowadzić do braku spójności społecznej.

Jan van Dijk zwraca również uwagę na kryzys autorytetów, który spowodowany jest szerokim dostępem do Internetu, który dla wielu jest jedynym źródłem informacji i wiedzy. W chaosie informacyjnym trudno jest wybrać najwiarygodniejsze źródła i często bazujemy na własnej intuicji, która dla przeciętnego użytkownika sieci może być zgubna. Zasadnicze znaczenie w pojęciu społeczeństwa sieci van Dijk’a i Castells’a odgrywa digitalizacja rzeczywistości. „Współczesne społeczeństwa (...) w przeważającej mierze, choć nie wyłącznie, wykorzystują media techniczne, pokonując barierę czasu i (lub) przestrzeni, podtrzymujące kontakty zapośredniczone. Miejsce komunikacji typu *face to face* zajmuje komunikacja typu *interface-to-interface* – komunikowanie zapośredniczone, mediatyzowane”⁶⁷. Powoli nasze kontakty i relacje społeczne przenoszą się do sieci, która wpływa na sposób ich przetwarzania, przyswajania i dyfuzji. Sieć bezgraniczna i beczasowa pozwala na „przemieszczanie” i komunikowanie z osobami z różnych zakątków świata. Z jednej strony, świat nigdy nie był tak otwarty i dostępny, z drugiej jednak jest to wyłącznie rodzaj komunikacji, niż podróż, poznanie czy doświadczenie.

⁶⁶ D. Kaznowski, Społeczeństwo sieci – „Społeczne aspekty nowych mediów”, Jan van Dijk networked-digital.com [02.02.1014]

⁶⁷ K. Chmielecki, „Tekst jako obraz – obraz jako tekst. O zapośredniczonym medialnie komunikowaniu wizualnym w społeczeństwie informacyjnym”, [w:] Niezgoda M., Świątkiewicz-Mośna M., Wagner A., „Com.unikowanie w zmieniającym się społeczeństwie”, Wydawnictwo Nomos, Kraków 2010

2.3. Sieciowość instytucji społecznych Don'a Tapscott'a

Eskalacja postępu technologicznego miała znaczący wpływ na współczesny rozwój cywilizacji. Wraz z rozwojem Internetu ludzie zaczęli się masowo komunikować, a przestrzeń i czas nabrało nowego znaczenia. Pojęcie przestrzeni przeniosło swoje znaczenie do sieci przepływów informacji. Sieć kontaktów uzależniła sposób postrzegania współczesnego świata – jesteśmy poddani sile oddziaływania sieci, podlegamy jej dynamice i nie mamy szans pozostać obok sieci. Naukowcy starają się poznać tę dynamikę i zaobserwować zjawiska, jakie wpływają na dyfuzję sieci. Kluczowym jej elementem jest rozwój nowego społeczeństwa, a mianowicie społeczeństwa opartego na wiedzy. W obecnych czasach znaczenie wiedzy ewaluowało i dziś stała się ona kapitałem potężniejszym, niż pieniądź. Wiedza, a co za tym idzie informacja zdominowała postrzeganie świata jako liniowego systemu przepływu informacji. Naukowcy - przekonani o słuszności społeczeństwa opartego na wiedzy i informacji - starają się zanalizować wpływ wiedzy na społeczną transformację. Za początek tej transformacji można uznać rozwój Internetu i nieograniczony dostęp do informacji. Internet jest światową platformą - wymiany, gromadzenia, przepływu – wiedzy. Peter Drucker w książce „Społeczeństwo post-kapitalistyczne”⁶⁸ pisze, że władza w organizacjach gospodarczych zarezerwowana jest dla ludzi, którzy posiadają wiedzę. Wiedza ma znaczący wpływ na pozycję zawodową i co za tym idzie również na pozycję społeczną. P. Drucker taki stan rzeczy nazywa społeczeństwem wiedzy, które ma zastąpić kapitalizm. Według autora wiedza jest znacznie cenniejszym kapitałem wnoszonym do firmy, niż posiadane udziały. Jest to część naszego warsztatu, doświadczenia i umiejętności, które to zabieramy ze sobą zmieniając miejsce pracy. Najbardziej pożądanymi i najcenniejszymi pracownikami nie muszą potrzebować jakiegokolwiek ochrony (związki zawodowe), gdyż ich kapitału nikt nie jest w stanie odebrać. Wiedza jest jedynym zasobem, którego nie da się kupić i posiadanie jej chroni rynek pracy.

Wśród naukowców panuje debata nad współczesnym wymiarem społeczeństwa, z jednej strony mówi się o społeczeństwie opartym na wiedzy, a z drugiej strony wyłania się społeczeństwo sieci, o którym już dawno pisał Manuel Castells w książce „Społeczeństwo sieci”: „dominujące funkcje i procesy wieku informacji są w coraz większym stopniu organizowane wokół sieci. Sieci stanowią nową morfologię społeczną naszych społeczeństw, a rozprzestrzenianie się logiki usieciowienia w sposób zasadniczy zmienia funkcjonowanie i wyniki w procesach produkcji, doświadczenia, władzy i kultury”⁶⁹. W dzisiejszych czasach społeczeństwo to swoista hybryda społeczeństwa wiedzy i sieci. Jedno bez drugiego nie miałoby możliwości funkcjonować. Istnienie sieci diametralnie wpływa na szybkość oraz efektywność przepływu wiedzy, a stan wiedzy ma bezpośredni wpływ na jakość i innowacyjność sieci oraz

⁶⁸ P. Drucker, „Społeczeństwo post-kapitalistyczne”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999

⁶⁹ M. Castells, „Społeczeństwo...”, op. cit., s. 467

możliwość ich dyfuzji. Zdaniem Don'a Tapscott'a⁷⁰ upowszechnienie się Internetu zapoczątkowało nową erę, a mianowicie rzeczywistość opartą na współpracy, której głównymi zasobami jest nieustająca dyfuzja wiedzy. Te dwa paradygmaty wyznaczają nowy kierunek przyszłej gospodarki, kultury czy samego społeczeństwa. „Współpracujące społeczności nie tylko przekraczają granice czasu i przestrzeni, ale również przewyżniają narzucone przez dyscypliny oraz organizacje ograniczenia, uniemożliwiające współpracę, naukę i postęp. Dzięki temu masowa współpraca staje się atrakcyjną alternatywą dla hierarchicznych systemów zarządzania (...)”⁷¹. D. Tapscott porównuje to zjawisko do zderzenia się trzech sił. Pierwszą z sił jest Internet, którego powstanie zrewolucjonizowało postrzeganie współczesnego społeczeństwa i było początkiem kształtowania się sieci społecznych. Internet przyczynił się też do zmiany postrzegania i odbioru współczesnej kultury, która bazuje na uczestnictwie, dostępności i otwartości. Drugą siłą jest to - przyznaje Tapscott, - iż twórcy i odbiorcy treści stają się aktywnymi uczestnikami kultury, w większym stopniu, niż było to dotychczas. Wzrost roli obrazu wpłynął znacząco na funkcjonowanie współczesnej sztuki, która oparta jest na wizualizacji. Przestrzeń społeczno-kulturowa zyskuje tym samym nową jakość. Dyfuzja informacji oraz sfery wizualnej prowadzi do zmiany postrzegania sztuki. „Przemiany sztuki uzależnione są bowiem zarówno od nowych cech społeczno-kulturowych, jak i nierozłącznie związanych z nimi przemian technologicznych. Technika zmienia bowiem miejsce funkcjonowania sztuki. Nowe media dają możliwość wyjścia sztuki poza tradycyjne galerie w świecie rzeczywistym (...) i umiejscowienia jej w świecie multimedialnym i w świecie wirtualnym”⁷². Nowe multimedialne oblicze sfery wizualnej zmienia same sposoby widzenia, jak i estetykę. „Przy opisie nowych mediów zwraca się zazwyczaj uwagę na interaktywność, wirtualność i multimedialność, czyli właściwości obce starym mediom. Według niektórych opinii, interaktywność zaciera specyfikę i wyrazistość artystyczną, powodując, że twórczość artystyczna upodabnia się do innych, pozartystycznych form ludzkiej aktywności i przestaje odróżniać się od działalności społecznej, naukowej czy poznawczej. Cecha o której mowa, bez względu na jej ocenę, zakłada współudział użytkownika w kreowaniu znaczeń, otwartość oraz zwrotność w relacjach”⁷³. Tym właśnie wyróżnia się sztuka Internetu. Kładzie nacisk na interakcję z odbiorcą – nie do końca jest wiadomo, gdzie kończy się twórczość, a gdzie zaczyna nasza jego percepcja. Z drugiej strony współczesne społeczeństwo potrafi organizować się w sieci - pisze D. Tapscott, - po to aby sprawniej i efektywniej funkcjonować poza siecią. Umiejętność organizacji sieci jest wyznacznikiem nowych

⁷⁰ D. Tapscott, A. D. Williams, „Makrowikinomia. Reset świata i biznesu”, Wydawnictwo Studio EMKA, Warszawa 2011

⁷¹ Ibidem, s. 70

⁷² Ł. Rogowski, „Estetyka www – od sztuki w Internecie do sztuki publicznej”, [w:] Płonka-Syroka B., Staszczak M. (red.), „E-kultura, e-nauka, e-społeczeństwo”, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2008, s. 54

⁷³ E. Krawczak, „Nowe media a przestrzeń sztuki. Twórca, odbiorca i dzieło”, [w:] Mucha J. (red.), „Nie tylko Internet. Nowe media, przyroda i „technologie społeczne” a praktyki kulturowe”, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2010, s. 195

standardów gospodarczych, kulturowych czy społecznych. Trzecią z sił są przedsiębiorstwa oparte na partnerstwie i współpracy, których siłą napędową są pracownicy, posiadający wymagany poziom i rodzaj wiedzy. Na ten paradygmat wskazuje również Peter Drucker, który porównuje go do ścieżki kariery. Współcześnie nie przynależność klasowa ma wpływ na przyszły zawód, ale wybory związane z wykształceniem. Poziom i specyfika wiedzy jest arbitralnym wyznacznikiem kształtu ścieżki kariery zawodowej. Obecnym barometrem kariery jest zapotrzebowanie na konkretny rodzaj wiedzy oraz sytuacja na rynku pracy. Z drugiej strony status pracownika zależy od jego samodzielności, chęci i umiejętności zdobywania nowych kwalifikacji, wiedzy oraz możliwości elastyczności na ciągle zmieniającym się rynku pracy. Przykładem⁷⁴ przedsiębiorstwa wykorzystującego możliwości sieciowej współpracy jest firma Procter&Gamble, która dzięki platformom internetowym - INnoCentive lub NineSigma - jest w stanie nawiązywać kontakt z inżynierami i naukowcami z całego świata. Instytucje, które współpracują ze sobą nie tylko przekraczają granice czasu i przestrzeni, ale również narzucone przez regulaminy i administrację ograniczenia uniemożliwiające współpracę, naukę i postęp. Partnerstwo w sieci jest doskonałą alternatywą dla hierarchicznych systemów zarządzania. Logika sieci opiera się na współpracy, gdyż „zawsze dochodzimy do wniosku, że nie jesteśmy w stanie czegoś zrobić sami, a jeśli nawet potrafilibyśmy, to zajmie nam to całą wieczność. (...) Bez powszechnej współpracy nie ma szans na rozwinięcie technicznych możliwości, a w każdym razie nie w wymaganym czasie”⁷⁵. Logika sieci skłania do zupełnie nowego traktowania obszaru przedsiębiorstwa, gdzie immanentnymi składnikami są zasoby intelektualne i technologiczne. Przybywa instytucji tworzących internetową platformę umożliwiającą efektywniejszą, sprawniejszą i szybszą współpracę, a co za tym idzie wymianę wiedzy, doświadczenia, świadczenie pomocy.

2.4. Instytucje społeczne jako przestrzeń przepływów i wymiany

W naukach humanistycznych, a w szczególności w socjologii termin instytucji jest cały czas bardzo aktualnym pojęciem. Jest on często używany przez socjologów oraz w różnych opracowaniach naukowych. W języku potocznym pojęcie słowa „instytucja” dotyczy siedziby urzędu, banku czy innej jednostki administracyjnej. W socjologii termin „instytucja społeczna” ma kilka zastosowań. Po pierwsze, są to trwałe elementy ładu społecznego, które nie są możliwe do zmiany oraz kreują ład społeczny, tj.: prawo czy rodzina. Po drugie termin ten można odnosić do uregulowanych form działalności, w których zaniechania są sankcjonowane, tj.: nauka, szkoła. Po trzecie instytucje społeczne to zaaprobowane sposoby rozwiązywania problemów współpracy i współzycia, tj.: małżeństwo, arbitraż. Natomiast po czwarte może to być

⁷⁴ D. Tapscott, A. D. Williams, „Makrowikinomia...”, op. cit., s. 70

⁷⁵ Ibidem, s. 86

formalna organizacja, która pełni w społeczeństwie pewne funkcje, które są uznawane i szanowane przez społeczeństwo, tj.: szpital, urząd, bank⁷⁶. Znaczącą definicją instytucji społecznej jest definicja zaproponowana przez J. Zieleniewskiego, który pisze, iż są to „(...) rzeczy zorganizowane, złożone z ludzi połączonych jakąś więzką wspólnych celów wraz z zasobami, których ludzie używają w swym działaniu”⁷⁷. B. Malinowski pojęcie to definiuje takimi słowami: „Możemy zdefiniować instytucję jako grupę ludzi zjednoczonych dla dokonania prostych lub złożonych czynności, zawsze posiadających wyposażenie materialne i sprzęt techniczny, zorganizowanych według określonej prawnie lub zwyczajowej zasady, sformułowanej w micie, legendzie lub przepisie lub maksymie oraz wyszkolonych i przygotowanych do wykonywania swoich zadań”⁷⁸. Instytucja społeczna powinna służyć dobru społecznemu, dotyczyć spraw, które większość ludzi uznaje za słuszne i wartościowe. P. Rybicki tak opisuje znaczenie instytucji: „Instytucje społeczne występują tak w tradycyjnych (...) społeczeństwach, jak w społeczeństwie nowoczesnym. Instytucje były tworzone i są tworzone tam wszędzie, gdzie grupy o trwałości międzypokoleniowej i społeczności chcą stabilizować pewien zakres działania i zarazem chcą zapewnić jego ciągłość i skuteczność”⁷⁹. Charakterystyka instytucji społecznej zaproponowana przez P. Rybickiego odnosi się do relacji między instytucją, a jej zewnętrznym otoczeniem. W tym przypadku interesujące jest powiązanie instytucji społecznych o charakterze kulturalnym ze społecznością lokalną, na którą owe instytucje mają największy i najistotniejszy wpływ. Warto zapoznać się z funkcjami, jakie pełnią instytucje społeczne zajmujące się dyfuzją kapitału kulturowego w społeczności lokalnej. Najistotniejszymi są te, które:

- „umożliwiają zaspokajanie większości potrzeb integracyjnych, kulturowych, (...);
- koordynują i regulują funkcjonowanie społeczności lokalnej;
- zapewniają jej rozwój i trwanie w czasie;
- generują lokalny kapitał społeczny przejawiający się w wachlarzu organizacji, stowarzyszeń, klubów, organizacji, fundacji, komitetów, a także innych działań lokalnych;
- podtrzymują więzi społeczne, wzmacniają lokalną integrację;
- minimalizują strefę społecznej niepewności;
- stanowią niezbędny element w weryfikowaniu i ewentualnym dostosowaniu się do procesów zachodzących w skali mikro i makro;
- są podstawą porządku społecznego i głównym mechanizmem kontroli społecznej”⁸⁰. Warto byłoby dodać, do wymienionych funkcji, funkcję gene-

⁷⁶ encyklopedia.wp.pl/encid,1635326,name,instytucja-spoeczna,haslo.html?ticaid=112924&_ticrsn=5 [18.04.2014]

⁷⁷ J. Zieleniewski, „Organizacja i zarządzanie”, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969, s. 279

⁷⁸ B. Malinowski, „Culture”, [w:] Encyclopedia of the Social Sciences, New York 1931, s. 626

⁷⁹ P. Rybicki, „Struktura społecznego świata. Studia z teorii społecznej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1979, s. 520

⁸⁰ A. Sępoch, „Współczesny dom kultury w środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych”, Instytut Socjologii Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wojewódzki Ośrodek Kultury w Lublinie, Lublin 2012, s. 21-22

ratora lokalnego kapitału kulturowego, dzięki istnieniu takich instytucji jak.: Kościoły, biblioteki, uczelnie wyższe, domy kultury, czytelnice, muzea, kina, galerie oraz lokalnych działaczy związanych z kulturą. Jest to element wewnętrznej spójności i tożsamości społeczności lokalnej.

Zasadnicze znaczenie przypisuje się również kapitałowi społecznemu przy współpracy instytucji i bezpośredniej korelacji z kapitałem kulturowym. W tym ujęciu kapitał społeczny oznacza „zasoby umiejętności, informacji, kultury, wiedzy i kreatywności jednostek oraz związki pomiędzy ludźmi i organizacjami. Przy czym podkreślić należy, iż kapitał społeczny nie jest tylko prostą sumą kapitałów jednostek, ale jest także kreowany przez instytucje oraz pomnażany poprzez ich zdolność do współdziałania”⁸¹. Istota kapitału społecznego przy kreowaniu funkcjonowania społeczności lokalnej została zauważona przez wielu badaczy. Wskazują oni przede wszystkim na możliwość kooperacji i współpracy, ale i również na zaufanie pojawiające się w lokalności. Trafną definicję podaje D. Walczak – Duraj, która traktuje kapitał społeczny jako czynnik stymulujący społeczność lokalną i ją wzmacniający. Autorka pisze, iż „(...) Ten typ kapitału społecznego, który przynosi korzyści lokalnej społeczności można określić jako istniejący w danej zbiorowości potencjał społecznego uczestnictwa i współdziałania, opierając się na podzielanych wartościach i normach, sieciach kontaktów oraz wzajemnym zaufaniu”⁸². Kapitał społeczny wpływa na wszystkie elementy kreujące rzeczywistość lokalną i stanowi jeden z fundamentów kultury i tożsamości zbiorowej. Jednostki, wchodząc ze sobą w relacje, współpracują – tworząc tym samym więzi społeczne. „Kapitały ludzki, kulturowy i społeczny mają charakter komplementarny. Ich bogactwo determinuje rozwój zarówno jednostek, jak i grup, czy większych całości społecznych. (...) W dobie globalizacji kultura i tożsamość kulturowa są wartościami, dzięki którym jednostka identyfikuje się z określonym miejscem. Pojęcie tożsamości kulturowej nabiera szczególnego znaczenia w kontekście globalizacji oraz unifikacji i uniwersalizacji kultury. Jest przedmiotem doświadczenia jednostki i społeczności. Tożsamość jednostki w pewnym stopniu zależy od kultury społeczności, z którą się identyfikuje. (...) Utożsamianie się z określonymi ludźmi, miejscem, kulturą powoduje, że człowiek nie pozostaje anonimowy”⁸³. Społeczność lokalna o wysoce rozwiniętym kapitale społecznym działa dużo skuteczniej, gdyż cechuje się wysokim stopniem zaufania społecznego oraz wypracowuje skuteczniejsze formy współpracy. „W znaczeniu strukturalnym i związanym z funkcjonowaniem (także politycznym) społeczności lokalnej, wysoki poziom kapitału społecznego przyczynia się do sprawniejszego działania instytucji (takich jak interesujące nas domy kultury) i ich bardziej efektywnej współpracy z otoczeniem instytucjonalnym (w którego skład wchodzi między innymi organiza-

⁸¹ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 11

⁸² D. Walczak – Duraj, „Specyfika kapitału społecznego kobiet wiejskich”, [w:] Partycki S. (red.), *Kultura a rynek*, T. 2, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008, s. 210

⁸³ W. Knapik, M. Kowalska, „Kapitał ludzki, kulturowy i społeczny a jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich województwa małopolskiego”, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 2011, s. 27-28

cje Trzeciego Sektora). Wzrost aktywności domów kultury i ich uczestnictwo w sieci powiązań z innymi instytucjami oraz w działaniach na rzecz społeczności w procesie rozwijania jej kapitału społecznego zwiększają zatem także poziom kapitału społecznego samych domów kultury (jako instytucji) przez co zwiększa się znacząco ich potencjał budowania skutecznych partnerstw. Partnerami domów kultury są najczęściej instytucje i organizacje, takie jak: urzędy miast, starostwa powiatowe, towarzystwa przyjaciół miast lub regionów, w których domy funkcjonują, stowarzyszenia i fundacje działające w regionach, w których domy kultury funkcjonują, miejskie ośrodki pomocy społecznej (MOPS-y), kluby AA, sanatoria, biblioteki, szkoły muzyczne, filharmonie, teatry, muzea, przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, licea i szkoły plastyczne, kluby sportowe, koła muzyczne, koła gospodyń wiejskich, banki spółdzielcze, sołtysi, rady sołeckie, prywatne przedsiębiorstwa, ochotnicze straże pożarne, organizacje i instytucje religijne czy świetlice socjoterapeutyczne⁸⁴. Sieć powiązań jest istotnym elementem funkcjonowania instytucji społecznych. Rozwiązywanie istniejących i przyszłych problemów staje się dużo łatwiejsze – w wysokim stopniu dzięki współpracy i zaufania. Również dostosowanie oferty do potrzeb społeczności lokalnej jest ułatwione.

2.4.1. Funkcje i nowa jakość instytucji społecznych w społeczeństwie sieci

W socjologii kultury instytucja kultury, to układ formalnych obiektów czy organizacji, których celem jest przechowywanie, gromadzenie, tworzenie oraz upowszechnianie dóbr kultury. Zakres instytucjonalny funkcjonuje w celu upowszechniania uczestnictwa w kulturze wysokiej, natomiast według aksjologicznych założeń zostało to ustanowione dzięki polityce kulturalnej państwa. Natomiast instytucjonalizacja kultury, to przejmowanie społecznie uznawanych wartości i dóbr kultury przez instytucje kultury. W myśl Ustawy o organizacji i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 roku, szczególnymi instytucjami zajmującymi się działalnością kulturalną są: teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki oraz ośrodki, które zajmują się gromadzeniem i przetwarzaniem różnych dziedzin z zakresu kultury. Działalność instytucji kultury obejmuje treści tworzone i przekazywane również przez takie instytucje jak: szkoły, teatry, kościoły, domy kultury, muzea czy filharmonie. Trafnym spostrzeżeniem jest stwierdzenie Jacka Bąka dotyczącego współczesnej formy instytucji kultury - „charakter ośrodka kultury XXI wieku najtrafniej określa formuła 3xP (przestrzeń – pracownik – program). Współistnienie, wzajemne przenikanie i integracja tych trzech elementów zapewnia optymalne funkcjonowanie placówki”⁸⁵. „W zinstytucjonalizowanym układzie kultury

⁸⁴ J. Bąk, „Ośrodek kultury a lokalna społeczność”, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010

⁸⁵ Ibidem, s. 6

istnieje stały podział na odbiorców (publiczność) oraz nadawców i organizatorów. Rola odbiorcy w tradycyjnym układzie jest z istoty bierna, rola nadawcy jest zaś czynna i ma charakter profesjonalny. W modelu nowoczesnym odbiorca przestaje być biernym członkiem audytorium, a przypisywana jest mu coraz większa funkcja twórcza, współuczestniczenia w tworzeniu dzieła kultury. Ewolucja w definiowaniu ról twórców i odbiorców kultury oraz coraz bardziej wyraźne przenikanie się tradycyjnych zakresów ich funkcji są także widoczne w tworzącym się nowoczesnym modelu funkcjonowania domów kultury, mających zostać miejscem integrowania społeczności lokalnych oraz lokalnych twórców kultury oraz włączania dawnych, biernych, odbiorców kultury w proces tworzenia. Ten model sprzyja nie tylko rozwojowi twórczemu społeczności, ale także jej aktywizacji i społecznej inkluzji. Aby jednak domy kultury mogły pełnić te funkcje muszą stać się miejscami atrakcyjnymi dla społeczności oraz dobrze przez nie ocenianymi⁸⁶. Dom kultury jest zatem spoiwem społeczności lokalnej z drugiej strony wspierany jest przez organy ponadlokalne. „Dom kultury jest lokalną instytucją kultury, w obrębie której dochodzi do sytuacji komunikacyjnych opartych na pośrednich i bezpośrednich środkach przekazu. (...) Układ drugi, będący najbardziej zbliżonym do charakteru działalności tej instytucji, uzupełniany jest układem pierwszym i trzecim. A. Kłoskowska drugi układ kultury charakteryzuje w następujący sposób: „Cechę drugiego układu kultury przyjętą za podstawę wyodrębnienia jego elementów stanowi, obok podporządkowania ponadlokalnej organizacji, stałe oparcie w miejscowych instytucjach, służących za podstawę jego funkcjonowania. Układ ten wymaga istnienia w społeczności lokalnej stałych zasobów ludzkich i rzeczowych, które mogą być, a w niektórych wypadkach nawet muszą być zasilane periodycznie z zewnątrz, ale które funkcjonują na miejscu”⁸⁷. Dom kultury, mimo że według A. Kłoskowskiej umiejscowiony jest w drugim układzie, działa również na pograniczu drugiego i trzeciego, gdyż program obejmuje lokalne treści oraz aspekty ponadlokalne.

W dzisiejszych czasach istotnym kreatorem rzeczywistości społecznej jest postęp technologiczny, który otworzył nowe możliwości, jakimi jest ekspansja Internetu. To przede wszystkim rozwój Internetu przyczynił się do formowania społeczeństwa sieci. Przystępując do próby określenia, czym dokładnie jest omawiane społeczeństwo sieci, powinniśmy zastanowić się nad dwoma znaczeniami owego pojęcia. Pierwsze z nich określa „sieci niezapśredniczone technologicznie (chodzi o technologie informacyjno-telekomunikacyjne), a drugie jako sieci zapśredniczone w owe technologie”⁸⁸. W pierwszym znaczeniu sieci społeczne opisywane są jako składowe „trzech głównych elementów: punktów węzłowych (nodes), powiązań (ties) oraz przepływów (flows). Węzeł to wyraźny punkt, połączony z przynajmniej jednym innym punktem, chociaż często funkcjonuje jednocześnie jako punkt łączący dwa lub więcej punktów. Powiązanie łączy jeden węzeł z innym. Przepływy są tym, co

⁸⁶ J. Bąk, „Ośrodek kultury...”, op. cit., s. 6

⁸⁷ A. Sępoł, „Współczesny dom...”, op. cit., s. 24-25

⁸⁸ M. Baranowski, „Przyczynek do krytyki społeczeństwa sieciowego: od sieci społecznych do sieci wszystkich sieci”, s. 20, <http://depot.ceon.pl/handle/123456789/847> [16.04.2014]

przechodzi pomiędzy węzłami wzdłuż powiązań”⁸⁹. Podczas analizy społeczeństwa sieci należy pamiętać, iż „elementami sieci mogą być osoby, pozycje, zrzeszenia bądź zbiorowi aktorzy lub inny obiekt, który można połączyć z innym obiektem”⁹⁰, ponadto „tym, co łączy pozycje, osoby i aktorów zbiorowych w świecie społecznym, są przepływy (1) symboli (informacji, idei, wartości, norm, komunikatów itd.), (2) rzeczy (obiektów fizycznych oraz być może takich symboli, jak pieniądź, które umożliwiają dostęp do obiektów fizycznych), oraz (3) uczuć (aprobaty, szacunku, sympatii, przyjemności itd.)”⁹¹. W omawianych instytucjach społecznych, które upowszechniają kulturę w społeczności lokalnej przepływem będą: wiedza, doświadczenie, informacja, współpraca, symbole czy wartości. Owe przepływy obserwowalne są tylko na podstawie wspólnych inicjatyw, podejmowanych działań czy wzajemnemu wspieraniu się owych instytucji.

Drugie znaczenie sieci zapośredniczonych w technologii najlepiej i wyczerpująco opisał Manuel Castells w swoich opracowaniach. Zdaniem Castells’a „sieci stanowią nową morfologię społeczną naszych społeczeństw, a rozprzestrzenianie się logiki usieciowienia w sposób zasadniczy zmienia funkcjonowanie i wyniki w procesach produkcji, doświadczenia, władzy i kultury. Mimo że sieciowa forma organizacji społecznej istniała także w innych okresach i miejscach, nowy paradygmat technologii informacyjnych dostarcza materialnej podstawy do jej szerokiej ekspansji w całej strukturze społecznej. Co więcej, uważam, że ta sieciowa logika wywołuje społeczne uwarunkowanie [*determination*] wyższego rzędu niż to, z jakim mamy do czynienia w przypadku specyficznych interesów społecznych wyrażanych przez sieci: władza przepływów ma większą moc oddziaływania niż przepływy władzy. Obecność lub nieobecność w sieci i dynamika każdej sieci w stosunku do innych są kluczowymi źródłami dominacji i zmiany w naszym społeczeństwie: społeczeństwie, które możemy zatem nazwać sieciowym, charakteryzującym się przewagą społecznej morfologii nad społecznym działaniem”⁹². Istnienie sieci, które powstały dzięki dyfuzji, przede wszystkim, Internetu przyczyniły się do zmiany struktury społecznej. Internet zmienił optykę patrzenia na ową strukturę, co skutkuje w odejściu od dotychczasowego linearnego paradygmatu. Zmiana skutkuje w nową jakość, która w efekcie wnosi „kombinację elastyczności i skuteczności, skoordynowanego podejmowania decyzji i zdecentralizowanego ich wykonywania, zindywidualizowanej ekspresji i globalnej poziomej komunikacji, co stwarza zasadniczo lepsze ramy organizacyjne dla ludzkich działań”⁹³. Działania te dotyczą każdej dziedziny życia społecznego i obejmują także sferę kultury. Zwolennikami tworzenia się sieci społecznych, i ich ogromnego znaczenia i zastosowania, są również Don Tapscott i Anthony Williams. Traktują oni sieci społeczne jako „aleksandryjską bibliotekę gromadzącą wszyst-

⁸⁹ D. Barney, „Społeczeństwo sieci”, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2008, s. 37

⁹⁰ J. H. Turner, „Struktura teorii socjologicznej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 605

⁹¹ Ibidem, s. 606

⁹² M. Castells, „Wiek informacji: ekonomia, społeczeństwo i kultura”. Tom 1, Społeczeństwo sieci, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 467

⁹³ M. Castells, „Galaktyka Internetu. Refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem”, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2003, s. 12

kie stare i nowe informacje; platformę współpracy jednoczącą rozmaite wspólnoty w potężnym akcie twórczej inicjatywy”⁹⁴. Z drugiej jednak strony, interesujący punkt widzenia na zdobycze cywilizacyjne i kulturę przedstawił L. Korporowicz w pracy „Socjologia kulturowa. Kontynuacje i poszukiwania”. Nowa rzeczywistość ponowoczesna, którą cechuje postęp cywilizacyjny czy technologiczny, budzi wiele napięć i sprzeczności między cywilizacją, a kulturą. Jak stwierdza autor, to kultura stanowi źródło „ukojenia”. Postęp cywilizacyjny, w wymiarze globalnym, jaki i również lokalnym, wiąże się tak samo z mocnymi i słabymi stronami. L. Korporowicz trafnie ujmując skutek globalizacji dla społeczności lokalnej. „W wymiarze lokalnym postępy cywilizacyjne przyniosły tyleż dobrego, co złego, bardzo często stojąc w jaskrawej sprzeczności z interesami i potrzebami małych społeczności, skutkując zanieczyszczeniem ich środowiska i marginalizacją kultury, traktowanej w najlepszym wypadku jako atrakcja turystyczna”⁹⁵. W zglobalizowanym świecie, którego konsekwencją są liczne zróżnicowania, wykluczenia, dysproporcje ekonomiczne i społeczne, migracje, a także „zagubienie” tożsamości, to kultura staje się wykładnią poszanowania wartości, powrotu do korzeni. „Wspomniane napięcia i rozbieżności pomiędzy technicznymi i ekonomicznymi możliwościami a potrzebą integracji różnych obszarów życia rodzą zainteresowanie poszukiwaniem wartości, wokół których możliwe byłoby scalanie duchowych, symbolicznych i materialnych wymiarów tak zbiorowej, jak i indywidualnej aktywności człowieka. Rodzi się nieodparta potrzeba poszanowania godności, a w ślad za nią tożsamości, właściwych relacji między tym, co partykularne, wycinkowe, przypisane formalnej lub rynkowej roli, a tym, co scalające i hierarchizujące; pomiędzy tym, co funkcjonalne i efektywne, a tym, co akceptowalne i dające poczucie życiowej satysfakcji. Coraz bardziej poszukiwana potrzeba „uczłowieczenia” cywilizacji staje się wręcz koniecznością integrowania rozbijanych form życia społecznego i swoistego ukojenia i dowartościowania kondycji osobowej; to sfera kultury jest polem dyskursu dla znalezienia poczucia tożsamości, a więc także – wolności i odpowiedzialności”⁹⁶. To właśnie kultura jest tym, co wyróżnia społeczeństwa oraz staje się kluczem do zrozumienia społeczeństw ponowoczesnych. „Zrozumienie więc tego, co nazywamy właśnie kulturą, staje się kluczem do zrozumienia konfliktów, potrzeb, realnych zachowań całych grup oraz ich przywódców, ale także kluczem w planowaniu strategicznych przedsięwzięć w przyszłości. (...) W perspektywie społeczeństw przemysłowych, a także i postprzemysłowych, kultura jawi się więc nie jako jeden z fundamentalnych jej elementów, ale jako kontekst konsumpcji i stylu życia, element warunkujący zachowania rynkowe, albo też postrzegana jest jako jeden z czynników warunkujących sprawność systemów zarządzania”⁹⁷.

Odnosząc się do powyższych rozważań nad społeczeństwem sieci, można przypuszczać, że prędzej czy później, obejmą one swym zasięgiem i instytucje społeczne. Dzięki wzajemnej współpracy i wymianie informacji, zaczną tworzyć ofertę dostosowaną

⁹⁴ D. Tapscott, A. D. Williams, „Wikinomia...”, op. cit., s. 64

⁹⁵ L. Korporowicz, „Socjologia kulturowa...”, op. cit., s. 68-69

⁹⁶ Ibidem, s. 69

⁹⁷ Ibidem, s. 83

waną do potrzeb i wymagań społeczności lokalnej. Lokalność w tym rozumieniu jest zasadniczym elementem, gdyż instytucje społeczne powołane do rozwijania kapitału kulturowego, w większym stopniu oddziałują na społeczność lokalną. Mówiąc o instytucjach należy wspomnieć o pojęciu partnerstwa, które dobrze obrazuje logikę sieci społecznych. Wszyscy - w teorii - powinni działać na rzecz dobra wspólnego. Węzły w sieci, które tego kryterium nie spełniają raczej szybko są lokalizowane. „Partnerstwo określające działanie podmiotów przygotowuje grunt dla realizacji dobra wspólnego. Bowiem u jego podstaw leży wspólna przyczyna, a jej kierunek wyznacza wspólny cel, zrozumienie dobra wspólnego, a szczególnie tego, co pożyteczne i słuszne”⁹⁸. Partnerstwo odnosi się do współdziałania różnych, w tym wypadku, instytucji. „We współdziałaniu z tymi podmiotami buduje poczucie lojalności i na bazie przestrzegania obowiązków prawnych podejmowania działań kooperacyjnych. Dobrowolność wpisana w istotę partnerstwa umożliwia współpracę różnych podmiotów różniących się siłą społeczną. Partnerstwo kreuje aktywność społeczną, odwołując się do norm prawnych reguluje wzajemne relacje pomiędzy instytucjami, organizacjami, ale także pomiędzy pojedynczymi osobami. Partnerstwo jest jednym z kluczowych czynników działań komunikacyjnych, szczególnie upowszechnionych w społeczeństwie informacyjnym i sieciowym. J. Habermas wymienia trzy media integrujące współczesne społeczeństwa: pieniądź regulujący funkcjonowanie rynku, władzę organizacyjną społeczeństwa oraz publiczny obieg komunikacji odwołujący się do wartości kreujących rzeczywistość społeczno-kulturalną”⁹⁹. W kontekście omawianego partnerstwa, modelem idealnej współpracy i funkcjonowania domów kultury będzie uczestnictwo w partnerstwie społecznym, skoncentrowanym przede wszystkim na rozwoju społeczności lokalnej oraz budowaniu centrów integrujących społeczność. „Celem partnerstw społecznych jest wspólne i zintegrowane działanie wielu podmiotów, skierowane na osiągnięcie korzystnego dla wszystkich efektu rozwoju regionu. Polega one na partnerskiej współpracy między podmiotami: publicznymi (przedstawiciele samorządów terytorialnych, domy kultury), społecznymi, prywatnymi (przedsiębiorstwa) oraz Trzecim Sektorem (organizacjami pozarządowymi, takimi jak stowarzyszenia czy fundacje). Partnerstwo jest formą instytucji opartą na zawartym pakcie: lokalnym (lokalne partnerstwo społeczne), krajowym (partnerstwo narodowe, pakt społeczny) lub też ponadnarodowym (partnerstwa ponadnarodowe). Skutecznie działające partnerstwa bazują na wiedzy i doświadczeniach partnerów oraz oddolnie włączają organizacje, instytucje i konkretne osoby do zarządzania lokalnymi społecznościami, a ich celem jest wypracowanie innowacyjnych i kompleksowych metod diagnozowania i rozwiązywania lokalnych problemów oraz budowania kapitału społecznego społeczności lokalnej oraz działających lokalnie instytucji”¹⁰⁰.

⁹⁸ S. Partycki, „Partnerstwo – współczesny imperatyw społeczny”, [w:] Partnerstwo i współpraca a kryzys gospodarczo-społeczny w Europie Środkowej i Wschodniej, Tom 1, (red.) Partycki S., Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 31

⁹⁹ Ibidem, s. 33

¹⁰⁰ „Uwarunkowania zewnętrzne i potencjał domów kultury”. Wyniki analizy Desk Research, raport częściowy opracowany dla Narodowego Centrum Kultury przygotowany przez firmę Grupa IQS sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 28

Przykładem działań instytucji społecznej, działającej na rzecz aktywizacji społeczności lokalnej jest Centrum Aktywności Lokalnej (CAL). Tworzeniem sieci współpracy instytucja ta zajęła się w 2000 roku. Sieci obejmują wszystkie instytucje, działające na rzecz społeczności lokalnej. Celem CAL są rozwiązania umożliwiające realizację „idei zrównoważonego rozwoju lokalnego, którego efektem jest lepsza jakość życia i równe szanse rozwoju dla każdego obywatela”¹⁰¹. Centrum Aktywności Lokalnej działa poprzez umacnianie, budowanie i wspieranie potencjału ludzkiego. W preambule Certyfikatu Jakości CAL stwierdza się: „Instytucja pracująca metodą CAL służy budowaniu dobra publicznego i zaufania społecznego. Opierając się na zasadach tolerancji, poszanowania praw człowieka, solidarności społecznej inicjuje działania służące aktywizacji, edukacji i rozwojowi środowiska lokalnego. Odpowiada na rozpoznane potrzeby społeczności lokalnej, angażuje mieszkańców w proces ich rozwiązywania w myśl zasady: Pomóżmy ludziom, aby pomogli sobie sami. Tworzy płaszczyznę porozumienia i współpracy, dąży do kształtowania społeczeństwa obywatelskiego”¹⁰². Opisany przykład obrazuje, iż funkcjonowanie społeczeństwa sieci przyczynia się do zmiany postrzegania środowiska lokalnego. Jest to miejsce, gdzie kapitał społeczny czy kulturowy odgrywa zasadniczą rolę. Mądre i odpowiedzialne stymulowanie, kreowanie owych kapitałów może w znacznym stopniu przyczynić się do efektywniejszego funkcjonowania i działalności ludzi zamieszkujących dany region czy powiat. Działalność instytucji w społeczności lokalnej powinna opierać się na wymianie doświadczeń, informacji czy współpracy w ten sposób, aby udoskonalić ich system funkcjonowania i ofertę, w tym wypadku – kulturalną, dostosować do potrzeb mieszkańców. Współpraca instytucji przyczyniłaby się do szybszej organizacji pracy, zmianie perspektywy patrzenia na potrzeby mieszkańców oraz wypracowywaniem innowacyjnych rezultatów.

Współcześnie rola instytucji społecznych, opartych na promocji i pielęgnowaniu dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnej oraz promowaniu kultury w regionie, jest bardzo istotna. Kultura jest elementem rzeczywistości społecznej, który wpływa na tożsamość i pozwala łączyć przeszłość z teraźniejszością, i przyszłością. Kultura łączy pokolenia a także wpływa na pełniejszy obraz nas samych. Zapotrzebowanie na kulturę w społeczności lokalnej jest „zwierciadłem” tejże społeczności. To właśnie instytucje społeczne powinny wychodzić naprzeciw oczekiwaniom i potrzebą mieszkańców. Ich wzajemna współpraca, wymiana doświadczenia, informacji, badanie i obserwacja potrzeb w dużej mierze może przyczynić się do polepszenia efektywności ich działania. W dobie zmieniającego się społeczeństwa, jego rozwoju i dostępu do Internetu instytucje społeczne również powinny zmienić sposób swojego funkcjonowania. „Kultura jest bowiem w ostatecznym wymiarze powinnością cywilizacji – bez niej zmieni się w automatyzm zachowań, technologiczny wyścig lub inżynierię

¹⁰¹ Centrum Aktywności Społecznej, http://www.cal.org.pl/o-nas/jak-dzialamy/misja_i_cele [18.04.2014]

¹⁰² A. Banaszak - Dankowska, B. Bąbska, A. Dunajska, J. Jakubowska, P. Jordan, A. Kowalska, B. Tomaszewicz, T. Schimanek, A. Stawicki, „Praca socjalna w środowisku lokalnym”, praca zbiorowa, Wydawnictwo Verlag Dashofer Sp. z o.o., Warszawa 2005, s. 95

produkcji”¹⁰³. Głównym celem powinna stać się integracja społeczności lokalnej, poprzez wspólne działanie i uczestnictwo w kulturze. „L. Dyczewski zwraca uwagę, że „Stała (...) i różnorodna siatka grup w społeczności lokalnej ułatwia realizację śmiałych celów, utrwała cenne wartości i nowe formy działania. Im więcej grup w społeczności lokalnej, tym lepiej dla działalności społecznej w szerokim rozumieniu tego terminu. Tworzą one ważną podstawę twórczości własnej i służą do nawiązywania kontaktów z innymi społecznościami lokalnymi”¹⁰⁴. W tym świetle animacja społeczno-kulturalna jawi się jako swoista inżynieria społeczna, która ma na celu doprowadzenie społeczności lokalnej do zespołowej aktywności i ożywienia lokalnej więzi, stanowiącej jeden z głównych warunków jej istnienia”¹⁰⁵. W tym rozumieniu instytucje społeczne to nie samoistne jednostki, które podejmują decyzje niezależnie od potrzeb społeczeństwa. Powinny być to instytucje nastawione na sukces, zaangażowanie i potrzeby całej społeczności lokalnej, gdyż przede wszystkim dla niej są powołane. Istotnym elementem jest obustronne zaangażowanie. Odbiorcy nie są już biernymi konsumentami treści kulturowych, ale ich współkreatorami, w taki sposób, aby przekaz był jak najlepiej i najpełniej dostosowany do ich oczekiwań z uwzględnieniem tych wytycznych, które muszą się zawsze znaleźć w danym przekazie treści kulturowych. „Można powiedzieć, że dom kultury jest jednym z elementów mozaiki instytucji upowszechniania kultury, która organizuje jednostkom wchodzącym w skład lokalnych społeczności możliwość pogłębionego uczestnictwa w kulturze”¹⁰⁶. Wydawać by się mogło, że to właśnie domy kultury powinny organizować pracę, dotyczącą upowszechniania kultury w regionie, jednak nie tylko - również współpraca z innymi instytucjami, które nie są bezpośrednio zaangażowane we wspólne projekty, powinna być stale rozwijana.

Według założeń Towarzystwa Inicjatyw Twórczych „ę” idealny dom kultury to centrum życia lokalnej społeczności¹⁰⁷. Nowoczesny dom kultury, według Towarzystwa, jest miejscem, które stymuluje lokalną aktywność i twórczość. Jest swoistym pomostem, łączącym pokolenia i różne grupy wiekowe. Jest inicjatorem wspólnych inicjatyw organizowanych razem z artystami, kościołami, uczelniami czy innymi podmiotami. Co ważne, współpraca opiera się na zaufaniu i partnerstwie, a nie na konkurencji. Dom kultury jest instytucją, która zna potrzeby, możliwości i potencjał mieszkańców oraz łączy działalność różnych mediów. „W raporcie z badania mazowieckich domów kultury”¹⁰⁸ (Theiss 2009) podjęto próbę określenia cech charakterystycznych domów kultury, które osiągnęły sukces w działaniach na rzecz społeczności lokalnej oraz w zachęcaniu jej do uczestniczenia w inicjatywach domu. Wyróżnione cechy to m.in. otwartość na współpracę ze społecznością lokalną (czego konsekwencją jest m.in. wypracowanie własnych mechanizmów systemowego rozpoznawania potrzeb społeczności i dostosowywania do nich swoich programów działań), zorientowanie na lokalność, włączanie oddolnych inicja-

¹⁰³ L. Korporowicz, „Socjologia kulturowa...”, op. cit., s. 71

¹⁰⁴ A. Sępoć, „Współczesny dom...”, op. cit., s. 86

¹⁰⁵ Ibidem, s. 86-87

¹⁰⁶ Ibidem, s. 75

¹⁰⁷ M. Theiss, „Zoom na domy kultury – raport. Diagnoza domów kultury w województwie mazowieckim – najważniejsze wnioski”, Warszawa 2009, s. 7

¹⁰⁸ Ibidem, s. 7

tyw mieszkańców, docieranie do trudnych grup społecznych (które z reguły niechętnie biorą udział w działaniach domu kultury: osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób w średnim wieku, seniorów), działanie w weekendy i wieczorami, inwestowanie w rozwój pracowników (szkolenia merytoryczne dla pracowników), współpraca z organizacjami pozarządowymi, aktywna refleksja nad misją i celami swojej działalności (przeprowadzają one rozbudowaną diagnozę potrzeb i problemów środowiska lokalnego oraz bardzo krytycznie patrzą na samych siebie, dostosowując się dynamicznie do przeprowadzonych rozpoznań), innowacyjność w podejmowanych działaniach oraz efekt synergiczny, wynikający z łączenia różnych, wykorzystywanych w działaniu lokalnych zasobów. Rozwój tych – modelowych – cech domu należy uwzględnić w założeniach i celach programów, których celem ma być stworzenie nowego modelu funkcjonowania domu kultury, jako instytucji ogniskującej rozwój społeczności lokalnej¹⁰⁹. Cechy modelowego domu kultury oscylują wokół innowacyjności, partnerstwa, współpracy oraz otwartości względem społeczności lokalnej. Przede wszystkim ostatnia cecha jest gwarantem skuteczności podejmowanych inicjatyw. Domy kultury, jak i inne instytucje społeczne powołane są przede wszystkim dla ludzi i to od ich zaangażowania zależy powodzenie i rozwój placówki.

Z drugiej strony jak wynika z „Raportu o stanie i różnicowaniach kultury miejskiej w Polsce”¹¹⁰ opracowanego na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dotyczącego działalności instytucji kultury:

„(1) Instytucje kultury, w tym te uważane za najbardziej zachowawcze – muzea i biblioteki – rozwijają się w zakresie swoich podstawowych funkcji (gromadzenie, ochrona, opracowywanie zbiorów) oraz prowadzą, przynajmniej w dużych miastach, ożywioną działalność w zakresie promocji własnych zasobów i edukacji kulturalnej; są organizatorami przedsięwzięć o charakterze naukowym, popularnonaukowym, artystycznym i wydawniczym, często jednak odległych od ich głównych zadań.

(2) Instytucje kultury w stosunku do rzeczywistych potrzeb jest zbyt dużo, ale nie zawsze odpowiadają potrzebom odbiorców. Ich kompetencje i zadania krzyżują się. Często konkurują one między sobą. Skupiają zainteresowania na tych samych grupach docelowych, dublują nakłady na sprzęt i wyposażenie, które w jednym ośrodku miejskim i przy jednym organizatorze mogłoby służyć z powodzeniem wielu z nich. Brakuje im wspólnej przemyślanej polityki promocyjnej. Bardzo rzadko działają w sieci i potrafią konsolidować swoją działalność (wyjątkiem są na przykład jazzowe kluby muzyczne) w celu pomnażania efektów i ograniczania nakładów (...).

¹⁰⁹ „Uwarunkowania zewnętrzne i potencjał domów kultury”. Wyniki analizy Desk Research, raport częściowy opracowany dla Narodowego Centrum Kultury przygotowany przez firmę Grupa IQS sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 37

¹¹⁰ Raport został opracowany na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako jeden z Raportów o Stanie Kultury, podsumowujących zmiany, jakie dokonały się w sektorze kultury w Polsce w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Raport zawiera wyniki badań empirycznych, przeprowadzonych pod kierunkiem Wojciecha Burszty oraz interdyscyplinarnego zespołu badawczego z różnych ośrodków akademickich i jednej biblioteki w Polsce. Badania prowadzone były od maja do grudnia 2008 roku. http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportKultMiej/kult.miej_raport%281%29.pdf [30.09.2014]

(3) W szczególności kontakty, współpraca i łączność między instytucjami w danym środowisku lokalnym, „branżowym” i ponadlokalnym jest albo fikcyjna, albo oparta na przyzwyczajeniu i dobrowolności. Dużo do życzenia pozostawia na przykład funkcjonowanie różnych systemów komputerowych obsługi czytelnika w bibliotekach, nawet w obszarze jednego województwa i powiatu; połączenia elektroniczne bibliotek i innych instytucji nie istnieją jako system ogólnopolski.

(4) Brak spójnego systemu informacji o wydarzeniach kulturalnych na każdym szczeblu samorządu i struktur państwowych. Istnieje wiele niezależnych witryn i portali internetowych zajmujących się kulturą. Niektóre z nich są dobrej jakości, ale nie ma systemowej platformy wymiany informacji o wydarzeniach i zjawiskach w kulturze. Potrzeba takiej informacji staje się coraz bardziej paląca.

(5) Skuteczną i poprawną informację o kulturze utrudnia, często deklarowany przez respondentów, brak zainteresowania tą problematyką mediów lokalnych i ogólnopolskich.

(6) Programy działania wielu instytucji, w tym wielu instytucji pozarządowych, układane są „pod” bieżące możliwości uzyskania grantów, nie wiążą się z długofalowym planowaniem, co daje w efekcie: niską skuteczność oddziaływania na bezpośredniego odbiorcę, „specjalizację” instytucji na czas trwania projektu, nie buduje wokół niej kapitału społecznego. Dotyczy to jednak przede wszystkim instytucji tradycyjnych. Nowe instytucje – prywatne, a także znaczna część organizacji pozarządowych – dobrze rozpoznają potrzeby i konsekwentnie realizują swoje cele. (...) *Rekomendacja:* W związku z jakościowymi zmianami sytuacji społecznej i cywilizacyjnej potrzebna jest nowa wizja kultury instytucjonalnej – wskazująca nowe struktury organizacyjne, wymuszająca „usięciowioną” współpracę różnych podmiotów. Należy zwracać baczniejszą uwagę na sposoby wywiązywania się ze zobowiązań podejmowanych przez instytucje przy okazji otrzymywania dotacji i grantów”¹¹¹.

2.4.2. Rozwój i dyfuzja kapitału kulturowego w instytucjach społecznych

Kapitał kulturowy wpływa na naszą współpracę, kreatywność, elastyczność czy społeczne doświadczenie i profesjonalizm. Wszystkie te cechy powinny również charakteryzować instytucje społeczne, które powołane są, między innymi do tego, aby budować i podnosić kapitał kulturowy społeczności lokalnej. Drugim istotnym rodzajem kapitału jest także, wspomniany wcześniej, kapitał społeczny. Specyfika każdej gminy, jak i całego powiatu może w znaczący sposób wpływać na poziom obu rodzajów kapitału społeczności lokalnej, a także na możliwości i sposób ich budowania. Z drugiej strony uwarunkowania społeczno-ekonomiczne jednostek samorządu terytorialnego mają znaczący wpływ na kształt i ofertę lokalnych instytucji

¹¹¹ B. Fatyga, „Instytucje kultury” [w:] J. W. Burszta (red.), „Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej” <http://www.kongreskultury.pl/title,pid,394.html> [30.09.2014]

społecznych, których arbitralnym zadaniem powinno być tworzenie i wzmacnianie czynników, które rozwijają kapitał. Samorządowe jednostki stanowią narzędzie polityki społecznej, której kształt zależy od lokalnych uwarunkowań gospodarczych, jak i bieżącej sytuacji finansowej gmin. „Proces planowania w samorządowych jednostkach organizacyjnych należy rozpatrywać w odniesieniu do procesu planowania rozwoju strategicznego wspólnot lokalnych. W przypadku jednostek samorządu terytorialnego na szczeblu gminnym nie wynika on wprost z zapisów ustawowych, niemniej ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju wymienia gminne strategie rozwoju jako jeden z elementów prowadzenia polityki rozwoju w skali lokalnej. Jednocześnie, zgodnie z przyjętym przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Systemem Zarządzania Rozwojem, polityka rozwoju powinna być prowadzona na zasadzie spójności pomiędzy różnymi szczeblami dokumentów planistycznych, w celu skoordynowanego realizowania wspólnych i tożsamo rozumianych celów rozwojowych. W tak zdefiniowanym układzie instytucjonalnym programowania polityki rozwoju dokumenty niższego szczebla - w tym strategie rozwoju gmin i dokumenty z nimi związane - powinny uwzględniać priorytety, wynikające z programów nadrzędnych, opracowywanych w skali regionalnej, krajowej i europejskiej. Jednym z kluczowych dokumentów strategicznych, który powinien być uwzględniany w procesie planowania rozwoju lokalnego, jest Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Założenia dokumentu, publicznie znane od połowy roku 2011, powinny zatem stanowić jedną z głównych wytycznych w zakresie planowania działań dla jednostek realizujących zadania sektorowo powiązane z priorytetami SRKS. Na szczeblu samorządu gminnego podstawowymi podmiotami w tym obszarze są samorządowe instytucje kultury. Ponadto należy zaznaczyć, iż zgodnie z rekomendacjami innego kluczowego dokumentu, określającego zasady prowadzenia polityki rozwoju – Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, w procesie zarządzania strategicznego postuluje się tworzenie i utrwalanie szerokich partnerstw między instytucjami publicznymi i instytucjami społeczeństwa obywatelskiego, tak by zapewnić skuteczny i wielopoziomowy system zarządzania polityką rozwoju. Wytyczne te również należy wziąć pod uwagę w procesie planowania działań samorządowych instytucji kultury, realizujących cele rozwojowe wspólnot lokalnych”¹¹². Istotnym elementem każdej inicjatywy gminnej czy powiatowej są planowane i opracowywane strategie rozwoju, które wypływają z doświadczenia, obserwacji życia społecznego oraz możliwości danego obszaru, który obejmują. Strategie wyznaczają kształt i kierunek działań oraz sprzyjają poprawie niedostatków. Miejmy nadzieję, że są pisane nie tylko po to, aby administracyjnie wszystko się zgadzało, ale w celu analizy danej sytuacji, jej poprawy i udoskonaleniu. Rola kapitału – przede wszystkim kulturowego, ale i też społecznego w strategiach i statutach analizowanych instytucji społecznych powiatu białskiego będzie omówiona w trzecim rozdziale.

¹¹² W. Kowalik, K. Malczyk, Ł. Maźnica, J. Strycharz, „Kompetencje kadr kultury a rozwój kapitału społecznego”, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2013, s. 86

Kolejnym istotnym elementem, mającym wpływ na rozwój kapitału kulturowego, jest kadra zarządzająca i jej postawa. „Postawy kadr instytucji kultury w tym obszarze mogą mieć wpływ m.in. na wzmocnienie postaw proaktywnych i budowanie trwałej sieci współpracy, zarówno wewnątrz instytucji, jak i w relacji instytucja kultury – władza lokalna – społeczeństwo obywatelskie. Ważne jest zatem, aby proces ustalania planu budżetowego oparty był na partycypacyjnym modelu zarządzania instytucją, w ramach którego kluczowi aktorzy procesu budżetowania (dyrektor instytucji, główny księgowy, władze samorządowe) będą uwzględniali zdanie innych grup interesariuszy”¹¹³. Ważne jest, aby dostęp do procesu planowania mieli wszyscy „aktorzy”, mniej lub bardziej zainteresowani działalnością danej instytucji. Cała sieć wspólnych powiązań i współpracy powinna partycypować w proces rozwoju, dyfuzji i innowacji. Bez wspólnego zarządzania i planowania, poniesione koszty działalności mogą nie przynieść oczekiwanych efektów. Szczególnie istotna jest, wcześniej wspomniana, relacja: instytucja społeczna – władza lokalna – społeczność lokalna. To od sieci tych trzech istotnych elementów w dużej mierze zależy powodzenie wszelkich przedsięwzięć i poczynionych inwestycji. W tym miejscu podkreślić należy znaczenie sieci powiązań, które determinują rozwój lokalnej społeczności, instytucji społecznych, sprzyjają budowaniu i umacnianiu kapitału kulturowego, i społecznego, wpływają na pozytywny wizerunek powiatu, jak i samych gmin oraz pomagają utrzymać wysoki poziom świadczonych usług dostosowanych do potrzeb społeczności i możliwości władz lokalnych, jak również samych instytucji.

Instytucje społeczne posiadają znaczący i często mało wykorzystywany potencjał w zakresie budowania i umacniania kapitału kulturowego a także społecznego. Odbywa się to na zasadzie animowania społeczności lokalnej oraz wzbudzaniu w niej chęci działania i kreowania. „Przeszkodę w podejmowaniu skutecznych działań w tym zakresie stanowi jednak często brak inicjatywy, odwagi lub wiedzy potrzebnych do systemowego działania. Wiele z domów kultury nie docenia i nie wykorzystuje swojego potencjału w tym zakresie. Słusznie zatem, jednym z podstawowych elementów programu Dom Kultury+ jest zachęcenie domów kultury do działania w ramach partnerstwa lokalnego. Zgodnie z założeniami programowymi w Programie mogą udział wziąć te instytucje kultury, które zaproszą do współpracy w ramach partnerstwa przynajmniej dwa inne podmioty działające lokalnie. Partnerstwa te mogą być zawierane z instytucjami, osobami prywatnymi, organizacjami i stowarzyszeniami. W Programie sugeruje się, aby na szczeblu lokalnym domy kultury rozpoczęły (lub kontynuowały) współpracę z: samorządem lokalnym, organizacjami pozarządowymi, szkołami, bibliotekami, stowarzyszeniami zawieranymi przez mieszkańców, kościołem, stowarzyszeniem wyznaniowym, lokalnymi przedsiębiorcami czy mediami lokalnymi. Współpraca z tymi podmiotami powinna być sformalizowana, na przykład w postaci zawartej umowy cywilnej. W programie podkreśla się, że najbardziej pożądane w kontekście współpracy z tymi podmiotami będą rezultaty takie jak: „zaangażowanie w życie kulturalne szerokiej bazy społecznej, otwarcie domów kultury na nowe grupy, często do tej pory nie zainteresowane ich działalnością, odkrycie potencjału integrującego mieszkańców danego terenu wokół

¹¹³ W. Kowalik, K. Malczyk, Ł. Maźnica, J. Strycharz, „Kompetencje kadr kultury...”, op. cit., s. 90-91

wspólnej sprawy – integracja poprzez kulturę, poszukiwanie nowatorskich rozwiązań dotyczących funkcjonowania kultury w małych społecznościach, wzbogacenie wiedzy o potrzebach i oczekiwaniach różnych grup społecznych tworzących wspólnotę lokalną, odkrywanie nowych możliwości działania, łączenie zasobów wiedzy i umiejętności partnerów do tej pory nie współpracujących, w tym lokalnych twórców i animatorów, uzupełnianie możliwości działania potencjalnych partnerów (...) wymiana wiedzy i doświadczeń”¹¹⁴. Program Dom Kultury+ jest organizowany dzięki inicjatywie Narodowego Centrum Kultury i jest skierowany do wszystkich instytucji kulturowych. Na stronie internetowej Programu można się dowiedzieć, że „Celem działań podejmowanych w ramach programu jest poszerzenie dostępu do kultury, stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi współpracy, komunikacji, pobudzenie aktywności obywatelskiej w przestrzeni kultury, wykreowanie warunków sprzyjających nowoczesnej edukacji kulturalnej i artystycznej. Zgodnie z założeniami modelowy dom kultury powinien:

- posiadać umiejętność budowy strategii rozwoju i funkcjonowania w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społeczno-ekonomicznej,
- być aktywnym uczestnikiem życia społecznego w danej gminie,
- stwarzać możliwości wielostronnej edukacji kulturalnej,
- być otwartym na wszystkie grupy społeczne,
- kształcić postawy aktywnego uczestnictwa w kulturze,
- angażować artystów w życie kulturalne społeczności lokalnych,
- integrować społeczności lokalne za pomocą działań kulturalnych,
- przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu i jego skutkom,
- przyczyniać się do rozwoju gminy,
- być moderatorem dialogu w społeczności lokalnej,
- budować postawy otwartości i tolerancji”¹¹⁵.

Dom Kultury+ jest przykładem programu, który stawia przed uczestnikami spore wyzwanie, integrujące jego działalność z życiem społeczności lokalnej. Dużo tutaj się mówi o rozwoju, kreowaniu i dyfuzji kapitału kulturowego oraz społecznego poprzez współpracę, integrację, zaufanie czy aktywność społeczną. Jest to duże wyzwanie, ale bez niego nie można mówić o nadążaniu za zmieniającą się rzeczywistością i ciągłym udoskonalaniu sieci wzajemnych relacji. Z drugiej strony Dom Kultury+ to również istotny program motywujący do działania oraz zmiany podejścia do współpracy instytucji i społeczności lokalnej. Jest to idealne miejsce na wymianę doświadczeń, wiedzy i informacji.

2.4.3. Innowacje, technologie informacyjne a instytucje społeczne

W dzisiejszych czasach wykorzystanie technologii informacyjnych jest niezbędnym elementem funkcjonowania wszelkich instytucji. Umożliwiają przesyłanie danych

¹¹⁴ Raport „Uwarunkowania zewnętrzne...”, op. cit., s. 30-31

¹¹⁵ <http://www.domkulturyplus.pl/kategorie/domkulturyplus.html> [25.08.2014]

bez względu na czas i odległość. Dystans w świecie technologii zupełnie stracił swój tradycyjny charakter. Rozwój technologii przyspieszył proces rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz gospodarki opartej na wiedzy. „Materia, energia i informacja – to trzy żywioły, których kompozycja wyznacza paradygmaty cywilizacyjne (...). W epoce przedprzemysłowej dominowała materia (...), w jakiej człowiek wykorzystywał energię do przetwarzania przyrody (...). W epoce wczesnoprzemysłowej skala użycia energii sukcesywnie rosła, aby w czasach rewolucji przemysłowej – wieku maszyny parowej i elektryczności – osiągnąć wysoki poziom zmechanizowanego przetwórstwa. W epoce poprzemysłowej znaczenie materii i energii relatywnie malało, natomiast kluczowym czynnikiem staje się informacja i wiedza”¹¹⁶. Wiedza stała się nieocenioną wartością, która dzięki odpowiedniemu wykorzystaniu, sprzyja rozwojowi. Od posiadanej wiedzy oraz innowacyjności zależy konkurencyjność instytucji, gmin, powiatów czy całych regionów. Kluczową kwestią w rozwoju jest wiedza, innowacja i informacja. Te trzy elementy rozwijane i umacniane są przede wszystkim dzięki współpracy i rozwojowi technologii informacyjnych. Wyposażenie w odpowiedni sprzęt i jego wykorzystanie jest czynnikiem wzmacniającym pozycję danej instytucji w powiecie. Umożliwia to efektywniejsze i sprawniejsze wypełnianie społecznych funkcji. Z badań wynika, że „(...) Domy kultury położone w małych gminach są lepiej wyposażone w sprzęt komputerowy (...) jednak w większych gminach dostęp do tego typu wyposażenia jest większy” w związku z tym, że większa ilość gospodarstw domowych dysponuje takim sprzętem (Kasprzak, Walczak 2010: 7). Wyposażenie domów kultury w sprzęt komputerowy stanowi zatem wyraz dążenia do zmniejszenia dystansu i podziału cyfrowego (digital divide)”¹¹⁷.

Zasadniczą kwestią w dzisiejszym świecie staje się też podejście do innowacyjności. Innowacja to zmiana dzięki wykorzystaniu nowych pomysłów, wiedzy czy wartości. Innowacyjność ułatwia i przyspiesza radzenie sobie z problemami czy barierami. Każda przeszkoda staje się początkiem do nowej jakości. Innowacje i zdolność do ich wytwarzania stają się istotnym elementem współczesnej rzeczywistości społecznej czy gospodarczej. „Chodzi o przygotowanie następnych generacji Europejczyków do rosnącego zapotrzebowania na kompetencje, dzięki którym będą zdolne uczestniczyć w tworzeniu nowych zasobów, w tym zasobów pracy. Rosnąć będzie zapotrzebowanie na innowatorów, ponieważ o pozycji konkurencyjnej, jakości wytwarzania, atrakcyjności produkowanych dóbr decydować będzie nie tylko wzrost wydajności – lepsze wykorzystanie istniejących zasobów, a przede wszystkim – wzrost innowacyjności, czyli nabywanie nowej wiedzy i umiejętności”¹¹⁸.

Istotne znaczenie mają też, wspomniane w pierwszym rozdziale, kompetencje społeczne. Ich wykorzystanie i przyswojenie wpływa na zasoby wiedzy, doświadczenie oraz poziom innowacyjności. Kompetencje najogólniej można podzielić na trzy

¹¹⁶ K. Krzysztofek, M. S. Szczepański, „Zrozumieć rozwój – od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych”, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002, s. 176

¹¹⁷ Raport „Uwarunkowania zewnętrzne...”, op. cit., s. 17-18

¹¹⁸ D. Ilczuk, K. Krzysztofek, „Znaczenie kompetencji kulturowych dla budowania kreatywności i kapitału intelektualnego Europy”, Ekspertyza na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundacja Pro Cultura, Warszawa 2011, s. 2

rodzaje: cywilizacyjne, kluczowe i kulturowe. Pierwsze z nich odnoszą się do pełnego uczestnictwa „jednostek w postępie cywilizacyjnym oraz znacząco zwiększają efekty społecznego procesu uczenia się. Zostały one opisane jako zależności między różnymi wymiarami kompetencji cywilizacyjnych, takimi jak: mobilność dochodowa, przedsiębiorczość, edukacja i kultura, korzystanie z infrastruktury komunikacyjnej i informacyjnej, równość płci, społeczeństwo obywatelskie, inkluzja społeczna, świadomość prawa, jakość środowiska naturalnego”¹¹⁹. Kompetencje kluczowe natomiast odnoszą się do zasadniczych kwestii związanych z życiem społecznym – samorealizacja oraz aktywność społeczna. Kompetencje kulturowe „lokują się zarówno w logosferze rozumianej jako sfera sensów, znaczeń, wartościowania rzeczy i zjawisk, jak i technosferze – sferze działania, przedsiębiorczości, produkcji itp. Tradycyjne definicje kompetencji kulturowych określają je jako zespół nabytych cech, zdolności umożliwiających swobodne uczestnictwo w kulturze zgodnie z normami, wartościami. Jest to zdolność do rozpoznawania, uczenia się, zmiany treści kultury. Dzięki określonym kompetencjom można treści kultury przekazywać następnym pokoleniom, wzbogacać kapitał kulturowy o nowe wartości, wzory. Są one niezbędne do pełnego uczestniczenia w społeczeństwie. Dziś jednak taka definicja już nie wystarczy, wymaga ona poszerzenia, ponieważ obok starych kompetencji pojawiła się potrzeba nowych.

1. Kompetencje w zakresie budowania refleksyjnego projektu życiowego,
2. Kompetencje międzykulturowe,
3. Kompetencje sieciowe,
4. Kompetencje technologiczne (instrumentalne),
5. Kompetencje w zakresie wiedzy o człowieku i społeczeństwie,
6. Kompetencje w zakresie selekcji oferty mediów i przemysłów kultury,
7. Kompetencje w zakresie adaptacji do zmiany,
8. Kompetencje ekokulturowe,
9. Kompetencje w zakresie refleksyjnej konsumpcji kultury,
10. Kompetencje w zakresie ekspresji i portretowania siebie przez własną kulturę”¹²⁰.

Kompetencje w zakresie budowania refleksyjnego projektu życiowego odnoszą się do nabywania: „umiejętności, orientacji, twórczości, szukania kontaktów partnerskich, refleksyjnego przeżywania własnej tożsamości, jej konstruowania i rekonstruowania, czyli poddawania narracji biograficznych nieustannej kontroli i ciągłej przebudowie”¹²¹. Kompetencje międzykulturowe odnoszą się do rozumienia i szacunku dla innych kultur, odmienności. Jest to odpowiednie odczytywanie kodów kulturowych i ich akceptacja. Kompetencje sieciowe dotyczą sprawnego poruszania się w świecie wzmożonego wzrostu technologicznego oraz efektywnego wykorzystania zasobów sieci. Kompetencje technologiczne ściśle powiązane są z rozwojem i postępem technologicznym, a co za tym idzie, dyfuzją sieci. „Ilość i jakość narzędzi staje

¹¹⁹ D. Ilczuk, K. Krzysztofek, „Znaczenie kompetencji...”, op. cit, s. 19

¹²⁰ Ibidem, s. 20-21

¹²¹ Ibidem, s. 21

się kryterium rozwoju ludzkiego i społecznego. Rośnie technicyzacja ludzkiej egzystencji i unaukowienie przetrwania (*scientification of survival*), czyli uzależnienie człowieka od coraz to nowszych generacji techniki i odkryć naukowych oraz obawy przed zredukowaniem komunikowania do interakcji człowiek-maszyna¹²². Kompetencje z zakresu wiedzy o człowieku i społeczeństwie pozwalają dostosować produkty oraz usługi do konkretnych potrzeb odbiorców. Społeczeństwo zaczyna czynnie uczestniczyć w życiu danej zbiorowości, nie jest tylko biernym obserwatorem. Kompetencje w zakresie selekcji oferty mediów i przemysłów kultury pozwalają na wybór środków i treści, które dla jednostki są atrakcyjne i ważne. Edukacja z zakresu selekcji informacji jest niezwykle istotna, gdyż „zalewa” nas coraz więcej treści niechcianych czy zupełnie niepotrzebnych. Kompetencje w zakresie adaptacji do zmiany dotyczą rozwoju i wzbogacania tych cech, które powodują, że jednostki stają się bardziej mobilne, elastyczne i szybko adaptujące się do zmieniających się warunków czy to w życiu prywatnym, czy zawodowym. Natomiast „(...) eko-kultura daje szanse prezentacji dorobku pokoleń, ukazuje mikroregion jako wspólne dzieło natury, patrymonium oraz współczesnej działalności ludzi. Łączy autentyczność miejsca, jego mieszkańców i zasobów przyrodniczo-kulturowych z promocją, edukacją i rozwojem regionu”¹²³. W kompetencjach w zakresie refleksyjnej konsumpcji kultury „chodzi o kompetencje w zakresie dekodowania i konsumpcji symboli. W porównaniu do społeczeństwa przemysłowego, sytuacja uległa istotnej zmianie w społeczeństwie poprzemysłowym, w którym rośnie rola symboli jako przedmiotu konsumpcji. (...) Do historii przechodzi model polityki kulturalnej polegający na Oświeceniowej w swym rodowodzie misji edukowania społeczeństwa przez elity. (...) W konsumpcyjnym modelu kultury nie ma świadomego kształtowania ludzi w duchu wartości i hierarchizowania tych wartości (kultura wyższa-niższa). Dominują media i multimedia oferujące kulturę audio-wideo. Coraz większa ilość dziedzictwa narodowego i powszechnego dostępna jest w multimedialnym zapisie cyfrowym oraz Internecie. (...) Niektórzy nazywają ten model przekazu kultury postmodernistycznym”¹²⁴. W dzisiejszych czasach istotne znaczenie nabierają kompetencje w zakresie ekspresji i utożsamiania się z własną kulturą. Oznacza to coraz chętniejsze otwieranie się na społeczność lokalną i jej kulturę. W dobie globalizacji jednostki zaczynają doceniać i szanować swoją lokalność. Każda gmina, powiat czy region ma coś do zaoferowania, co jednocześnie jest unikatowe, wyjątkowe i wartościowe, nie tylko dla mieszkańców, ale i całego społeczeństwa. Oryginalność, wyjątkowość to cechy pożądane, lubimy wyróżniać się – o tym świadczą m.in. produkty regionalne, stroje, wartości czy kultura.

Wymienione kompetencje kulturowe są niezbędne i kluczowe podczas wykorzystania technologii informacyjnej oraz tworzenia innowacji. Pomnażanie kompetencji kulturowych, wykorzystanie technologii i tworzenie innowacji wymaga zapewnienia odpowiedniej edukacji formalnej oraz - co w dużej mierze jest rolą instytucji społecznych

¹²² D. Ilczuk, K. Krzysztofek, „Znaczenie kompetencji...”, op. cit., s. 26

¹²³ Ibidem, s. 30

¹²⁴ Ibidem, s. 31

- stymulowania aktywnego udziału w kulturze. Z drugiej strony, wykorzystanie możliwości technicznych staje się dla wielu użytkowników ciekawą alternatywą w stosunku do tradycyjnego domu kultury. Możliwości, jakie daje nam technika, Internet „otwierają drzwi” ku nowej jakości. W dzisiejszych czasach partnerstwo, współpraca, interakcje tworzą się i rozwijają przede wszystkim dzięki wykorzystaniu sprzętu technicznego, co w dużej mierze skraca czas i ułatwia kontakty. Trzeba również zaznaczyć negatywne skutki dla kultury, leżące u podstaw globalizacji, postępu technologicznego, a mianowicie komercjalizacja, utylitarność i usieciowienie kultury. Procesy te wzajemnie się przenikają i uzupełniają. „Komercjalizacja. To ona zastępuje wartości estetyczne, moralne czy edukacyjne wartością rynkową, wartością wymienną, jaka może być przedmiotem dosyć zmiennych, relatywnych ocen”¹²⁵. Na komercjalizację kultury zwraca również uwagę D. Wadowski, który w kontekście chęci przez jednostki przeżywania/doświadczenia treści kultury stwierdza, iż: „Przeżycia w znacznej mierze są projektowane i dostarczane w gotowych opakowaniach lub w postaci półproduktów do tych, którzy akurat ich potrzebują. Korzysta z tego współczesny rynek kapitalistyczny, sprzyjający komercjalizacji kultury i rozwojowi konsumpcji przeżyć. Współczesny rynek oferuje nieograniczoną wielość różnego rodzaju doświadczeń, a korzystanie z nich nie powoduje ich zużycia i zmniejszenia dostępnej oferty”¹²⁶. „Funkcjonalizacja i utylitarność kultury. W społeczeństwie zaawansowanych gospodarek rynkowych, optymalizacji wykorzystania zasobów, wymogów, jakie nakłada ekonomika poszczególnych działań, coraz bardziej obowiązywać zaczyna pytanie o funkcje nawet wysoce nieinstrumentalnych dziedzin kultury, np. kultury artystycznej, sztuk zdobniczych, literatury”¹²⁷. Usieciowienie kultury polega natomiast na wykorzystaniu w coraz większym stopniu Internetu, który niesie wiele negatywnych konsekwencji dla kultury m.in. fragmentaryczność, depersonalizację czy wykluczenie. „Konsekwencją uboczną tych procesów jest partykularyzacja ról społecznych, rozbieżność ich na fragmenty funkcjonalnych zobowiązań i przynależności, a w końcu analogiczna fragmentaryzacja osobowości, która zamienia tożsamość na organizacyjne identyfikacje i która rozpada się na części, a w ten sposób skazuje się na sterowanie poprzez zewnętrzne ustalenia i okoliczności. Istotnej redukcji ulega wówczas osobowość człowieka, która jest czymś więcej niż sumą jego ról, technokratycznych kompetencji, operacyjnych sprawności. Podobnej redukcji, przy dominacji funkcjonalnego i utylitarnego stosunku do kultury, ulegają prawa człowieka do własnej tożsamości, wyrażanej zgodnie z kanonami konkretnej tradycji, wrażliwości społecznej, sposobu traktowania innych ludzi, sensu własnej aktywności zawodowej i życiowej”¹²⁸.

¹²⁵ L. Korporowicz, „Socjologia kulturowa...”, op. cit., s. 78-80

¹²⁶ D. Wadowski, „Kultura – Media – Społeczeństwo. Księga Jubileuszowa ku czci Ojca Profesora Leona Dyczewskiego OFMConv”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 169

¹²⁷ L. Korporowicz, „Socjologia kulturowa...”, op. cit., s. 78-80

¹²⁸ Ibidem, s. 80-81

Rozdział 3.

Instytucje społeczne czynnikiem rozwoju kapitału kulturowego społeczności lokalnej powiatu bialskiego

3.1. Przestrzeń przepływów kapitału kulturowego w sieciach instytucji społecznych Manuel'a Castells'a

Sieci instytucji społecznych rozpatrywane są jako swoiste „mikroświaty”, które współdziałają i kreują wspólną rzeczywistość kulturową. Sieci tworzą przestrzeń komunikacyjną, przez co narzucają odbiorcom perspektywę oglądu rzeczywistości społecznej. „Mikroświaty”, które tworzy każda instytucja społeczna oraz jej otoczenie, wpływa na zróżnicowanie w praktykowaniu pewnego modelu rzeczywistości. Model ten ujawnia się na poziomie kulturowym, najbardziej autorkę interesującym. Analiza kapitału kulturowego pozwoli uchwycić przestrzeń przepływów w sieciach społecznych, ale i również części składowe konfiguracji tych sieci. W tym miejscu trzeba zastanowić się czym jest wspomniana przestrzeń przepływów? Manuel Castells stwierdza, iż: „Z punktu widzenia teorii społecznej, przestrzeń jest materialnym wsparciem współczesnych praktyk społecznych. Natychmiast dodają, że każde materialne wsparcie zawsze niesie symboliczne znaczenie. Przez użycie pojęcia współczesowych [*time-sharing*] praktyk społecznych odnoszę się do faktu, że przestrzeń łączy te praktyki, które są jednoczesne. To właśnie materialna artykulacja owej jednoczesności jest tym, co nadaje sens przestrzeni w stosunku do społeczeństwa”¹²⁹. Oprócz przestrzeni, która w ujęciu Castells'a jest odmienna od tradycyjnej fizycznej styczności, istotnym elementem logiki sieci są przepływy. „Przepływy są nie tylko jednym z elementów organizacji społecznej: są one ekspresjami procesów dominujących w naszym życiu gospodarczym, politycznym i symbolicznym. Jeśli tak się dzieje, materialnym wsparciem procesów dominujących w naszych społeczeństwach będzie całokształt elementów wspierających te przepływy i materialnie umożliwiających ich złączenie w jednym czasie. Proponuję zatem koncepcję głoszącą, że mamy do czynienia z nową formą przestrzenną charakterystyczną dla praktyk społecznych, które dominują w społeczeństwie sieciowym i kształtują je: jest nią przestrzeń przepływów. Przestrzeń przepływów jest materialną organizacją współczesowych praktyk społecznych, które działają przez przepływy. Przez przepływy rozumiem celowe, powtarzalne, programowalne sekwencje wymiany i interakcji między fizycznie rozłączonymi pozycjami zajmowanymi przez aktorów społecznych

¹²⁹ M. Castells, „Społeczeństwo...”, op. cit., s. 436

w ekonomicznych, politycznych i symbolicznych strukturach społeczeństwa”¹³⁰. Dominujące praktyki społeczne – w ujęciu Castells’a – to te, które mają zasadniczy wpływ na świadomość społeczną oraz kształtują społeczne praktyki poprzez układy instytucji i organizacji. W opisie przestrzeni przepływów Castells posługuje się trzema warstwami, które na nią bezpośrednio wpływają. Pierwszą z nich jest obieg wymian elektronicznych, czyli sieć komunikacyjna. „Sieć komunikacyjna jest zatem fundamentalną konfiguracją przestrzenną: miejsca nie znikają, lecz ich logika i znaczenie zostają wchłonięte w sieć”¹³¹. Drugą warstwę stanowią węzły i koncentratory. „Przestrzeń przepływów nie jest pozbawiona miejsca, chociaż taka jest jej logika strukturalna. Jej bazą jest sieć elektroniczna, jednak ta sieć łączy specyficzne miejsca z dobrze określonymi społecznymi, kulturowymi, fizycznymi i funkcjonalnymi własnościami. Niektóre miejsca są wymiennikami, komunikacyjnymi koncentratorami [*hubs*] odgrywającymi rolę koordynacji dla płynnych interakcji wszystkich elementów zintegrowanych w sieć. Inne miejsca są węzłami sieci, czyli lokacją strategicznie ważnych funkcji, które budują ciąg lokalnie zgrupowanych działań i organizacji wokół kluczowej funkcji w sieci. Lokacja w węźle łączy lokalność z całą siecią. Zarówno węzły, jak i koncentratory są hierarchicznie zorganizowane według ich względnej ważności w sieci. Jednakże ta hierarchia może się zmieniać w zależności od ewolucji działań przetwarzanych przez sieć. Istotnie w niektórych przypadkach pewne miejsca mogą być wyłączone z sieci, brak połączenia skutkuje dla nich nagłym zaniem, a tym samym ekonomicznym, społecznym i fizycznym upadkiem. Cechy charakterystyczne węzłów zależą od typu funkcji wykonywanych przez daną sieć”¹³². Mianem węzła można określić - w tym wypadku - instytucję bądź kilka instytucji społecznych, które odgrywają zasadniczą rolę w sieci przy tworzeniu kapitału kulturowego. Trzecia warstwa przestrzeni przepływów sprowadza się do przestrzennego funkcjonowania dominujących elit zarządzających. Przestrzeń przepływów jest jedną z rodzajów logik w świecie społecznym z drugiej strony jest to logika dominująca, gdyż w jej „granicach” odbywa się wymiana dominujących pozycji i interesów. Jak twierdzi Castells - „(...) elity technokratyczno-finansowo-menedżerskie, które zajmują wiodące pozycje w naszych społeczeństwach, będą również miały szczególne wymagania przestrzenne dotyczące materialnego/przestrzennego wsparcia swych interesów i praktyk. Przestrzenna manifestacja informacyjnych elit tworzy kolejny podstawowy wymiar przestrzeni przepływów. (...) Zarazem, elity nie chcą i nie mogą same stać się przepływami, jeśli mają zachować swoją społeczną jedność, rozwijać zbiór reguł i kodów kulturowych, dzięki którym mogą zrozumieć siebie nawzajem i panować nad innymi, ustalając tym samym „włączające” i „wyłączające” granice swojej kulturowo-politycznej wspólnoty. (...) rzeczywista dominacja społeczna wynika z faktu, że kody kulturowe są wbudowane w strukturę społeczną w taki sposób, że posiadanie tych kodów otwiera dostęp do struktury władzy, bez potrzeby spisko-

¹³⁰ M. Castells, „Społeczeństwo...”, op. cit., s. 436

¹³¹ Ibidem, s. 437

¹³² Ibidem, s. 437

wego tworzenia przez elitę ograniczeń dostępu do jej sieci”¹³³. Innymi słowy – przestrzeń przepływów tworzą instytucje, organizacje, miejsca czy ludzie. Ich pozycja w sieci zależy od ważności funkcji, jaką w niej pełnią. Pozycja to nic innego, jak węzeł. W ujęciu Castells’a węzeł to taki rodzaj pozycji, który dominuje w sieci i pełni w niej zasadniczą rolę i funkcję. Jest swoistym centrum dowodzenia.

W rozumieniu castellsowskim przestrzenie przepływów można zaobserwować wszędzie tam, gdzie toczy się życie społeczne. Nie ma przestrzeni bez przepływów i przepływów bez wyznaczonej przestrzeni. Odnosząc ramy koncepcji Castells’a do tematu rozprawy – przestrzenią będą wszystkie instytucje społeczne, zajmujące się rozwojem i dyfuzją kapitału kulturowego w powiecie bialskim. Powiat bialski położony jest w środkowo-wschodniej Polsce oraz w północno-wschodniej części województwa lubelskiego. Wschodnia granica powiatu stanowi granicę Polski z Białorusią i jest jednocześnie jedną z wschodnich granic Unii Europejskiej. Od północy powiat bialski graniczy z województwem podlaskim, a od zachodu natomiast z województwem mazowieckim. Południowa granica powiatu sąsiaduje z innymi powiatami województwa lubelskiego: włodawskim, parczewskim, radzyńskim a od strony zachodniej - z łukowskim. Znaczącym atutem powiatu jest jego przygraniczność oraz położenie przy ważnych transkontynentalnych szlakach komunikacyjnych: drodze E-30 i linii kolejowej E-20. Szlaki te tworzą główny i istotny korytarz komunikacyjny Europy. „Ziemie południowego Podlasia i Polesia, a więc obszaru powiatu bialskiego były przez wiele wieków terenami pogranicza, na którym ścierały się wpływy Polski, Rusi i Litwy. Swą obecność na tym terenie zaznaczyli także Jadrzyngowie, Krzyżacy i Tatarzy. Z uwagi na burzliwe dzieje tych ziem oraz wielowiekowe krzyżowanie się kultur wschodu i zachodu a także wielu religii, teren powiatu bialskiego obfituje w liczne obiekty dziedzictwa kulturowego niespotykane w innych częściach kraju”¹³⁴.

Powiat bialski jest największym powiatem województwa lubelskiego i trzecim powiatem - pod względem wielkości - w Polsce. Główną siedzibą powiatu jest miasto Biała Podlaska, gdzie znajdują się wiodące ośrodki oraz instytucje życia społecznego i kulturalnego. Na terenie powiatu znajduje się 19 gmin (Rys. nr 3): 17 gmin wiejskich: Biała Podlaska, Drelów, Janów Podlaski, Kodeń, Konstantynów, Łomazy, Międzyrzec Podlaski, Piszczac, Rokitno, Rossosz, Sławatycze, Sosnówka, Terespol, Tucznia, Wisznice, Zalesie, oraz dwie gminy miejskie: Międzyrzec Podlaski i Terespol. Na terenie powiatu bialskiego zlokalizowanych jest 340 miejscowości wiejskich oraz 328 sołectw.

¹³³ M. Castells, „Społeczeństwo...”, op. cit., s. 440

¹³⁴ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju Powiatu Bialskiego na lata 2007–2015”, Biała Podlaska 2008, powiatbialski.bip.lublin.pl/upload/pliki/srpb_2007_2015.pdf [20.08.2014], s. 16

Rysunek 3. Rozmieszczenie gmin w powiecie bialskim

Źródło: www.osp.org.pl [27.04.2015]

Biała Podlaska jest stolicą Południowego Podlasia i tym samym należy do głównych ośrodków życia kulturalnego województwa lubelskiego. Według stanu na koniec 2010 roku na terenie miasta funkcjonuje kilka centrów kultury. Do największych i liczących się najbardziej należy Białskie Centrum Kultury z klubami osiedlowymi: Klub Kultury „Eureka”, Klub Kultury „Piast”, Klub Kultury „Scena”; Miejska Biblioteka Publiczna z filiami; Biblioteka Pedagogiczna oraz Muzeum Południowego Podlasia. „Życie kulturalne w powiecie bialskim skupia się przede wszystkim wokół ośrodków kultury. Ich organizatorami są miejskie i gminne samorządy terytorialne. Tylko gmina Piszczac oraz Tucznia nie posiadają gminnych ośrodków kultury”.¹³⁵ Na terenie powiatu bialskiego znajduje się 40 bibliotek i ich filie. Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej pełni funkcję biblioteki powiatowej. „Z jej usług mogą korzystać mieszkańcy powiatu. Biblioteka ta udziela pomocy instrukcyjno-metodycznej i szkoleniowej bibliotekom miejskim i gminnym funkcjonującym na terenie powiatu bialskiego. (...) Formą przyciągnięcia czytelników są organizowane przedsięwzięcia i akcje czytelnicze. Promocje książek, spotkania z literatami, wystawy, imprezy związane z promocją czytelnictwa, regionalizmem itp., włączenie się w ogólnopolską akcję „Cała Polska czyta dzieciom” czy tzw. Urodziny Kubusia Puchatka. Formą aktywizacji bibliotek i włączenia ich we współpracę ze środowiskiem lokalnym są konkursy regionalne. W celu doskonalenia bibliotekarzy organizowane są semina-

¹³⁵ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 81

ria wyjazdowe, uczestniczą oni w konferencjach, warsztatach, i innych formach doskonalenia pracowników kultury. Do przedsięwzięć edukacyjnych dla najmłodszych podejmowanych przez biblioteki zaliczyć należy: lekcje biblioteczne, konkursy plastyczne, literackie i turnieje wiedzy, wystawy edukacyjne, wykłady, zajęcia literackie, plastyczne, warsztatowe, spotkania z ciekawymi ludźmi, wycieczki do ważnych dla lokalnej społeczności, regionu, bibliotekarstwa czy kraju miejsc (bibliotek, drukarni, muzeów, lokalnych gazet itp.), projekty aktywizujące lokalne środowisko wokół spraw związanych z kulturą, biblioteką czy czytelnictwem¹³⁶. Arbitralnym zadaniem instytucji kultury jest edukacja kulturalna, rozwój zainteresowań dzieci i młodzieży, promocja czytelnictwa oraz poszerzenie świadomości o regionie. Istotną rolę, podczas realizacji zadań wyznaczonych przez instytucje kulturalne, odgrywa praca animatorów kultury, zespołów, kół zainteresowań, organizacja lekcji bibliotecznych i muzealnych, wspólne czytanie oraz organizacja różnych imprez, które promują dorobek miasta i powiatu. Do imprez, które stanowią mapę wydarzeń kulturalnych powiatu - i tym samym, na stałe wpisały się w kalendarz - można zaliczyć¹³⁷: Festiwal Kolęd Wschodniosłowiańskich w Terespolu, eliminacje powiatowe do Przeglądu Teatrów Obrzędowych w Drelowie oraz eliminacje powiatowe do Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu, które odbywają się Janowie Podlaskim, Biesiada Nadbużańska, Impresje Muzyczne w Janowie Podlaskim, Powiatowy Festiwal Pieśni Patriotycznej w Tuczej, Zaduszki Kulturalne w Konstancynie, Andrzejkowe Spotkania z Folklorem w Worgulach, Przegląd Palmy i Pisanki Wielkanocnej w Sosnowce, Mały Konkurs Recytatorski w Międzyrzeczu Podlaskim, Piknik Teatralny w Zalesiu, Przegląd Pieśni Maryjnej w Leśnej Podlaskiej, Przegląd Poezji Śpiewanej w Terespolu, Przygraniczne Warsztaty Tkackie w Białej Podlaskiej, Konkurs literacki imienia J.I. Kraszewskiego w Romanowie, Spotkania z Piosenką Wakacyjną w Rokitnie, Konkurs Literacko-Plastyczny „Strachy, Strzygi i Inne...” w Zalesiu, Międzynarodowy Plener Malarski w Sławatyczach, Przegląd Twórczości Artystycznej Seniorów w Rokitnie, Międzynarodowy Jarmark Folkloru w Białej Podlaskiej, Dożynki Powiatowe. Od ponad 10 lat przyznawane są także „Bialskie Talenty”. Jest to nagroda przyznawana, przez Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej, wybitnie uzdolnionym uczniom na polu nauki, sportu i kultury.

Ważnym elementem krajobrazu podlaskiego są obiekty zabytkowe m.in.¹³⁸: obiekty sakralne, cmentarze, obiekty gospodarcze (wiatraki, młyny, stajnie, wozownie, obory, magazyny, gorzelnie, spichlerze, stodoły, suszarnie tytoniu), parki, obiekty mieszkalne, dwory, obiekty obronne (fortyfikacje, obwarowanie, arsenały itp.), obiekty publiczne (pełniące funkcje publiczne), pałace, zamki, inne (np. ogrodzenia, bramy, piwnice, pawilon ogrodowy, altana, grota, kostnice, figury, studnia, „baszta”, oranżeria), zabytki wielkoobszarowe: układy urbanistyczne. Obok licznych zabytków powiat bialski posiada też instytucje oświaty, które są jednym z najważ-

¹³⁶ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 83-84

¹³⁷ <http://www.w-lubelskie.pl/mapapowiaty/powiaty/bialski.php> [23.02.2015]

¹³⁸ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 41-42

niejszych elementów systemu społecznego, stanowiące o wspólnych wartościach całego społeczeństwa. Obok licznych szkół podstawowych i gimnazjalnych na terenie miasta Biała Podlaska zlokalizowane są trzy uczelnie wyższe, należą do nich:

- Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
- Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej
- Filia Politechniki Radomskiej w Białej Podlaskiej.

„Baza lokalowa w/w uczelni jest dostosowana do potrzeb dydaktycznych. Jednakże ze względu na duże zapotrzebowanie na wyższy poziom wykształcenia uczelnie zauważają konieczność stałej modernizacji i rozbudowy bazy lokalowej”¹³⁹. Uczelnie stale dostosowują swoją ofertę edukacyjną do zmieniających się warunków na rynku pracy. Dużym utrudnieniem, w tej kwestii, staje się współpraca sektora oświaty z sektorem gospodarki.

„Powiat bialski to teren wielokulturowy. Spowodowane jest to migracjami, osiedleniami na tym terenie: Tatarów, Ukraińców, Białorusinów, Litwinów, Polaków z różnych części Polski. Oprócz tego teren ten to miejsce rozwoju różnych wyznań: prawosławia, katolicyzmu, grekokatolicyzmu, islamu i judaizmu. Powiat bialski, zatem posiada potencjał ludzki i kulturowy, ukształtowaną tradycję, wraz z materialnymi obiektami, świadczącymi o wielokulturowości terenu. Kulturę, szczególnie ludową nawiązującą do tradycji i obrzędów ludowych można ocenić, że jest na wysokim poziomie. Świadczą o tym osiągnięcia zespołów śpiewaczych i obrzędowych, solistów, instrumentalistów oraz twórców, z różnych dziedzin kultury, a szczególnie ludowych”¹⁴⁰. Teren powiatu to również liczne środowisko malarzy i plastyków, którzy od wielu lat promują region. Do najbardziej znanych reprezentantów należy - uznany w kraju - Maciej Falkiewicz, który jest właścicielem Galerii Autorskiej w Janowie Podlaskim. W Romanowie natomiast znajduje się Muzeum poświęcone życiu i twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego – pisarza, który urodził się na terenie powiatu bialskiego. „Kultura jest upowszechniana przede wszystkim poprzez instytucje kultury, specjalnie do tego powołane, nie można jednak pominąć roli, jaką w edukacji kulturalnej, upowszechnianiu kultury i podtrzymywaniu jej odgrywają inne instytucje: szkoły, Kościoły, świetlice, stowarzyszenia, osoby prywatne, dzielące się swoimi umiejętnościami, doświadczeniem”¹⁴¹.

Co staje się widoczne, że przestrzeń przepływów w powiecie bialskim - mając na uwadze aspekt kulturowy - jest niezwykle szeroka. Obejmuje instytucje kulturalne, sakralne oraz oświatowe: kościoły, uczelnie wyższe, biblioteki, muzea oraz domy kultury. Wszystkie te instytucje społeczne tworzą swoistą sieć, bardziej bądź mniej powiązaną ze sobą. Wybierając właśnie te instytucje społeczne autorka miała na uwadze również ramę teoretyczną koncepcji Pierre’a Bourdieu, która adekwatna jest do opisu obrazu funkcjonowania w/w instytucji. Charakterystyczną cechą

¹³⁹ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 79

¹⁴⁰ Ibidem, s. 80

¹⁴¹ Ibidem, s. 80

wschodniej Polski, ale nie tylko, jest istotna rola kapitału kulturowego i „zakorzenie” w kulturze. Dominacja kultury rzutuje na efektywność, jakość współpracy oraz otwartość na zmiany. Z drugiej strony koncepcja kapitału kulturowego umożliwia łączenie metod ilościowych i jakościowych, co pozwala na wielowymiarową analizę przestrzeni społecznej.

3.2. Sieci instytucji społecznych czynnikiem wzrostu kapitału kulturowego społeczności lokalnej

Robert E. Park, który jest prekursorem socjologii miasta, definiuje społeczność lokalną i wskazuje zasadność jej analizowania z uwagi na fakt, że „[...] fizyczna albo ekologiczna organizacja społeczności lokalnej na dalszą metę odpowiada i odzwierciedla zawodową i kulturalną. Selekcja i segregacja, które kształtują naturalne grupy, determinują jednocześnie naturalne strefy miasta. W wielkich miastach odmienności w sposobach, standardzie życia i w ogólnym poglądzie na życie w różnych sferach miejskich są często zadziwiające [...] to ukazuje znaczenie lokalizacji, umiejscowienia, pozycji i ruchliwości jako wskaźników do mierzenia, opisu i ewentualnego wyjaśniania zjawisk społecznych”¹⁴². O ważności i potrzebie analizy społeczności lokalnej świadczą jej liczne próby definiowania - „(...) pojawiają się w literaturze socjologicznej definicje opisujące społeczność lokalną w kategoriach pojęciowych „systemu społecznego”, „funkcji” czy też „struktury”. Tak więc Talcott Parsons wyjaśnia, że społeczność lokalna jest tym aspektem struktury systemu społecznego, który odnosi się do terytorialnej lokalizacji osób”¹⁴³. Oprócz elementu terytorialnego w wielu definicjach pojawia się element przynależności czy świadomości grupowej. To właśnie te cechy charakteryzują społeczność lokalną, która tworzy wspólną tożsamość i solidaryzm. Z licznych prób definicyjnych i samego ujęcia zjawiska, najbardziej trafną jest ta stworzona przez C. Bell’a i H. Newby’a, którzy, na podstawie licznych badań i analiz, stwierdzili, że społeczności lokalne charakteryzują się: 1. określonym miejscem zamieszkania, 2. instytucjami znajdującymi się na danym obszarze oraz 3. poczuciem przynależności do danej społeczności¹⁴⁴. W literaturze socjologicznej można zauważyć wiele stanowisk teoretycznych, dotyczących społeczności lokalnej. Jednym z nich jest, to zaproponowane przez Bell’a i Newby’a, którzy w badaniach socjologicznych wyróżnili pięć podejść: „1. stanowisko ekologiczne, 2. stanowisko traktujące społeczność lokalną jako „organizację”, uwzględniające rolę komunalnej organizacji w funkcjonowaniu społeczności lokalnych, 3. stanowisko traktujące społeczność lokalną jako „mikrokosmos” i na podstawie badań małych społeczności ukazujące procesy zachodzące w skali społeczeństwa globalnego,

¹⁴² J. Turowski, „Socjologia...”, op. cit., s. 35

¹⁴³ Ibidem, s. 214

¹⁴⁴ Ibidem., s. 16

4. stanowisko traktujące badania społeczności lokalnych jako metodę i 5. stanowisko ujmujące społeczność lokalną w kategoriach wiejsko-miejskiego *continnum* i wiejsko-miejskiej dychotomii¹⁴⁵. W pracy autorka przyjmuje stanowisko interakcyjne w podejściu do społeczności lokalnych. Arbitralnym pojęciem jest tu „interakcja”, czyli wszelkiego rodzaju wzajemne oddziaływanie na siebie jednostek. Jak pisze L. Korporowicz: „(...) kultura współczesna może być, jak nigdy dotąd, rozpatrywana jako dynamiczny system interakcji wartości, symboli oraz różnorodnych wizji świata. Interakcje te prowadzą do wielu bardzo istotnych konsekwencji:

- wzrastającej roli wielowymiarowej i wielopoziomowej komunikacji, definiowanej jako różnorodne procesy interakcji, ze szczególną rolą komunikacji międzykulturowej,
- potrzeby nowych form kulturowej i osobowej tożsamości wraz z umiejętnością jej wyboru w świecie wielości norm, sprzecznych postaw i standardów życiowych, nowego postrzegania relacji pomiędzy socjalizacją, indywidualizacją a personalizacją (...)¹⁴⁶.

Interakcjonizmem w socjologii zajmowali się Durkheim, Hegel, Weber czy Parsons. „Jako podstawowa rama teoretyczna pojawia się ona w badaniach eksperymentalnych Kurta Lewina, w badaniach małych grup Balesa, a następnie w teorii grupy George’a C. Homansa. (...) W badaniach społeczności lokalnej stanowisko interakcyjne reprezentuje H. T. Kaufman. Zdaniem Kaufmana społeczność lokalna jest i powinna być ujmowana jako siedziba, miejsce albo kompleks interakcji zorientowanych (nastawionych) lokalnie. Społeczność lokalna sprowadza się do szeregu zachodzących na siebie układów interakcji, celowo kierowanych przez ludzi oddziaływać na siebie, a wynikających ze wspólnego zamieszkiwania w danej miejscowości, w danej wyodrębnionej przestrzeni¹⁴⁷. Jeden z odłamów stanowiska interakcyjnego traktuje społeczność lokalną jako sieć interakcji. Społeczność lokalna rozpatrywana jest, jako siatka powiązań między jednostkami czy instytucjami. „Społeczność lokalna bowiem jest kompleksem siatek stosunków, jakie w danym zbiorze ludzie tworzą dla określonych celów. Spośród reprezentantów tej koncepcji, w szczególności uprawiających badania empiryczne, wymienić należy takie nazwiska, jak J. A. Barnes, J. C. Mitchell, E. Bott, E. Lauman¹⁴⁸. W swojej książce „Społeczne aspekty nowych mediów” Jan van Dijk również zwraca uwagę na zasadniczą rolę interakcji w społeczeństwie sieci. Autor twierdzi, iż „początkiem całego procesu jest interakcja. Sieci ułatwiają interakcje w obrębie jednostek systemu i między nimi. W organizacji pomagają w kontaktach między działami, umożliwiając komunikację większej liczby osób, które tworzą zespoły o nieustannie zmieniającym się składzie. Sieci, zwłaszcza telekomunikacyjne i komputerowe, zmniejszają również ograniczenia czasowe i przestrzenne, które uprzednio uniemożliwiały komunikację między pracownikami różnych organizacji¹⁴⁹. Interakcja jest niezwykle ważna przy rozwoju współpracy czy partner-

¹⁴⁵ J. Turowski, „Socjologia...”, op. cit., s. 218

¹⁴⁶ L. Korporowicz, „Socjologia kulturowa...”, op. cit., s. 110

¹⁴⁷ J. Turowski, „Socjologia...”, op. cit., s. 224

¹⁴⁸ Ibidem, s. 225

¹⁴⁹ J. Dijk van, „Społeczne aspekty...”, op. cit., s. 50

stwa, a to właśnie one wspomagają rozwój i dyfuzję różnego rodzaju kapitału - w tym kapitału kulturowego - oraz rozwój sieci. Jedną z cech sieci jest jej dynamika – zewnętrzna i wewnętrzna. Dynamika zewnętrzna charakteryzuje się zmienną ilością węzłów (instytucji), natomiast dynamika wewnętrzna, tzw. dynamika w sieci to stała struktura połączeń, w przestrzeni której odbywają się różnorodne procesy społeczne. Do takich procesów można zaliczyć: kooperację, synchronizację, dyfuzję czy np. wpływ społeczny. „W badaniach dynamiki dyfuzji w sieci chodzi o to, by znaleźć zależność pomiędzy cechami struktury, a sposobem rozprzestrzeniania się w niej danego czynnika. Staramy się odpowiedzieć na pytania o warunki jakie (dla danego typu rozprzestrzeniającego się czynnika) musi spełniać struktura, by zrealizowały się różne scenariusze – na przykład dyfuzja ogarnęła cały system albo została zamknięta w jakimś jego fragmencie. Różne cechy decydujące o realizacji tych scenariuszy to na przykład struktura połączeń (*connectivity*) systemu (istnienie komponentów, gęstość sieci, istnienie wąskich gardeł), czy charakterystyka węzłów (rozkład progów akceptacji)”¹⁵⁰. Odpowiedzi na stawiane pytania są niezwykle ważne podczas analizowania różnych rodzajów dyfuzji, czy to innowacji, czy to kapitału kulturowego. „Jest wiele własności sieci, które możemy badać. Możemy oznaczyć ilość komponentów (niepołączonych ze sobą fragmentów sieci), czy też ilość i położenie mostów (*bridges*) i punktów przecięcia (*cutpoints*) czyli odpowiednio relacji i węzłów, których usunięcie spowoduje rozpad sieci na komponenty. Taki węzeł kontroluje przepływ informacji z jednej części sieci do innej, ale może też być miejscem, w którym tworzy się korek informacyjny. Możemy także pytać czy w obrębie sieci istnieją spójne grupy (*cohesive subgroups*). Jest ich wiele rodzajów, a najbardziej podstawowy to klika (*clique*), czyli grupa co najmniej 3 węzłów, z których każdy ma połączenie z każdym innym. Można badać gęstość, czyli stosunek ilości faktycznie istniejących relacji w sieci do liczby wszystkich połączeń potencjalnie możliwych do utworzenia. (...) Powyższe przykłady opisują sieć na poziomie globalnym, ale istnieje też wiele wskaźników określających cechy strukturalne poszczególnych węzłów. Na przykład stopień węzła (*degree*) to jego ilość połączeń (kontaktów w sieci społecznej), przy czym dla sieci skierowanej rozróżniamy połączenia „przychodzące” i „wychodzące”. Możemy obliczyć kilka rodzajów centralności (*centrality*), miary mówiącej o tym jak ważny jest dany węzeł dla swojej sieci”¹⁵¹. Do najważniejszych miar opisujących centralność możemy zaliczyć¹⁵²:

1. Wyjściowy stopień centralizacji (*outdegree centrality*) dotyczy powiązań skierowanych od danego węzła do drugiego. Węzeł jest bardziej znaczący, gdy jego liczba kontaktów jest większa.

2. Wejściowy stopień centralizacji (*indegree centrality*) związany jest z prestiżem. Jest to ilość relacji docierających do danego węzła.

3. *Betweenness centrality* – wskazuje na znaczenie/pozycję węzła w zakresie

¹⁵⁰ Ł. Jonak, „Analiza sieci społecznych i dynamika sieciowa”, [w:] A. Nowak, K. Winkowska-Nowak, A. Rychwalska (red.), *Modelowanie matematyczne i symulacje komputerowe w naukach społecznych* – podręcznik dla studentów I roku, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa 2007, s. 10

¹⁵¹ Ibidem, s. 4-5

¹⁵² M. Michalski, „Centralność w sieciach społecznych”, Politechnika Wrocławska, 2009, <https://www.iipwr.edu.pl/~sna/files/SNG-P-2009-04-06.pdf> [23.02.2015]

komunikacji (przechodniość, pośredniczenie), możliwość wykrycia pojedynczych miejsc zakłóceń w sieci.

4. Stopień bliskości (*closeness centrality*) określa jak daleko lub blisko poszczególne węzły znajdują się od siebie w sieci. Wysoki stopień centralności może świadczyć o dobrym przepływie wiedzy, informacji itp.

W obecnych czasach „socjologia stanęła wobec wyzwania zmierzenia się z opisem złożonych, nieliniowych systemów społecznych - sieci - z czym wcześniej nie miała do czynienia - ani ich nie badała. Tu neoewolucjonizm zawodzi. Prefiksy „pre” i „post” narzucają myślenie linearne, konsekwentne, coś co musi postępować po czymś na mocy samych praw historii. O świecie, w jakim żyjemy, musimy myśleć nieliniowo, bo on sam jest nieliniowy i nie da się stworzyć linearnej teorii dla nieliniowego procesu”¹⁵³. Jak zauważa Jonathan Turner - „możliwości analizy sieci jako podejścia teoretycznego są znaczne, albowiem zajmuje się ona istotną cechą struktury społecznej - wzorem relacji pomiędzy obiektami społecznymi, tak ludźmi, jak zbiorowościami czy pozycjami. Jak podkreślał Georg Simmel, podstawą każdego ujęcia struktury społecznej jest przekonanie, iż struktura składa się z relacji i połączeń pomiędzy obiektami”¹⁵⁴. „Sieć” to każdy system składający się z elementów połączonych ze sobą relacjami. Nie chodzi tutaj tylko o wykorzystanie Internetu jako środka komunikacji. „Istnieje cała dziedzina matematyki, która zajmuje się sieciami. Jest nią teoria grafów (graf to matematyczne ujęcie sieci), a jej ustalenia mają praktyczne znaczenie dla wielu innych dziedzin nauki”¹⁵⁵. „W trwających od wieków badaniach nad sieciami przedstawiano je jako matematyczne obiekty zwane grafami. Grafy obrazują potencjalne połączenia między zbiorami elementów określonej jednostki. Zastosowaniem grafów w naukach społecznych był eksperyment psychologa Stanleya Miligrama (1967), który odkrył, że każdego mieszkańca (element) danej jednostki (w tym przypadku Stanów Zjednoczonych) dzieli od innych mieszkańców co najwyżej tzw. sześć uścisków dłoni”¹⁵⁶. Analiza Sieci Społecznych (*Social Network Analysis* – SNA) to dyscyplina, która czerpie z teorii grafów na gruncie nauk społecznych. Przedmiotem jej analiz są sieci tworzone przez różnego rodzaju „elementy” społeczne, takie jak: ludzie, grupy, instytucje, organizacje, itp. „Stanowią one węzły sieci i są ze sobą połączone relacjami, także o charakterze społecznym. Relacje mogą być symetryczne (np. komunikowanie się, współpraca - z definicji zawsze odwzajemnione) albo skierowane (np. pytanie o radę – które są jednostronne), dychotomiczne (kiedy stwierdzamy tylko istnienie lub brak relacji) albo wartościowane (kiedy określamy siłę relacji – np. jak często dwie osoby ze sobą rozmawiają)”¹⁵⁷. „Analiza sieci społecznych pozwala oceniać struktury sieci (w tym również oparte na przepływach wiedzy i informacji), dokonując analiz powiązań na różnym pozio-

¹⁵³ K. Krzysztofek, „Społeczeństwo w dobie internetu: refleksyjne czy algorytmiczne? [w:] Re: internet — społeczne aspekty medium. Polskie konteksty i interpretacje, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006, s. 37

¹⁵⁴ J. H. Turner, „Struktura teorii...”, op. cit., s. 604

¹⁵⁵ Ł. Jonak, „Analiza sieci...”, op. cit., s. 2

¹⁵⁶ J. Dijk van, „Społeczne aspekty...”, op. cit., s. 51

¹⁵⁷ Ł. Jonak, „Analiza sieci...”, op. cit., s. 2

mie, identyfikując luki strukturalne oraz wyodrębniające się podgrupy połączone szczególnie silną strukturą relacji, a także oceniając znaczenie poszczególnych osób w badanych procesach społecznych. Ponadto, SNA umożliwia określenie takich parametrów sieci jak jej gęstość czy spójność¹⁵⁸.

Istotna z punktu istnienia sieci współpracy jest konfiguracja podmiotów, wchodzących w jej skład. Zasadne staje się wskazanie struktury formalnej sieci, określenie jej potencjału oraz zdefiniowanie relacji zachodzących między instytucjami społecznymi. Potencjał sieci odnosi się do struktury sieci, czyli liczby i rodzaju instytucji, które tworzą sieć i w pewnym stopniu przyczyniają się do jej rozwoju oraz realizacji określonych celów i założeń. „Struktura formalna sieci to obszar sformalizowania relacji między podmiotami tworzącymi sieć, złożoność sieci oraz stopień jej centralizacji. Projektowanie struktury sieci wymaga przede wszystkim rozpatrzenia zagadnień związanych z czterema wyróżnionymi przez A. Van de Vena wymiarami strukturalnymi organizacji sieciowej. Należą tu: sformalizowania relacji między podmiotami tworzącymi sieć, złożoność sieci, centralizacja sieci oraz intensywność relacji międzyorganizacyjnych składających się na sieć¹⁵⁹. Mówiąc o strukturach sieci należy uwzględnić takie kategorie jak: po pierwsze formalizacja relacji, czyli „sformalizowanie relacji między uczestnikami sieci. Wymiar ten odnosi się do stopnia, w jakim zasady i procedury wpływają na działania oraz rolę, jaką poszczególne podmioty odgrywają w organizacji sieciowej¹⁶⁰. Po drugie centralizacja sieci, która „odnosi się do stopnia scentralizowania systemu zarządzania w sieci oraz stopnia scentralizowania relacji międzyorganizacyjnych w sieci. Centralizacja systemu zarządzania odnosi się do hierarchii władzy w sieci¹⁶¹. Istotne jest tu zwłaszcza określenie czy sieć jest oparta na koordynacji trilateralnej czy bilateralnej, gdyż związane jest to z rolą integratora (koordynatora) sieci i przypisania jemu określonych funkcji w tym m.in. „roli nadrzędnej w stosunku do pozostałych uczestników tworzących organizację sieciową¹⁶². Za J. Kay'em można przyjąć, że „hierarchia jest potrzebna do rozstrzygnięcia problemu koordynacji nie ze względu na większą wiedzę decydującego (...), lecz (...) by ktoś podejmował decyzje¹⁶³. W nawiązaniu do centralizacji sieci K. Łobos wyróżnia dwa typy sieci: sieci niesymetryczne i symetryczne – pierwszy rodzaj zdominowany jest przez podmiot centralny, natomiast w drugim brakuje takiego podmiotu¹⁶⁴.

Analiza sieci społecznych jest metodą, która w obrazowy sposób stara się pokazać to, co w rzeczywistości społecznej jest niezauważalne, ulotne. Współpraca, relacje, komunikacja to elementy, których nie da się namacalnie zidentyfikować, ale z drugiej

¹⁵⁸ A. Stachowicz-Stanusch, A. Sworowska, „Analiza sieci społecznych jako narzędzie diagnozy przepliwów wiedzy w procesach innowacyjnych”, Katedra Podstaw Zarządzania i Marketingu, Wydział Organizacji i Zarządzania, Politechnika Śląska, Zabrze 2011, s. 353

¹⁵⁹ J. Góra, „Dynamika klastra – zarys teorii i metodyka badań”, WSH, Wrocław 2008, s. 14

¹⁶⁰ Ibidem, s. 15

¹⁶¹ Ibidem, s. 16

¹⁶² Ibidem, s. 15

¹⁶³ J. Kay, „Podstawy sukcesu firmy”, PWE, Warszawa 1996, s. 69

¹⁶⁴ B. Mikuła, „Organizacje oparte na wiedzy”, Akademia Ekonomiczna, Kraków 2006

strony są one niezwykle istotne, trwałe i silne. To one wpływają na charakter sieci, na jej innowacyjność, na ilość przepływów, czy na samą dyfuzję. Niemniej jednak warta uwagi jest też krytyka samych sieci społecznych. „Zdecydowanie za rzadko mówi się o nowych zagrożeniach, które powstają wraz z rozwojem społeczeństwa sieciowego: „Nowe technologie komunikacyjne obiecują nową demokrację i nową społeczną równość, ale w istocie tworzą nowe obszary nierówności i wykluczenia, zarówno w krajach dominujących, jak i zwłaszcza poza nimi”¹⁶⁵. Mariusz Baranowski ma na myśli wszystkie te działania sieci, o których nie mówi się bądź które są pomijane w badaniach czy analizach, tj.: podsłuchy, gromadzenie danych (maili, wiadomości sms, współrzędnych) itp. Za przykład podaje działalność portalu Wikileaks. „Zwróćmy w tym kontekście uwagę na ostrą i zdecydowaną reakcję strony amerykańskiej na działalność portalu Wikileaks i jego założyciela. W sytuacji, w której zostały upublicznione informacje mające charakter poufny i zakulisowy, nie przebierano w środkach. Wyciek ważnych dokumentów także o newralgicznym znaczeniu (np. dane agentów) pokazał nade wszystko nieszczelność systemów bezpieczeństwa potężnej maszyny amerykańskiej administracji, która systematycznie wydaje olbrzymie sumy na różnego rodzaju zabezpieczenia. Skoro rząd amerykański nie jest w stanie zabezpieczyć się przed tego rodzaju zdarzeniami, to co ma powiedzieć zwykły obywatel, który nie dysponuje ani takimi środkami, ani kompetencjami w zakresie nowych technologii (abstrahując od charakteru rzeczywistych luk w systemach zabezpieczeń danych, które mogą opierać się także na czynniku ludzkim)”¹⁶⁶. Analizując dorobek teoretyczno-metodologiczny koncepcji kapitału kulturowego należy zaobserwować pewne braki w analizie kapitału kulturowego w odniesieniu do sieci społecznych. Wiele jest pozycji, traktujących o poziomie kapitału kulturowego w odniesieniu do pewnej społeczności, wiele jest też opracowań, dotyczących wykorzystania sieci społecznych: w medycynie, biologii czy bezpieczeństwie narodowym, jak i w zakresie globalnym. Natomiast mało jest odniesień kapitału kulturowego do sieci społecznych, jego przepływu i dyfuzji. „Dużo rzadziej spotyka się prace teoretyczne w ścisłym sensie tzn. oferujące pewien model systemu sieciowego z którego to modelu wynikają określone testowane przewidywania zachowania owego systemu”¹⁶⁷. Znaczące braki uwidaczniają się w materii, która obejmuje analizę współpracy między jednostkami zlokalizowanymi na terenie danego miasta czy powiatu. Jest to o tyle istotna kwestia, iż dotyczy jednostek działających na rzecz społeczności lokalnej. Pogłębione studia nad sieciowym kapitałem kulturowym pozwolą na rozwój perspektywy teoretycznej, co pozwoli zrozumieć znaczenie rozwoju kapitału kulturowego w społeczności lokalnej.

¹⁶⁵ M. Baranowski, „Przyczynek do...”, op. cit., s. 28, http://www.researchgate.net/publication/249335251_Przyczynek_do_krytyki_spoleczestwa_siecowego_od_sieci_spolecznych_do_sieci_wszystkich_sieci_The_Contribution_to_the_Critique_of_the_Network_Society_From_Social_Networks_to_the_Network_of_all_Networks [22.09.2014]

¹⁶⁶ Ibidem, s. 28-29 [22.09.2014]

¹⁶⁷ T. Sozański, Sieć społeczna, Encyklopedia Socjologii, Tom 4, Wydawnictwo Oficyna Naukowa, Warszawa 2002, s. 35

Mówiąc o sieciach instytucji społecznych, jako czynnika wzrostu kapitału kulturowego społeczności lokalnej mamy na myśli wszystkie podejmowane działania, które mają na celu aktywizację kulturową jednostek. Obok ustawicznej oraz kulturalnej edukacji, obok wystaw, koncertów, itp., powiat bialski inicjuje również współpracę z organizacjami pozarządowymi w zakresie promocji kultury, oświaty, sportu, jak i całego regionu. „Współpraca powiatu z organizacjami pozarządowymi prowadzona jest między innymi w takich formach jak: krzewienie zainteresowań do kultury i sztuki, ochrona dóbr kultury i tradycji, rozwój oświaty, sportu i rekreacji, promocja i rozwój społeczny młodzieży i dzieci, (...). Inne formy współpracy to:

- 1) wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działalności i współdziałanie w celu zharmonizowania tych kierunków,
- 2) konsultowanie projektów aktów prawa lokalnego podejmowanych w sprawach objętych zainteresowaniem podmiotów Programu Współpracy,
- 3) przekazywanie do publicznej wiadomości informacji o dostępnych programach pomocowych, grantach i publicznych środkach finansowych,
- 4) publikowanie na stronie internetowej powiatu informacji skierowanych do podmiotów Programu Współpracy oraz informowanie o podejmowanych przez nie działaniach,
- 5) opracowanie banku informacji o aktualnie obowiązujących przepisach prawa dotyczące działalności podmiotów programu,
- 6) publikacja na stronie internetowej powiatu ważnych informacji dotyczących realizacji zadań publicznych oraz możliwości pozyskania środków budżetowych i pozabudżetowych na ich realizację,
- 7) podejmowanie wspólnych działań na rzecz diagnozowania problemów i potrzeb mieszkańców powiatu,
- 8) pomoc podmiotom programu w nawiązywaniu kontaktów w skali lokalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej,
- 9) tworzenie wspólnych zespołów zadaniowych o charakterze opiniującym, doradczym i inicjatywnym,
- 10) możliwość udziału przedstawicieli podmiotów programu w sesjach Rady Powiatu oraz w posiedzeniach komisji stałych Rady,
- 11) pomoc w organizowaniu przez organizacje spotkań, imprez, szkoleń, poprzez nieodpłatne udostępnienie lokali, środków technicznych itd. w miarę posiadanych przez powiat możliwości”¹⁶⁸.

Do równie istotnych zadań realizowanych przez powiat można zaliczyć współpracę z instytucjami i organizacjami znajdującymi się poza granicami państwa. Do najważniejszych należą umowy partnerskie z rejonem brzeskim na Białorusi zawarte w 2000 roku; porozumienie o współpracy z rejonem wileńskim na Litwie podpisane w 2003 roku; umowa partnerska o współpracy z powiatem Oberhavel

¹⁶⁸ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju Powiatu...”, op. cit., s. 180-181

w Niemczech z 2004 roku oraz umowa partnerstwa z rejonem samborskim na Ukrainie z 2005 roku. Do głównych zadań współpracy należy rozwój oraz promocja powiatu bialskiego, jak i wykorzystanie wiedzy, a także doświadczenia partnerów umowy. W ramach porozumienia o współpracy przygranicznej z rejonem brzeskim na Białorusi zostało podpisane porozumienie w sprawie wspólnej transgranicznej platformy informacyjno-kontaktowej, która jest dostępna na stronie internetowej. „Głównym jej celem jest zacieśnienie współpracy przygranicznej poprzez podwyższanie wiedzy o obu regionach i przekazanie informacji o ich planach rozwojowych, pogłębienie współpracy w zakresie rozwoju regionalnego oraz wspieranie rozwoju gospodarczego. W ramach współpracy, każdego roku odbywa się wiele imprez kulturalnych o charakterze powiatowym, podczas których kontynuowana jest wzajemna wymiana występów zespołów artystycznych. Wynikiem wymienionej współpracy jest także współzawodnictwo sportowe młodzieży między drużynami z powiatu bialskiego i rejonu brzeskiego”¹⁶⁹. W ramach porozumienia z rejonem wileńskim na Litwie nawiązana jest współpraca, obejmująca między innymi takie dziedziny jak: kultura i sztuka, sport i turystyka, nauka i oświata. Natomiast umowa partnerska o współpracy z powiatem Oberhavel w Niemczech nastawiona jest na współpracę z zakresu kultury, dorobku artystycznego czy oświaty. Zadania umowy partnerskiej z rejonem samborskim na Ukrainie skierowane są przede wszystkim na kulturę, rozwój naukowy i ekologiczny. „Powiat samborski na Ukrainie występuje w roli partnera w realizacji przez powiat bialski projektów unijnych. W roku 2007 wspólnie zrealizowano projekt „Smaki pogranicza-promocja walorów kulinarnych regionu”. Długofalowym celem powiatu jest współpraca ze wszystkimi partnerami zagranicznymi, aby można było w pełni wykorzystać środki unijne, przeznaczone na współpracę transgraniczną. Obok wymiany przedstawicieli samorządów, przedstawicieli młodzieży szkolnej, grup folklorystycznych i sportowych, poprzez swoje działania staramy się, aby jak najszersze grupy przedstawicieli naszego powiatu uczestniczyły w tej wymianie. Tylko wtedy można mówić o pełni realizacji treści podpisanych porozumień”¹⁷⁰ – można przeczytać w „Strategii Rozwoju Powiatu Bialskiego na lata 2007–2015”. Współpraca międzynarodowa jest znaczącym elementem rozwoju danej instytucji. Dzięki niej powielać można sprawdzone pomysły i starać się nie popełniać tych samych błędów. Współpraca przynosi wiele korzyści odnośnie doświadczenia kadry kierowniczej, jak i całego personelu. Wspólne szkolenia czy warsztaty wzbogacają wiedzę i doświadczenie pracowników.

¹⁶⁹ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju Powiatu...”, op. cit., s. 180-181

¹⁷⁰ Ibidem, s. 176

3.3. Wiedza i wykształcenie warunkiem efektywnego wykorzystania kapitału kulturowego i podnoszenia kwalifikacji

Współczesna rzeczywistość społeczna oparta jest na wymianie informacji i technologiach informacyjnych. Instytucje, ludzie, gospodarka czy całe państwa mogą w ten sposób być bardziej elastyczne - szybko dostosowywać się do zmieniających warunków, otwarte – szukać możliwości kontaktu bez względu na odległość i czas, konkurencyjne – nowe technologie oraz wymiana doświadczenia i wiedzy wpływa na rozwiązania innowacyjne, nowatorskie. Nowy paradygmat gospodarki opartej na wiedzy wyznacza kształt stosunków społecznych. W dzisiejszych czasach wiedza staje się pożądanym zasobem, jak również znaczącą siłą napędową wzrostu konkurencyjności. Odpowiedni poziom wiedzy oraz jej świadome i efektywne wykorzystanie stanowi dla instytucji nowe możliwości oraz szybsze reagowanie na zmieniające się otoczenie, bez względu na to czy chodzi o kryzys, problem czy zmieniające się nastawienie społeczne. Obok kapitału kulturowego - który wydawać by się mogło, że jest najbardziej stały i najtrudniejszy do zmiany - istotny jest też kapitał społeczny i jego wartość w przepływie wiedzy i informacji. „Pojęcie gospodarki opartej na wiedzy pojawiło się na początku lat 90-tych XX wieku. Określenia tego używano wówczas głównie w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych, dopiero zaś później przyjęło się bardziej powszechne wykorzystanie tego terminu, również w stosunku do innych, najbardziej rozwiniętych gospodarek świata. W raporcie opracowanym przez OECD i Bank Światowy sformułowana została definicja makroekonomiczna. Zgodnie z przyjętą definicją gospodarka oparta na wiedzy to gospodarka, w której wiedza jest tworzona, przyswajana, przekazywana i wykorzystywana bardziej efektywnie przez przedsiębiorstwa, organizacje, osoby fizyczne i społeczności, co sprzyja szybkiemu rozwojowi gospodarki, jak i całego społeczeństwa. Natomiast z punktu widzenia mikroekonomicznego jest to gospodarka, w której funkcjonuje wiele przedsiębiorstw opierających swą przewagę konkurencyjną na wiedzy. Można więc mówić o powstaniu nowego modelu gospodarki, którego funkcjonowanie opiera się na jak najpełniejszym wykorzystaniu zasobów wiedzy.¹⁷¹ Wiedza niewątpliwie staje się motorem współczesnej gospodarki, instytucji, przedsiębiorstw czy ludzi. „Ogólnie rzecz biorąc, w gospodarce, w której kluczową rolę odgrywa wiedza mają miejsce zdaniem M. Lissowskiej następujące tendencje:

- powstanie sieciowych form organizacyjnych (jako przeciwieństwo form hierarchicznych i biurokratycznych),
- dominacja struktur opartych na usługach,
- kapitał ludzki i społeczny staje się głównym źródłem kreacji wartości,
- elastyczność organizacji produkcji zamiast produkcji masowej,

¹⁷¹ A. Wildowicz-Giegiel, „Rola kapitału społecznego w procesie tworzenia i transferu wiedzy”, s. 2-3, <http://www.instytut.info/IVkonf/referaty/Wildowicz-Giegiel.pdf> [24.09.2014]

- wzrost znaczenia innowacji i jakości, napędzanej przez łańcuch dostaw zapewniający osiągnięcie przewagi konkurencyjnej, pojawiający się w miejsce redukcji kosztów osiąganych wyłącznie dzięki korzyściom skali,
- większa skłonność do zawierania aliansów i współpracy niż prowadzenia walki konkurencyjnej w pojedynkę,
- wzrost znaczenia umiejętności i szybkiej adaptacji do zmieniających się warunków otoczenia,
- kształcenie ustawiczne,
- zatrudnienie nacechowane dużym ryzykiem, lecz przynoszące wiele nowych szans”¹⁷².

Tendencje te można uznać za główne cechy, charakteryzujące gospodarkę opartą na wiedzy. Wykorzystanie zasobów wiedzy nie jest niczym nowym. Atrybut ten wyznacza konkurencyjność jednostki w życiu społecznym od jej narodzin. Jest niezwykle wartościową, która przez większość naszego życia - jeśli nie całe - jest przyswajana, szanowana, pozyskiwana. „Sam Konfucjusz stwierdza, że „wiedzieć, że się wie, co się wie i wiedzieć, czego się nie wie – oto prawdziwa wiedza”. Wiedza jako dobro niewyczerpalne w naturalny sposób ulega procesom akumulacji, znajdując następnie swoje praktyczne zastosowanie niemal we wszystkich dziedzinach życia w tym w działalności gospodarczej człowieka. Już R. Solow laureat nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii (1987), zauważył, iż wzrost amerykańskiej gospodarki w 50 % związany jest z wiedzą. Przywołać można również słowa słynnego eksperta zarządzania Petera Druckera, który z kolei mówi, że „nie możesz wygrać z konkurencją dzisiaj, dysponując wczorajszą wiedzą” Kwiatkowski, Sharif (2005)¹⁷³. Bez wątpienia, wiedza miała zawsze ogromne znaczenie w rozwoju ludzkości, aczkolwiek współcześnie wydaje się ona być szczególnie ważnym źródłem przewagi konkurencyjnej oraz skutecznym narzędziem zwiększenia innowacyjności - zarówno na poziomie mikro, jak i makroekonomicznym. (...) W obliczu zachodzących procesów globalizacyjnych, rozwoju technologii informacyjnych i komunikacyjnych, współczesne przedsiębiorstwa przestają konkurować za pomocą tradycyjnych, tzw. twardych czynników produkcji, lecz koncentrują głównie swoją uwagę na zasobach niematerialnych”¹⁷⁴.

Niewątpliwie przejście do gospodarki opartej na wiedzy zmieniło zadania tradycyjnych czynników produkcji takich, jak: praca, ziemia czy kapitał. Znacząco maleje udział zasobów materialnych, a coraz większą rolę odgrywają zasoby niematerialne. W tym wypadku wiedza stanowi najcenniejszy kapitał. Mimo wielu pozytywnych aspektów Nowej Gospodarki można zauważyć też falę jej krytyki. Dyskusji poddane zostają proporcje nowych względem starych czynników i ich znaczenia w rozwoju współczesnej gospodarki. Dużo wątpliwości budzi również fakt wielkiego entuzjazmu wobec postępu technologicznego, który nie do końca jest jeszcze zbadany i odkryty, a już na pewno nie jest wykorzystywany przez wszystkie instytucje. „Zdaniem

¹⁷² A. Wildowicz-Giegiel, „Rola kapitału...”, op. cit., s. 7-8

¹⁷³ S. Kwiatkowski, N. M. Sharif, „Intellectual Entrepreneurship and Courage To Act”, Publishing House of Leon Kozminsky Academy of Entrepreneurship and Management, Warszawa 2005, s. 142

¹⁷⁴ A. Wildowicz-Giegiel, „Rola kapitału...”, op. cit., s. 2-3

T. Stewarda wszystkie kraje, przedsiębiorstwa i ludzie są coraz bardziej uzależnieni od wiedzy, patentów, procesów, umiejętności, technologii, informacji odnośnie klientów i dostawców, a także doświadczenia. Wszystkie te elementy tworzą wiedzę będącą kapitałem intelektualnym. Wiedza umożliwia doskonalenie procesów i produktów. W rezultacie, gospodarki, w których zlokalizowane są firmy o większych zdolnościach innowacyjnych, rozwijają się niezwykle dynamicznie w ostatnich latach, co znajduje swoje odzwierciedlenie nie tylko w wyższym standardzie, lecz i jakości życia tych społeczeństw. Warto także podkreślić, iż powstanie gospodarki opartej na wiedzy jest ściśle powiązane z procesem tworzenia społeczeństwa wiedzy. Członkowie takiego właśnie społeczeństwa działają, uczą się i komunikują za pośrednictwem technologii cyfrowej zapewniającej nieograniczone zasoby wiedzy. W związku z tym, im większa i rozleglejsza jest wiedza i umiejętności zawodowe pracowników, tym przedsiębiorstwa są zdecydowanie bardziej konkurencyjne i odznaczają się większą innowacyjnością. We współczesnej gospodarce człowiek jest kreatorem i beneficjentem procesów gospodarczych, podstawowym nośnikiem postępu technicznego. Stąd też w społeczeństwie wiedzy to właśnie człowiek, jego umiejętności, kreatywność i doświadczenie stają się najcenniejszym zasobem przyszłości¹⁷⁵.

W „Strategii Rozwoju Miasta Biała Podlaska na lata 2008-2015” zauważono już znaczącą rolę wiedzy i technologii informacyjnych. „Łatwy dostęp do informacji i wiedzy stanowi obecnie fundament rozwoju i może stać się ważnym czynnikiem wpływającym na wyrównywanie szans rozwojowych i przeciwdziałanie marginalizacji terenów peryferyjnych. Wraz z upowszechnianiem się infrastruktury komunikacji elektronicznej możliwy będzie stopniowy rozwój różnych form zatrudnienia oraz samokształcenia mieszkańców. Powszechny dostęp do technik informacyjnych oraz szerokopasmowego internetu będzie z pewnością przyczyniał się do zwiększenia atrakcyjności obszaru i ograniczał występujące w województwie problemy społeczne i gospodarcze, takie jak: bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie społeczne, itd. Szans dla miasta należy przede wszystkim upatrywać w realizacji projektu kluczowego w ramach Programu Polski Wschodniej „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej”¹⁷⁶. Istotną działalnością jest też powstanie Uniwersytetu Dziecięcego w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, którego celem jest przekazanie dzieciom w wieku od 6 – 10 lat wiedzy, dotyczącej różnych aspektów życia społecznego. Organizowane są wykłady i warsztaty z profesorami i specjalistami w danej dziedzinie, „które dają możliwość zetknięcia się z fachową wiedzą naukową przedstawioną w sposób prosty i zrozumiały dla dzieci. Wykłady to żywy, interaktywny dialog pomiędzy dziećmi a prowadzącymi”¹⁷⁷. W ten sposób przedstawiana wiedza jest dla dzieci ciekawa, różnorodna. Wystąpienia cenionych

¹⁷⁵ A. Wildowicz-Giegiel, „Rola kapitału...”, op. cit., s. 2-3

¹⁷⁶ „Strategia Rozwoju Miasta Biała Podlaska na lata 2008-2015”, s. 9 <http://www.bialapodlaska.pl/pliki/dok/Strategia1.pdf> [25.09.2014]

¹⁷⁷ Uniwersytet Dziecięcy Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej <http://www.pswbp.pl/index.php/pl/oferta-edukacyjna-ud> [26.09.2014]

profesorów i praktyków są dla nich nowością i pomagają poczuć się wyróżnioną oraz bardziej dojrzałą osobą. Z drugiej strony osi czasu zauważalna staje się forma aktywności osób starszych, którzy chętnie nabywają nowych doświadczeń i wiedzy z tym związanej. W odpowiedzi na ich potrzeby stworzony został w 2005 roku Uniwersytet Trzeciego Wieku Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. „Uniwersytet powstał w odpowiedzi na potrzeby lokalnego środowiska. Celem jego działalności jest wyjście naprzeciw osobom, które zakończyły karierę zawodową, osobom samotnym i stworzenie możliwości udziału osób starszych m.in. w:

- procesie edukacyjnym w zakresie różnych dziedzin wiedzy,
- realizacji osobistych zainteresowań,
- utrzymaniu sprawności psychicznej i fizycznej,
- uczestniczeniu w życiu kulturalnym i społecznym,

- a także - włączenie osób starszych do systemu kształcenia ustawicznego, aktywizacja intelektualna, psychiczna i fizyczna słuchaczy (...). Za sukces w działalności UTW należy uznać zdobycie w 2007 r. funduszy ze Wspólnego Podkomitetu Sterującego dla Programu Sąsiedztwa Polska - Białoruś - Ukraina INTERREG IIIA na wniosek pt.: „Szlakiem dawnych kultur i religii - spotkanie integracyjne studentów UTW z Białej Podlaskiej i Grodna” (...). Bezpośrednim celem projektu było stworzenie podstaw dla integracji regionu poprzez budowanie wzajemnej świadomości i poznania pomiędzy obywatelami sąsiadujących państw oraz poznania elementów ich wspólnej historii. Dzięki spotkaniu stworzono podstawy do wymiany doświadczeń, nawiązywania kontaktów i integracji mieszkańców Euroregionu. Kolejnym przedsięwzięciem realizowanym przez UTW w Białej Podlaskiej był projekt pt. „Ponad granicami – transfer wiedzy i doświadczeń osób w wieku 50+”, którego celem było stworzenie warunków dla wzrostu aktywności zawodowej i społecznej generacji 50+ na Lubelszczyźnie, dzięki stworzeniu efektywnych, ponadnarodowych powiązań partnerskich w ramach współpracy między Lubelszczyzną (Polska) a Perthshir (Szkocja). Projekt wskazywał korzyści wynikające z zatrudniania osób posiadających duże doświadczenie życiowe i zawodowe. Celem było również złamanie stereotypów panujących na rynku pracy, dotyczących zatrudnienia lub stworzenia własnego miejsca pracy wyłącznie przez ludzi młodych”¹⁷⁸. Działalność obu Uniwersytetów skierowana jest na przekazywanie i rozwijanie wiedzy, zainteresowań oraz możliwości poznawczych. W znaczący sposób zajęcia aktywizują obie grupy wiekowe oraz otwierają na zmieniający się świat społeczny.

W zakresie transferu wiedzy niezwykle ważną rolę odgrywają wyższe uczelnie. Na terenie miasta Biała Podlaska funkcjonuje kilka uczelni, a mianowicie Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej oraz Filia Politechniki Radomskiej w Białej Podlaskiej. Uczelnie wyższe

¹⁷⁸ Uniwersytet Trzeciego Wieku Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej http://utw.pswbp.pl/?page_id=10&language=pl [26.09.2014]

są arbitralnym nośnikiem transferu wiedzy w powiecie bialskim. Stanowią fundament rozwojowy społeczności i tym samym przyczyniają się do dyfuzji kapitału kulturowego. W związku ze stałym rozwojem uczelni, jak i całego powiatu bialskiego została opracowana „Lokalna Strategia Innowacji Powiatu Bialskiego i Miasta Biała Podlaska na lata 2014-2020”, której misją jest: „Wsparcie procesu modernizacji gospodarki Powiatu Bialskiego i Miasta Biała Podlaska w kierunku zwiększenia ich konkurencyjności i innowacyjności poprzez stymulowanie rozwoju lokalnego systemu innowacji i wielopłaszczyznowej współpracy w obszarach uznanych za kluczowe dla rozwoju powiatu i miasta”¹⁷⁹. Do najważniejszych celów opracowanej strategii innowacji przede wszystkim można zaliczyć rozwój centrów badań i innowacji oraz współpracę skierowaną w stronę transferu wiedzy oraz kooperacji różnych sektorów gospodarki. Zasadnicze znaczenie odgrywa: powołanie „Bialskiego Obszaru Funkcjonalnego (Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biała Podlaska), jako obszaru kooperacji, współpracy sieciowej firm, NGO, szkół, jednostek samorządowych, instytucji publicznych i prywatnych. Pierwotnie proponowano MOF, obejmujący teren od gminy Międzyrzec Podlaski do gminy Terespol – wzdłuż drogi E-30). Propozycja jest odpowiedzią na pomysł Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w zakresie powołania tzw. Miejskich Obszarów Funkcjonalnych; rozbudowa i rozwój potencjału bialskich szkół wyższych (PSW, AWF) oraz Centrum Badań nad Innowacjami, Regionalnego Centrum Badań Środowiska, Rolnictwa i Technologii Innowacyjnych EKO-AGRO-TECH (przy PSW), Regionalnego Ośrodka Badań i Rozwoju (przy AWF) w zakresie rozwoju współpracy sieciowej i powiązań kooperacyjnych w/w podmiotów, szczególnie w odniesieniu do działań nakreślonych w wizji rozwoju obszaru, podniesienie kompetencji kadry naukowo-badawczej, promocję studiów III-go stopnia, wspieranie rozwoju i mobilności pracowników naukowych, wspieranie projektów badawczych, analiz, ekspertyz, itp., wspieranie kierunków studiów adekwatnie do oczekiwania, zapotrzebowania na rynku pracy (logistyka, spedycja, praca socjalna); utworzenie (Akademickiego) Centrum Współpracy Transgranicznej, Centrum Polsko-Białorusko-Ukraińskiego „BUG” jako ośrodka wymiany studenckiej, integracji społeczno-kulturowej, rozwoju transgranicznych projektów, prowadzenia badań, itd.”¹⁸⁰.

Do znaczącej działalności z zakresu promowania i rozszerzania wiedzy można również zaliczyć działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej i Biblioteki Pedagogicznej mieszczących się w Białej Podlaskiej oraz ich filii na terenie miasta, jak i całego powiatu bialskiego. Ze statutów można dowiedzieć się, że biblioteki te powołane są przede wszystkim do promowania czytelnictwa, rozszerzania wiedzy ogólnej, jak i regionalnej oraz do wsparcia i organizacji różnych przedsięwzięć organizowanych przez instytucje, związane z zakresem działalności bibliotek. Do jednych z głównych zadań Biblioteki Pedagogicznej należy organizowanie a także wspieranie szkół i in-

¹⁷⁹ „Lokalna Strategia Innowacji Powiatu Bialskiego i Miasta Biała Podlaska na lata 2014-2020” [w:] „Opracowanie Strategii Innowacji dla Wybranych Obszarów Wzrostu i Stagnacji w Województwie Lubelskim”, Projekt Systemowy „Kapitał Intelktualny Lubelszczyzny 2010-2013”

¹⁸⁰ Ibidem

stytucji w zakresie dydaktycznym i wychowawczym, dotyczącym wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, a także inspirowanie i promowanie edukacji czytelnicznej i medialnej. Do praktycznych zadań należy również organizowanie doskonalenia zawodowego pracowników biblioteki pedagogicznej i bibliotek szkolnych w celu gromadzenia i wzbogacania w zasoby wiedzy oraz poszerzania doświadczenia a także „(...) organizowanie i prowadzenie działalności edukacyjnej i kulturalnej, w szczególności otwartych zajęć edukacyjnych, lekcji bibliotecznych i spotkań autorskich. Biblioteka może organizować praktyki zawodowe dla studentów i słuchaczy przygotowujących się do zawodu nauczyciela bibliotekarza oraz organizować staże absolwenckie i przygotowanie zawodowe dla bezrobotnych. W realizacji celów i zadań Biblioteka może współpracować ze szkołami, placówkami doskonalenia nauczycieli, poradnią psychologiczno-pedagogiczną, placówkami oświaty i kultury, stowarzyszeniami oraz innymi instytucjami dobierając odpowiednio formy współpracy do zakresu realizowanych zadań”¹⁸¹.

Istotnym czynnikiem, który ma zasadnicze znaczenie podczas podnoszenia kwalifikacji i pozyskiwaniu doświadczenia, jest przystępowanie do różnego rodzaju inicjatyw podejmowanych na terenie całego kraju. Jednym z takich programów jest „Dom Kultury+”, którego zadaniem - jak to zostało wcześniej wspomniane - jest działanie na rzecz poszerzania dostępu do kultury, rozwój współpracy, komunikacji, wzmocnienie aktywności społecznej w przestrzeni kultury oraz wykreowanie warunków sprzyjających nowoczesnej edukacji kulturalnej i artystycznej. „Program skierowany jest do domów kultury, które gotowe są prowadzić nowatorskie działania animacyjne projektowane w oparciu o przeprowadzoną wcześniej diagnozę i poddane ewaluacji, a ukierunkowane na bezpośrednią i bliską współpracę z przedstawicielami społeczności lokalnej. Główny nacisk programu położony jest na nawiązywanie przez dom kultury stałych relacji z mieszkańcami miejscowości, na terenie których działają. Odkrywanie talentów i wzmacnianie potencjału społecznego owocować ma stworzeniem wspólnych projektów na rzecz społeczności lokalnych i przestrzeni publicznej”¹⁸². Z powiatu bialskiego do programu zgłosiło się 26 instytucji kultury, do których należą¹⁸³:

1. Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej,
2. Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej,
3. Gminny Ośrodek Kultury w Janowie Podlaskim,
4. Gminny Ośrodek Kultury w Leśnej Podlaskiej,
5. Gminny Ośrodek Kultury w Łomazach,
6. Miejski Ośrodek Kultury w Międzyrzecu Podlaskim,
7. Gminny Ośrodek Kultury w Międzyrzecu Podlaskim,
8. Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu,
9. Gminna Instytucja Kultury w Rokicie,
10. Dom Kultury w Sosnowcu,

¹⁸¹ Statut Biblioteki Pedagogicznej w Białej podlaskiej, s. 2, http://bialabp.bip.lublin.pl/upload/pliki/1Statut_2013_tekst_jedn.pdf [26.09.2014]

¹⁸² www.domkulturyplus.pl [13.10.2014]

¹⁸³ Ibidem, [13.10.2014]

11. Gminny Ośrodek Kultury w Rossoszu,
12. Gminny Ośrodek Kultury w Sławatyczach,
13. Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty w Wisznicach,
14. Klub Kultury w Dokudowie,
15. Klub Kultury w Hrudzie,
16. Klub Kultury w Perkowicach,
17. Klub Kultury w Sitniku,
18. Klub Kultury w Styrzyńcu,
19. Klub Kultury w Sworach,
20. Klub Kultury w Woskrzenicach Dużych,
21. Klub Kultury w Worońcu,
22. Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie,
23. Gminne Centrum Kultury w Drelowie,
24. Gminne Centrum Kultury, Sportu i Turystyki w Kodniu,
25. Gminny Ośrodek Kultury w Zalesiu,
26. Gminne Centrum Kultury w Kobylanach.

Zaobserwować można chęć udziału wszystkich domów kultury, znajdujących się na terenie powiatu bialskiego. Natomiast tylko dwie instytucje: Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty w Wisznicach oraz Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu realnie zaangażowały się w projekt, zyskując dostęp do nowych pokładów wiedzy i kwalifikacji zdobytych podczas trwania programu „Dom Kultury+”, który przede wszystkim ukierunkowany jest na aktywizację domów kultury, a tym samym społeczność lokalną. Wsparcie Narodowego Centrum Kultury, który jest organizatorem programu, jest nieocenioną lekcją oraz czynnikiem mobilizującym do zmiany podejścia w działalności domów kultury nastawionego na współpracę i innowacyjne rozwiązania. Do znaczących celów wsparcia należy rozwój kompetencji zawodowych pracowników domów kultury, pomoc przy budowaniu strategii funkcjonowania i rozwoju lokalnych instytucji kultury oraz wspomaganie w zmianach infrastruktury domów kultury „Elementem działań realizowanych w ramach Programu była Sieć Wsparcia skierowana do wszystkich domów kultury w Polsce, nie tylko tych będących uczestnikami Programu Dom Kultury+. Sieć Wsparcia obejmowała:

- serię publikacji dotyczących metod prowadzenia edukacji kulturalnej oraz zarządzania lokalnymi centrami kultury
- interaktywną stronę internetową
- forum internetowe
- bazę projektów z dziedziny edukacji kulturalnej, które będą mogły być realizowane w domach kultury
- wizyty studyjne
- spotkania i konferencje
- projekt Aktywny Obserwator Domu Kultury¹⁸⁴. Do programu „Aktywny Obserwator Domu Kultury” należy tylko jedna instytucja z powiatu bialskiego, a mianowicie Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu.

¹⁸⁴ www.domkulturyplus.pl [13.10.2014]

Należy zauważyć arbitralne znaczenie tworzenia się sieci wiedzy, dotyczącej dziedzictwa kulturowego, tożsamości kulturowej, ale i też współpracy czy komunikacji. Są to znaczące elementy podczas kreowania nowej wizji funkcjonowania domów kultury, które nie stanowią „samotnych wysp” na mapie, a zaczynają się łączyć w większe grupy, którym łatwiej jest podejmować wspólne inicjatywy, dzielić się wiedzą i doświadczeniem. Program „Dom Kultury+” pokazuje jak ważna i potrzebna jest tego rodzaju inicjatywa aktywizująca instytucje i wskazująca nowe możliwości pracy. Jest to znacząca platforma wiedzy i współpracy, która dzięki doświadczeniu i kompetencji wychodzi naprzeciw oczekiwaniom instytucji kultury.

3.4. Uczestnictwo w kulturze i styl życia wzrostem kapitału kulturowego społeczności lokalnej

Arbitralne znaczenie w podnoszeniu i kreowaniu kapitału kulturowego ma styl życia społeczności lokalnej, a co za tym idzie samo uczestnictwo w kulturze. W tym wypadku znacząca jest aktywność samych mieszkańców, ich chęci do działania, inicjowania, realizowania pomysłów, a tym samym kreowania i uczestniczenia w życiu całej społeczności lokalnej. Aktywność jest pewną formą komunikacji ze światem społecznym, przez co zaspakajane są potrzeby jednostek. Można wyróżnić kilka form aktywności, ale najważniejsza jest - w tym wypadku - aktywność kulturalna czy społeczna. „Na wymiar aktywności składa się m.in.: wykształcenie, wpływ środowiska rodzinnego, stan zdrowia i poziom kondycji fizycznej, warunki bytowe, płeć, miejsce zamieszkania oraz wpływ instytucji kulturalnych. (...) Zdecydowana większość Polaków deklaruje, że nie udziela się w żadnej z organizacji. Aktywność społeczna polega na aktywnym uczestnictwie w pracy instytucji, a nie sama przynależność do nich. Najczęściej czas wolny poświęcamy szkolnictwu i oświacie. Przejawem aktywności społecznej jest powstawanie i funkcjonowanie organizacji środowiskowych takich jak: stowarzyszenia, zrzeszenia, związki, towarzystwa, kluby itp. Ważne miejsce w życiu społeczności, zwłaszcza wiejskich zajmują ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, a wśród młodzieży uczniowskie kluby sportowe. Jednym z przejawów aktywności społecznej mieszkańców powiatu bialskiego jest integracja miejscowej społeczności poprzez działalność stowarzyszeń. Dobrym przykładem jest Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Rossosz, które za główny cel wybrało promocję swojej miejscowości. Stowarzyszenie to powstało w 2002 roku na bazie istniejącego Towarzystwa Przyjaciół Rossosza. Od początku działalności członkowie Stowarzyszenia wykonali szereg prac na rzecz gminy, w tym m.in. wyremontowano budynek po byłej szkole w Bordziłówce, który służy jako baza biwakowa i miejsce licznych imprez masowych, jak np. „Majówka” połączona z występami i zabawami ludowymi oraz degustacją regionalnych potraw, „Powitanie Lata”, „Święto pieczonego ziemniaka”, „Sobótka”, „Andrzejki” a w okresie zimowym kuligi. Od prywatnego darczyńcy Stowarzyszenie otrzyma-

ło piękną dziewiętnastowieczną zagrodę złożoną z chaty i stodoły krytych strzechą, spichrza oraz budynku mieszkalnego leżącego w uroczysku „Zabaszta”. Miejsce to służy szkoleniom a także pokazom wypieku tradycyjnego chleba i sękacza, tkania na krosnach pasiaków oraz wystawom przedmiotów codziennego użytku. Odbywają się one przy repertuarze zespołu śpiewaczego „Zielawa” oraz dziecięcej grupy „Skowroneczki”. Istotny wpływ na kulturę w mieście, jak i powiecie mają stowarzyszenia, które swoją działalność opierają na twórczości ludowej, a tym samym podnoszeniu świadomości i pielęgnowaniu dziedzictwa kulturowego. Do najbardziej wpływowych można zaliczyć: Stowarzyszenie Zespołu Tańca Ludowego „BIAWENA”, Stowarzyszenie Twórców Ludowych - „Oddział Białkopodlaski”, Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca Podlasie Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Stowarzyszenie Rozwoju Miejscowości Studzianka, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych w Żeszczynce, Stowarzyszenie Turystyczno-Kulturalne w Janowie Podlaskim, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Konstantynowskiej, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych Tłusćciec czy Stowarzyszenie Aktywni Gminy Międzyrzec Podlaski.

Innym aspektem aktywności społecznej jest działalność Ochotniczych Straży Pożarnych, w tym m.in. OSP „Stołpno” z Międzyrzecza Podlaskiego. OSP „Stołpno” organizuje pikniki rodzinne z pokazami i zabawami dla dzieci oraz loteriami fantowymi. W roku 2006 mieszkańcy powiatu bialskiego mieli okazję po raz pierwszy włączyć się w ogólnopolski program „Działaj lokalnie”, który ma na celu budowanie aktywności społecznej. Program ten organizowany przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności a realizowany we współpracy z Akademią Rozwoju Filantropii oraz Białkopodlaskim Stowarzyszeniem Rozwoju Regionalnego, wspiera różnorodne przedsięwzięcia związane z podtrzymywaniem lokalnych tradycji, promowaniem turystyki i przedsiębiorczości. W ramach programu wyróżniono kilkanaście projektów służących społeczeństwu powiatu, w tym m.in. „Tam gdzie rosną niezabudki” zespołu teatralnego Wiejskiego Domu Kultury w Lubence. Celem projektu jest stworzenie miejsca spotkań dla dzieci poprzez budowę amfiteatru plenerowego. Inne projekty realizowane w ramach tego programu to m.in.: „Wieś rozśpiewana” parafii unickiej w Kostomłotach, który ma na celu integrację lokalnej społeczności w nawiązaniu do tradycji wielokulturowej. „(...) Na terenie powiatu bialskiego funkcjonuje Białkopodlaska Lokalna Grupa Działania, której celem jest aktywizacja i rozwój terenów wiejskich, ogarniętych wysokim bezrobociem. Najważniejszym zadaniem jakie stawia sobie BLGD jest aktywizacja terenów wiejskich poprzez odtwarzanie ginących zawodów, czyli rękodzieła artystycznego i zawodów, które obecnie nie funkcjonują, takich jak: garncarstwo, kłodziejstwo, dekarstwo, rzeźba. Grupa zachęca przyszłych rzemieślników do działania poprzez organizację szeregu szkoleń i konkursów rzemieślniczych”¹⁸⁵.

Mówiąc o formach aktywności społecznej należy pamiętać o uczestnictwie w kulturze. Pozwala ono w pełni cieszyć się walorami i zasobami kulturowymi danej społeczności, powiatu czy regionu. Aktywność w tej materii przybliża jednostki do społeczeństwa i buduje wspólną tożsamość kulturową. W badaniach, przepro-

¹⁸⁵ B. Kaliszek, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 182

wadzonych na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, tożsamość kulturowa definiowana jest jako uczestnictwo w kulturze oraz identyfikacja ze społecznością lokalną. „Chodzi zatem o takie ujęcie, które odnosi ją z jednej strony do identyfikacji grupowo-terytorialnych (Skąd jestem? Z jaką grupą się utożsamiam? Kto jest „swój”, a kto „obcy”?), a z drugiej do sfery identyfikacji „wyobrażonych”, kształtowanych przez doświadczenia medialne oraz uczestnictwo w kulturze, nie dającej się określać w terminach tych pierwszych (...) – z jakimi treściami kultury się utożsamiam, a które są dla mnie obce? Piszac o tożsamości kulturowej mamy więc na uwadze zarówno tzw. tożsamości „przenikające”, narzucone (narodowość, grupa lokalna, tradycje rodzinne, religia), jak i tożsamości złożone, sytuacyjne. Badania potwierdziły słuszność takiego rozumowania, przynosząc dowody na to, że istotnie Polacy mają dzisiaj do wyboru wiele różnych tożsamości, zdają sobie z tego sprawę, ale nie zawsze decydują się na „balansowanie” między tymi możliwościami, co zwłaszcza dotyczy średniego i starszego pokolenia, zamieszkującego środowiska małomiasteczkowe. Wyraźnie zaznaczyła się prawidłowość, że tendencja do poszukiwania tożsamości „na własną rękę”, niejako poza presją tożsamości przenikających, jest najbardziej widoczna w dużych aglomeracjach (...). Co więcej, okazuje się, że odniesienie do standardowych zmiennych analizy socjologicznej nie daje już podstaw do rozstrzygania o zakresie i sposobach uczestnictwa w kulturze członków różnych klas społecznych (jak chciał Pierre Bourdieu) – nie dostarcza już wiarygodnych przesłanek do przewidywania wyborów kulturalnych. Badania potwierdziły, znaną skądinąd tezę Daniela Bella, że identyfikacja społeczna, klasowo-warstwowa traci na znaczeniu i zostaje zastąpiona identyfikacją kulturalną opartą na indywidualnych wyborach zakresu i poziomu uczestnictwa w kulturze. Liczy się „smak kulturalny”, gust, styl życia i wybory obyczajowe. (...) Pojęcie tożsamości kulturowej jest o tyle istotne, że pozwala lepiej zrozumieć dokonywane przez współczesnych Polaków wartościowania w sferze wyborów różnych treści kultury. Ostatnie dwadzieścia lat pokazuje bowiem, jak różnicuje się sposób korzystania z kapitału kulturowego w zależności od tego, który wymiar tożsamości jest istotniejszy: czy ten tradycyjny, lokalnie zakorzeniony, „przenikający”, czy ten bardziej otwarty, kosmopolityczny, wynikający z próby identyfikacji ze „wspólnotą wyobraźni” budowaną ponad granicami lokalnymi i narodowymi.”¹⁸⁶. Tożsamość kulturowa jest niezwykle ważna dla jednostki. Buduje w niej poczucie spełnienia, zrozumienia przynależności i bezpieczeństwa. Stwarza podstawy do „zakorzenienia” się w historii, kulturze czy życiu społeczności lokalnej. „Dzisiaj wprost zachwycamy się nowoczesnością, ale też nigdy dotąd w historii tak nie dbano o przeszłość jak obecnie. Dla niej budujemy obszerne muzea, by przechowywać w nich to, co cenne i trwałe w życiu społeczności lokalnych i narodów. Przechowujemy w nich technologie minionych epok, narzędzia i metody pracy, wartości i normy, leżące u podłoża ludzkich dążeń, przeżyć i działań, wokół których koncentrowało się życie. Budujemy ogromne nowoczesne sceny,

¹⁸⁶ J. W. Burszta, „Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej”, <http://www.kongreskultury.pl/title,pid,359.html> [30.09.2014]

by na nich różne zespoły wykonywały takie tańce i pieśni, które w przeszłości tańczyli i śpiewali ludzie wsi na podwórzach w swoich gospodarstwach lub klepiskach swoich stodół. Przeszłość utrwalona w jakiegokolwiek formie, w tym także w formie folkloru, zmusza nas do popatrzenia w przeszłość i do refleksji nad teraźniejszością, do poszukiwania swoich korzeni i do zastanawiania się nad swoją przeszłością. Niezmiernie ważną rolę odgrywają tutaj ci, którzy tę przeszłość lepiej znają, potrafią pełniej ją wyinterpretować, twórczo powiązać z teraźniejszością i przyszłością¹⁸⁷.

W strategiach powiatu białskiego zaznacza się ciągły spadek zainteresowania mieszkańców ofertą kulturalną ośrodków kultury. „Spada liczba osób uczestniczących w imprezach mających swoją specyfikę, natomiast wzrasta liczba osób uczestniczących w imprezach masowych przygotowywanych przez ośrodki kultury, ale także spada liczba imprez. Zmniejsza się także zainteresowanie czynną działalnością kulturalną. Ogromną trudnością jest brak środków na cele kulturalne. (...) Kształtowanie tożsamości kulturowej, rozwijanie wrażliwości, kapitału kulturowego, aktywizowanie ludzi nie mogą się opierać tylko na akcyjności przedsięwzięć. Potrzebna jest edukacja kulturalna. Ośrodki kultury podejmują ją poprzez działania skierowane do dzieci i młodzieży: koła zainteresowań, zespoły artystyczne: taneczne, teatralne, wokalne, instrumentalne itp. wzbogacone są one o spotkania z artystami, wystawy, wyjazdy edukacyjne, koncerty, przedstawienia, plenery, odczyty, itp., inicjatywy promujące dziedzictwo kulturowe wśród dzieci i młodzieży poprzez warsztaty, konkursy, itp. Promowanie tradycji i kultury kierowane jest także do ludzi dorosłych poprzez m.in. kursy i warsztaty dotyczące tzw. ginących zawodów”¹⁸⁸. Istotne jest takie tworzenie programów kulturalnych, które odpowiadałyby społeczności lokalnej, trafiły do niej i uwzględniały jej zasoby kapitału kulturalnego, dochody oraz ilość czasu wolnego. „Zdaniem Tomasza Szlendaka na zmiany w aktywności kulturalnej Polaków wpływa wiele istotnych czynników, które powinny być uwzględniane przez twórców oferty kulturalnej i edukacyjnej domów kultury. Przed transformacją ustrojową czas wolny tworzył wyraźnie wydzielone obszary – obecnie „rozsypał” się na małe kawałki, w związku z czym trudno planować uczestnictwo w kulturze, zwłaszcza systematyczne. Elitarne wzorce odbioru, wymagające skupienia i wysiłku poznawczego, zmieniły się pod wpływem kultury popularnej i mediów masowych na „okienkowe” sposoby odbioru, krótkie momenty skupienia uwagi oraz zamiast przeżywania kultury jej „konsumowanie”. Instytucje kultury, które w PRL nie miały konkurencji (należy tu wspomnieć szczególnie o domach kultury) obecnie tracą na popularności i liczbie odwiedzających na rzecz centrów handlowych, także dlatego, że te drugie są wielofunkcyjne. Przed transformacją ustrojową oraz zmianami kulturowymi, przez nią spowodowanymi, kontakt z kulturą i aktywność kulturalna nosiły znamiona odświętności, obecnie zaś podejmowane są „przy okazji”, a kultura musi być łatwo dostępna. Młodzi Polacy są przyzwyczajani do braku wysiłku i poszukiwa-

¹⁸⁷ L. Dyczewski, *Folklor a tradycja*, [w:] A. A. Szafrński (red.), „Geertz a hybrydowa wersja antropologii interpretacyjnej”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 97

¹⁸⁸ B. Kaliszek, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 83

nia rozrywkowej oferty. W efekcie także domy kultury, podczas prób dostosowania się do zapotrzebowania swoich klientów, zamieniają się w przybytki podobne w zakresie funkcji i działania do galerii handlowych (a zatem w przestrzenie wielozmysłowe) lub giną z mapy liczących się instytucji kulturalnych. Uczestnictwem w kulturze sterują wydarzenia, a osoby z odpowiednim kapitałem kulturowym bywają niemal tylko na wydarzeniach¹⁸⁹.

Istotny staje się fakt, iż ponad dwudziestoletnia transformacja ustrojowa spowodowała arbitralne zmiany wszystkich dziedzin życia społeczno-kulturalnego, gospodarczego czy politycznego. Zmiany objęły społeczeństwo polskie do tego stopnia, że w obecnych czasach najistotniejszym elementem jest wiedza oraz postęp technologiczny. Współczesne przemiany objęły również kulturę, która była traktowana marginalnie. Teraz staje się istotnym elementem dzisiejszej rzeczywistości społecznej. Kultura jest wartością, która nadaje sens życiu jednostki, gdyż wpływa i określa wspólną społeczną tożsamość. Kultura ma duży wpływ na ludzi - w szczególności w wymiarze lokalnym, w którym ludzie mogą posługiwać się dorobkiem przeszłych pokoleń z zachowaniem swojej odrębności. Kultura jest - w tym przypadku - czynnikiem integrującym i wzmacniającym społeczność lokalną i to właśnie ona powinna zajmować jedno z istotniejszych miejsc podczas obrad gminnych samorządów. Z drugiej strony w różnego rodzaju strategiach gminnych, miejskich czy powiatowych zauważalny jest fakt, iż kultura stanowi tylko niewielki element całej strategii - jest traktowana jako dodatek czy coś, co powinno się w tej strategii znaleźć. Biorąc pod uwagę powiat bialski należy zaznaczyć, że większość gmin ma ustalone strategie rozwoju. Okres trwania dokumentów strategicznych w większości przypadków zaczyna się między 2007-2008 rokiem, a kończy między 2013-2015. W strategiach mało miejsca poświęca się kapitałowi kulturowemu i przede wszystkim kapitałowi społecznemu. Może wynikać to z faktu, że pojęcia te nie były poruszane w publicznej debacie przed 2007. rokiem. Z drugiej strony - w kolejnych planach strategicznych powinno się przede wszystkim kłaść nacisk na rozwój kapitału społecznego. W wielu strategiach i statusach porusza się takie zagadnienia, jak: współpraca, kooperacja, aktywność lokalna, jako wyzwanie dla całej wspólnoty. „Działania z obszaru kultury zajmują co prawda dość istotne miejsce w przygotowanych planach strategicznych rozwoju gmin (często na poziomie obszarów strategicznych), podporządkowane są one jednak zazwyczaj takim celom, jak: rozwój turystyki, budowanie pozytywnego wizerunku gminy, dopełnienie oferty edukacyjnej czy zagospodarowanie czasu wolnego mieszkańców. (...) Można zatem stwierdzić, że władze lokalne w procesie planowania rozwoju i tworzenia wytycznych dla podmiotów działających w obszarze kultury dostrzegały i uwzględniały problematykę wzmacniania rozwoju kapitału społecznego, choć robiły to w sposób nieuporządkowany i w dość ograniczonym zakresie”¹⁹⁰.

¹⁸⁹ Raport „Uwarunkowania zewnętrzne...”, op. cit., s. 4-5

¹⁹⁰ W. Kowalik, K. Malczyk, Ł. Maźnica, J. Strycharz, „Kompetencje kadr...”, op. cit., s. 87

3.5. Umiejętności korzystania z nowoczesnych technologii jako podstawowe kompetencje instytucji społecznych w sieci

W dzisiejszych czasach, w dobie postępującej cywilizacji i rozwoju technologicznego nieodłącznym narzędziem pracy różnego rodzaju instytucji jest Internet. Dzięki niemu komunikacja staje się szybsza, efektywniejsza oraz łatwiejsza. „Wykorzystanie nowoczesnych technologii i systemów informatycznych przynosi wiele pozytywnych efektów zewnętrznych (externalities, spillover effects) takich, jak redukcja kosztów, większa elastyczność i korzyści skali osiągane za sprawą outsourcingu, tj. procesom eksternalizacji wielu funkcji na zewnątrz przedsiębiorstwa oraz wzmocnieniu efektywności dystrybucyjnej”¹⁹¹. Wykorzystanie możliwości, jakie daje oprogramowanie i Internet w dużym stopniu przekłada się na wyniki i efektywność pracy. Jest to też narzędzie dotarcia do jak największej liczby odbiorców kulturalnych oraz możliwość zapoznania się z obowiązującymi trendami.

W „Lokalnej Strategii Innowacji Powiatu Bialskiego i Miasta Biała Podlaska na lata 2014-2020” zapisane jest, iż głównym kierunkiem działań jest wzmocnienie konkurencyjności i innowacyjności powiatu, a tym samym wprowadzenie działań w zakresie tzw. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Do istotnych założeń Strategii należy „rozwój infrastruktury informatycznej i technicznej, w tym usług teletechnicznych i „call center”, rozszerzenia oferty tzw. „e-usług”, usprawnienia komunikacji wewnętrznej w obrębie jednostek publicznych, wyrównania dysproporcji w zakresie dostępu i wykorzystania internetu, szczególnie w odniesieniu do małych obszarów miejskich i wiejskich”¹⁹². Strategia jest dokumentem bardzo aktualnym, gdyż została napisana w 2014 roku. Jej skuteczność i efektywność dopiero można będzie zaobserwować za kilka lat. Z drugiej strony w Strategii Powiatu na lata 2007-2015 można zauważyć zły stan infrastruktury teleinformatycznej instytucji. Wskazywane są niedobory sprzętowe instytucji społecznych oraz zbyt stary sprzęt. „Stan informatyzacji w wielu ośrodkach kultury na terenie powiatu bialskiego jest niewystarczający, a często zły. (...) Kształtowanie tożsamości kulturowej, rozwijanie wrażliwości i talentów, aktywizowanie ludzi nie mogą się opierać tylko na aktywności przedsięwzięć. Potrzebna jest edukacja kulturalna. Ośrodki kultury podejmują ją poprzez działania skierowane do dzieci i młodzieży: koła zainteresowań, zespoły artystyczne: taneczne, teatralne, wokalne, instrumentalne itp. wzbogacone są one o spotkania z artystami, wystawy, wyjazdy edukacyjne, koncerty, przedstawienia, plenery, odczyty, itp., inicjatywy promujące dziedzictwo kulturowe wśród dzieci i młodzieży poprzez warsztaty, konkursy, itp. Promowanie tradycji i kultury kierowane jest także do ludzi dorosłych poprzez m.in. kursy i warsztaty dotyczące tzw. ginących zawodów”¹⁹³. Edukacja kulturalna jest niezwykle ważna podczas kształtowania tożsamości kulturowej, szacunku do wartości

¹⁹¹ A. Wildowicz-Giegiel, „Rola kapitału...”, op. cit., s. 2-3 [24.09.2014]

¹⁹² Lokalna Strategia..., op. cit.

¹⁹³ B. Kaliszek, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 82

i dziedzictwa kulturowego. Niemniej jednak w dzisiejszych czasach dotarcie do społeczności lokalnej odbywa się na innych zasadach. Społeczeństwo staje się bardziej anonimowe i w znaczącym stopniu żyjemy obok siebie, ale osobno. Sfery naszego życia społecznego zostały sfragmentaryzowane: praca, nauka, zabawa. Wspominał już o tym L. Dyczewski, który pisze, iż „Te sfery ludzkiego życia dawniej ściśle ze sobą związane, oddzieliły się tak bardzo, że życie dzisiejszego człowieka jest niejako pokawałkowane. W konsekwencji tego zjawiska ludzie mieszkający nawet obok siebie nie spotykają się zbyt często, a nawet żyją anonimowo. (...) coraz bardziej zjawisko to daje o sobie znać także w stosunkowo niewielkich społecznościach lokalnych. Tutaj na niewielkim terenie mieszkańcy też coraz mniej mają z sobą wspólnego. Chodź widzą się niemal codziennie, to żyją anonimowo. Konieczna jest ich ponowna integracja, rozwijanie więzi sąsiedzkiej i więzi lokalnej. Jest to nieodzowny warunek rozwoju kultury lokalnej”¹⁹⁴. Oprócz edukacji kulturowej, działań animacyjnych instytucji kultury, jest też niewątpliwie potrzebna umiejętność korzystania z nowych technologii. Jest to sposób na dotarcie do szerokiego grona odbiorców, gdyż to właśnie Internet jest medium, który ma wpływ na ludzi. W Internecie poszukuje się repertuaru kin, wystaw czy organizowanych imprez i wydarzeń kulturalnych. Ich promocja i zaistnienie w sieci zwiększa potencjalnych odbiorców kultury. Zatem istotna jest aktywna strona internetowa, która ułatwi dostęp do zasobów domu kultury.

Tabela 1. Wykaz stron internetowych instytucji kultury w powiecie bialskim

Lp.	Dom Kultury	Strona internetowa
1	Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej	www.bckbialapodlaska.pl
2	Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej	www.gokbp.pl
3	Osiedlowy Dom Kultury w Białej Podlaskiej (ul. Zygmunta Augusta)	Brak strony - informacja na stronie Bialskiego Centrum Kultury w Białej Podlaskiej www.mok.bialapodlaska.pl
4	Klub Kultury „Piast” w Białej Podlaskiej	Brak strony - informacja na stronie Bialskiego Centrum Kultury w Białej Podlaskiej www.mok.bialapodlaska.pl
5	Osiedlowy Klub Kultury „Eureka” w Białej Podlaskiej	Brak strony - informacja na stronie Bialskiego Centrum Kultury w Białej Podlaskiej www.mok.bialapodlaska.pl
6	Gminny Ośrodek Kultury w Janowie Podlaskim	Brak strony - informacja na stronie Urzędu Gminy w Janowie Podlaskim www.janowpodlaski.pl
7	Gminny Ośrodek Kultury w Leśnej Podlaskiej	Brak strony - informacja na stronie Urzędu Gminy w Leśnej Podlaskiej www.lesnapodlaska.pl

¹⁹⁴ L. Dyczewski, „Trwałość i zmienność kultury polskiej”, Akademia Społeczna, Lublin 2002, s. 173

8	Gminny Ośrodek Kultury w Łomazach	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Łomazach www.lomazy.pl
9	Miejski Ośrodek Kultury w Międzyrzecu Podlaskim	www.kultura.miedzyrzec.pl
10	Gminny Ośrodek Kultury w Międzyrzecu Podlaskim	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Międzyrzecu Podlaskim www.miedzyrzecgmina.pl
11	Gminna Instytucja Kultury w Rokitnie	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Rokitnie www.rokitno.pl
12	Dom Kultury w Sosnowce	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Sosnowce www.sosnowka.pl/
13	Parczewski Dom Kultury w Parczewie	www.pdkparczew.pl
14	Gminny Ośrodek Kultury w Rossoszu	www.gok.rossosz.pl
15	Gminny Ośrodek Kultury w Sławatyczach	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Sławatyczach www.slawatyczne.pl
16	Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty w Wisznicach	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Wisznicach www.wisznice.pl
17	Klub Kultury w Dokudowie	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl
18	Klub Kultury w Hrudzie	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl
19	Klub Kultury w Perkowicach	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl
20	Klub Kultury w Sitniku	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl
21	Klub Kultury w Styrzyńcu	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl
22	Klub Kultury w Sworach	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl
23	Klub Kultury w Woskrzenicach Dużych	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl

24	Klub Kultury w Woroncu	Brak strony – informacja na stronie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej www.gokbp.pl
25	Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Konstantynowie www.konstantynow.lubelskie.pl
26	Gminne Centrum Kultury w Drelowie	www.gck.drelow.pl
27	Gminne Centrum Kultury, Sportu i Turystyki w Kodniu	www.gcksit.drl.pl
28	Gminny Ośrodek Kultury w Zalesiu	Brak strony – informacja na stronie Urzędu Gminy w Zalesiu www.zalesie.pl
29	Gminny Ośrodek Kultury w Kobylanach	www.gok-koroszczyn.pl
30	Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu	www.mokterespol.com

Źródło: Opracowanie własne

Znacząco różnią się od siebie strony internetowe badanych domów kultury. Dwadzieścia jeden domów kultury na terenie powiatu bialskiego nie posiada własnej strony. Informacje o wydarzeniach i organizowanych imprezach zamieszczane są na stronach Urzędu Gminy ze względu na fakt, iż są to ośrodki wiejskie. Zamieszczane są tam informacje o aktualnych wydarzeniach, relacje z projektów oraz informacje o samej instytucji (krótka historia, kontakt, godziny otwarcia, dyrekcja itp.). Dziewięć domów kultury w największych ośrodkach posiada strony internetowe, które różnią się atrakcyjnością, interaktywnością, ilością i rodzajem zawartych informacji. Strony domów kultury istniejące samodzielnie są najbardziej rozbudowane, przejrzyste, bogate w informacje różnego typu, profesjonalnie zaprojektowane i wykonane. Zamieszczane są na nich wyczerpujące informacje dotyczące działalności instytucji, historii, wydarzeń itp. Niektóre strony posiadają również możliwość zamieszczania komentarzy dotyczących organizowanych wydarzeń i imprez oraz wszystkie - nawet te co nie mają własnej strony - podają adres mailowy do kontaktu. Kilka stron zawiera też formularze kontaktowe oraz możliwość wysłania swojego maila i otrzymywania zaproszeń i informacji o zbliżających się akcjach. Osoba poszukująca informacji na stronach internetowych nie będzie zawiedziona, gdyż każde zbliżające się wydarzenie i to już odbyte jest zaznaczone. Nawet jeśli dom kultury nie posiada własnej strony, to na stronach Urzędów Gminnych można takie informacje uzyskać. Mimo iż większa część z tych strony potrzebowałaby reorganizacji - aby stać się bardziej interaktywną, przejrzystą i funkcjonalną - trzeba zaznaczyć, że aktualne informacje są na nich zamieszczane.

Dużo większą bazę techniczno-informatyczną posiadają uczelnie wyższe, znajdujące się na terenie powiatu bialskiego. Wynika to z większych możliwości finansowych i śledzenia nowinek technologicznych. Coroczna wymiana studentów powoduje, iż uczelnie muszą zadać sobie trud, aby pozyskać dostęp do nowych technologii. Wykorzystanie Internetu i komputera jest codziennością podczas pracy pracowników uczelni, ale przede wszystkim studenci przodują w możliwościach wykorzystania sprzętu informatycznego. Chcąc być uczelnią XXI wieku, która dostosowuje się do zmieniających się warunków funkcjonowania, nie można zapomnieć o postępie technologicznym. Większe deficyty w tej materii można zaobserwować wśród takich instytucji jak: biblioteki czy muzea. Ze Strategii Rozwoju Powiatu jasno wynika, iż infrastruktura informatyczna jest na mało zadawalającym poziomie. Instytucje - w miarę możliwości finansowych - starają się zmodernizować swoje zaplecze materialne i dostosować je do warunków życia. „Sukcesywnie w ramach posiadanych środków przeprowadzane są w bibliotekach remonty i dostosowywanie budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych, poprawianie infrastruktury, służącej działalności kulturalnej, estetyki budynków oraz ich otoczenia i doposażenie w odpowiedni sprzęt, programy komputerowe oraz księgozbiór. Ważne jest odpowiadanie przez biblioteki na oczekiwania współczesnego mieszkańca powiatu. Zakup zbiorów specjalnych, komputeryzacja, wdrożenie systemów wypożyczeń zbiorów w programach bibliotecznych czy tworzenie miejsc dla czytelników do korzystania z Internetu, a także inicjatywy interdyscyplinarne są potrzebne do przyciągnięcia czytelnika. Wszystkie 24 placówki biblioteczne działające na terenie powiatu bialskiego posiadają komputery. Ich liczba (54 komputery) jest jednak niewystarczająca do pracy w bibliotekach. Gorzej jest z komputerami posiadającymi dostęp do Internetu, gdyż podłączenie posiada 51 komputerów, w tym z dostępem dla czytelników tylko 44. Najgorzej jest jednak z programami bibliotecznymi. Program MAK posiada tylko 11 bibliotek, zaś program autorski-jedna”¹⁹⁵. Biorąc pod uwagę infrastrukturę techniczno-informatyczną Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej znajduje się w czołówce bibliotek. Niedawny remont oraz modernizacja biblioteki zaowocowała nowymi w pełni wyposażonymi stanowiskami komputerowymi z dostępem do Internetu oraz internetowym katalogiem zbiorów. W skład biblioteki od 2012 roku wchodzi również Biblioteka Barwna oraz Multicentrum. Obie biblioteki są ośrodkami edukacyjnymi przeznaczonymi dla dzieci i młodzieży oraz uwzględniającymi również potrzeby edukacyjne dorosłych użytkowników. W ramach działalności można skorzystać z bogatej oferty edukacyjnej i kulturalnej. Większość zajęć odbywa się z wykorzystaniem nośników informacyjnych oraz multimediów. Biblioteki nastawione są na współczesnego odbiorcę, który większość czasu spędza przed komputerem czy tabletem. Interaktywną oraz profesjonalną stronę internetową, jak i zmodernizowane zaplecze techniczne posiada również Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej. Ciekawym rozwiązaniem jest możliwość zwiedzania wirtualnego muzeum dzięki opracowanej zakładce *Katalog zbiorów Muzeum*. Jest to duże udogodnienie, dla osób które nie mogą bądź nie chcą osobiście zwiedzać zasobów.

¹⁹⁵ B. Kaliszek, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju...”, op. cit., s. 84

Instytucje społeczne w powiecie bialskim, zajmujące się promocją dziedzictwa kulturowego i edukacją kulturalną, mimo często braku funduszy czy problemów z ich pozyskaniem, starają się nadążyć za postępem technologicznym i zmieniającą się jakością życia. Tworzone są sieci wsparcia i współpracy, o których więcej w części empirycznej. Zaczyna być zauważalny fakt współpracy i partnerstwa, bez którego w dzisiejszych czasach ciężko być powiatem innowacyjnym, elastycznym i konkurencyjnym. Mimo dostrzegania potencjału powiat bialski zaznacza się w analizach, jako region mało innowacyjny i konkurencyjny. Najczęściej wynika to z braku funduszy, a nie chęci. „Zdecydowanie niższy niż średni w kraju i województwie wskaźnik przedsiębiorczości w gminach powiatu, niski stopień innowacyjności większości istniejących przedsiębiorstw wynikający głównie z braku kapitału. Problem ten wymaga większej aktywności organizacji pozarządowych, które powinny w swych działaniach uwzględnić pozyskiwanie funduszy na rozwijanie przedsiębiorczości oraz na innowacyjną gospodarkę”¹⁹⁶. Niemniej jednak trzeba zaznaczyć, iż procesy innowacyjne, gospodarka oparta na wiedzy czy sieci współpracy są to procesy, które do rozwoju potrzebują czasu. Natomiast czas, technologie informatyczne, a przede wszystkim ludzie są elementami rozwoju społecznego i to oni mają największy wpływ na jego kierunek, i ekspansję.

¹⁹⁶ B. Kaliszuk, W. Sautycz, B. Grudzińska, E. Harańczuk (red.), „Strategia Rozwoju.”, op. cit., s. 129

Rozdział 4.

Przestrzeń przepływów kapitału kulturowego w sieci instytucji społecznych w powiecie bialskim

4.1. Współpraca instytucji społecznych w powiecie bialskim jako sieć powiązań

Współpraca instytucji społecznych jest stymulatorem rozwoju, wymiany i dyfuzji wiedzy oraz czynnikiem spajającym. Współpraca jest platformą działań skierowanych na wspólny cel, zdobycie doświadczenia i uczenia się na błędach innych. Umożliwia również promocję docierając do większego grona odbiorców. Głównym założeniem badań jest zaobserwowanie współpracy instytucji powołanych do promocji i dyfuzji kultury w mieście oraz powiecie bialskim. Istotne jest uchwycenie przepływów wiedzy, doświadczenia, umiejętności, zasobów ludzkich i materialnych, czyli przede wszystkim tego, co dotyczy równie istotnego w koncepcji kapitału kulturowego - kapitału społecznego. Badania poddały analizie 87 jednostek samorządowych, pozarządowych i instytucji związanych z kulturą w mieście Biała Podlaska, jak i w całym powiecie bialskim. Badania dotyczyły okresu dwóch lat – początek roku 2013 do końca roku 2014. W badaniu wykorzystano kilka uzupełniających się metod badawczych. Pierwszą z nich była metoda danych pomiarowych, która umożliwiła zebranie informacji, dotyczących współpracy danej instytucji z innymi. Była to prośba o wskazanie powiązań z innymi instytucjami z listy potencjalnych kontaktów. Natomiast uzupełnieniem był wywiad indywidualny, dotyczący źródeł i czynników stymulujących akumulację kapitału kulturowego w danej instytucji. Istotne było uchwycenie charakterystyki liderów lokalnych o wysokim kapitale kulturowym i stwierdzenie czy jest on w pełni wykorzystywany przy współpracy oraz jakie czynniki hamują, a jakie stymulują przepływ kapitału. Kolejną metodą była analiza danych archiwalnych, czyli wgląd w dokumenty instytucji, dotyczących ich powiązań, kontaktów, przekazywania wiedzy, informacji. Istotna w tej metodzie była analiza statutów czy strategii rozwoju danych jednostek samorządowych i instytucji. Głównie analizowane dokumenty to: „Lokalna Strategia Innowacji Powiatu Bialskiego i Miasta Biała Podlaska na lata 2014-2020”, „Strategia Rozwoju Miasta Biała Podlaska na lata 2008-2015”, „Strategia Rozwoju Powiatu Bialskiego na lata 2007-2015”. Pomocne informacje o stopniu współpracy dostarczyła analiza dostępnych stron internetowych. Umożliwiło to obserwację powiązań za pomocą odnośników na danej stronie do innej instytucji, której działalność oscyluje wokół podobnych celów. Również stopień przejrzystości, funkcjonalności i multimedialności strony internetowej może świadczyć o chęci realizacji wymagań stawianych przez współczesnego odbiorcę, który potencjalnych wydarzeń poszukuje najczęściej w Internecie. Umiejętnie stworzone strony internetowe, dostosowane do wymagań i oczekiwań współczesnych

użytkowników są również doskonałym miejscem promocji danej instytucji społecznej i jej oferty. Strony są też nośnikiem informacji, dotyczących działalności danej instytucji. Szczególnie wykorzystywane przy analizie sieci społecznych były macierze danych typu „aktor-aktor”, pokazujące sojusze i więzi między badanymi instytucjami lub „aktor-wydarzenie”, pokazujące uczestnictwo we wspólnych działaniach, a tym samym przepływ kapitału kulturowego. Równie istotna była metoda miary centralności, czyli analiza poziomu ulokowania instytucji w sieci względem siebie. Metodą centralności jest obserwacja liczby powiązań, które podmioty inicjują i otrzymują od innych aktorów w sieci. Miary te odzwierciedlają stopień zaangażowania węzła w sieć oraz zdolność do uzyskania poparcia dla działań i rozwoju. Miara centralności dużo mówi również o hierarchii panującej w sieci – ukazuje lidera w sieci i instytucje, znajdujące się poza siecią lub nie mające większego wpływu na transfer kapitału kulturowego. W pracy arbitralne było wykorzystanie analizy sieci społecznych, która obrazuje występowanie bądź niewystępowanie „luk komunikacyjnych”, czyli pęknięć strukturalnych, powodujących, że kapitał kulturowy nie dociera do określonych instytucji, co stanowi barierę w sprawnej współpracy a także określenie siły przepływu wiedzy i umiejętności (silna, przeciętna czy słaba) pomiędzy instytucjami, co umożliwi wskazanie instytucji kluczowych dla rozwoju i przepływu wiedzy (kompetencji, innowacji), z uwzględnieniem instytucji „odsuniętych”. Analiza sieci społecznych również obrazuje występowanie bądź nie tzw. „luk strukturalnych”, czyli braku pomostu między instytucjami w sieci. Analiza współpracy instytucji społecznych w oparciu o istnienie sieci przynosi wiele korzyści, a mianowicie:

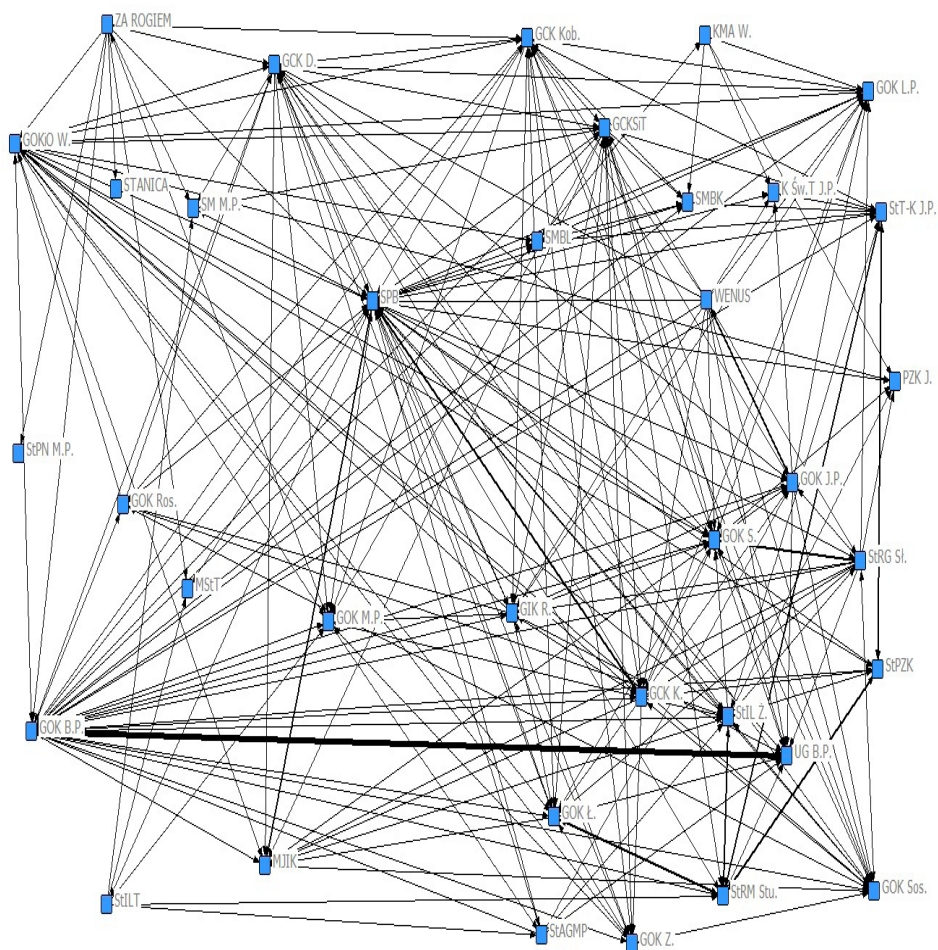
- współpraca sieciowa umożliwia dyfuzję i transfer kapitału kulturowego;
- umożliwia dynamiczny rozwój powiatu;
- zapewnia trwałość i efektywność działań;
- ma istotne znaczenie przy tworzeniu i wzroście kapitału wśród społeczności;
- wpływa na konkurencyjność powiatu;
- eliminuje bariery, których nie da się wyeliminować bez sieci lub poza nią;
- zapewnia realizację zadań, prowadzenie polityki, które są niezbędne przy współpracy instytucji społecznych;
- instytucje oparte na sieciach ułatwiają osiąganie profitów, ze względu na posiadany kapitał kulturowy (przyswajanie innowacji, otwartość na innych, mobilność społeczna). Korzyścią współpracy sieciowej jest również zwiększona koordynacja pomiędzy węzłami sieci, elastyczność w podejmowaniu, planowaniu i realizowaniu działań.

Współpraca z zakresu kultury instytucji społecznych w powiecie białskim staje się siecią wzajemnych powiązań. Badania oscylowały wokół pięciu głównych zakresów współpracy:

1. wymianie wiedzy, czyli organizacji szkoleń, warsztatów, konferencji, podczas których następowała wymiana informacji/doświadczenia;
2. wymianie zasobów ludzkich, czyli organizowanych staży, praktyk, wymiana twórców ludowych, artystów;
3. wymianie zasobów materialnych, tj. książki, obrazy, ikony;
4. wspólnej organizacji wydarzeń o charakterze kulturowym;
5. realizacji projektów z funduszy Unii Europejskiej lub innych dotacji.

Przeprowadzona analiza dostarczyła wielu istotnych obserwacji, dotyczących kwestii tożsamości kulturowej oraz problemów definicyjnych związanych z umiejscowieniem geograficznym powiatu bialskiego. Mimo położenia powiatu bialskiego w województwie lubelskim - co wiąże się z trudnością identyfikacyjną powiatu, z jego lokalizacją i tożsamością kulturową - można określić jego geograficzne i kulturowe ułożenie, jako Południowe Podlasie. Mimo obecności w województwie lubelskim mieszkańcy zakorzenieni są oraz czują się „sercem” południowego Podlasia, bardziej niż Lubelszczyzny, gdyż uważają, że powoduje to mylne utożsamianie położenia powiatu bialskiego z ziemią lubelską. Tę kwestię dobrze obrazuje sytuacja stowarzyszeń, występujących na terenie powiatu, a mianowicie część z nich przyjmuje nazwy związane z Podlasiem: Towarzystwo Miłośników Podlasia, Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca Podlasie Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Stowarzyszenie „Południowe Podlasie” oraz największe muzeum, również nazwą nawiązuje do położenia regionu - Muzeum Południowego Podlasia.

Rysunek nr 4 obrazuje sieć współpracy z zakresu kultury w powiecie bialskim. Można zaobserwować wiele powiązań, co powoduje, że większość instytucji społecznych współpracuje ze sobą. Jest to sieć o charakterze zdecentralizowanym, posiadająca wiele węzłów tworzących centrum sieci, natomiast kilkanaście znajduje się na peryferiach struktury. Aktorzy o pogrubionych relacjach stanowią centrum, mając tym samym największy dostęp do innych aktorów, a zatem różnych zasobów. Położenie centralne charakteryzuje również duży poziom władzy w sieci. Nieliczne instytucje, jak Bialskopodlaskie Stowarzyszenie Kobiet, Rotary Club czy Bialski Klub Rowerowy są instytucjami z niewielką liczbą powiązań. Wynika to z tego, że są to organizacje samorządowe dodatkowo wymieniane przez badane instytucje, a które nie zostały ujęte do przeprowadzenia wywiadów. Grubość powiązań między aktorami wskazuje na częstotliwość współpracy. Brana była pod uwagę ilość kontaktów w skali roku. Tylko nieliczne instytucje podawały konkretne wartości. Zdecydowana większość skłania się do zawężenia odpowiedzi - raz na kilka miesięcy, co miesiąc, co tydzień, codziennie. Na potrzeby analizy zastosowano następujące wskaźniki: raz na kilka miesięcy wynosi 6, co miesiąc - 12, co tydzień - 52, codziennie - 365. Z sieci nr 4 wynika, iż największą liczbę kontaktów (365) posiadają: GOK B.P. z UG B.P., StTiW i NUL; BCK z TKT i UM B.P.; AWF z PODLASIEM; TKT ze SCENĄ; UM B.P. ze SCENĄ, PIASTEM, EUREKĄ i BCK. Może to wynikać z faktu, iż są to jednostki podległe oraz bardzo blisko położone. Jednostką organizacyjną prowadzoną przez Urząd Miasta Biała Podlaska jest Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej, w której skład wchodzi Klub Kultury „Scena”, „Eureka” i „Pias”. Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej mieści się w siedzibie Urzędu Gminy Biała Podlaska, natomiast Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca Podlasie Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej mieści się w Akademii Wychowania Fizycznego, Wydziału Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej. Z drugiej strony w siedzibie Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej mieści się Stowarzyszenie Tradycja i Współczesność oraz Fundacja Nadbużański Uniwersytet Ludowy. Z drugiej strony duży stopień węzła mierzony ilością połączeń z innymi aktorami oraz ilość przepływów (grubość linii) sprzyja budowaniu zaufania, ze względu na częstość współpracy. Można w tym wypadku mówić o budowie kapitału społecznego.

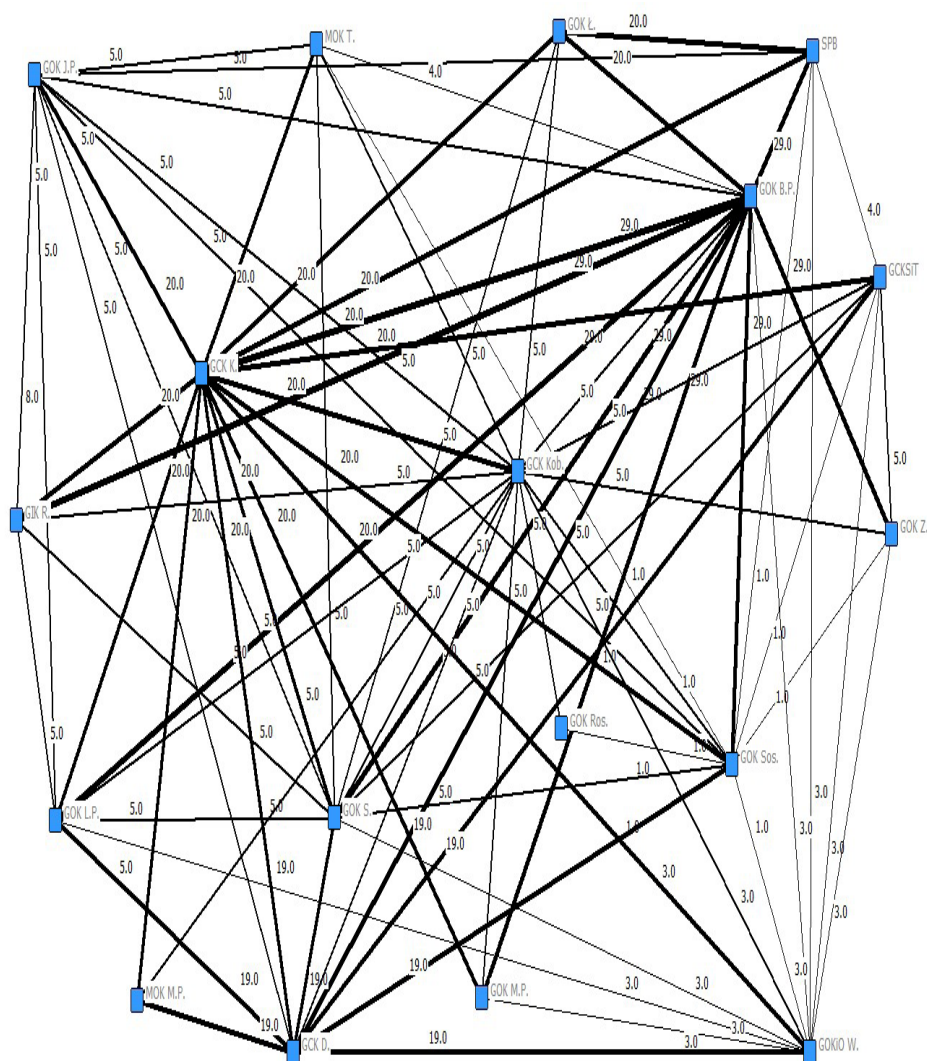
Rysunek 5. Sieć współpracy instytucji społecznych w gminach powiatu bialskiego

Źródło: Opracowanie własne

Arbitralne znaczenie dla kapitału kulturowego w sieci ma rodzaj powiązań/przepływów między instytucjami społecznymi. Jedną z analizowanych treści jest wymiana twórców ludowych. Tutaj dominujące znaczenie mają gminne i miejskie ośrodki kultury, które znajdują się na terenie powiatu bialskiego. Rysunek nr 6 obrazuje sieć zamkniętą, czyli brak jest węzłów wyizolowanych i odsuniętych od sieci. Największą liczbę twórców ludowych posiada Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej i udostępnia je najczęściej dziewięciu instytucjom: SPB, MOK M.P., GCK K., GOK L.P., GOK S., GOK Z., GOK Sos., GIK R., GCK D. Jednakową ilość twórców ludowych – 20. ma Gminne Centrum Kultury w Konstanczynie i Gminny Ośrodek Kultury w Łomazach. GCK K. udostępnia twórców ludowych piętnastu instytucjom: GIK R., GOK L.P., GCK D., MOK M.P., GOK S., GOK M.P., GOKiO W., GOK Sos., GCK Kob., GCKSiT, GOK B.P., SPB, GOK Ł., MOK T., GOK J.P. Natomiast GOK Ł udostępnia swoich twórców: SPB i GOK B.P. Kolejne jest Gminne Centrum Kultury

w Drelowie z 19. twórcami ludowymi, których udostępnia ośmiu instytucjom: GOKiO W., GOK Sos., GCKSiT, GOK B.P., GCK Kob., GCK K., MOK M.P., GOK L.P. Pozostałe ośrodki kultury posiadają i udostępniają poniżej 8. twórców kultury. Brak wymiany twórców ludowych zadeklarowały cztery instytucje: Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej z racji prowadzonej działalności, która w razie potrzeby korzysta z dostępnych twórców ludowych w powiecie oraz Gminny Ośrodek Kultury w Rossoszu, Gminny Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim i Miejski Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim.

Rysunek 6. Sieć wymiany twórców ludowych między miejskimi i gminnymi ośrodkami kultury w powiecie białskim

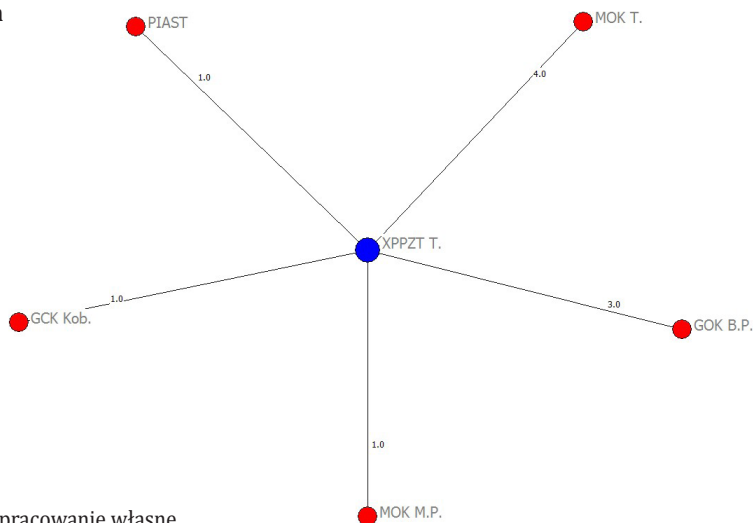

Źródło: Opracowanie własne

Organizacja wydarzeń o charakterze kulturowym jest znaczącą platformą wymiany zasobów ludzkich, jakimi są twórcy ludowi czy artyści. „Jednostkami sieci mogą być osoby, zespoły ludzi, firmy, regiony, państwa, organizacje międzynarodowe czy państwowe, ale także artykuły, strony internetowe, gry wydarzenia sportowe, idee, koncerty czy filmy”¹⁹⁷. Węzłami w sieci oprócz jednostek czy organizacji mogą być również wydarzenia o charakterze kulturowym. Poddane analizie zostały cztery wydarzenia o charakterze kulturowym w powiecie z różnych gmin. Zostały wybrane akurat te, gdyż możliwa była ich analiza dzięki zebranych danym oraz dlatego, że są to wydarzenia, które odbywają się regularnie, co roku. Są to również duże i znaczące wydarzenia na mapie kulturalnej powiatu bialskiego: Powiatowy Przegląd Zespołów Tanecznych w Terespolu, Powiatowy Przegląd Teatrów Obrzędowych w Drelowie, Międzynarodowy Festiwal Kolęd Wschodniosłowiańskich w Terespolu oraz Bialskie Spotkanie Teatralne w Białej Podlaskiej. Analiza przedstawia sieci typu „gwiazda”, gdyż to najlepiej obrazuje przepływ artystów i zespołów tanecznych podczas danego wydarzenia.

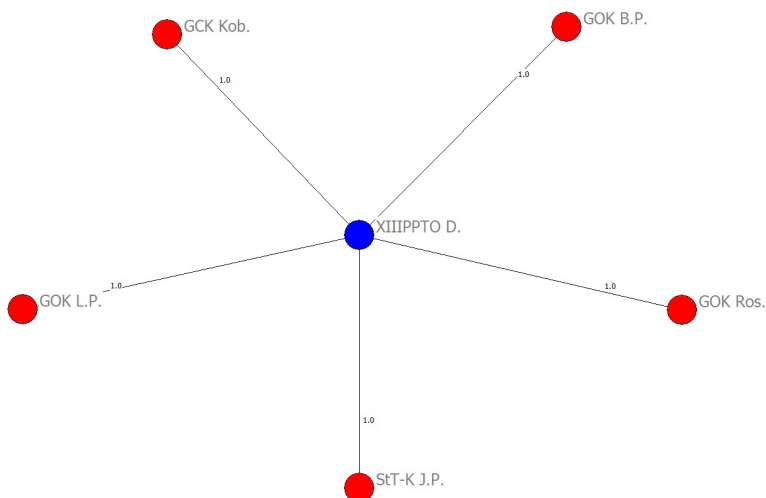
Rysunek nr 7 przedstawia sieć przepływów formacji tanecznych X Powiatowego Przeglądu Zespołów Tanecznych, który odbył się 8 czerwca 2014 roku w Terespolu. W przeglądzie tanecznym wzięło udział dziesięć formacji tanecznych z powiatu bialskiego: „Dance Academy Studio” z Klubu Kultury „Piaś” w Białej Podlaskiej (PIAST); „Kontrakcja”, „Kontra I” i „Kontra II” z Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej (GOK B.P.); „Fleszaki”, „Flesz-Mini”, „Flesz-Midi” oraz „Flesz Dance Company” z Miejskiego Ośrodka Kultury w Terespolu (MOK T.); formacja taneczna „Sezamki” z Miejskiego Ośrodka Kultury w Międzyrzecu Podlaskim (MOK M.P.) oraz formacja „The East Border Crew” z Gminnego Centrum Kultury w Kobylanach (GCK Kob.).

Rysunek 7. X Powiatowy Przegląd Zespołów Tanecznych w Terespolu – przepływ formacji tanecznych

Źródło: Opracowanie własne

¹⁹⁷ D. Batorski, M. Zdziarki, „Analiza sieciowa i jej zastosowania w badaniach organizacji i zarządzania”, *Problemy zarządzania*, vol. 7, nr 4 (26) 2009, s. 159

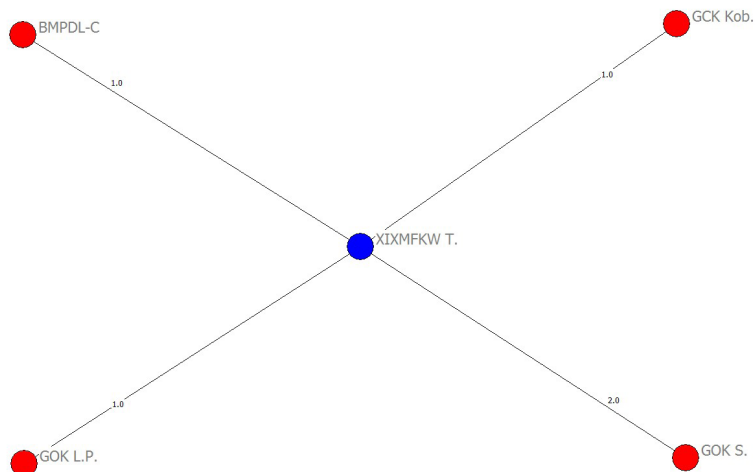
Rysunek 8. XIII Powiatowy Przegląd Teatrów Obrzędowych w Drelowie – przepływ artystów

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek nr 8 przedstawia sieć wymiany grup artystycznych XIII Powiatowego Przeglądu Teatrów Obrzędowych, który odbył się 26 kwietnia 2014 roku w Drelowie. W Przeglądzie wzięły udział m.in. zespoły z powiatu bialskiego: „Lewkowianie” z Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej (GOK B.P.), którzy wystawili spektakl pt. „Rajki”; „Worgulanki” z Gminnego Ośrodka Kultury w Leśnej Podlaskiej (GOK L.P.), które wystawiły kabaret pt. „Biuro matrymonialne entliczek pentliczek”; Zespół Śpiewaczo-Obrzędowy z Jakówek ze spektaklem pt. „Janowe wierzenia” ze Stowarzyszenia Turystyczno-Kulturowego z Janowa Podlaskiego (StT-K J.P.); „Zielawa” ze spektaklem pt. „Potańcówka u ciotki” z Gminnego Ośrodka Kultury w Rossoszu (GOK Ros.) oraz Kabaret „Młode Lisy” i spektakl pt. „Gospodarstwo agroturystyczne” z Gminnego Centrum Kultury w Kobylanach (GCK Kob.).

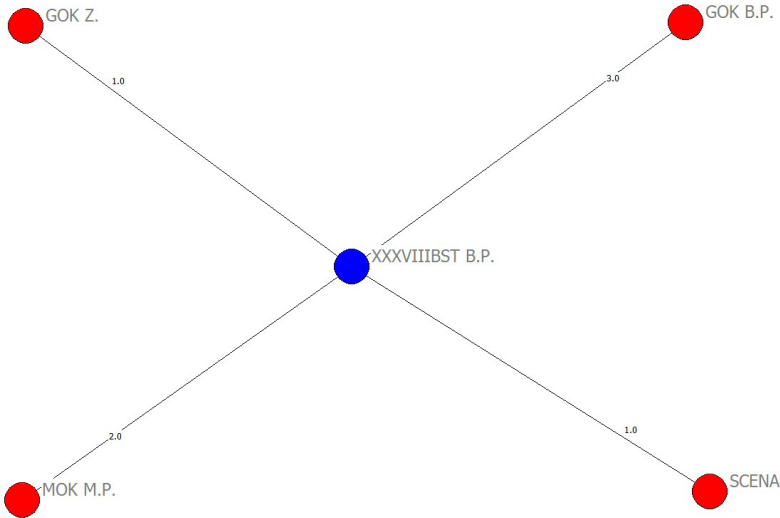
Rysunek nr 9 przedstawia sieć XIX Międzynarodowego Festiwalu Kolęd Wschodniosłowiańskich, który miał miejsce 01-02 lutego 2014 roku w Terespolu. Głównymi organizatorami Festiwalu były: Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska, Fundacja Dialog Narodów, Nadbużańskie Centrum Kultury Prawosławnej w Terespolu oraz Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu. Wśród licznych chórów z Polski, Białorusi i Ukrainy, znalazło się pięć grup artystycznych z powiatu bialskiego: Chór Dzieci, Młodzieży i Rodziców Parafii Prawosławnej pw. św. św. Cyryla i Metodego z Białej Podlaskiej (BMPDL-C), Chór Parafii Prawosławnej pw. Opieki Matki Bożej z Kobylan (GCK Kob.), Zespół „Leśniańskie Nutki” z Gminnego Ośrodka Kultury w Leśnej Podlaskiej (GOK L.P.), Męski Chór „Ave” Parafii Rzymskokatolickiej pw. Matki Bożej Różańcowej oraz Chór Parafii Prawosławnej pw. Opieki Matki Bożej ze Sławatycz (GOK S.).

Rysunek 9. XIX Międzynarodowy Festiwal Kołęd Wschodniosłowiańskich w Terespolu – przepływ chórów i zespołów

Źródło: Opracowanie własne

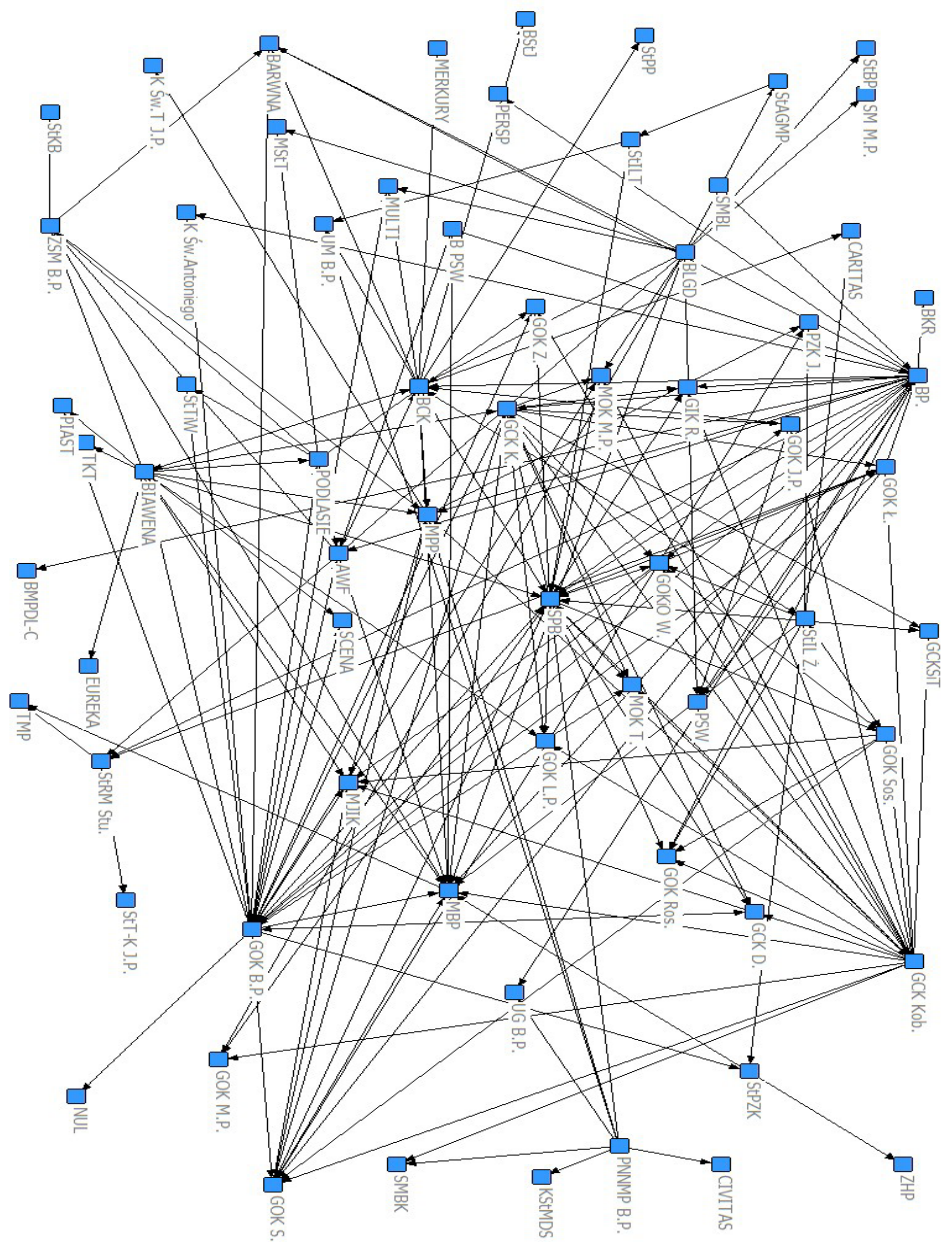
Rysunek nr 10 prezentuje przepływ grup artystycznych XXXVIII Bialskiego Spotkania Teatralnego, które zorganizowano w ramach Wojewódzkiego Przeglądu Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych. Bialskie Spotkanie Teatralne odbyło się 05 kwietnia 2014 roku w Białej Podlaskiej. Organizatorem było Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej oraz Towarzystwo Kultury Teatralnej Oddział Bialski. W spotkaniu wzięło udział siedem grup artystycznych z powiatu bialskiego: Grupa Teatralna „13” ze spektaklem „Krzywa bajka” z Miejskiego Ośrodka Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim (MOK M.P.); teatr „Pacholęta” ze spektaklem „W krainie barw” z Gminnego Ośrodka Kultury w Zalesiu (GOK Z.); Teatr „Fiu Fiu” ze spektaklem „Zamknijcie oczy” z Klubu Kultury „Scena” (SCENA) oraz trzy zespoły taneczne: „Kontra II”, „Kontrakcja” i „Kontrabanda” z Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej (GOK B.P.) zaprezentowały dwa układy taneczne - „Tajemnice Egiptu” i „Spod twojej władzy” oraz musical „Nasz trudny świat”.

Rysunek 10. XXXVIII Bialskie Spotkanie Teatralne w Białej Podlaskiej – przepływ artystów

Źródło: Opracowanie własne

Istotnym aspektem dyfuzji kapitału kulturowego jest wymiana zasobów materialnych. Szczególnie takich, które mają istotny wpływ na kulturę w powiecie bialskim. Rysunek nr 11 przedstawia sieć wymiany zasobów materialnych w całym powiecie. Wymianie podlegają książki, czasopisma, obrazy, stroje ludowe oraz zaplecze techniczne niezbędne przy organizacji imprez i wydarzeń o charakterze kulturowym. Do instytucji, które udostępniają najwięcej zasobów materialnych należą: Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej i Gminne Centrum Kultury w Kobylanach – 19 wskazań oraz Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie – 12 wskazań. Natomiast organami, do których zgłasza się najwięcej instytucji i organizacji z prośbą o udostępnienie zasobów materialnych są: Starostwo Powiatowe i Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej – 13 wskazań; Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej i Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej – 8 wskazań oraz Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej – 6 wskazań.

Rysunek 11. Sieć wymiany zasobów materialnych w powiecie bialskim

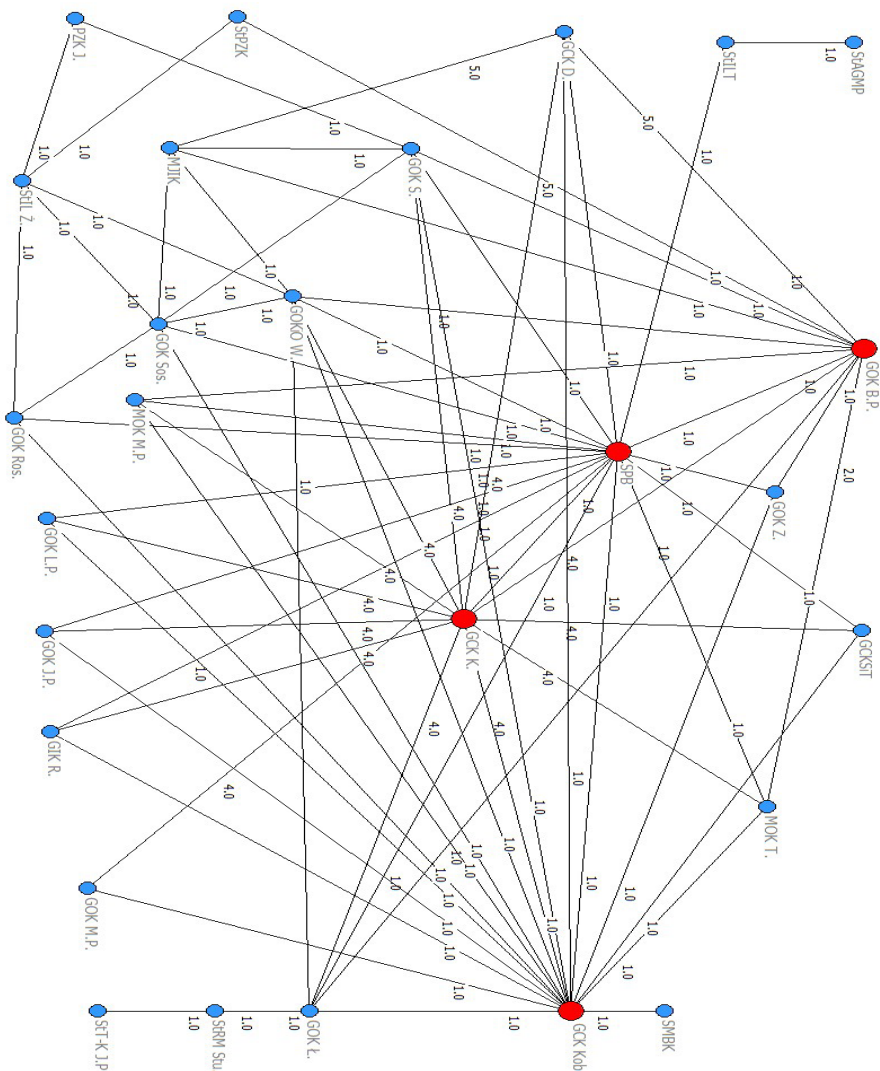

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek nr 12 przedstawia sieć wymiany zasobów materialnych między gminnymi organizacjami i instytucjami kultury. Wymianie podlegają książki (zaznaczone na potrzeby analizy cyfrą 1), obrazy – 2, zaplecze techniczne (oświetlenie, nagłośnienie) – 3, czasopisma – 4 oraz stroje ludowe 5. Na czerwono zaznaczone zostały kluczowe węzły: Starostwo Powiatowe, które posiada stopień centralności 18; Gminne centrum Kultury w Kobylanach, które posiada stopień – 17; Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie – 13 i Gminne Centrum Kultury w Białej Podlaskiej – 11. Centralność obrazuje położenie węzła w sieci. Wysoki stopień świadczy o centralnej pozycji, natomiast niski o położeniu peryferyjnym. Najniższy stopień centralności wyróżnia: Stowarzyszenie Aktywni Gminy Międzyrzec Podlaski, Sanktuarium Matki Bożej Kodeńskiej w Kodniu oraz Stowarzyszenie Turystyczno-Kulturalne w Janowie Podlaskim i wynosi 1 oraz Gminny Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych Tłuściec, Stowarzyszenie Rozwoju Miejscowości Studzianka, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Konstantynowskiej oraz Prawosławny Zespół Klasztorny w Jabłecznej – centralność wynosi 2. Pozostałe organizacje i instytucje posiadają stopień centralności od 3 do 8. Najczęściej wymianie podlegają książki i czasopisma. Stroje ludowe udostępnia Gminne Centrum Kultury w Drełowie dla Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej, Gminnego Centrum Kultury w Konstantynowie oraz Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie. Natomiast obrazy dla Miejskiego Ośrodka Kultury w Terespolu udostępnia Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej.

Rysunek nr 13 przedstawia sieć wymiany zasobów materialnych w mieście Biała Podlaska. Największą centralnością wyróżnia się: Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej i Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej – 14; Gminne Centrum Kultury w Białej Podlaskiej – 13 oraz Stowarzyszenie Zespół Tańca Ludowego „BIAWENA” – 11. Są to tym samym kluczowe węzły wymiany zasobów materialnych. Pozostałe instytucje i organizacje posiadają stopień centralności mniejszy niż 10. Najczęściej wymianie podlegają książki (oznaczone – 1 na sieci), tak samo jest w przypadku sieci gmin. Następnie jest to zaplecze techniczne (oznaczone – 3 na sieci) oraz czasopisma (oznaczone – 4). Zaplecze techniczne udostępnia Bialskie Centrum Kultury dla Urzędu Miasta Biała Podlaska, Stowarzyszenia Południowe Podlasie, Kina Merkury, Bialskopodlaskiego Stowarzyszenia Jazzowego, Muzeum Południowego Podlasia, Starostwa Powiatowego, Miejskiej Biblioteki Publicznej, „Barwnej” Multimedialnej Biblioteki dla Dzieci i Młodzieży, Multicentrum w Białej Podlaskiej, Stowarzyszenia Zespołu Tańca Ludowego „BIAWENA” oraz Ośrodka „Misericordia” Caritas w Białej Podlaskiej. Czasopisma wymienia Miejska Biblioteka Publiczna z Towarzystwem Miłośników Podlasia.

Rysunek 12. Sieć wymiany zasobów materialnych gminnych instytucji i organizacji kultury w powiecie bialskim

Źródło: Opracowanie własne

Analizując współpracę instytucji społecznych trzeba zwrócić uwagę na to, jak same instytucje ją oceniają. Część B z wywiadu dotyczyła oceny ogólnej współpracy między instytucjami, jej zakresu oraz wskazania mocnych i słabych stron tego współdziałania. Współpraca instytucji społecznych w powiecie białskim w opinii respondentów jest na dobrym poziomie. Mocne i słabe strony obrazuje tabela nr 2. Do najważniejszy aspektów współpracy można zaliczyć: otwartość – 14 wskazań, chęć współpracy - 11, możliwość wymiany wiedzy - 9, pomoc merytoryczną i prawną -7, kontakty bezpośrednie -7 oraz więzi pozainstytucjonalne (4). Do najistotniejszych słabych stron należy: niewystarcza-

Rysunek 13. Sieć wymiany zasobów materialnych w Białej Podlaskiej

Tabela 2. Mocne i słabe strony współpracy w opinii instytucji społecznych w powiecie białskim

Mocne strony współpracy	Liczba wskazań	Słabe strony współpracy	Liczba wskazań
Otwartość	14	Brak środków finansowych	9
Chęć współpracy	11	Biurokracja	4
Możliwość wymiany wiedzy	9	Krótkie terminy/ ograniczenia czasowe	4
Pomoc merytoryczna/prawna	7	Konkurencja	2
Kontakty bezpośrednie	7	Wypalenie zawodowe	2
Więzi pozainstytucjonalne	4	Brak osób z pasją/aktywnych (ciągła potrzeba bycia inicjatorem)	2
Integracja	2	Brak odpowiedniej promocji	2
Promocja	2	Słaby przepływ informacji	2
Wymiana twórców	2	Brak spotkań integracyjnych	1
Dobre zaplecze materialne	2	Brak wspólnego pozyskiwania środków finansowych	1
Pomoc wolontariuszy	1	Brak zrozumienia	1
Zaangażowanie	1	Brak sieci	1
Zaufanie	1	Kultura zauważana i doceniana co 4 lata przez władze	1
Inicjatywność	1	Brak obrony przez związki zawodowe	1
Bliskość instytucji	1	Mała autonomia (ściśle powiązanie z władzami)	1
Organizowanie powiatowych imprez	1	Mała różnorodność społeczności lokalnej (duża ilość ludzi starszych)	1
Możliwość pozyskania dodatkowych funduszy (niewielkie kwoty)	1	Brak osób lub instytucji, które zajęłyby się wsparciem prawnym	1
Komunikacja	1	Polityka (różnorodne pojmowanie polityki)	1
Duża ilość imprez lokalnych	1	Odmienne priorytety	1
Budowa wspólnoty przez działalność Kół gospodyń Wiejskich	1	Brak informacji zwrotnej co do efektów czy etapów podejmowanych działań	1
Wymiana osiągnięć zespołów	1		
Wspólna kultura	1		
Aktywność instytucji kultury i stowarzyszeń	1		

Źródło: Opracowanie własne

Część dyrektorów ośrodków kultury, jak i stowarzyszeń przyznaje, że: „*Wszystko zależy od ludzi.*”, „*Wszystko zależy od człowieka. Jeżeli dyrektorem GOKu jest ktoś, kto chce, aby coś się działo, to się dobrze funkcjonuje.*” Z drugiej strony zauważalny staje się fakt zamknięcia władz - przede wszystkim miasta Biała Podlaska - na nowe inicjatywy. Liczne są negatywne opinie: „*Współpraca między jednostkami układa się bardzo dobrze. Gorzej wygląda współpraca z władzami.*” „*Jest ciężko zrobić coś na skalę międzynarodową. Występuje tylko współpraca osiedlowa.*” W wypowiedziach przede wszystkim podkreślany był fakt nieodpowiednich warunków lokalowych, małych nakładów finansowych na kulturę oraz brak chęci władz miasta na zorganizowanie występów artystów międzynarodowych. W mieście nie ma odpowiedniej sali do organizowania występów chórów. Zdaniem Pani Dyrektor z GOK M.P.: „*W gminie GOKi dobrze funkcjonują. Wymieniamy się zespołami, ale jeśli chodzi o większy zakres imprezy to za mało gmina pokazuje się.*” Zauważalne jest również to, iż w dzisiejszych czasach następuje wzmożona komercjalizacja kultury, co powoduje, że instytucje kultury są postrzegane jako miejsca, gdzie tworzy się kulturę masową, która stoi niejako w opozycji do funkcji domów kultury: „*Obserwuje się komercjalizację kultury. Najważniejsze są potrzeby płynące z potrzeby serca. (...) Kultura jest elitarna, dla świadomych ludzi, a to elita intelektualna jest najbardziej twórcza. (...) Potrzebny jest nowy model płaszczyzny kulturowej wsi: dziedzictwo kulturowe, architektura kulturowa, folklor, dokument, niematerialne dziedzictwo kulturowe (wytworzenie żywności).*” Z drugiej strony często w opinii respondentów powtarzają się stwierdzenia, że: „*Dom Kultury jest jak świetlica.*” „*Nie ma ludzi kreatywnych, którzy coś nowego mogliby zorganizować*”, „*Instytucje czekają aż ktoś wyjdzie z inicjatywą*”. Dużo uwagi podczas wywiadu poświęcano dostosowywaniu działalności do panującego prawa. W większości instytucji kultury dyrektorzy mają trudności z właściwym interpretowaniem aktów prawnych. Wskazują, że nie ma instytucji wiodącej, która pomagałaby ujednolicić interpretację aktów prawnych w taki sposób, aby każda instytucja działała w taki sam sposób: „*Nasze prawo nie jest jednoznacznie sformalizowane*”.

Z drugiej strony zauważalna staje się kwestia finansowa i jest to największy problem instytucji, zajmujących się kulturą w powiecie. Bardzo często padały stwierdzenia, dotyczące małego nakładu finansowego na imprezy i wydarzenia o charakterze kulturowym. Budżety gmin traktują kulturę marginalnie, jako dodatek do wszelkiej działalności społecznej. Instytucje społeczne często na własną rękę muszą szukać dodatkowych źródeł dofinansowania.

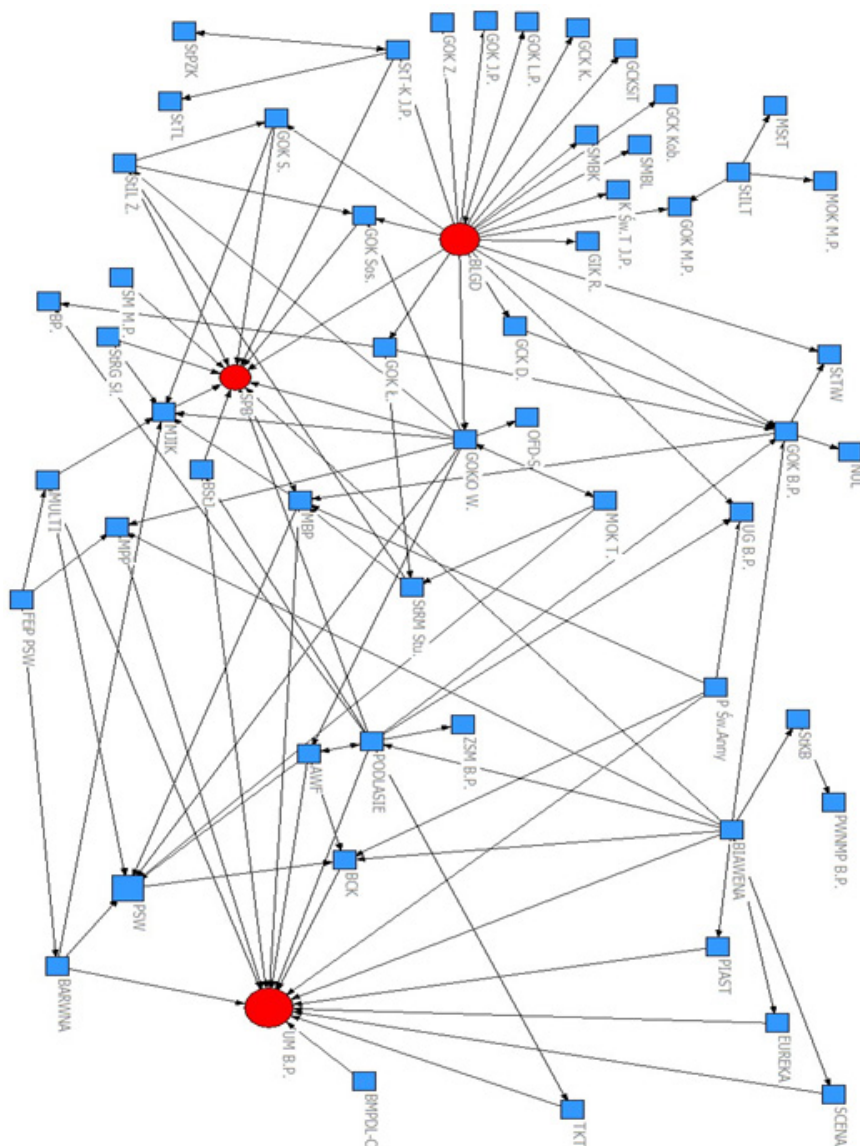
Rysunek nr 14 pokazuje sieć pozyskiwania dodatkowych funduszy na działania związane z kulturą w powiecie. Najlicniejszą grupę odbiorców (21) posiada Białoskopodlaska Lokalna Grupa Działania, która m.in. w swoim statusie ma ujęte działania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. „Stowarzyszenie realizuje swój cel w szczególności poprzez:

1. Organizowanie i finansowanie:

- a. przedsięwzięć o charakterze informacyjnym lub szkoleniowym i doradczym,
- b. imprez kulturalnych, sportowych i turystycznych oraz festiwali, targów, pokazów i wystaw, służących zwłaszcza promocji regionu i jego tożsamości kulturowej, (...)

2. Współpracę i wymianę doświadczeń z instytucjami publicznymi i organizacjami pozarządowymi działającymi w zakresie objętym celem Stowarzyszenia na poziomie krajowym i międzynarodowym.
3. Wspieranie instytucjonalne, organizacyjne i finansowe inicjatyw na rzecz społeczności wiejskiej i małych miast (...)”¹⁹⁸.

Rysunek 14. Sieć dotacji instytucji społecznych w powiecie bialskim

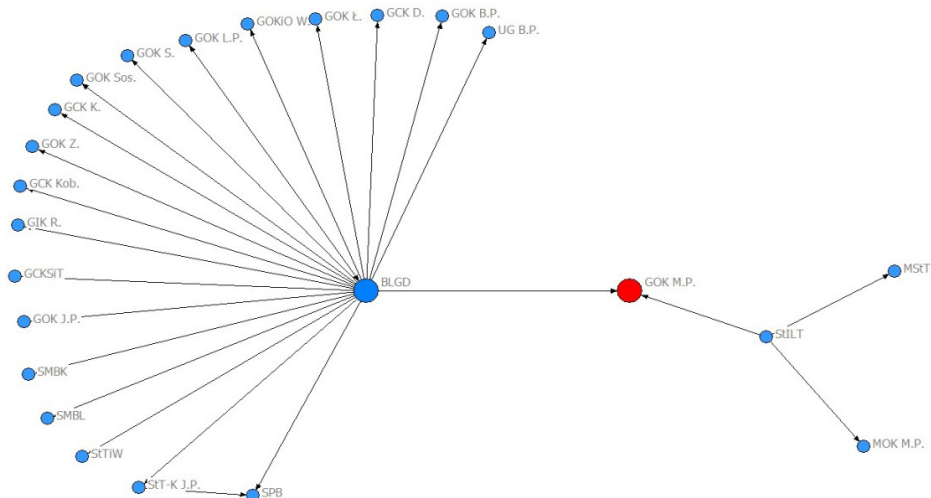

Źródło: Opracowanie własne

Bialskopodlaska Lokalna Grupa Działania jest stowarzyszeniem, które przede wszystkim wspiera finansowo i doradczo instytucje społeczne, zajmujące się kulturą w powiecie. Pomoc finansowa polega na realizacji wspólnych projektów finansowanych przez Unię Europejską. BLGD jest stowarzyszeniem, które pomaga w kwestiach formalnych i merytorycznych instytucjom, które chcą korzystać z możliwości finansowych Unii Europejskiej. Oprócz BLGD, wsparcia finansowego w powiecie udziela również Urząd Miasta Biała Podlaska (15) i Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej (13). Cechą charakterystyczną, wynikającą z sieci nr 8 jest to, iż do Urzędu Miasta zgłaszają się instytucje i organizacje z terenu miasta, natomiast do Starostwa Powiatowego najczęściej z terenu powiatu.

Rysunek nr 15 pokazuje natomiast położenie „mostu” w sieci dotacji w instytucjach społecznych. „Mostem” jest instytucja, dzięki której możliwy jest przepływ dotacji, do innych instytucji. W tym wypadku „mostem” jest GOK M.P., który wspólnie z BLGD realizuje projekty finansowane przez Unię Europejską. Z drugiej strony StILT ubiega się o wsparcie finansowe m.in. z GOK M.P. Tym samym GK M.P. stanowi istotny węzeł przepływu dotacji. BLGD ma większy stopień węzła (20), niż pozostali aktorzy, z drugiej strony GOK M.P. stanowiący „most” zapewnia spójność sieci, w innym wypadku byłaby rozbita. Sieć częściowo przybiera formę gwiazdy, stąd uprzywilejowana pozycja Bialskopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania, która ma dużą pozycję dominującą i tym samym znaczącą ilość władzy w sieci, co wiąże się z dostępem do licznych aktorów, którzy połączeni są krótkimi ścieżkami.

Rysunek 15. „Most” w dotacjach instytucji społecznych w powiecie bialskim

Źródło: Opracowanie własne

Mimo licznych problemów - z jakimi na co dzień spotykają się ośrodki kultury - zauważalne staje się poświęcenie dla pielęgnowania dziedzictwa kulturowego regionu. Kultura nie ma granic. Nie jest skończona wraz z granicą miast, gmin czy powiatów. Powiat bialski wyróżnia się pod względem dziedzictwa kulturowego, przywiązania do

regionu oraz trwałej tożsamości kulturowej. Respondenci podkreślali fakt różnorodności kulturowej oraz chęci odkrywania korzeni kultury. Liczne są zespoły ludowe, które starają się pielęgnować i podtrzymywać specyficzną gwarę, która wyróżnia je od innych zespołów, nawet z terenu powiatu. Ciągłe są starania w kierunku odtwarzania kultury przodków i to jest arbitralnym wyróżnikiem działalności Domów Kultury od kultury masowej. Zdaniem jednej z respondentek: „*Pod względem kultury jesteśmy Polską A.*”

4.2. Gęstość i centralność sieci powiązań instytucji społecznych

Analiza gęstości i centralności w obrazowy sposób przedstawia rozmieszczenie instytucji społecznych względem siebie, a co za tym idzie ich możliwości wymiany i dyfuzji kapitału kulturowego. Analizując stopień centralności zastosowano miarę określaną, jako stopień Freemana, czyli liczbę powiązań, jakie posiada dana instytucja w sieci. Stopień pozwala ustalić rozmieszczenie instytucji społecznych w sieci – ich peryferyjność lub centralność. Analiza obejmuje ilość kontaktów, czyli połączeń w sieci – wejściowych, czyli przychodzących oraz wyjściowych, czyli połączeń, wychodzących od danej instytucji. Analizując sieć z rysunku nr 4 stopień połączeń dla Bialskiego Centrum Kultury w Białej Podlaskiej widzimy, że stopień połączeń wynosi 34; dla Urzędu Miasta w Białej Podlaskiej, Klubu Kultury EUREKA i PIAST wynosi 32; dla Starostwa Powiatowego w Białej Podlaskiej - 31; dla Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej - 29; dla Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej - 25; dla Akademii Wychowania Fizycznego - 23; dla Muzeum Południowego Podlasia stopień połączeń wynosi 22 oraz dla Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej stopień połączeń wynosi także 22. Stopień połączeń doskonale obrazuje umiejscowienie węzła w sieci oraz wskazuje kluczowych aktorów, którzy mają największy wkład w jej rozwój, rozprzestrzenianie wiedzy oraz wzrost współpracy. W analizie centralności kluczowym węzłem jest Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej, należy tu dodać, że tak samo deklarowała podczas wywiadu większość badanych instytucji. Kolejno wskazywane były: Urząd Miasta Biała Podlaska i Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej oraz Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej.

Analizując gęstość sieci uwzględnić należy bliskość oraz pośrednictwo. Gęstość obrazuje „stosunek liczby istniejących związków w sieci do liczby wszystkich potencjalnych związków w sieci. (...) Gęstość to popularna miara kompletności sieci, lub stopnia usiecienia sieci (przykładowo, klika ma gęstość 1). Graf skierowany jest scharakteryzowany dwukrotnie mniejszą gęstością niż odpowiadający mu graf nieskierowany”¹⁹⁹. Natomiast bliskość i pośredniość są jednymi z możliwości analizy gęstości w sieci. Bliskość węzła to średnia „długość najkrótszych ścieżek między węzłem *v* i wszystkimi pozostałymi węzłami (innymi słowy jest to oczekiwana odległość między węzłem *v* i dowolnym innym wę-

¹⁹⁹ M. Morzy, A. Ławrynowicz, „Wprowadzenie do analizy sieci społecznych”, Instytut Informatyki, Poznań 2010/2011, s. 28, http://www.cs.put.poznan.pl/mmorzy/tsiss/9_Wprowadzenie_do_SNA.pdf [04.05.2015]

złem). Bliskość jest miarą zasięgu (...) danego węzła, tj. miarą czasu, jaki jest potrzebny, aby z danego węzła dotrzeć do innych węzłów”²⁰⁰. Bliskość odzwierciedla szybkość przepływu, w tym wypadku kapitału kulturowego oraz jego zasięg. Im niższa wartość, tym szybszy przepływ. Natomiast pośredniością w sieci węzła jest „stosunek liczby najkrótszych ścieżek między dowolnymi dwoma węzłami przechodzących przez węzeł v do łącznej liczby wszystkich najkrótszych ścieżek. (...) Pośrednictwo wskazuje, które węzły są najważniejsze z punktu widzenia komunikacji między węzłami”²⁰¹. Istotne jest też to, że często węzły, które posiadają wysoki stopień pośrednictwa stają się aktorami, którzy tracą spójność w sieci. W przypadku sieci z rysunku nr 16 analizowane pośrednictwo (tab. 3), czyli kluczowe węzły w przepływie to: Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej - 161.025, następnie jest GOK B.P. - 128.644 i StKB - 108.440. Najmniejsze pośrednictwo wyróżnia: StTiW - 0.200, P Św. Anny - 0.067 i FEiP PSW -0.056. Pozostałe instytucje społeczne, które nie zostały ujęte w tabeli wskazują na pośrednictwo mniejsze niż 10, aż do wartości 0.200. Pośrednictwo wskazuje węzły, które są kluczowe dla przesyłu kapitału kulturowego. Z drugiej strony wskazuje ono również na możliwość pojawienia się utraty spójności sieci. Może to powodować destabilizację sieci i wprowadzać pewien chaos.

Tabela 3. Pośrednictwo w sieci instytucji społecznych w Białej Podlaskiej

Nazwa instytucji społecznej	Pośrednictwo
Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej	161.025
Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej	128.644
Stowarzyszenie „Koło Białczan”	108.440
Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej	99.834
Urząd Miasta Biała Podlaska	88.818
Klub Kultury SCENA	85.242
Klub Kultury EUREKA, Klub Kultury PIAST	74.695
Starostwo Powiatu Bialskiego	49.999
Diecezjalne Sanktuarium Matki Bożej w Białej Podlaskiej	37.734
Akademia Wychowania Fizycznego, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej	26.990
Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej	24.779
„Barwna” Multimedialna Biblioteka dla Dzieci i Młodzieży w Białej Podlaskiej	21.065
Muzeum Południowego Podlasia	20.985
Parafia Błogosławionego Honorata w Białej Podlaskiej	19.224
Multicentrum w Białej Podlaskiej	18.064
Parafia Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej	17.912
Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca Podlasie Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej	17.226
Urząd Gminy w Białej Podlaskiej	16.543
Stowarzyszenie Tradycja i Współczesność	0.200
Parafia św. Anny w Białej Podlaskiej	0.067
Fundacja „Edukacja i Przyszłość” PSW	0.056

Źródło: Opracowanie własne

²⁰⁰ M. Morzy, A. Ławrynowicz, „Wprowadzenie do analizy...”, op. cit., s. 21

²⁰¹ Ibidem, s. 20

Analiza bliskości z tabeli nr 4 obrazuje szybkość przepływu kapitału kulturowego oraz jego zasięg. Najniższe wartości posiada BCK- 117, SCENA – 118, UM B.P., PIAST, EUREKA – 119, SPB – 120, GOK B.P. – 122. Natomiast największe wartości wyróżniają: StMMS i TMP – 150, B PSW – 154, P Św.Anny – 155, BLGD i FEiP PSW – 156 oraz StTiW – 167. Wskazuje to wyraźnie na fakt, iż w instytucjach społecznych o najmniejszym wskaźniku bliskości przepływ kapitału kulturowego jest najszybszy. Natomiast stopień wysoki wskazuje na mały przepływ kapitału kulturowego.

Tabela 4. Bliskość w sieci instytucji społecznych w Białej Podlaskiej

Nazwa instytucji społecznej	Bliskość
Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej	117
Klub Kultury SCENA	118
Urząd Miasta Białej Podlaskiej, Klub Kultury PIAST, Klub Kultury EUREKA	119
Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej	120
Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej	122
Muzeum Południowego Podlasia, Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej	129
Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej	130
„Barwna” Multimedialna Biblioteka dla Dzieci i Młodzieży w Białej Podlaskiej	132
Multicentrum w Białej Podlaskiej	133
Zespół Szkół Muzycznych I i II Stopnia im. Fryderyka Chopina w Białej Podlaskiej, Diecezjalne Sanktuarium Matki Bożej w Białej Podlaskiej	134
Urząd Gminy w Białej Podlaskiej, Stowarzyszenie Zespół Tańca Ludowego „BIAWENA”	136
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej	137
Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca Podlasie Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej	138
Parafia Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej	141
Parafia Błogosławionego Honorata w Białej Podlaskiej, Kościół Świętego Antoniego w Białej Podlaskiej, Bialskopodlaskie Stowarzyszenie Jazzowe	142
Towarzystwo Kultury Teatralnej Oddział Bialski, Kino „Merkury” w Białej Podlaskiej	143
Ośrodek Francuski Deux-Sèvres w Białej Podlaskiej, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Zarząd Okręgu w Białej Podlaskiej	145
Bractwo Młodzieży Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej, Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej	148
Stowarzyszenie Twórców Ludowych - „Oddział Bialskopodlaski”	149
Stowarzyszenie Miłośników Muzyki Sakralnej w Białej Podlaskiej, Towarzystwo Miłośników Podlasia	150
Biblioteka Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej	154
Parafia św. Anny w Białej Podlaskiej	155
Bialskopodlaska Lokalna Grupa Działania, Fundacja „Edukacja i Przyszłość” PSW	156
Stowarzyszenie Tradycja i Współczesność	167

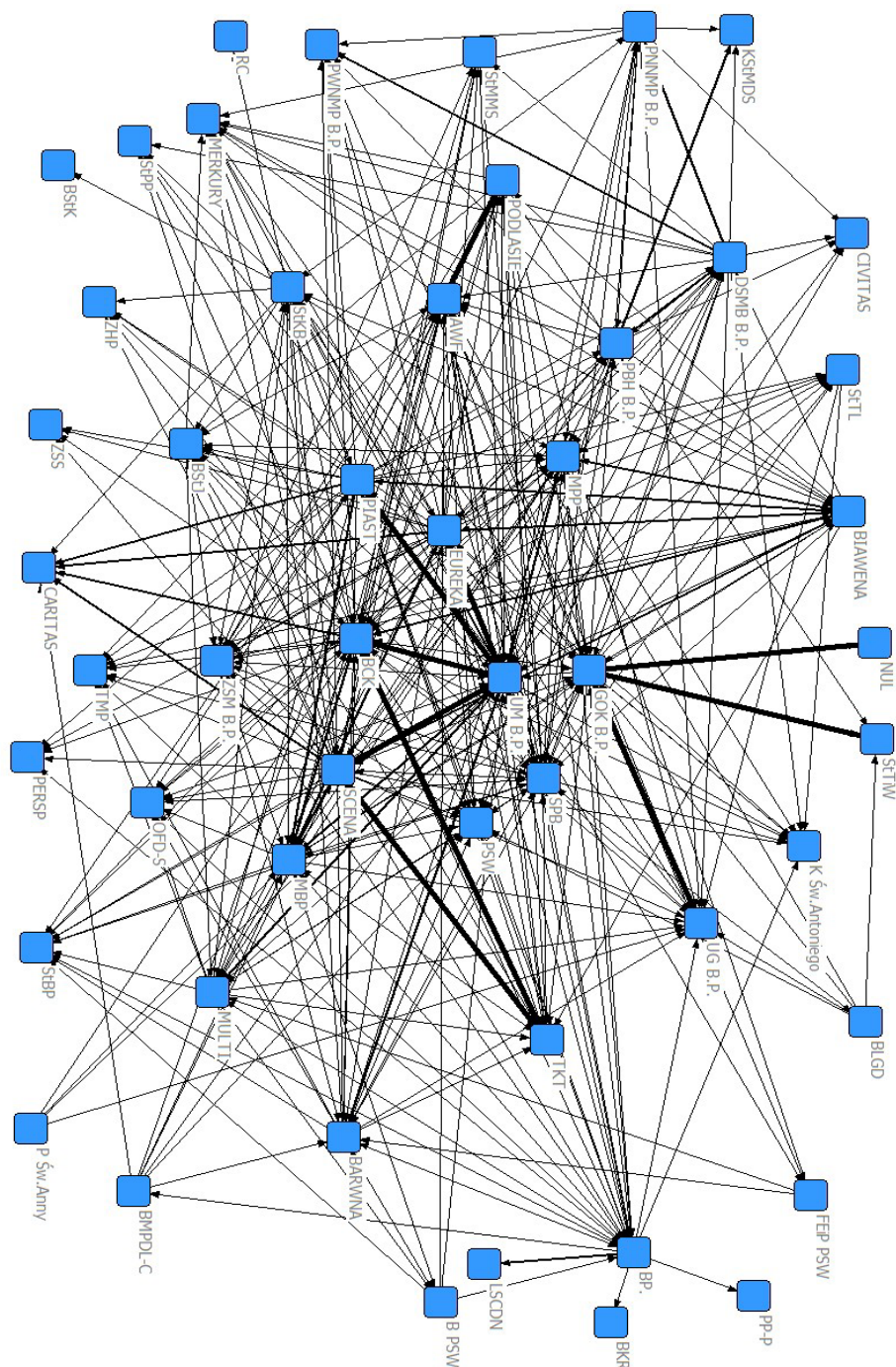
Źródło: Opracowanie własne

W sieci nr 16 kluczowymi węzłami są: Starostwo Powiatowe, Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, Bialskie Centrum Kultury, Urząd Miasta Biała Podlaska oraz Muzeum Południowego Podlasia. „Analiza sieciowa umożliwia rozpatrywanie struktury społecznej przez pryzmat relacji, jakie kierują siecią, stąd weryfikacji poddawana jest: rozległość, intensywność oraz treść społecznych kontaktów”²⁰². Rozległość wskazuje na liczbę partnerów, z którymi aktor utrzymuje kontakt, intensywność oznacza częstotliwość relacji, natomiast treść odnosi się do przedmiotu relacji w obrębie sieci.

Poddając analizie sieć z rysunku 4 można stwierdzić, iż rozległość kontaktów poszczególnych aktorów jest analogiczna do stopnia węzła. Największą intensywność, która mierzona jest częstotliwością współpracy z zakresu kultury, cechują następujące relacje: Urzędu Miasta Biała Podlaska: z Bialskim Centrum Kultury w Białej Podlaskiej (365), Miejską Biblioteką Publiczną w Białej Podlaskiej i Muzeum Południowego Podlasia – 52; Bialskiego Centrum Kultury w Białej Podlaskiej z Towarzystwem Kultury Teatralnej (365), Ośrodkiem „Misericordia” Caritas w Białej Podlaskiej (52), Miejską Biblioteką Publiczną (52); Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej ze Stowarzyszeniem Tradycja i Współczesność oraz Nadbużańskim Uniwersytetem Ludowym (365); Starostwa Powiatowego w Białej Podlaskiej z Miejską Biblioteką Publiczną w Białej Podlaskiej (20), Gminnym Ośrodkiem Kultury w Sławatyczach (15), Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie (52). W obrębie omawianej sieci można wyróżnić tzw. spójne grupy, które tworzą odwzajemnione kontakty. W analizowanej sieci dotyczy to połączeń pomiędzy: UM B.P., SPB i BCK oraz SPB, GOK B.P., GOK J.P., GOK L.P., GOK Ł., MOK M.P., GOK M.P., MOK T., GIK R., GOK Sos., GOK Ros., GOK S., GOKiO W., GCK K., GCK D., GCKSiT, GOK Z., GCK Kob. Spójna grupa może tworzyć tzw. „klikę”, czyli gęsto powiązaną ze sobą podgrupę, która tworzy strukturę małych światów. Czasem istnienie klik może hamować rozwój współpracy, ograniczając ją tylko do aktorów z danej podgrupy i tym samym, utrudniając dostęp do zasobów innym węzłom. W przypadku współpracy instytucji społecznych w powiecie bialskim - jeśli chodzi o zakres kultury, możemy mówić o kapitale łączącym, który cechują relacje między aktorami o różnej pozycji i zasobami. Warto jest podkreślić, że w obrębie analizowanej sieci współpracy z zakresu kultury przedmiotem wymiany są często czynniki niematerialne tj.: wiedza czy doświadczenie.

²⁰² A. Wojciechowski, Rozległość kontaktów i siła wzajemnej pomocy w sieci powiązań społecznych, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 3/2004, s. 78

Rysunek 16. Sieć współpracy instytucji społecznych w Białej Podlaskiej

Źródło: Opracowanie własne

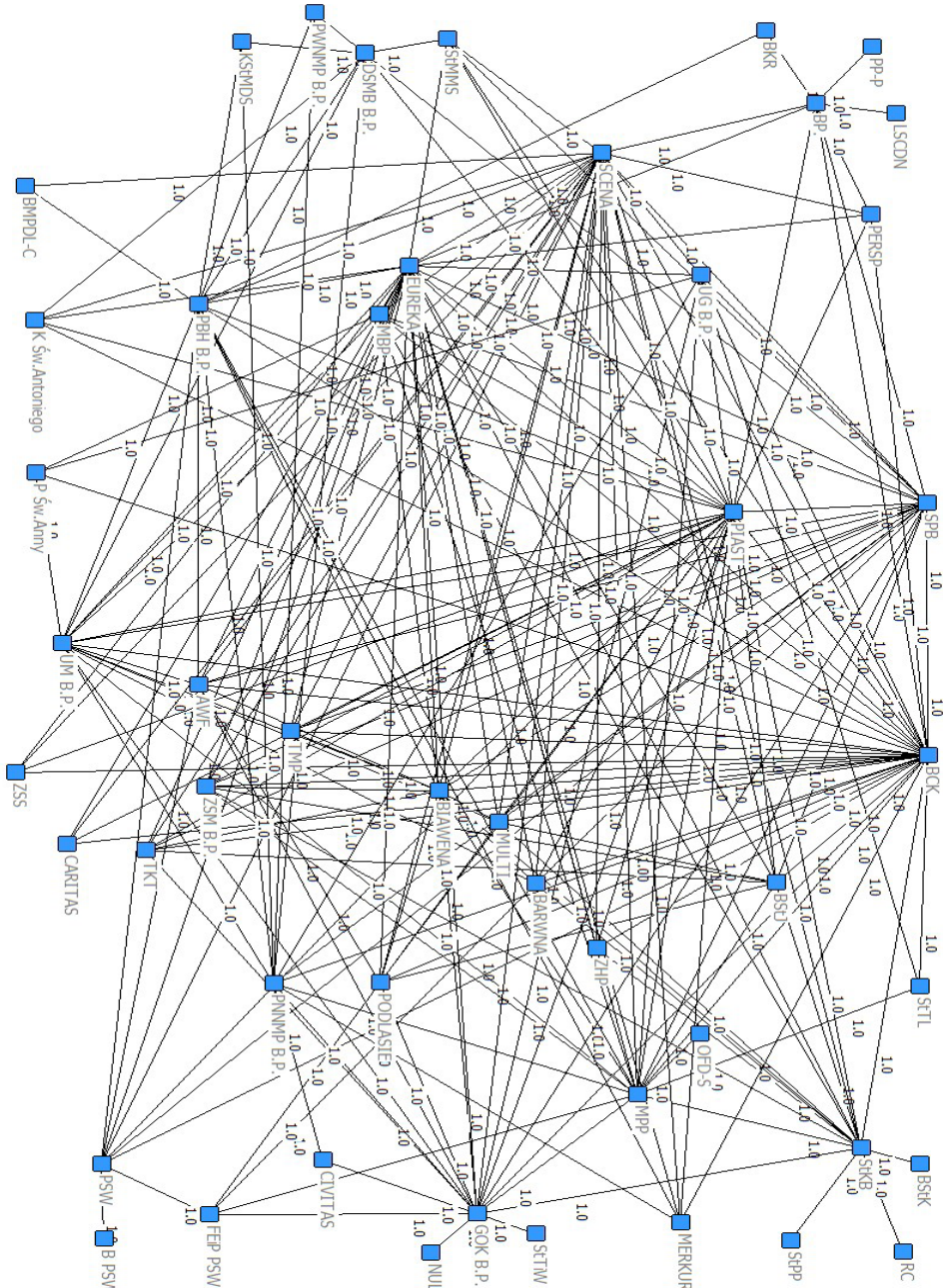
Analizując sieć współpracy w gminach powiatu bialskiego pod kątem dyfuzji kapitału kulturowego (rys. 5) można stwierdzić, iż stopień gęstości największy jest dla Starostwa Powiatowego w Białej Podlaskiej i wynosi 32. Następnie w kolejności jest: GOK B.P. – 27, GCK D. i GOKiO W. – 20, GCK Kob. i GCKSiT – 19, GOK S. – 18, GIK R. – 17, GOK Sos. i StILŻ – 15, GOK L.P. – 13, WENUS i GOK M.P. – 12, UG B.P. i MJIK – 11 oraz StT-K J.P., GOK Z. i ZA ROGIEM – 10. Pozostałe instytucje posiadają stopień gęstości mniejszy niż 10. Z punktu widzenia komunikacji w sieci, kluczowymi węzłami ze względu na stopień pośrednictwa jest SPB – 140.306. Po dużym skoku w kolejności są: ZA ROGIEM – 70.617, GOK B.P. – 56.092, GOKiO W. – 26.868, GCK D. – 22.410. Kolejne instytucje społeczne posiadają stopień mniejszy od 20. Najmniejszym stopniem pośrednictwa wyróżnia się: GOK Ros. – 0.313, GOK Z. – 0.404, MJIK – 0.460, StPZK – 0.643, MStT – 0.750. Następne instytucje posiadają wskaźnik pośrednictwa większy niż 1. Poddając analizie bliskość, obrazującą szybkość przepływu kapitału kulturowego oraz jego dyfuzję, trzeba podkreślić, że najniższą wartość posiada: SPB – 74, GOK B.P. – 79, GOK D. i GOKiO W. – 86, GCK Kob. – 87, GCK K. i GCKSiT – 89, GOK S. – 90. Kolejne instytucje społeczne posiadają wartość bliskości powyżej 90. Z największym stopniem bliskości jest KMA W. – 119 oraz STANICA i StPN M.P. – 131. W sieci instytucji społecznych w gminach powiatu bialskiego zauważalna jest przewaga Starostwa Powiatowego, jako kluczowego aktora dyfuzji kapitału kulturowego. Wykazuje się ono największym stopniem gęstości, pośrednictwa i najmniejszym stopniem bliskości. Kolejnymi znaczącymi węzłami są: Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty w Wisznicach oraz Gminne Centrum Kultury w Drelowie. Węzły te charakteryzuje szybki przepływ kapitału kulturowego oraz wysoki stopień gęstości.

Analiza tzw. spójności sieci może wskazywać brak lub występowanie „luk strukturalnych”, które sprawiają, że kapitał kulturowy nie dociera do wszystkich instytucji społecznych. Biorąc pod uwagę fakt, iż w sieci współpracy instytucji społecznych w powiecie bialskim (rys. 5) występują organizacje, które nie mają połączeń, gdyż nie zostały ujęte w badaniu, tylko były wymieniane dodatkowo podczas wywiadów (m.in.: BStK, BKR, LSCDN, PP-P, RC, STANICA, StPN M.P., NUL), powiedziec należy, że nie ma instytucji, które byłyby wyłączone z sieci lub byłyby umiejscowione na peryferiach. Może to świadczyć o spójności sieci, świadczącej o braku występowania luk strukturalnych, które sprawiają, iż kapitał kulturowy nie dociera do wszystkich instytucji.

4.3. Rodzaje więzi przy współpracy instytucji społecznych w powiecie bialskim

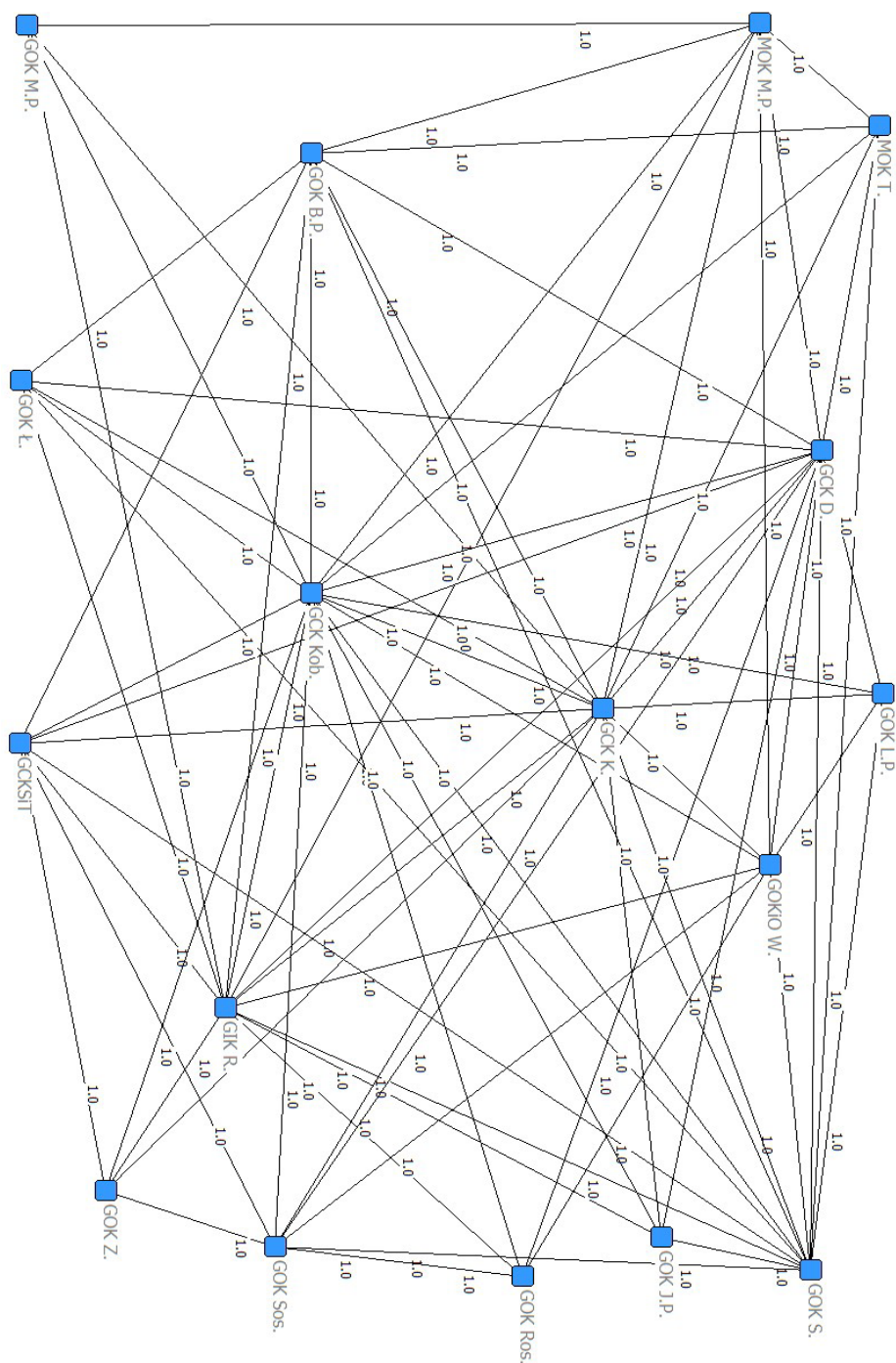
W socjologii więzi są związane ze stosunkami społecznymi, jakie panują pomiędzy co najmniej dwiema jednostkami, organizacjami. Więzi określają relacje pomiędzy organizacjami. Analiza silnych i słabych więzi umożliwi zaobserwowanie, który rodzaj więzi ma większy wpływ na dyfuzję kapitału kulturowego. Poddając analizie rysunek nr 1, który przedstawia sieć współpracy instytucji społecznych w powiecie bialskim z zakresu kultury, można stwierdzić, iż słabe więzi (kontakty do 12 razy w skali roku) przynoszą większe rezultaty, niż kontakty stałe. Wiele wydarzeń o charakterze kulturowym organizowanych jest w miejskich i gminnych ośrodkach, które cechuje występowanie słabych więzi. Wiele imprez jest na stałe wpisanych do kalendarza i sumiennie realizowanych przez ośrodki kultury. Wiele inicjatyw - o mniejszym zasięgu - podejmowanych jest samodzielnie przez ośrodki kultury. Również dużym zakresem działalności, ze względu na kulturę, wykazuje się Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej. Niejednokrotnie jest ono inicjatorem i organizatorem wielu spotkań.

Rysunek nr 17 przedstawia sieć kontaktów nieformalnych między instytucjami społecznymi, znajdującymi się na terenie powiatu bialskiego. Na rysunku cyfrą 1 oznaczono więzi nieformalne. Respondenci zgodnie uważają, iż kontakty nieformalne ułatwiają i znacznie przyspieszają współpracę. Dzięki nim można osiągnąć więcej korzyści i łatwiejsza jest też pomoc. Rysunek nr 18 pokazuje sieć nieformalną między miejskimi i gminnymi ośrodkami kultury. Również tutaj cyfra 1 wskazuje na kontakty nieformalne, oparte na znajomościach. Zauważalny staje się fakt, iż większość dyrektorów zna się bezpośrednio. Tylko z niektórymi kontaktują się na drodze formalnej m.in.: MOK T. z GCK D., GOK S., MOK M.P., GCK K., GCK Kob.; MOK M.P. z GOK Ł., GCK K., GIK R.,; GOKiO W. z GOK Sos., MOK M.P., GCK Kob., GCK K.; GOK Ł. z GCK D., GOK S., GCK Kob., GIK R., GCK K.

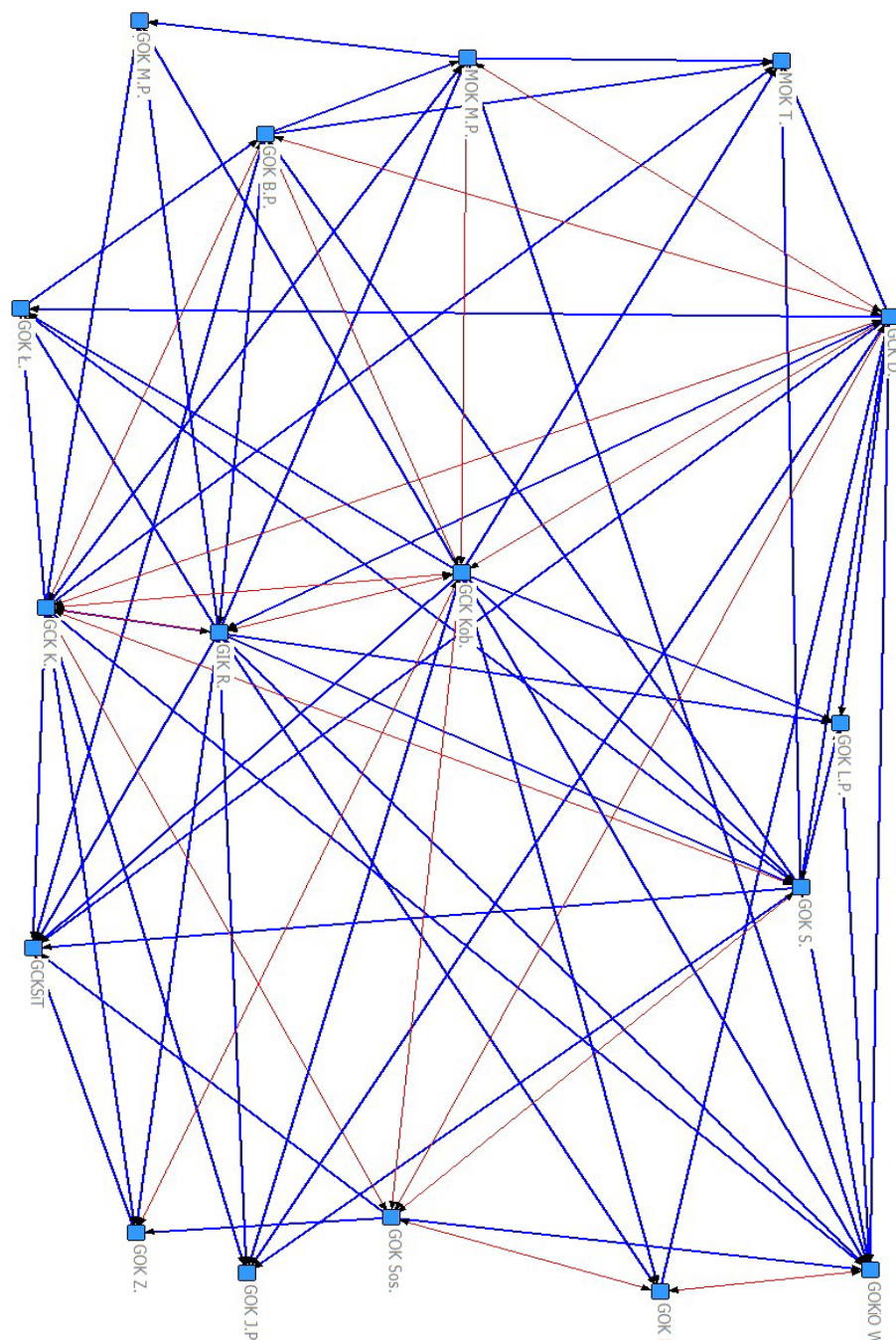
Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 18. Sieć powiązań nieformalnych pomiędzy miejskimi i gminnymi instytucjami kultury w powiecie białskim

Źródło: Opracowanie własne

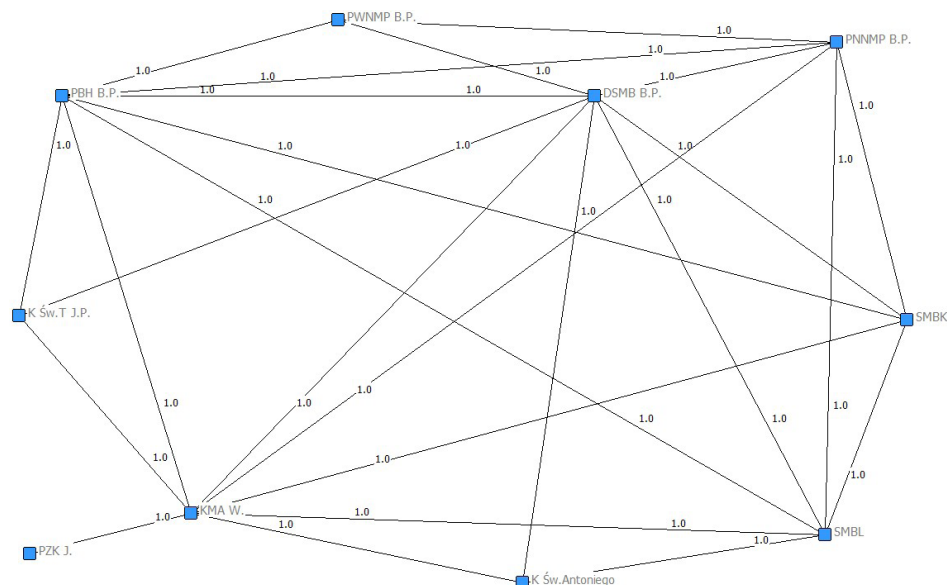
Rysunek 19. Sieć wzajemnych kontaktów nieformalnych między miejskimi i gminnymi ośrodkami kultury w powiecie białskim

Źródło: Opracowanie własne

Istotną przy analizie sieci społecznych jest również wzajemność czyli „stosunek związków zwrotnych do liczby wszystkich związków występujących w sieci (...) Wzajemność jest użyteczną miarą obopólności wymiany informacji w sieci, która z kolei jest popularnie wykorzystywaną miarą spójności sieci. Wzajemność jest zdefiniowana jedynie w grafach skierowanych”²⁰³. Sieć nr 19 obrazuje sieć wzajemnych kontaktów nieformalnych między ośrodkami kultury w powiecie bialskim. Kolorem czerwonym zaznaczone są relacje odwzajemnione, natomiast kolorem niebieskim zaznaczone są kontakty nieodwzajemnione.

Rysunek 20. Sieć kontaktów nieformalnych instytucji sakralnych w powiecie bialskim

Źródło: Opracowanie własne

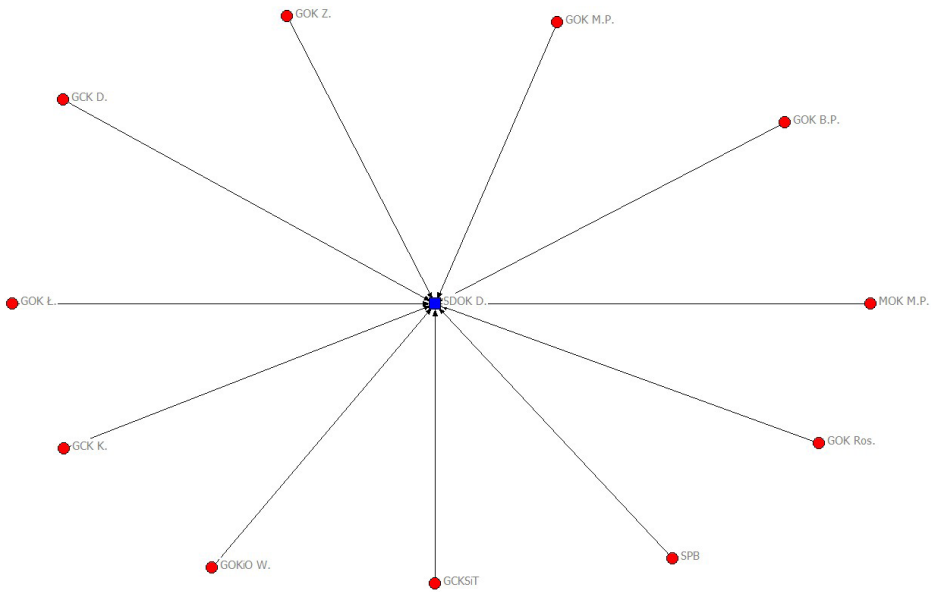
Rysunek numer 20 wskazuje sieć kontaktów nieformalnych instytucji sakralnych, znajdujących się w powiecie bialskim. Odwzajemnione kontakty nieformalne występują pomiędzy: PBH B.P. i SMBL; PBH B.P. i DSMB B.P.; PBH B.P. i PNNMP B.P.; PNNMP B.P. i SMBL; PNNMP B.P. i KMA W.; SMBL i KMA W.

Arbitralne znaczenie dla tworzenia się i podtrzymywania więzi mają organizowane spotkania czy konferencje, które umożliwiają bezpośredni kontakt oraz stają się platformą wymiany wiedzy czy doświadczenia. Do najistotniejszych spotkań, dzięki którym możliwa jest wymiana wiedzy należą cykliczne, noworoczne spotkania dyrektorów ośrodków kultury. Spotkania organizowane są przez Wydział Spraw Społecznych Starostwa Powiatowego w Białej Podlaskiej. Rysunek nr 21 obrazuje udział dyrektorów miejskich i gminnych ośrodków kultury. Spotkanie odbyło się 15 stycznia 2013 roku w Gminnym Ośrodku Kultury w Drelowie. Coroczne spotkania

²⁰³ Morzy M., Ławrynowicz A., „Wprowadzenie do...”, op. cit., s. 27

dyrektorów zazwyczaj odbywają się w różnych miejscach, po to, aby można było zapoznać się z działalnością innych ośrodków kultury. W spotkaniach często uczestniczy dyrektor Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Lublinie, służąc radą i pomocą. Poruszana zostaje problematyka związana z działalnością kulturalną i dziedzictwem kulturowym. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że spotkania dyrektorów uznawane są jako niezwykle ważne i pomocne w pracy.

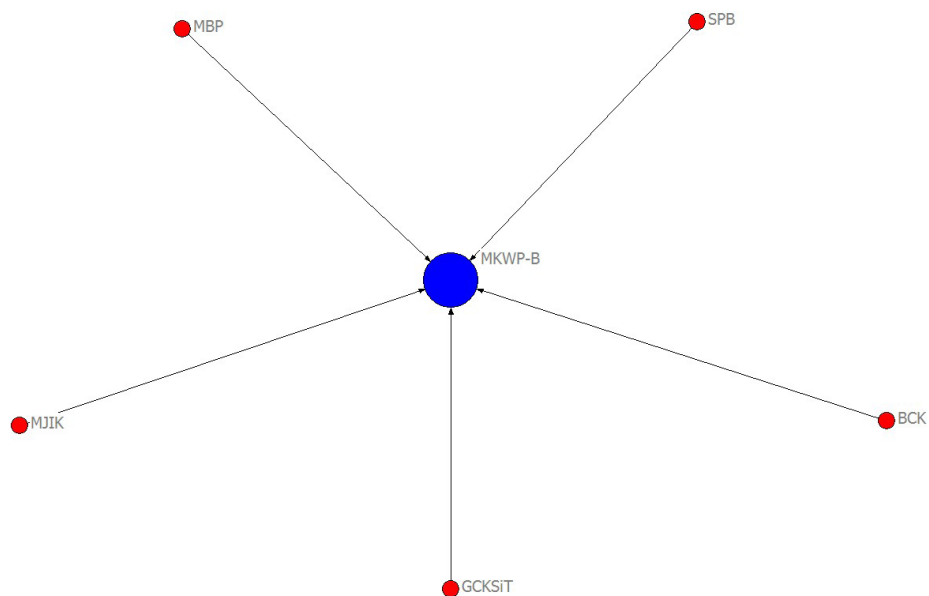
Rysunek 21. Spotkanie dyrektorów ośrodków kultury z powiatu bialskiego

Źródło: Opracowanie własne

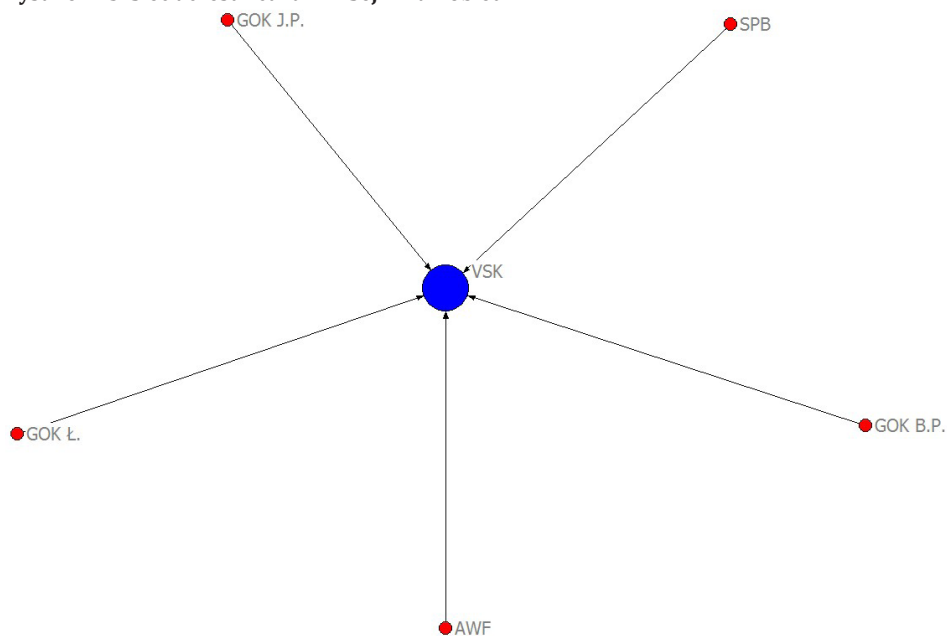
Rysunek nr 22 przedstawia sieć międzynarodowej konferencji, która poświęcona była współpracy polsko-białoruskiej w dziedzinie kultury. Konferencja odbyła się w dniach 19-21 lutego 2014 w Kodniu. Organizatorem wydarzenia był Wojewódzki Ośrodek Kultury w Lublinie. Wzięli w niej udział dyrektorzy oraz przedstawiciele instytucji kultury z województwa lubelskiego, natomiast z powiatu bialskiego przybyło pięć instytucji: Starostwo Powiatu Bialskiego, Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego z Romanowa, Bialskie Centrum Kultury z Białej Podlaskiej oraz Miejska Biblioteka Publiczna również z Białej Podlaskiej.

Rysunek 22. Uczestnictwo w Międzynarodowej Konferencji dotycząca współpracy polsko-białoruskiej w dziedzinie kultury

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 23. Sieć uczestnictwa w V Sejmiku Kobiet

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek nr 23 przedstawia natomiast sieć typu „gwiazda” V Sejmiku Kobiet powiatu bialskiego, który odbył się 7 marca 2014 w Starostwie Powiatowym w Białej Podlaskiej. W Sejmiku uczestniczyło około 250 osób. Podczas trwania spotkania można było zapoznać się z działalnością aktywnych pań z gminy i miasta: SPB, GOK Ł., GOK B.P., GOK J.P. oraz AWF.

Kształtowanie się więzi w sieci, poprzez współpracę, wspólne cele i wsparcie, rozwija się również poprzez wspólne wartości. Tabela nr 5 wskazuje na wartości, jakie były wymieniane podczas wywiadu. Najważniejszą wartością dla instytucji społecznych, które zajmują się kulturą jest „aktywizacja społeczeństwa” – 25 wskazań. Aktywizacja dotyczy wszystkich grup społecznych, chociaż największy nacisk kładziono na młodzież podczas rozmowy. Następnymi istotnymi wartościami w pracy jest: „zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” – 23 wskazania; „tradycja” – 20; „regionalizm” i „edukacja kulturalna” – 15. Są to wartości niezwykle cenione i kultywowane w codziennej pracy. Wzajemnie przenikają i wpływają na siebie. Kolejne wartości otrzymały liczbę wskazań mniejszą niż 5. Jest to: „promowanie kultury i pobożności” – 5, chodzi tu o umiejętne łączenie kultury i pobożności oraz wskazanie, że te dwie wartości są ze sobą powiązane i wzajemnie się przenikają; „rozwijanie zainteresowań związanych z kulturą” – 5; „religijność” i „łączenie przeszłości z teraźniejszością” – 3; „rozwój powiatu bialskiego” – 2. Natomiast najmniejszą liczbę wskazań (1) otrzymały następujące wartości: „krzewienie kultury alternatywnej”, „pogłębienie relacji w kręgu kobiet”, tworzenie wiejskich centrów aktywności społecznej” oraz „spełnienie i wykazanie się w pracy”. Ostatnia wartość prezentuje walor pragmatyczny. Wartością - w tym wypadku - jest chęć zaspokojenia własnych ambicji i pokazanie, iż jest się właściwą osobą, na właściwym miejscu.

Tabela 5. Spis wartości kultywowanych przez instytucje społeczne w powiecie bialskim

Wartość	Liczba wskazań
Aktywizacja społeczeństwa	25
Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego	23
Tradycja	20
Regionalizm	15
Edukacja kulturalna	15
Promowanie kultury i pobożności	5
Rozwijanie zainteresowań związanych z kulturą	5
Religijność	3
Łączenie przeszłość z teraźniejszością	3
Rozwój powiatu bialskiego	2
Krzewienie kultury alternatywnej	1
Spełnienie i wykazanie się w pracy	1
Pogłębienie relacji w kręgu kobiet	1
Tworzenie wiejskich centrów aktywności społecznej	1
Zachowanie pamięci o pisarzu Józefie Ignacym Kraszewskim	1

Źródło: Opracowanie własne

Współpraca w zakresie kultury, a tym samym rozwój i dyfuzja kapitału kulturowego jest arbitralnym elementem, łączącym instytucje i organizacje z powiatu bialskiego. Kluczowymi aktorami w sieci współpracy z zakresu kultury w mieście Biała Podlaska jest: Starostwo Powiatowe, Urząd Miasta, Bialskie Centrum Kultury, Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Muzeum Południowego Podlasia oraz Biblioteka Pedagogiczna. Natomiast kluczowymi węzłami w sieci współpracy w gminach powiatu bialskiego jest: Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie, Gminne Centrum Kultury w Drelowie oraz Gminne Centrum Kultury w Kobylanach. Ze względu na udzielane wsparcie finansowe liderami są: Bialskopodlaska Lokalna Grupa Działania, Urząd Miasta Biała Podlaska oraz Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej.

Rozdział 5.

Kapitał kulturowy w sieci współpracy głównych instytucji wspierających powiat bialski

5.1. Urząd Miasta Biała Podlaska i Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej jako kluczowe platformy współpracy

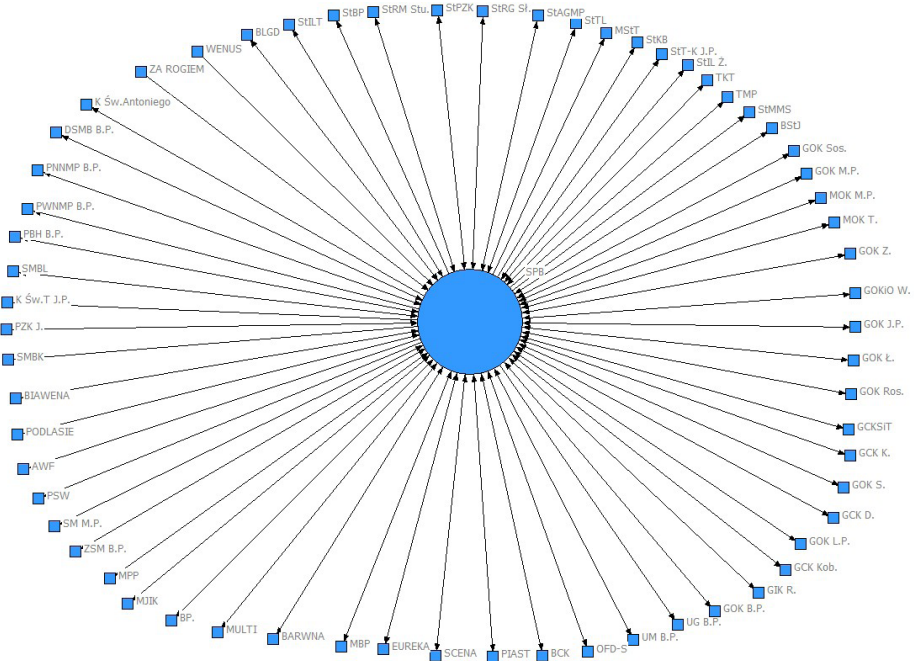
Urząd Miasta Biała Podlaska oraz Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej są kluczowymi jednostkami samorządu terytorialnego, które stanowią centrum współpracy oraz dyfuzję kapitału kulturowego. Mieszkańcy gminy, jak i powiatu, tworzą wspólnotę samorządową na określonym terytorium (art. 1). Zgodnie z art. 7.1 ustawy o samorządzie gminnym „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: (...) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”²⁰⁴. Natomiast powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie: (...) kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”²⁰⁵. Jednakże w myśl ustawy z 6. artykułu zakres działalności powiatu nie może naruszać działania gminy. Zarówno gmina jak i powiat swoje zadania publiczne wykonują we własnym imieniu z pełną odpowiedzialnością za nie. Organami nadzorującymi prace obu jest Prezes Rady Ministrów oraz wojewoda, którzy sprawują nadzór nad podejmowanymi działaniami jedynie w zakresie zgodności z prawem. „W celu wykonywania zadań gmina oraz powiat może tworzyć jednostki organizacyjne, a także zawierać umowy z innymi podmiotami, w tym z organizacjami pozarządowymi”²⁰⁶. Do najważniejszych działań jednostek samorządu terytorialnego z zakresu tworzenia i upowszechniania kultury jest powoływanie samorządowych instytucji kultury, które organizują działalność kulturalną. „Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym”²⁰⁷.

²⁰⁴ Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r., rozdział 2, art. 7.1., www.lex.pl/akt/-/akt/dz-u-2013-594 [27.03.2015]

²⁰⁵ Ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 05 czerwca 1998 r., rozdział 2, art. 4.1., www.lex.pl/akt/-/akt/dz-u-2013-595 [27.03.2015]

²⁰⁶ Ustawa o samorządzie gminnym..., op. cit., [27.03.2015]

²⁰⁷ Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r., rozdział 2, art. 9.1., www.lex.pl/akt/-/akt/dz-u-2012-406 [27.03.2015]

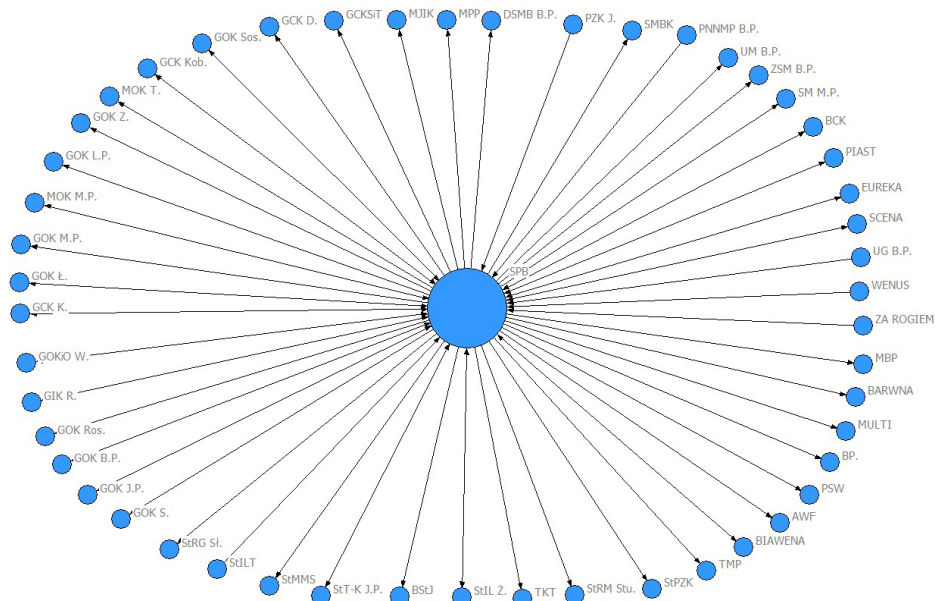
Rysunek 24. Sieć współpracy Starostwa Powiatowego

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek nr 24 przedstawia sieć typu „gwiazda” współpracy Starostwa Powiatowego Białej Podlaskiej z instytucjami i organizacjami znajdującymi się na terenie powiatu bialskiego. W większości przypadków jest to współpraca odwzajemniona. Tylko nieliczne instytucje nie odwzajemniają kontaktów (10 wskazań): Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Białej Podlaskiej, Sanktuarium Matki Bożej Kodeńskiej w Kodniu, Urząd Gminy w Białej Podlaskiej, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Kościół Świętego Antoniego w Białej Podlaskiej, Towarzystwo Miłośników Podlasia, Stowarzyszenie Miłośników Muzyki Sakralnej, Międzyrzeczkie Stowarzyszenie Teatralne z Międzyrzecza Podlaskiego, Stowarzyszenie „Koło Białczan” oraz Akademia Wychowania Fizycznego, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej. Starostwo Powiatowe jest najczęściej wymienianą instytucją, która wspiera współpracę instytucji w gminach powiatu bialskiego. Dyrektorzy miejskich i gminnych ośrodków kultury podkreślali pomoc SPB: „*Otwarty na pomoc i promocję jest Starosta Powiatu Bialskiego*”, Prezes Stowarzyszenia Twórców Ludowych – Oddział Białkopodlaski podkreślał: „*Pomoc ze strony BCK i Starostwa. Doceniam współpracę z Muzeum Południowego Podlasia*”. Istotne jest to, iż wszystkie ośrodki kultury zlokalizowane w powiecie bialskim współpracują ze Starostwem Powiatowym. Rysunek nr 25 przedstawia sieć kontaktów nieformalnych Starostwa Powiatowego w Białej Podlaskiej. Podobnie, jak w przypadku pierwszej sieci, też tu widoczne są kontakty nieodwzajemnione i jest ich więcej – 28 wskazań, natomiast odwzajemnionych jest – 22. Dużą rolę odgrywają

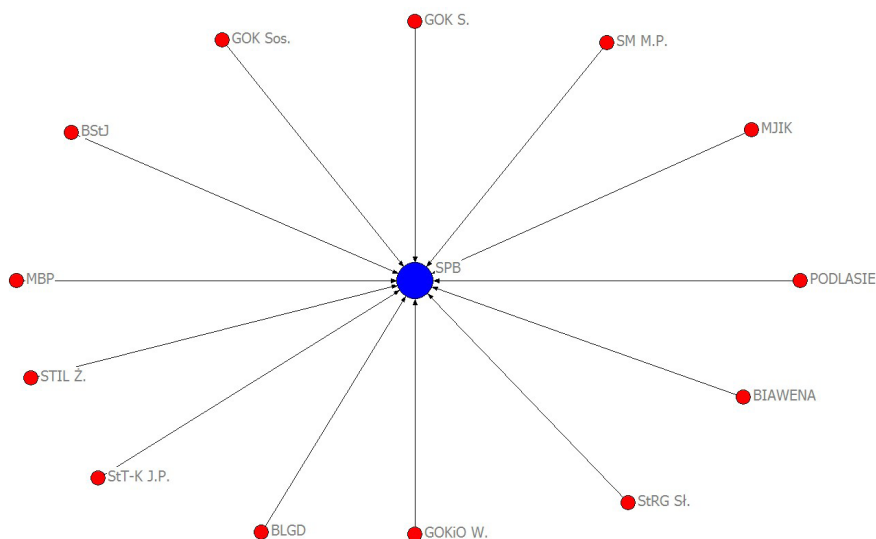
omawiane wcześniej Noworoczne Spotkania Dyrektorów, dzięki którym możliwe jest uzyskanie wsparcia, zacieśnienie współpracy oraz wzajemne poznanie się. Natomiast rysunek nr 3 pokazuje sieć pomocy finansowej, o jaką ubiegają się instytucje i organizacje z zakresu kultury, od Starostwa Powiatowego w Białej Podlaskiej.

Rysunek 25. Sieć nieformalna Starostwa Powiatowego

Źródło: Opracowanie własne

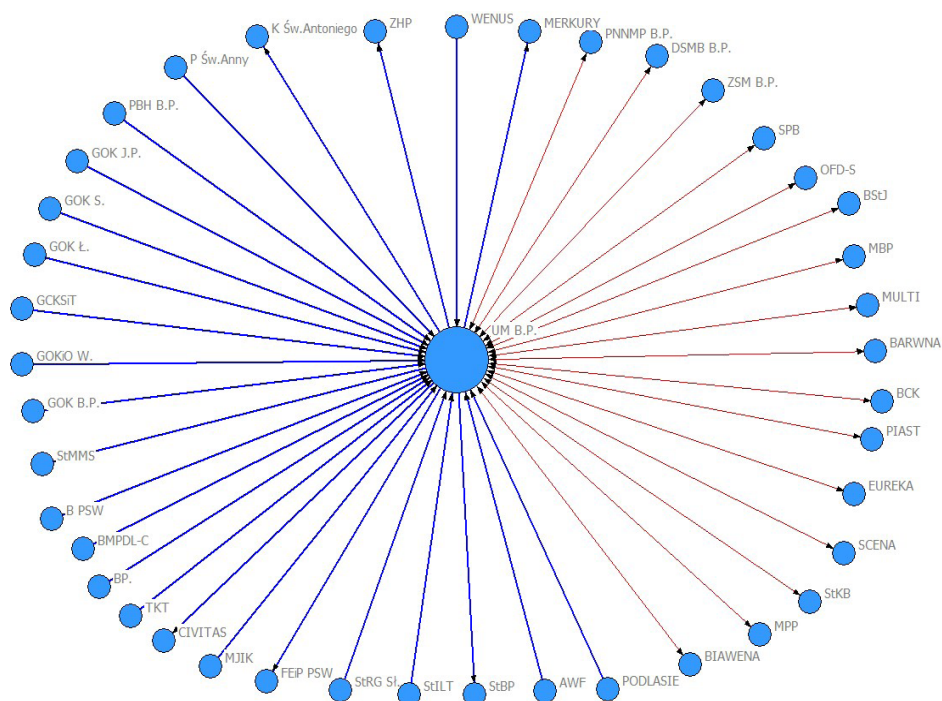
Rysunek 26. Sieć pomocy finansowej Starostwa Powiatowego w Białe Podlaskiej

Źródło: Opracowanie własne

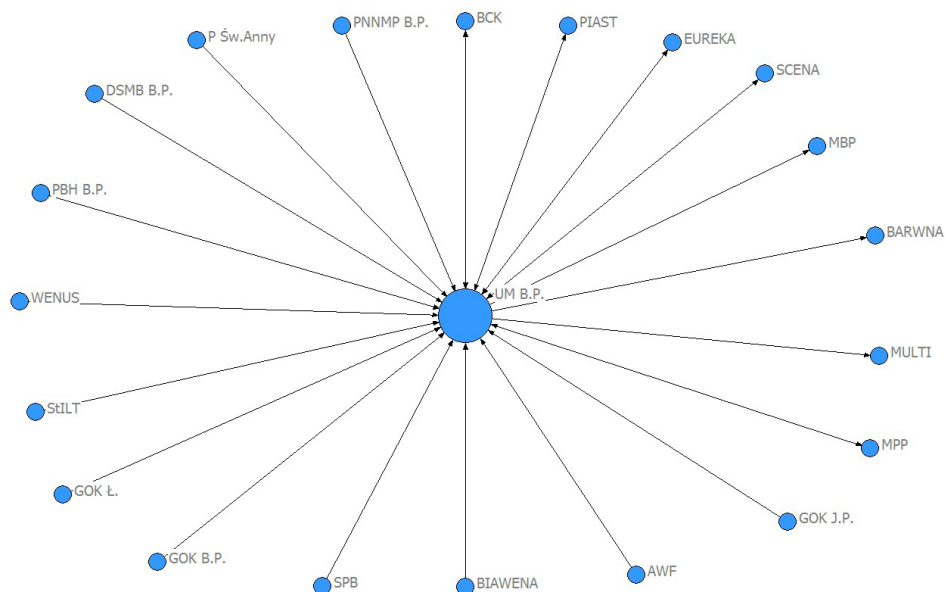
Rysunek nr 27 przedstawia sieć współpracy Urzędu Miasta w Białej Podlaskiej. Kolorem czerwonym pokazane są instytucje, które odwzajemniają współpracę, natomiast kolorem niebieskim zaznaczone są instytucje, które nie wykazały wzajemnej współpracy. Wiele instytucji i organizacji mieszczących się na terenie miasta Biała Podlaska podkreśla, że: „Realizowana jest polityka kulturalna miasta” bardziej, niż ich własna działalność. Istotne jest, iż to Urząd Miasta wytycza ramy i zakres działalności, podporządkowując wszystko polityce opracowanej przez miasto. Znaczącą kwestią jest to, iż Urząd Miasta przede wszystkim stawia na: „*Propagowanie kultury i historii regionu*”, tym samym wpisując się w zakres działalności większości instytucji i organizacji społecznych z zakresu kultury. Rysunek nr 5 ilustruje natomiast sieć kontaktów nieformalnych Urzędu Miasta w Białej Podlaskiej. Z analizy wynika, że chętniej takie kontakty wskazują instytucje powiązane – 16 wskazań, niż pracownicy Urzędu Miasta – 8. Kontakty wzajemne nieformalne są tylko między Urzędem Miasta Biała Podlaska, a: Bialskim Centrum Kultury w Białej Podlaskiej oraz wchodzącymi w skład Klubami Kultury Piast, Eureka i Scena oraz Muzeum Południowego Podlasia mieszczącego się w Białej Podlaskiej.

Rysunek 27. Sieć współpracy Urzędu Miasta Biała Podlaska

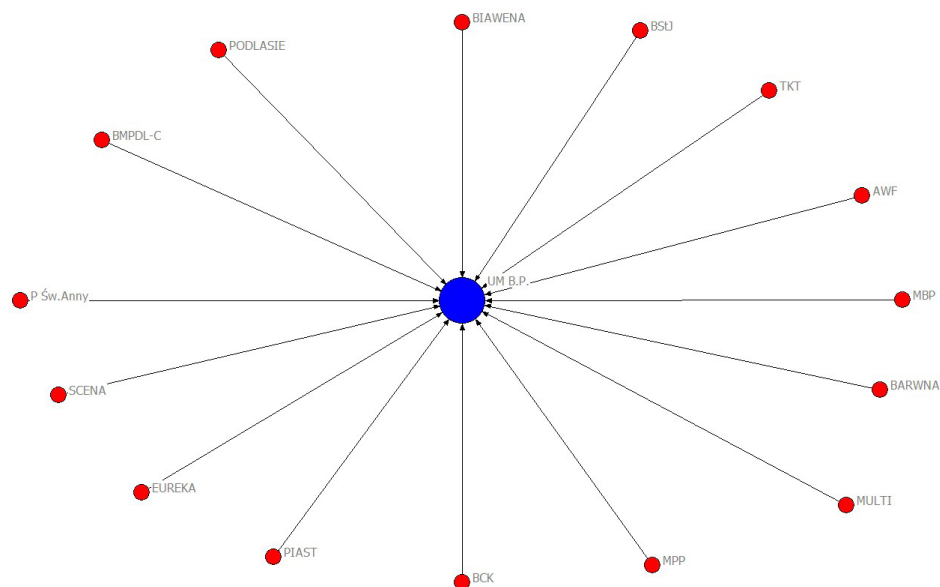
Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 28. Sieć nieformalna Urzędu Miasta w Białej Podlaskiej

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 29. Sieć pomocy finansowej Urzędu Miasta Biała Podlaska

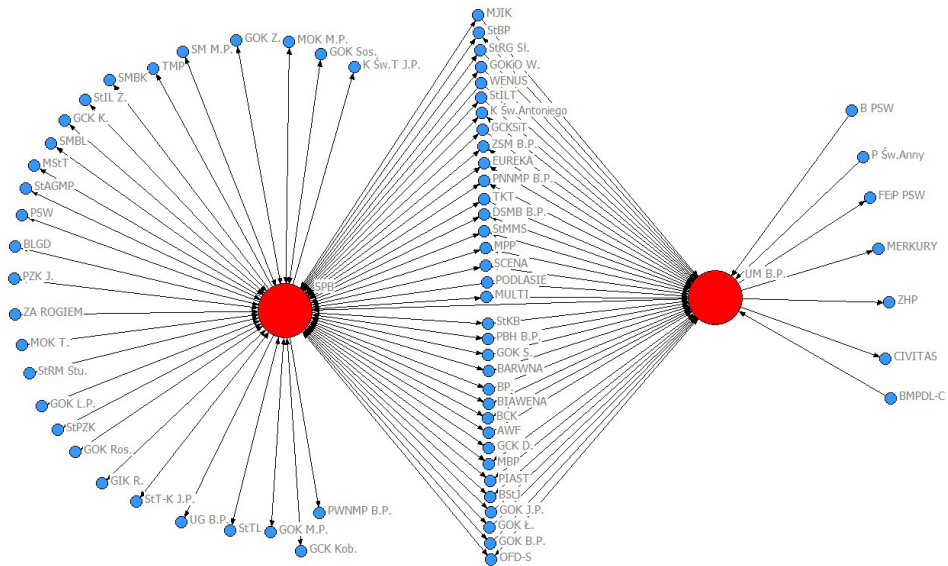

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek nr 29 przedstawia sieć beneficjentów pomocy finansowej oferowanej przez Urząd Miasta. Uwzględnione są tylko te instytucje, które ubiegają się o dofinansowanie wydarzeń i imprez o charakterze kulturowym. Zauważalne jest to, iż beneficjenci rekrutują się z terenu miasta, nie ma ani jednej instytucji z powiatu bialskiego.

W sieci współpracy Starostwa Powiatu Bialskiego i Urzędu Miasta Biała Podlaska (rys. 30) uwidacznia się kilka faktów, iż Starostwo Powiatu Bialskiego, jako węzeł ma dostęp do większej ilości aktorów niż Urząd Miasta, co jednocześnie przedkłada się na zasięg sieci, jej zróżnicowanie, jak też dostęp do kluczowych zasobów. Jednocześnie SPB ma dostęp do zasobów kumulowanych przez sieć. Z drugiej strony SPB, jak i UM B.P. są źródłem informacji i dostępu do innych aktorów w obrębie sieci. Pełnią niejako, w tym wypadku, rolę brokera, czyli pośrednika w sieci. Znaczącą rolę pełnią również aktorzy, którzy znajdują się po środku sieci, ponieważ są brokerami np. dla SPB w dostępie do zasobów, jakimi dysponuje UM B.P. w relacji z B PSW, P Św. Anny, MERKURY, FeiP PSW, ZHP, CIVITAS oraz BMPDL-C. Analogicznie jest w odwrotnym kierunku. Wydaje się być zasadne stwierdzenie, iż aktorzy środkowi są, w tym wypadku, znaczący z racji tego, że zapewniają spójności sieci. Inaczej mogłoby dojść do rozpadu sieci, w przypadku nieobecności wszystkich „środkowych” aktorów.

Rysunek 30. Sieć współpracy Starostwa Powiatu Bialskiego i Urzędu Miasta w Białej Podlaskiej

Źródło: Opracowanie własne

Przedstawione sieci Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego ilustrują skalę współpracy obu jednostek samorządu terytorialnego. W przypadku Starostwa Powiatowego sieć współpracy wynosi – 63, a Urzędu Miasta – 41, ponadto powiązania te występują w tzw. krótkich ścieżkach, co oznacza, że węzły mogą ściśle kontrolować sieć, przepływy

w jej obrębie oraz inne relacje; sieci nieformalne SPB – 50, a UM B.P. – 20, natomiast beneficjentów wsparcia finansowego w sieci Urzędu Miasta jest więcej – 15, w sieci Starostwa Powiatowego – 13. Sieci różnią się pod względem wielkości z tego względu, że SPB ma zasięg na cały powiat, natomiast działalność UM B.P. oddziałuje przede wszystkim na teren miasta. Starostwo Powiatowe współpracuje z organizacjami i instytucjami z całego powiatu bialskiego oraz z miasta Biała Podlaska, natomiast Urząd Miasta współpracuje z organizacjami i instytucjami przede wszystkim z Białą Podlaską, wskazane są tylko nieliczne organizacje i instytucje z terenu powiatu: Gminny Ośrodek Kultury z Janowa Podlaskiego, Kino Wenus z Janowa Podlaskiego, Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Sławatycze, Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego z Romanowa, Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty z Wisznicy, Gminne Centrum Kultury, Sportu i Turystyki z Kodnia, Gminny Ośrodek Kultury z Łomazy i Sławatycz. Ze względu na wsparcie finansowe beneficjenci UM B.P. są tylko z terenu miasta, natomiast beneficjentami SPB, mimo znacząco większej ilości instytucji i organizacji z terenu całego powiatu, są też organizacje z Białej Podlaskiej: Stowarzyszenie Zespół Tańca Ludowego „BIAWENA”, Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca Podlasie Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Białkopodlaska Lokalna Grupa Działania, Miejska Biblioteka Publiczna oraz Białkopodlaskie Stowarzyszenie Jazzowe. Co istotne, obie jednostki samorządu terytorialnego wskazują na wzajemną współpracę. Z drugiej strony podczas wywiadu w Starostwie Powiatowym stwierdzono, że: *„współpraca z miastem kuleje, staramy nie wchodzić sobie w kompetencje”*. Może to wynikać z faktu oddzielenia obu polityk kulturalnych od siebie.

Starostwo Powiatowe nie dostrzega słabych stron współpracy w całym powiecie bialskim. Do głównych zalet zalicza: bliską odległość i otwartość, wynika to z tego, iż ośrodki kultury i inne instytucje zapraszają siebie nawzajem oraz korzystają z zasobów ludzkich i materialnych. *„Potrafią wykorzystać potencjał, jaki mają inni”*. Wymieniają i udostępniają stroje i twórców ludowych. Jak podkreśla SPB: *„najważniejsza jest pasja, a nie pieniądze”*.

Natomiast Urząd Miasta Biała Podlaska przyznaje, że: *„Kultura nie jest postrzegana przez duże K, tylko przez pryzmat kultury masowej. Istotna jest edukacja kulturalna”*. Zapotrzebowanie na edukację kulturalną jest widoczne niemal we wszystkich instytucjach i organizacjach. Może wynikać to z chęci pozyskania odbiorców, którzy doceniają dziedzictwo kulturowe regionu, a nie przypominają sobie o nim tylko okazjonalnie. Dziś kultura masowa wdziera się szturmem w codzienne życie, natomiast ośrodki kultury stoją na straży tego, co dotyka kwestii tożsamości kulturowej oraz jako takiej.

Na pytanie dotyczące zakresu funkcjonowania/ współpracy instytucji w mieście Biała Podlaska, UM B.P. przyznał, że: *„Współpraca jest znakomita. Inne miasta mogą nam zazdrościć”, „Przez wszystkie lata współpracy stworzył się rodzinny klimat”, „Organizacje pozarządowe mają duży potencjał”*. Z drugiej strony dużym utrudnieniem jest biurokracja, która już niejednokrotnie była określana, jako czynnik negatywnie wpływający na rozwój kultury, pasji: *„Obowiązkowość formalizacji jest trudna. Biurokracja jest trudna dla kultury”*. Mimo pozytywnej oceny współpracy UM B.P. podkreśla, że nie ma instytucji wiodącej, jeśli chodzi o współpracę: *„Miasto musi wyjść z inicjatywą. Nie ma inicjatyw oddolnych”, „Sukces imprezy, wydarzenia ma wielu ojców”*.

5.2. Pomosty i luki strukturalne w sieci Urzędu Miasta Białą Podlaska, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej

Sieć współpracy Urzędu Miasta Białą Podlaska, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej (rys. 31) jest przykładem sieci domkniętej, co oznacza, że brak jest w niej tzw. luk strukturalnych, czyli węzłów stanowiących odrębne sieci. Może to świadczyć o dużej roli zaufania, o którym w kontekście kapitału kulturowego traktuje J. Coleman. „W latach 80. James Coleman stwierdził, iż stosunki społeczne, które powstają, gdy jednostki próbują najlepiej wykorzystać swe indywidualne zasoby, mogą być traktowane jako kapitał danej społeczności. Dzięki niemu można lepiej rozwiązywać problemy społeczne i regulować zasady działania wspólnoty lokalnej, jak również skuteczniej rozwijać przedsiębiorczość gospodarczą. Jako atrybut struktury społecznej, kapitał społeczny umożliwia osiąganie celów, które nie mogłyby zostać osiągnięte w przypadku jego nieobecności, a jeśli już, to jedynie pod warunkiem poniesienia wyższych kosztów. (...) W wyniku długoletnich studiów nad kapitałem społecznym, Coleman określa go jako umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów. Odnosi on go do takich cech organizacji społeczeństwa, jak: zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększać sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowane działania”²⁰⁸. Kwestie zaufania w społeczeństwie były również poruszane przez F. Fukuyamę, który stwierdził, że „wspólnoty zależą od wzajemnego zaufania i nie będą się bez zaufania rozwijać”²⁰⁹. Natomiast T. Parsons wyróżnił warunki generowania zaufania:

1. „Wszyscy uczestnicy muszą wierzyć, że celem działania są wspólne wartości
2. Te wspólne wartości muszą być jasno przekładalne na konkretne wspólne cele
3. Oczekiwania każdego uczestnika muszą mniej więcej pasować do ich solidarnego zaangażowania, albowiem każdy jest czymś więcej niż tylko beneficjentem
4. Zaufanie uczestnika musi być rozsądne i weryfikowane informacjami empirycznymi”²¹⁰.

Pierre Bourdieu inaczej ujmuje kapitał społeczny w porównaniu do Putnama. Dla niego jest to zasób jednostki, natomiast zaufanie jest jego konsekwencją. „Stwierdził on w szczególności, iż kapitał społeczny rozumieć można jako „zbiór rzeczywistych i potencjalnych zasobów, jakie związane są z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej

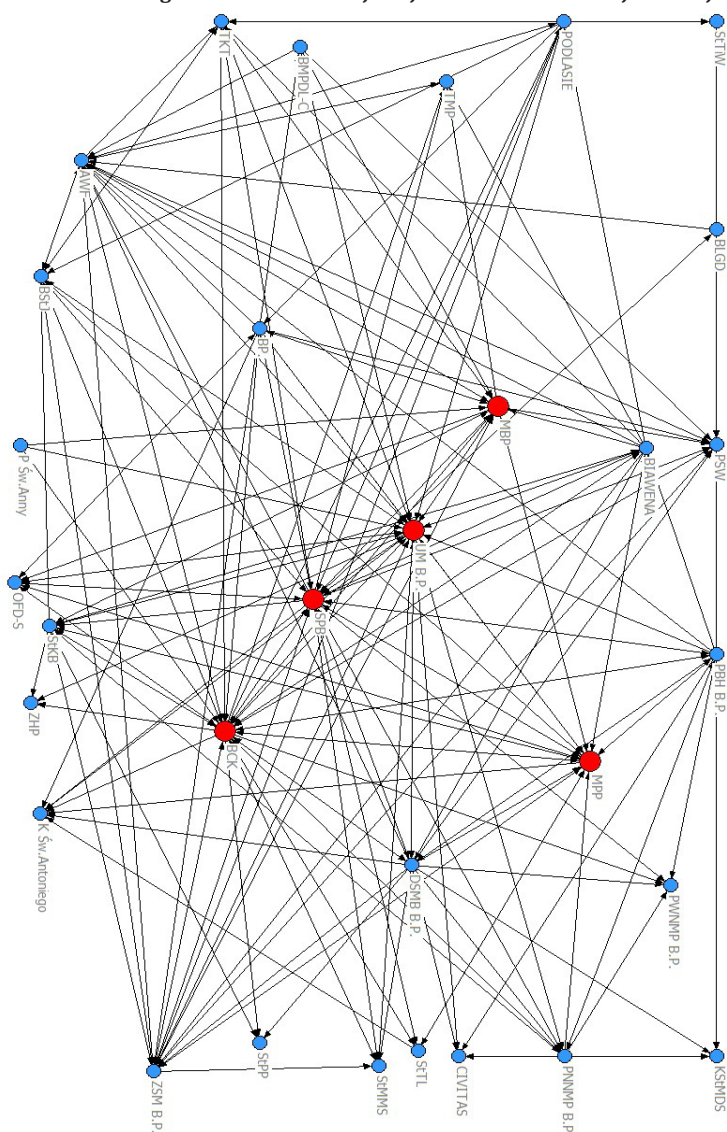
²⁰⁸ A. Baraniecka, Znaczenie kapitału społecznego w tworzeniu sieci dostaw, http://www.wiedza.info.pl/wyklady/123/znaczenie_kapitalu_spolecznego_w_tworzeniu_sieci_dostaw.html [10.05.2015]

²⁰⁹ F. Fukuyama, „Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity”, A Free Press Paperbacks, New York 1995, s. 8-10

²¹⁰ R. Praszkie, Zaufanie jako osiowy czynnik dynamiki kapitału społecznego, „Trzeci Sektor” Instytut Spraw Publicznych, nr 10, Warszawa 2007, s. 6 za: Parsons T., Research with Human Subjects and the „Professional Complex”, [w:] P. A. Freund (red), Experimentation with human subjects, George Allen and Unwin, London 1972, s. 142

zinstytucjonalizowanych związków wspartych na wzajemnej znajomości i uznaniu lub, inaczej mówiąc, z członkostwem w grupie, która dostarcza każdemu ze swych członków wsparcia w postaci kapitału posiadanego przez kolektyw, wiarygodności, która daje im dostęp do kredytu w najszerszym sensie tego słowa²¹¹. Zaufanie nie jest dla P. Bourdieu składową kapitału społecznego, ale jest przez niego generowane.

Rysunek 31. Sieć współpracy Urzędu Miasta, Starostwa Powiatowego, Białskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej

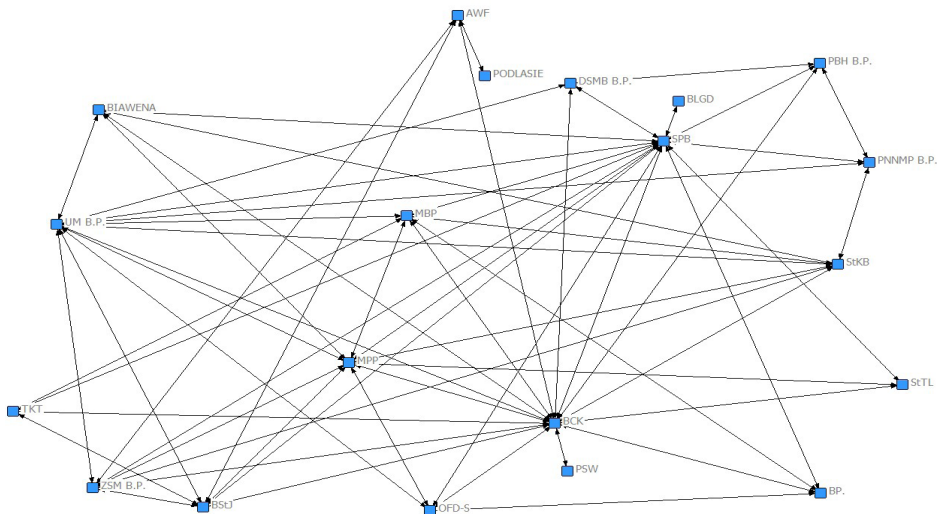

Źródło: Opracowanie własne

²¹¹ T. Zarycki, „Kapitał kulturowy...”, op. cit., s. 19

Zaufanie jest wartością, która spaja społeczność lokalną i jest czynnikiem stymulującym i wzmacniającym współpracę. Rysunek nr 32 przedstawia sieć binarnej współpracy Urzędu Miasta Białą Podlaską, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej. Kluczowym węzłem w sieci, ze względu na ilość powiązań, jest Bialskie Centrum Kultury – 16 powiązań, następnie jest Starostwo Powiatowe – 15, Urząd Miasta – 11, Muzeum Południowego Podlasia – 10. Charakteryzują się dużym stopniem węzła, ponadto sieć zdominowana jest przez podmioty publiczne. Wyróżniające się jest połączenie: BCK z BP, OFD-S i PSW. W tej mikrosieci BCK jest brokerem, np. dla PSW w dostępie do zasobów OFD-S i BP. Podobnie jest w przypadku mikrosieci: AWF z PODLASIEM, AWF występuje tutaj w roli brokera dla PODLASIA w dostępie do zasobów: BStJ, ZSM B.P. oraz BCK. Pozostałe instytucje posiadają stopień węzła mniejszy niż 10, natomiast Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej posiada stopień 7. Istotne jest to, iż występuje współpraca binarna między Urzędem Miasta, Starostwem Powiatowym, Bialskim Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejską Biblioteką Publiczną w Białej Podlaskiej. Wymienione instytucje są otwarte na współpracę, choć podkreślany jest fakt, iż polityka miasta i powiatu jest odrębna i starają nie wchodzić w swoje kompetencje. Bialskie Centrum Kultury podkreśla fakt, iż: „Często ludzie mają dobre pomysły, ale nie wiedzą jak się je realizuje” oraz, że współpraca nie jest na wystarczającym poziomie: „Nie jest najgorzej, ale zawsze może być lepiej”, „Współpraca jest utrudniona przez złą interpretację ojca sukcesu”.

Rysunek 32. Sieć współpracy binarnej Urzędu Miasta, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej

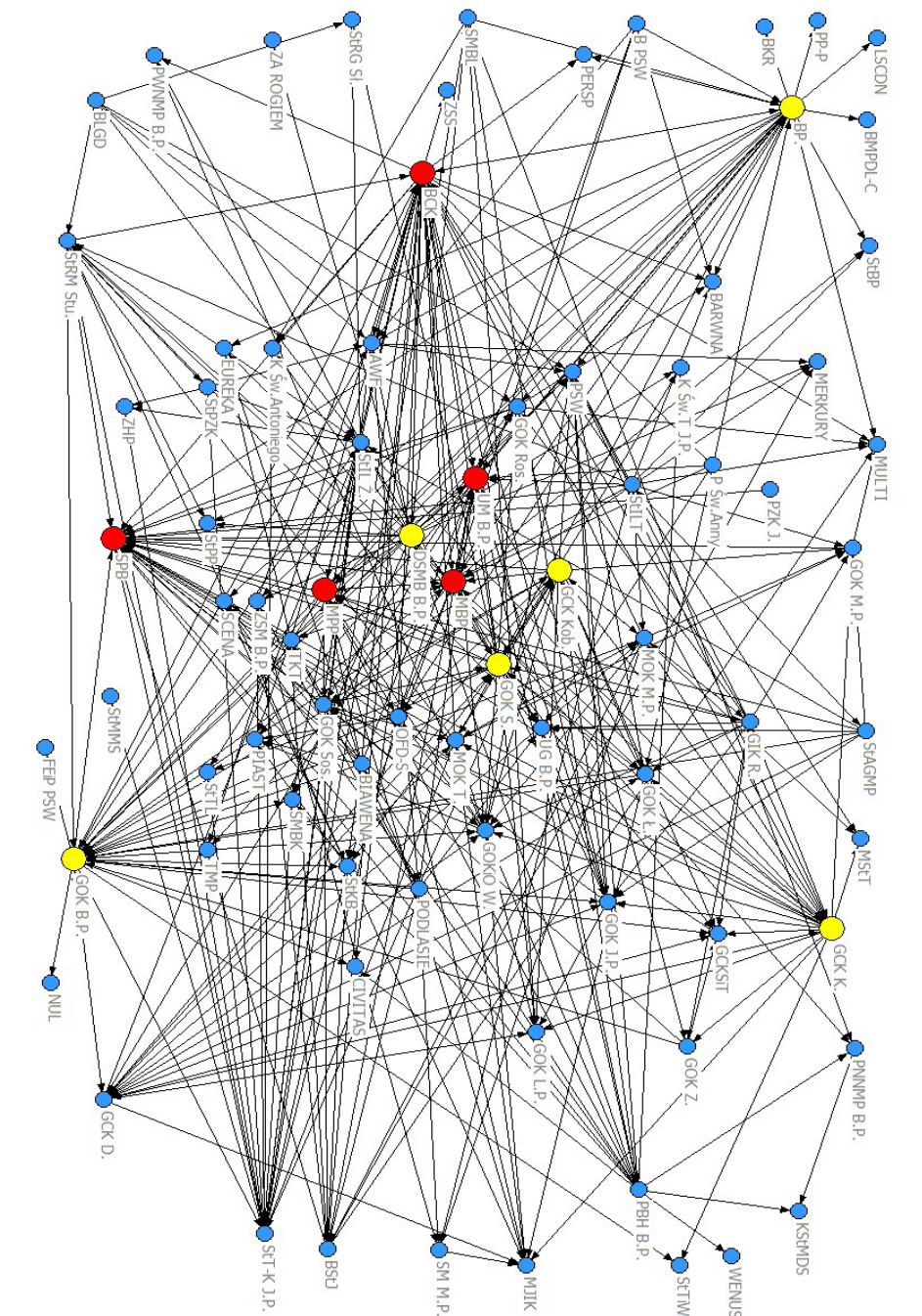

Źródło: Opracowanie własne

5.3. Centralność i częstotliwość w sieci wymiany informacji i doświadczeń w instytucjach

Centralność i częstotliwość są miarami w analizie sieci społecznych, które przedstawiają kluczowych aktorów – ich rozmieszczenie oraz szybkość przepływu kapitału kulturowego. W tym podrozdziale omówione zostaną ogólnie nazwane sieci wymiany wiedzy. Przez sieci wymiany wiedzy mamy na myśli wymianę informacji i doświadczeń poprzez organizowanie różnego rodzaju spotkań czy konferencji. W tym miejscu poddane analizie zostaną sieci wymiany wiedzy, bez podawania konkretnych przykładów działań, gdyż zostały one zaprezentowane w rozdziale czwartym.

Rysunek nr 33 przedstawia sieć wymiany wiedzy w powiecie bialskim. Na czerwono zostały zaznaczone węzły, które są kluczowe ze względu na przyjętą formę podrozdziału – Urząd Miasta, Starostwo Powiatowe, Bialskie Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej. Natomiast kolorem żółtym zaznaczone zostały pozostałe węzły, które odgrywają znaczącą rolę w dyfuzji wiedzy w powiecie bialskim: Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej, Diecezjalne Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białej Podlaskiej, Gminny Ośrodek Kultury w Sławatyczach, Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie, oraz Gminne Centrum Kultury w Kobylanach. Tabela nr 6 pokazuje stopień węzła, dla każdej z wymienionych wyżej instytucji i organizacji społecznych działających w dziedzinie kultury w powiecie bialskim. Stopień węzła odzwierciedla ilość relacji, jakie posiada dany węzeł. Im wyższa liczba, tym większe znaczenie podczas wymiany wiedzy. Najwyższy stopień posiada: Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej – 33; Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej – 30; oraz Starostwo Powiatu Bialskiego – 29.

Źródło: Opracowanie własne

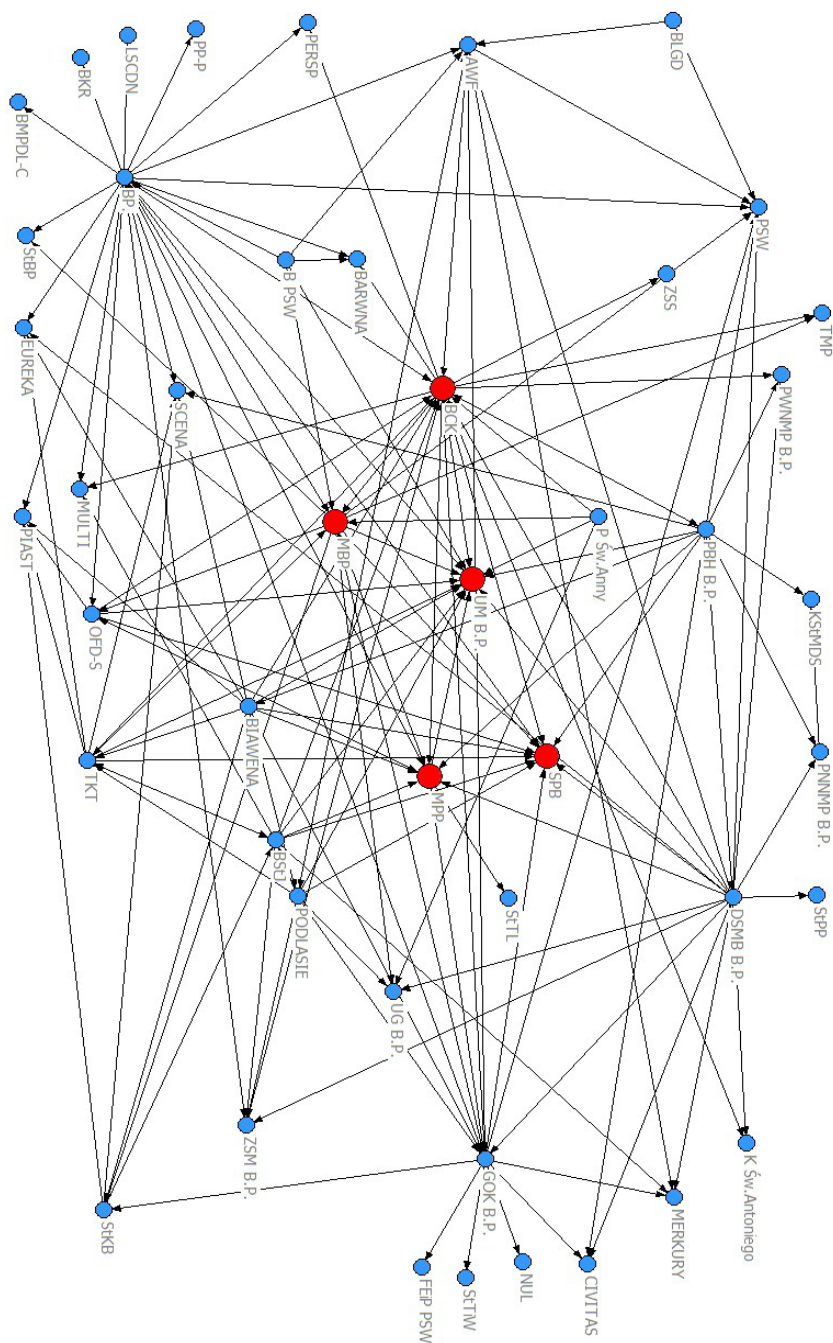
Tabela 6. Największy stopień węzła w sieci wymiany wiedzy między instytucjami i organizacjami z terenu powiatu bialskiego

Nazwa instytucji społecznej	Stopień węzła
Bialskie Centrum Kultury	33
Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej	30
Starostwo Powiatu Bialskiego	29
Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej	26
Gminny Ośrodek Kultury w Sławatyczach, Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie	23
Gminne Centrum Kultury w Kobylanach, Diecezjalne Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białej Podlaskiej	21
Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej	20
Stowarzyszenie Turystyczno-Kulturalne w Janowie Podlaskim	18
Urząd Miasta Biała Podlaska, Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty w Wisznicach	17
Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej, Parafia Błogosławionego Honorata w Białej Podlaskiej, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych w Żeszczynce	16

Źródło: Opracowanie własne

Sieć wymiany wiedzy (rys. 34) została zawężona do miasta Biała Podlaska. Zabicie ten pozwala na pełniejszy obraz sytuacji i przejrzystą wizualizację sieci, jako całości. Na czerwono zostały zaznaczone analizowane, już wcześniej wymienione, instytucje społeczne. Tabela nr 2 przedstawia stopień węzła dla tych instytucji oraz ich umiejscowienie w hierarchii sieciowej w mieście. Największy stopień posiada: Bialskie Centrum Kultury i Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej – 22, tym samym BCK pozostało na pozycji kluczowego aktora, natomiast BP wzmocniła swoją pozycję. Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej jest na czwartym miejscu ze stopniem – 15 i jest wyżej w hierarchii w porównaniu ze stopniem węzła w powiecie. Następnie jest Urząd Miasta w Białej Podlaskiej ze stopniem 13 oraz Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej oraz Starostwo Powiatu Bialskiego ze stopniem 11. Wszystkie instytucje społeczne oprócz Starostwa Powiatu Bialskiego w sieci miasta są wyżej w hierarchii, natomiast SPB znaczącą pozycję w wymianie wiedzy utrzymuje w sieci powiatu.

Rysunek 34. Sieć wymiany wiedzy Urzędu Miasta, Starostwa Powiatowego, Białskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 7. Największy stopień węzła w sieci wymiany wiedzy między instytucjami i organizacjami z miasta Biała Podlaska

Nazwa instytucji społecznej	Stopień węzła
Bialskie Centrum Kultury, Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej	22
Diecezjalne Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białej Podlaskiej	17
Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej	16
Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej	15
Urząd Miasta Biała Podlaska	13
Parafia Błogosławionego Honorata w Białej Podlaskiej, Stowarzyszenie Zespół Tańca Ludowego „BIAWENA” z Białej Podlaskiej	12
Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej, Starostwo Powiatu Bialskiego	11
Bialskopodlaskie Stowarzyszenie Jazzowe i Towarzystwo Kultury Teatralnej z Białej Podlaskiej	10

Źródło: Opracowanie własne

Tabela nr 8 przedstawia bliskość w sieci wymiany wiedzy w mieście Biała Podlaska. Wyróżnione w tabeli zostały tylko instytucje i organizacje, które mają najmniejszą liczbę wskazującą na bliskość. Natomiast Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Siedleckiej z Białej Podlaskiej ma największą liczbę bliskości 175. Miara ta odzwierciedla szybkość przepływu wiedzy oraz jej zasięg. Im niższa wartość, tym przepływ w sieci jest szybszy. Najniższą wartość z analizowanych instytucji społecznych ma BCK – 114, następnie jest: MBP – 124, MPP – 126, SPB i UM B.P. – 127. Tabela nr 9 prezentuje zestawienie miary pośrednictwa. Miara ta wskazuje na węzły, które są najważniejsze z punktu widzenia komunikacji między węzłami, a tym samym wymiany wiedzy. W tym zestawieniu BCK -210.929 straciło pozycję kluczowego węzła na korzyść BP (274.445). Kolejną pozycję zajmuje MBP – 75.725 i jest to duża różnica w porównaniu z miarą BCK. Następnie jest MPP - 58.417; UM B.P. - 36.152 i SPB - 21.109. O ile sama kolejność w porównaniu z miarą pośrednictwa się nie zmieniła, o tyle zauważalne są skoki w bliskości między analizowanymi instytucjami społecznymi. Co wskazuje, kto jest faktycznie kluczowym aktorem w wymianie wiedzy. Szybkość przepływu wiedzy jest ważna, ale jeszcze ważniejsza jest jakość komunikacji.

Tabela 8. Bliskość w sieci wymiany wiedzy w Białej Podlaskiej

Nazwa instytucji społecznej	Bliskość
Bialskie Centrum Kultury	114
Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej	117
Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej	121
Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej	124
Diecezjalne Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białej Podlaskiej	125
Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej	126
Starostwo Powiatu Bialskiego, Urząd Miasta Biała Podlaska	127
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Siedleckiej	175

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 9. Największy wskaźnik pośrednictwa w sieci wymiany wiedzy w Białej Podlaskiej

Nazwa instytucji społecznej	Pośrednictwo
Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej	274.455
Bialskie Centrum Kultury	210.929
Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej	176.895
Diecezjalne Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białej Podlaskiej	136.536
Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej	75.725
Parafia Błogosławionego Honorata w Białej Podlaskiej	75.452
Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej	58.417
Akademia Wychowania Fizycznego, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej	39.762
Urząd Miasta Biała Podlaska	36.152
Stowarzyszenie Zespół Tańca Ludowego „BIAWENA” z Białej Podlaskiej	29.696
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej	26.632
Starostwo Powiatu Bialskiego	21.109

Źródło: Opracowanie własne

Rozdział piąty poświęcony jest analizie kluczowych aktorów w sieci przepływu kapitału kulturowego w mieście Biała Podlaska. Analizie poddane zostały przepływy Urzędu Miasta, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej. Analizie poddana została współpraca z zakresu kultury Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego. Sieć współpracy SPB jest znacznie większa, niż UM B.P., co powoduje, że SPB ma dostęp do większej ilości zasobów. Jest to związane przede wszystkim z rozległością terenu powiatu i licznymi gminami. Tym samym sieć kontaktów nieformalnych też jest znacząco większa, niż sieć UM B.P. Z drugiej strony Urząd Miasta tworzy większe zasoby sieci pomocy finansowej.

Analiza sieci współpracy pod względem występowania pomostów i luk strukturalnych, Urzędu Miasta Biała Podlaska, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej, dostarczyła istotnych wniosków. Mianowicie, sieć jest domknięta, co może świadczyć o wysokim stopniu zaufania. Brak jest tzw. luk strukturalnych, które powodują zakłócenia w komunikacji, przez tworzenie się odrębnych sieci. Sieć binarna umożliwia i znacznie poprawia współpracę. Chociaż często w wywiadach podkreślany był fakt, iż miasto i powiat nie wchodzą w swoje kompetencje i współpraca z zakresu kultury jest minimalna. Kluczowym węzłem w sieci współpracy w mieście, ze względu na ilość powiązań, jest Bialskie Centrum Kultury i następnie Starostwo Powiatowe oraz Urząd Miasta.

Cała analiza sieci pokazała centralną pozycję Bialskiego Centrum Kultury – w wymianie wiedzy w powiecie. Następnie jest Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej oraz Starostwo Powiatu Bialskiego. W wymianie wiedzy w Białej Podlaskiej również BCK jest kluczowym aktorem wraz z Biblioteką Pedagogiczną, natomiast drugą pozycję uzyskało Diecezjalne Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Bia-

łej Podlaskiej, a trzecią – Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej. Analizując szybkość przepływu wiedzy oraz jej zasięg BCK również dominuje, następnie jest BP i GOK B.P. Analiza pośrednictwa w sieci wymiany wiedzy również wykazała tych samych znaczących aktorów. Tym samym na pozycji lidera, w tym wypadku, jest Biblioteka Pedagogiczna, następnie jest Bialskie Centrum Kultury i Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej. Bliskość i pośrednictwo wskazało również na mały udział w wymianie wiedzy Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego. O ile analizując bliskość obie organizacje samorządu terytorialnego są na tej samej pozycji, o tyle analizując pośrednictwo Urząd Miasta zajmuje 9 pozycję i w stosunku do kluczowego aktora różnica pośrednictwa wynosi 238.303. Natomiast Starostwo Powiatu Bialskiego zajmuje 12 pozycję i różnica wynosi 253.346. Jest to bardzo dużo różnica w porównaniu do aktora kluczowego – Biblioteki Pedagogicznej, miara ta wskazuje węzły, które wykazują się dużym stopniem komunikacji, a tym samym wymiany wiedzy. Analiza wymiany wiedzy wskazała aktorów kluczowych oraz tych, którzy mają niewielki udział. Z drugiej strony wyłoniła aktorów, którzy w analizach z rozdziału czwartego mieli dużo mniejszy udział w budowaniu i umacnianiu sieci.

Zakończenie

Współpraca z zakresu kultury instytucji społecznych w powiecie bialskim jest przykładem sieci wzajemnych kontaktów, wymiany i przepływów. Badania oscylowały wokół pięciu głównych zakresów współpracy:

1. wymianie wiedzy, czyli organizacji szkoleń, warsztatów, konferencji, podczas których następowała wymiana informacji/doświadczenia;
2. wymianie zasobów ludzkich, zwłaszcza wymiana twórców ludowych, artystów;
3. wymianie zasobów materialnych, tj. książki, obrazy;
4. wspólnej organizacji wydarzeń o charakterze kulturowym;
5. realizacji projektów z funduszy Unii Europejskiej lub innych dotacji.

Przeprowadzona analiza wyników badań dostarczyła wielu istotnych obserwacji dotyczących kwestii tożsamości kulturowej oraz problemów definicyjnych związanych z umiejscowieniem geograficznym powiatu bialskiego. Mimo północnego położenia powiatu bialskiego w województwie lubelskim, można określić jego geograficzne i kulturowe ułożenie, jako Południowe Podlasie. Jak zostało to podkreślone w rozdziale czwartym, mimo obecności w województwie lubelskim mieszkańcy zakorzenieni są oraz czują się „sercem” Południowego Podlasia, bardziej niż Lubelszczyzny. Powiat bialski mimo dużego zasięgu terytorialnego cechuje się znaczącą ilością kontaktów nieformalnych. Szczególnie podczas wywiadów z dyrektorami miejskich i gminnych ośrodków kultury wynikało, że wszyscy się między sobą znają i to w dużej mierze ich wyróżnia i znacząco wpływa na współpracę z zakresu kultury, ale i również pomocy merytorycznej i prawnej. Duży stopień kontaktów nieformalnych charakteryzuje współpracę Starostwa Powiatu Bialskiego, jak i Urzędu Miasta Biała Podlaska. Świadczy to o istnieniu nieformalnych powiązań, które znacznie przyspieszają i ułatwiają współpracę.

Współpraca z zakresu kultury, a tym samym rozwój i dyfuzja kapitału kulturowego jest istotnym elementem łączącym instytucje i organizacje z powiatu bialskiego. Kluczowymi aktorami w sieci współpracy z zakresu kultury w mieście Biała Podlaska są przede wszystkim jednostki samorządu terytorialnego: Starostwo Powiatu Bialskiego, Urząd Miasta Biała Podlaska, Bialskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, Muzeum Południowego Podlasia oraz Biblioteka Pedagogiczna. Zdecydowanie wynika to z nadrzędnej roli, jaką pełnią jednostki samorządu terytorialnego. Natomiast kluczowymi węzłami w sieci współpracy w gminach powiatu bialskiego jest: Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie, Gminne Centrum Kultury w Drelowie oraz Gminne Centrum Kultury w Kobylanach. Wymienione ośrodki kultury mają znaczący wpływ na rozwój kultury w powiecie oraz wykazują się znaczącym kapitałem kutowym, co z perspektywy sieciowej charakteryzuje te ośrodki, jako mające wysoką pozycję we władzy.

Analizowane sieci instytucji społecznych wskazują na duże wykorzystanie kapitału kulturowego poprzez wymianę wiedzy czy twórców ludowych. Wysoki stopień wykorzystania kapitału kulturowego przede wszystkim widać podczas współpracy miejskich i gminnych instytucji kultury, których działalność przede wszystkim skupiona jest na polu kultury. Prezentowane w części empirycznej sieci stanowią sieci domknięte, bark w nich „luk strukturalnych” czy dużej ilości połączeń typu „most”. Świadczy to o silnej spójności sieci, jak i gęstości, tym samym wpływa to pozytywnie na rozwój i dyfuzję kapitału kulturowego w sieci. Wysokim stopniem zaangażowania w sieć cechują się przede wszystkim organizacje i instytucje samorządowe. Mniejszy jest wpływ stowarzyszeń na rozwój sieci.

Z biegiem czasu zauważalny staje się fakt, iż działalność danej instytucji społecznej nie opiera się tylko i wyłącznie na jej własnym doświadczeniu. Dostrzegana jest wartości i znaczenie wzajemnej współpracy, która wpływa na jakość danego przedsięwzięcia. Tylko dwie osoby podczas wywiadu przyznały, że czasem czują konkurencję, natomiast w większości stawia się na partnerstwo, współpracę i pomoc. Są to czynniki niezwykle wspomagające realizację celów.

W analizowanych sieciach większość objętych wywiadem instytucji i organizacji społecznych jest ze sobą wzajemnie powiązana różnym rodzajem zasobów. Peryferie sieci stanowią przede wszystkim organizacje, które były dodatkowo wymieniane przez respondentów. Słabe i mocne strony wymienione w rozdziale czwartym, wskazują na niedostatki współpracy. Często podkreślany był fakt braku funduszy czy dodatkowych środków na działalność artystyczno-kulturową. Tym samym brak finansów i biurokracja negatywnie wpływają na podejmowanie nowych i innowacyjnych rozwiązań. Nisze tą starają się wypełnić stowarzyszenia, jak i jednostki samorządu terytorialnego. Kluczowym aktorem ze względu na udzielane wsparcie finansowe jest: Białkopodlaska Lokalna Grupa Działania, Urząd Miasta Biała Podlaska oraz Starostwo Powiatowe w Białej Podlaskiej. To one są dodatkowym wsparciem finansowym dla instytucji społecznych zajmujących się kulturą w powiecie bialskim.

Arbitralne znaczenie dla kapitału kulturowego w sieci ma rodzaj przepływów między instytucjami społecznymi. Jedną z analizowanych treści jest wymiana twórców ludowych, która wskazuje na chęć zaangażowania się w inicjatywy partnerów współpracy. W tej kwestii największe znaczenie mają gminne i miejskie ośrodki kultury, które znajdują się na terenie powiatu bialskiego. Charakteryzują się występowaniem sieci zamkniętych, co oznacza brak węzłów wyizolowanych i odsuniętych od sieci. Największą liczbę twórców ludowych posiada Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej i udostępnia je najczęściej dziewięciu instytucją: SPB, MOK M.P., GCK K., GOK L.P., GOK S., GOK Z., GOK Sos, GIK R., GCK D. Następnie, z jednakową liczbą twórców ludowych, jest: Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie i Gminny Ośrodek Kultury w Łomazach. Pierwsza udostępnia twórców ludowych piętnastu instytucją: GIK R., GOK L.P., GCK D., MOK M.P., GOK S., GOK M.P., GOKiO W., GOK Sos., GCK Kob., GCKSiT, GOK B.P., SPB, GOK Ł., MOK T., GOK J.P. Natomiast druga: SPB i GOK B.P. Kolejne jest Gminne Centrum Kultury w Drelowie. Pozostałe ośrodki kultury po-

siadają i udostępniają poniżej 8 twórców kultury. Brak wymiany twórców ludowych zadeklarował: Gminny Ośrodek Kultury w Rossoszu, Gminny Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim i Miejski Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim.

Kolejna analiza obejmowała wymianę zasobów materialnych między gminnymi organizacjami i instytucjami kultury. Wymianie najczęściej podlegają przede wszystkim książki i czasopisma, następnie obrazy i stroje ludowe. Z całego powiatu kluczowymi aktorami wymiany jest: Starostwo Powiatowe, Gminne centrum Kultury w Kobylanach, Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie i Gminne Centrum Kultury w Białej Podlaskiej. Peryferyjne położenie wyróżnia: Stowarzyszenie Aktywni Gminy Międzyrzec Podlaski, Sanktuarium Matki Bożej Kodeńskiej w Kodniu oraz Stowarzyszenie Turystyczno-Kulturalne w Janowie Podlaskim, Gminny Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych Tłuścic, Stowarzyszenie Rozwoju Miejscowości Studzianka, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Konstantynowskiej oraz Prawosławny Zespół Klasztorny w Jabłecznej. Natomiast inaczej przedstawia się sieć wymiany zasobów materialnych w mieście Biała Podlaska. Kluczowymi aktorami są: Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej i Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej, następnie Gminne Centrum Kultury w Białej Podlaskiej oraz Stowarzyszenie Zespół Tańca Ludowego „BIAWENA” – 11. Tutaj wymianie podlega również zaplecze techniczne – oświetlenie, nagłośnienie.

Analizując ogólną charakterystykę dyfuzji kapitału kulturowego na podstawie badań można stwierdzić, iż kluczowe węzły w przepływie to: Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej, następnie jest Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej i Starostwo Powiatu Bialskiego. Natomiast węzły pozostające na peryferiach sieci to: Stowarzyszenie Tradycja i Współczesność z Białej Podlaskiej, Parafia Świętej Anny w Białej Podlaskiej i Fundacja Edukacja i Przyszłość mieszcząca się przy PSW. Analizując szybkość przepływu kapitału kulturowego oraz jego zasięg, kluczowymi aktorami są: BCK, SCENA, UM B.P., PIAST, EUREKA, SPB oraz GOK B.P. Natomiast najwolniejszy przepływ charakteryzuje Stowarzyszenie Tradycja i Współczesność z Białej Podlaskiej.

Ze względu na dominującą pozycję jednostek samorządu terytorialnego, poddane analizie szczegółowej zostało Starostwo Powiatu Bialskiego i Urząd Miasta Biała Podlaska. Dodatkowo zostały wybrane znaczące instytucje Bialskie Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejska Biblioteka Publiczna. Analiza sieci współpracy SPB i UM B.P. pokazała, iż zasięg SPB jest dużo większy pod kątem współpracy jak i kontaktów nieformalnych. Z drugiej strony Urząd Miasta tworzy większe zasoby sieci pomocy finansowej. Natomiast analiza sieci współpracy pod względem występowania pomostów i luk strukturalnych wszystkich wymienionych w akapicie instytucji społecznych pokazała, iż jest to sieć domknięta, brak jest w niej tzw. luk strukturalnych, które powodują zakłócenia w komunikacji, przez tworzenie się odrębnych sieci. W sieci binarnej zauważalne staje się to, iż analizowani aktorzy mają ze sobą wzajemne kontakty, co umożliwia i znacznie poprawia współpracę. Chociaż często w wywiadach podkreślany był fakt, iż miasto i powiat nie wchodzą

w swoje kompetencje i współpraca z zakresu kultury jest minimalna. Kluczowym węzłem w sieci współpracy w mieście, ze względu na ilość powiązań, jest Bialskie Centrum Kultury, Starostwo Powiatowe oraz Urząd Miasta.

Całościowa analiza kapitału kulturowego w sieci instytucji społecznych wyróżniła kluczowych aktorów: Starostwo Powiatu Bialskiego, Urząd Miasta Biała Podlaska, Bialskie Centrum Kultury, Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, Biblioteka Pedagogiczna, Gminne Centrum Kultury w Kobylanach, Gminne Centrum Kultury w Konstancynie oraz Gminne Centrum Kultury w Drelowie. Z terenu miasta istotny wpływ na dyfuzję kapitału kulturowego ma: Bialskie Centrum Kultury oraz Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej, natomiast z gmin: Gminne Centrum Kultury w Kobylanach, Gminne Centrum Kultury w Konstancynie oraz Gminne Centrum Kultury w Drelowie. Głównymi aktorami w obszarze kapitału kulturowego są podmioty samorządowe, publiczne, posiadające kilkunastoletnie doświadczenie w zakresie współpracy, ponadto zaangażowane w konstruowanie polityki kulturalnej.

Opisane cechy analizowanych powiązań w sieciach współpracy odpowiadają bardziej kapitałowi łączącemu, niż pomostowemu. Związane jest to ze strukturą sieciową charakteryzującą się krótkimi, ściśle powiązanymi ścieżkami oraz małym zróżnicowaniem. Obecność liderów w sieci często pełni rolę „pośrednika” pomiędzy uczestnikami. Pośrednictwo umożliwia uzyskiwanie różnego rodzaju zasobów z sieci, zwłaszcza pożądaných w grupie. Z drugiej strony pośrednikami mogą kierować określone grupy interesów, co może mieć wpływ na minimalizację otwartości grupy na instytucje i organizacje zewnętrzne.

Tworzenie się sieci współpracy jest elementem współczesnego funkcjonowania świata. Dzięki nim organizacje są w stanie szybciej dostosowywać się do panujących warunków, są otwarte na zmianę i potrafią czerpać korzyści z zasobów swoich partnerów. W tym wypadku kapitał kulturowy jest czynnikiem, który wpływa na rozwój współpracy oraz jest też ramą dla niej samej. Istotna jest również odpowiedź na pytanie: czy każdy rodzaj współpracy niezależnie od zasobu podczas niej wymienianych, wykazuje taki sam potencjał tworzenia kapitału kulturowego? Zdecydowanie można stwierdzić, że zakres kapitału kulturowego zależy od rodzaju współpracy i rodzaju wymienianych zasobów. Nie każdy rodzaj współpracy generuje ten sam poziom kapitału kulturowego. Prezentowana perspektywa kapitału kulturowego w odniesieniu do teorii sieciowych stanowi praktyczną koncepcję projektowania badań społecznych. Umożliwia analizę relacji, które ciężkie są do wychwycenia przez inne metody i techniki badawcze. Tym samym przyczynia się do głębokiego ujęcia pola badawczego. Obszar badań może stanowić podstawę do kreowania polityki kulturalnej powiatu bialskiego i miasta Biała Podlaska oraz stanowić fundament opisu strategii, dzięki pozycji i znajomości kluczowych aktorów oraz ich możliwości.

**CULTURAL CAPITAL IN THE NETWORK OF SOCIAL INSTITUTION.
ON THE EXAMPLE OF THE BIALSKI DISTRICT**

Summary

In the era of technical progress, society and civilization stand at a crossroads, therefore, what is known, regional, distinguished from the general public, and what is global, modern, unknown, subjected to constant change. What distinguishes it is the culture of society. It is thanks to the state, nation, society, and especially local communities stand out among the general public. They become unique, one-of-a-kind. Culture strengthens the position of human influence on elections and formed the socio-cultural identity. Hence the need for theoretical and empirical study of the category of cultural capital in the network of social institutions. The hearing is an attempt to analyze cultural capital from the perspective of its co-operation between social institutions of district bialski. Included are theoretical aspects of cultural capital, while the trial is the culmination of the empirical part, which seeks to combine theoretical with the practice of everyday life.

Spis rysunków

- Rysunek 1. Wizualizacja „słabych więzi” M. Granovetter’a
- Rysunek 2. Połączenie typu „most” w sieci
- Rysunek 3. Rozmieszczenie gmin w powiecie bialskim
- Rysunek 4. Sieć współpracy instytucji społecznych w powiecie bialskim
- Rysunek 5. Sieć współpracy instytucji społecznych w gminach powiatu bialskiego
- Rysunek 6. Sieć wymiany twórców ludowych między miejskimi i gminnymi ośrodkami kultury w powiecie bialskim
- Rysunek 7. X Powiatowy Przegląd Zespołów Tanecznych w Terespolu – przepływ formacji tanecznych
- Rysunek 8. XIII Powiatowy Przegląd Teatrów Obrzędowych w Drelowie – przepływ artystów
- Rysunek 9. XIX Międzynarodowy Festiwal Kolęd Wschodniosłowiańskich w Terespolu – przepływ chórów i zespołów
- Rysunek 10. XXXVIII Bialskie Spotkanie Teatralne w Białej Podlaskiej – przepływ artystów
- Rysunek 11. Sieć wymiany zasobów materialnych w powiecie bialskim
- Rysunek 12. Sieć wymiany zasobów materialnych gminnych instytucji i organizacji kultury w powiecie bialskim
- Rysunek 13. Sieć wymiany zasobów materialnych w Białej Podlaskiej
- Rysunek 14. Sieć dotacji instytucji społecznych w powiecie bialski
- Rysunek 15. „Most” w dotacjach instytucji społecznych w powiecie bialskim
- Rysunek 16. Sieć współpracy instytucji społecznych w Białej Podlaskiej
- Rysunek 17. Sieć powiązań nieformalnych instytucji społecznych w powiecie bialskim
- Rysunek 18. Sieć powiązań nieformalnych pomiędzy miejskimi i gminnymi instytucjami kultury w powiecie bialskim
- Rysunek 19. Sieć wzajemnych kontaktów nieformalnych między miejskimi i gminnymi ośrodkami kultury w powiecie bialskim
- Rysunek 20. Sieć kontaktów nieformalnych instytucji sakralnych w powiecie bialskim
- Rysunek 21. Spotkanie dyrektorów ośrodków kultury z powiatu bialskiego
- Rysunek 22. Uczestnictwo w Międzynarodowej Konferencji dotycząca współpracy polsko-białoruskiej w dziedzinie kultury
- Rysunek 23. Sieć uczestnictwa w V Sejmiku Kobiet
- Rysunek 24. Sieć współpracy Starostwa Powiatowego
- Rysunek 25. Sieć nieformalna Starostwa Powiatowego

- Rysunek 26. Sieć pomocy finansowej Starostwa Powiatowego w Białej Podlaskiej
- Rysunek 27. Sieć współpracy Urzędu Miasta Biała Podlaska
- Rysunek 28. Sieć nieformalna Urzędu Miasta w Białej Podlaskiej
- Rysunek 29. Sieć pomocy finansowej Urzędu Miasta Biała Podlaska
- Rysunek 30. Sieć współpracy Starostwa Powiatu Bialskiego i Urzędu Miasta w Białej Podlaskiej
- Rysunek 31. Sieć współpracy Urzędu Miasta, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej
- Rysunek 32. Sieć współpracy binarnej Urzędu Miasta, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej
- Rysunek 33. Sieć wymiany wiedzy w instytucjach i organizacjach z terenu powiatu bialskiego
- Rysunek 34. Sieć wymiany wiedzy Urzędu Miasta, Starostwa Powiatowego, Bialskiego Centrum Kultury, Muzeum Południowego Podlasia oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej

Spis tabel

Tabela 1. Wykaz stron internetowych instytucji kultury w powiecie bialskim

Tabela 2. Mocne i słabe strony współpracy w opinii instytucji społecznych w powiecie bialskim

Tabela 3. Pośrednictwo w sieci instytucji społecznych w Białej Podlaskiej

Tabela 4. Bliskość w sieci instytucji społecznych w Białej Podlaskiej

Tabela 5. Spis wartości kultywowanych przez instytucje społeczne w powiecie bialskim

Tabela 6. Największy stopień węzła w sieci wymiany wiedzy między instytucjami i organizacjami z terenu powiatu bialskiego

Tabela 7. Największy stopień węzła w sieci wymiany wiedzy między instytucjami i organizacjami z miasta Biała Podlaska

Tabela 8. Bliskość w sieci wymiany wiedzy w Białej Podlaskiej

Tabela 9. Największy wskaźnik pośrednictwa w sieci wymiany wiedzy w Białej Podlaskiej

Spis ujętych w sieci instytucji i organizacji oraz ich akronimów

AWF - Akademia Wychowania Fizycznego, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej,
BARWNA - „Barwna” Multimedialna Biblioteka dla Dzieci i Młodzieży w Białej Podlaskiej,
BCK - Bialskie Centrum Kultury w Białej Podlaskiej,
BIAWENA - Stowarzyszenie zespół Tańca Ludowego „BIAWENA”,
BKR - Bialski Klub Rowerowy,
BLGD - Bialskopodlaska Lokalna Grupa Działania,
BMPDL-C - Bractwo Młodzieży Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej,
BP - Biblioteka Pedagogiczna w Białej Podlaskiej,
B PSW - Biblioteka Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej,
BStJ - Bialskopodlaskie Stowarzyszenie Jazzowe,
BStK - Bialskie Stowarzyszenie Kobiet w Białej Podlaskiej,
CARITAS - Ośrodek „Misericordia” Caritas w Białej Podlaskiej,
CIVITAS - Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” Oddział w Białej Podlaskiej,
DSMB B.P. - Diecezjalne Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białej Podlaskiej,
EiP PSW - Fundacja „Edukacja i Przyszłość” PSW,
EUREKA - Osiedlowy Klub Kultury „Eureka” w Białej Podlaskiej,
GCK D. - Gminne Centrum Kultury w Drelowie,
GCK K. - Gminne Centrum Kultury w Konstantynowie,
GCK Kob. – Gminne Centrum Kultury w Kobylanach,
GCKSiT - Gminne Centrum Kultury, Sportu i Turystyki w Kodniu,
GIK R. - Gminna Instytucja Kultury w Rokitnie,
GOK B.P. - Gminny Ośrodek Kultury w Białej Podlaskiej,
GOK J.P. - Gminny Ośrodek Kultury w Janowie Podlaskim,
GOK L.P. - Gminny Ośrodek Kultury w Leśnej Podlaskiej,
GOK Ł. - Gminny Ośrodek Kultury w Łomazach,
GOK M.P. - Gminny Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim,
GOK Ros. - Gminny Ośrodek Kultury w Rossoszu,
GOK S. - Gminny Ośrodek Kultury w Sławatyczach,
GOK Sos. - Gminny Ośrodek Kultury w Sosnowce,
GOKiO W. - Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty w Wisznicach,
GOK Z. - Gminny Ośrodek Kultury w Zalesiu,
KMA W. - Kościół św. Michała Archanioła w Witulinie,

KStMDS - Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Siedleckiej,
K Św. Antoniego - Kościół Świętego Antoniego w Białej Podlaskiej,
K Św. T. - Kościół Świętej Trójcy w Janowie Podlaskim,
LSCDN - Lubelskie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli Oddział w Białej Podlaskiej,
MBP - Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej,
MERKURY - Kino „Merkury” w Białej Podlaskiej,
MJIK - Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie,
MOK M.P. - Miejski Ośrodek Kultury w Międzyrzeczu Podlaskim,
MOK T. - Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu,
MPP - Muzeum Południowego Podlasia,
MStT - Międzyrzeckie Stowarzyszenie Teatralne,
MULTI - Multicentrum w Białej Podlaskiej,
NUL - Fundacja Nadbużański Uniwersytet Ludowy,
OFD-S - Ośrodek Francuski Deux-Sèvres w Białej Podlaskiej,
PBH B.P. - Parafia Błogosławionego Honorata w Białej Podlaskiej,
PERSP - Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży „Perspektywa” w Białej Podlaskiej,
PIAST - Klub Kultury „Piaś” w Białej Podlaskiej,
PNNMP - Parafia Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej
PODLASIE - Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca Podlasie Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej
PP-P - Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Białej Podlaskiej,
PSW - Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej,
P Św. Anny - Parafia św. Anny w Białej Podlaskiej,
PWNMP B.P. - Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej,
PZK J. - Prawosławny Zespół Klasztorny w Jabłecznej,
RC - Rotary Club Biała Podlaska,
SCENA - Klub Kultury „Scena” w Białej Podlaskiej,
SMBK - Sanktuarium Matki Bożej Kodeńskiej w Kodniu,
SMBL - Sanktuarium Matki Boskiej Leśniańskiej w Leśnej Podlaskiej,
SM M.P. - Szkoła Muzyczna I Stopnia im. Karola Kurpińskiego w Międzyrzeczu Podlaskim
SPB - Starostwo Powiatu Bialskiego,
StAGMP - Stowarzyszenie Aktywni Gminy Międzyrzec Podlaski,
STANICA - Stowarzyszenie Rozwoju Żeglarstwa „STANICA” w Międzyrzeczu Podlaskim,
StBP - Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Zarząd Okręgu w Białej Podlaskiej,
StILT - Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych Tłuściec,

StILŻ - Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych w Żeszczynce,
StKB - Stowarzyszenie „Koło Bialczan”,
StMMS - Stowarzyszenie Miłośników Muzyki Sakralnej w Białej Podlaskiej,
StPN M.P. - Stowarzyszenie Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim,
StPP - Stowarzyszenie Południowe Podlasie,
StPZK - Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Konstantynowskiej,
StRG Sł. - Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Sławatycze,
StRM Stu. - Stowarzyszenie Rozwoju Miejscowości Studzianka,
StTiW - Stowarzyszenie Tradycja i Współczesność,
StT-K J.P. - Stowarzyszenie Turystyczno-Kulturalne w Janowie Podlaskim,
StTL - Stowarzyszenie Twórców Ludowych - „Oddział Białskopodlaski”,
TKT - Towarzystwo Kultury Teatralnej Oddział Bialski,
TMP - Towarzystwo Miłośników Podlasia,
TPN M.P. - Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim,
UG B.P. - Urząd Gminy Biała Podlaska,
UM B.P. - Urząd Miasta Biała Podlaska,
WENUS - Kino „Wenus” w Janowie Podlaskim,
XIIPPTO D. - XII Powiatowy Przegląd Teatrów Obrzędowych w Drelowie,
XIXMFKW T. - XIX Międzynarodowy Festiwal Kolęd Wschodniosłowiańskich w Terespolu,
XPPZT T. - X Powiatowy Przegląd Zespołów Tanecznych w Terespolu,
XXXVIIIIBST B.P. - XXXVIII Bialskie Spotkania Teatralne w Białej Podlaskiej,
ZA ROGIEM - Kino „Za Rogiem” w Międzyrzecu Podlaskim,
ZHP - Powiatowy Związek Drużyny ZHP im. Romana Rogińskiego ,
ZSM B.P. - Zespół Szkół Muzycznych I i II Stopnia im. Fryderyka Chopina w Białej Podlaskiej,
ZSS - Zespół Szkół Specjalnych w Białej Podlaskiej.

Bibliografia i netografia

- Afełtowicz Ł., Pietrowicz K., Koniec socjologii jaką znamy, czyli o maszynach społecznych i inżynierii społecznej, „Studia Socjologiczne”, nr 3/2008
- Alexander J. C., „Znaczenia społeczne”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010
- Banaszak - Dankowska A., Bąbska B., Dunajska A., Jakubowska J., Jordan P., Kowalska A., Tomaszewicz B., Schimanek T., Stawicki A., „Praca społeczna w środowisku lokalnym”, praca zbiorowa, Wydawnictwo Verlag Dashofer Sp. z o.o., Warszawa 2005
- Banaszak G., Kmita J., „Społeczno-regulacyjna koncepcja kultury”, Instytut Kultury, Warszawa 1991
- Baranowski M., „Przyczynek do krytyki społeczeństwa sieciowego: od sieci społecznych do sieci wszystkich sieci”, depot.ceon.pl/handle/123456789/847
- Bard A., i Soderqvist J., „Netokraci. Nowa elita władzy życie po kapitalizmie”, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006
- Barnes J., „Social Networks”, Addison-Wesley 1972
- Barney D., „Społeczeństwo sieci”, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2008
- Baraniecka A., „Znaczenie kapitału społecznego w tworzeniu sieci dostaw”, wiedzainfo.pl/wyklady/123/znaczenie_kapitalu_spolecznego_w_tworzeniu_sieci_dostaw.html
- Bartkowski J., Kapitał społeczny w ujęciu socjologicznym, [w:] Herbst M. (red.), Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007
- Bartoszek A., Czekaj K., „Aktywizacja kapitału ludzkiego: dylematy teorii a praktyka małych i średnich miast”, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. Wojciecha Korfańskiego, Katowice 2010
- Bartoszek A., „Kapitał społeczno-kulturowy młodej inteligencji wobec wymogów rynku”, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003
- Batorski D., Zdziarki M., „Analiza sieciowa i jej zastosowania w badaniach organizacji i zarządzania”, Problemy zarządzania, vol. 7, nr 4 (26) 2009
- Batorski D., Metody analizy sieci i ich zastosowanie w ewaluacji, [w:] Haber A., Szałaj M. (red.), Środowisko i warsztat ewaluacji, Warszawa 2008
- Batorski D., Marody M., Nowak A., „Społeczna przestrzeń internetu”, Wydawnictwo Academica, Warszawa 2006
- Bauman Z., „Kultura jako praxis”, PWN, Warszawa 2012
- Bauman Z., „Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000
- Bauman Z., „Socjologia”, Zys i s-ka, Poznań 1996

- Bavelas A., A Mathematical Model for Group Structures, „Applied Anthropology”, 1948, Leavitt H. J., Knight K. E., Most Efficient Solution to Communication Networks: Empirical versus Analytical Search, „Sociometry” 1963
- Bąk J., „Ośrodek kultury a lokalna społeczność”, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010
- Bendyk E., „Antymatrix. Człowiek w społeczeństwie sieci”, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2004
- Bendyk E., Dylematy społeczeństwa sieciowego, [w:] Nowak A., Winkowska-Nowak K., Rycielska L., (red.), Szkoła w dobie Internetu, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009
- Berger P. L., Luckmann T., „Społeczne tworzenie rzeczywistości”, PWN, Warszawa 2010
- Bernstein, B., „Odtwarzanie kultury”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1990
- Bieńkowska A., Ropuszyńska-Surma E., „Wybrane problemy projektowania sieci współpracy”, [w:] Organizacja i zarządzanie, Kwartalnik Naukowy nr 4(24), Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013
- Blau P., „Sprawiedliwość w wymianie społecznej”, [w:] Współczesne teorie wymiany społecznej, red. M. Kempny, J. Szmatka, PWN, Warszawa 1992
- Bourdieu P., „Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądenia”, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005
- Bourdieu P., The Forms of Capital [w:] „Handbook of theory and research for sociology of education”, Richardson J. G. (red.), Greenwood Press, New York, Westport, Connecticut, London 1986
- Bourdieu, P., Passeron, J. C., „Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006
- Bourdieu P., Wacquant L., „Logika pól”, [w:] A. Jasińska-Kania i inni, Współczesne teorie socjologiczne, Tom II, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006
- Bourdieu, P., Wacquant, L. J. D., „Zaproszenie do socjologii Refleksyjnej”, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001
- Bratnicki M., Dyduch W., Zbierowski P., Kapitał społeczny i uwaga w organizacji partnerskiej, [w:] „Przedsiębiorstwa kooperujące”, Dworzecki Z. (red.), EuroExpert Grupa Doradcza Sp. z o.o., Warszawa 2002
- Brol R., Małe miasta w globalnej wiosce, [w:] Heffner K., Polko A. (red.), „Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych”, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2010

- Broszkiewicz W., Przejawy reprodukcji kapitału kulturowego (na przykładzie młodzieży gimnazjalnej społeczności lokalnych Podkarpacia), [w:] „Zrozumieć społeczeństwo, zrozumieć pokolenia. Młodzież, młodość i pokoleniowość w analizach socjologicznych”, Szafraniec K., Zielińska M. (red.), Rocznik Lubuski, nr 37, część 2, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 2011
- Broszkiewicz W., „Kapitał kulturowy młodego pokolenia Polski współczesnej. Studium na przykładzie wybranych społeczności Podkarpacia”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010
- Brown I. C., Człowiek i kultura, [w:] Sztompka P., Kucia M. (red.), „Socjologia. Lektury”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005
- Buchowski M., „Klasa i kultura w okresie transformacji. Antropologiczne studium przypadku społeczności lokalnej w Wielkopolsce”, Wydawnictwo Drawa, Poznań 1996
- Burszta J. W., „Raport o stanie i różnicowaniach kultury miejskiej”, kongreskultury.pl/title,pid,359.html
- Burt R. S., Structural Holes versus Network Closure as Social Capital, [w:] Lin N., Cook K., Burt R. S. (red.), „Social Capital: Theory and Research”, New York 2001
- Burt R. S., The Network Structure of Social Capital, (w:) Sutton R. I., Staw B. M. (red.), „Research in Organizational Behavior”, Vol 22, Greenwich 2000
- Cappelin R., International networks of cities, [w:] Camagni R. (red.), „Innovation Networks: Spatial Perspectives”, Belhaven Press, London 1991
- Carrington P., Scott J., Wasserman S., „Models and methods in Social Network Analysis”, Cambridge University Press, Cambridge 2005
- Castells M., „Koniec tysiąclecia”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009
- Castells M., „Społeczeństwo sieci”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
- Castells M., „Wiek informacji: ekonomia, społeczeństwo i kultura”. Tom 1, Społeczeństwo sieci, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
- Castells M., Informacjonizm i społeczeństwo sieciowe, „Przegląd Polityczny”, nr 64/2004
- Castells M., „Galaktyka Internetu. Refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem”, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2003
- Castells M., The Information Age. Economy, Society and Culture, vol. I, The Rise of The Network Society, Blackwell Publishers, Oxford 1998
- Centrum Aktywności Społecznej, cal.org.pl/o-nas/jak-dzialamy/misja_i_cele

- Chmielecki K., „Tekst jako obraz – obraz jako tekst. O zapośredniczonym medialnie komunikowaniu wizualnym w społeczeństwie informacyjnym”, [w:] „Komunikowanie w zmieniającym się społeczeństwie”, Niezgoda M., Świątkiewicz-Mośna M., Wagner A., Wydawnictwo Nomos, Kraków 2010
- Coleman J. S., „Foundations of Social Theory”, Harvard University Press, Cambridge Mass, 1990, za: Matysiak A., „Źródła kapitału społecznego”, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1999
- Czakon W., „Sieci w zarządzaniu strategicznym”, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012
- Dijk van J., „Społeczne aspekty nowych mediów”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010
- DiMaggio P., Mohr J., „Cultural Capital, Educational Attainment, and Marital Selection”, *American Journal of Sociology*, The University of Chicago Press, Vol. 90, No. 6
- domkulturyplus.pl/kategorie/domkulturyplus.html
- Domański, H., „Na progu konwergencji. Stratyfikacja społeczna w krajach Europy Środkowowschodniej”, IFiS PAN, Warszawa 1996
- Drucker P., „Społeczeństwo post-kapitalistyczne”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999
- Dudziak B., „Wprowadzenie do metod i technik badań społecznych”, Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko-Biała 2010
- Dyczewski L., Folklor a tradycja [w:] Szafranski A. A. (red.), „Geertz a hybrydowa wersja antropologii interpretacyjnej”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011
- Dyczewski L., Kulturowe czynniki rozwoju gospodarczego, [w:] Partycki S. (red.), „Nowa ekonomia i społeczeństwo”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006
- Dyczewski L., „Trwałość i zmienność kultury polskiej”, Akademia Społeczna, Lublin 2002
- Dziekońska M., „Kapitał społeczny województwa podlaskiego w kontekście funkcjonowania sektora non-profit”, Podlaskie Obserwatorium Polityki Społecznej, Wydawnictwo AGRAF, Białystok 2013
- encyklopedia.wp.pl/encid,1635326,name,instytucja-spoleczna,haslo.html?ticaid=112924&_tlicrsn=5
- Erickson Bonnie H., „Culture, Class, and Connections”, *American Journal of Sociology*, The University of Chicago Press, Vol. 102, No. 1 (Jul., 1996)
- Fatyga B., „Instytucje kultury” [w:] Burszta J. W., „Raport o stanie i różnicowaniach kultury miejskiej”, kongreskultury.pl/title,pid,394.html

- Filipiak M., „Socjologia kultury. Zarys zagadnień”, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996
- Fligstein N., Kompetencje społeczne i teoria pola, [w:] Manterys A., Mucha J. (red.), „Nowe perspektywy teorii socjologicznej”, Wydawnictwo Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2009
- Fukuyama F., „Zaufanie: Kapitał społeczny a droga do dobrobytu”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997
- Fukuyama F., „Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity”, A Free Press Paperbacks, New York 1995
- Furmankiewicz M., „Funkcjonalno-przestrzenne sieci współpracy samorządów lokalnych”, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1/2002
- Gąsior-Niemiec A., Pole, habitus i imago regionis: propozycja alternatywnego podejścia do analizy regionu, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4/2004
- Giddens A., „Socjologia”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005
- Giddens A., „Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001
- Goćkowski J., Machowska K. M., Społeczeństwo wiedzy a społeczeństwo informacyjne, [w:] „Społeczeństwo informacyjne: szansa czy zagrożenie?”, Chyrowicz B. SSps (red.), Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2003
- Golka M., „Socjologia kultury”, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2007
- Góra J., „Dynamika kłaster – zarys teorii i metodyka badań”, WSH, Wrocław 2008
- Granovetter M., The Strength of Weak Ties, „American Journal Sociology”, vol.78/1973
- Harrison L. i Huntington S., „Kultura ma znaczenie”, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 2004
- Hoggart R., „Spojrzenie na kulturę robotniczą Anglii”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1976
- Hofmokr J., Rozwój pola organizacyjnego Internetu – dominacja sieciowej formy porządku społecznego, „Studia Socjologiczne”, nr 4/2002
- Hryniewicz J., „Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego”, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004
- Hubert J., Społeczeństwo synergetyczne, Kraków 2000, za: Partycki S., Zarys teorii socjologii gospodarki, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2004
- Huisman M., van Duijn M., „Software for Statistical Analysis of Social Networks”, Groningen 2004
- Ickiewicz K., „Tożsamość kulturowa obszarów przygranicznych w dobie globalizacji”, Wydawnictwo „Bernardinum”, Pelplin 2006

- Ilczuk D., Krzysztofek K., „Znaczenie kompetencji kulturowych dla budowania kreatywności i kapitału intelektualnego Europy”, Ekspertyza na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundacja Pro Cultura, Warszawa 2011, [za] Czerwiński M., Kompetencja kulturowa a uczestnictwo w kulturze, *Kultura Współczesna* 1/1994, kulturowspolczesna.pl/pdf-y/150.pdf
- Jacher W., Integracyjne funkcje kultury, [w:] Wadowski D. (red.), „Kultura – Media – Społeczeństwo. Księga Jubileuszowa ku czci Ojca Profesora Leona Dyczewskiego”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007
- Jacyno M., „Kultura indywidualizmu”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
- Jałowiecki B., „Społeczne wytwarzanie przestrzeni”, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010
- Jałowiecki B., Kultura jako czynnik tożsamości lokalnej [w:] Janikowski R., Krzysztofek K. (red.), „Kultura a zrównoważony rozwój: środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo w świetle dokumentów UNESCO i innych organizacji międzynarodowych”, Polski Komitet do spraw UNESCO, Warszawa 2009
- Jałowiecki B., Szczepański M. S., „Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej”, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008
- Jarecka U., Wirtualne więzi w globalizującym się świecie, [w:] Jacyno M., Jawłowska A., Kempny M. (red.), „Kultura w czasach globalizacji”, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004
- Jasińska-Kania A., Nijakowski L. M., Szacki J., Ziółkowski M., „Współczesne teorie socjologiczne” T2, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006
- Jean C., „Geopolityka”, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2003
- Jonak Ł., Analiza sieci społecznych i dynamika sieciowa, [w:] Nowak A. Nowak, Winkowska-Nowak K., Rychwalska A. (red.), „Modelowanie matematyczne i symulacje komputerowe w naukach społecznych – podręcznik dla studentów I roku”, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa 2007
- Juszczak S., „Badania ilościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne”, Wydawnictwo Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania, Katowice 2005
- Kaliszuk B., Sautycz W., Grudzińska B., Harańczuk E. (red.), „Strategia Rozwoju Powiatu Bialskiego na lata 2007–2015”, Biała Podlaska 2008, powiatbialski.bip.lublin.pl/upload/pliki/srpb_2007_2015.pdf

- Kapuściński R., „Lapidaria”, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1997
- Kapuściński R., „Lapidarium V”, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 2004
- Kay J., „Podstawy sukcesu firmy”, PWE, Warszawa 1996
- Kaznowski D., Społeczeństwo sieci – „Społeczne aspekty nowych mediów”, Jan van Dijk networkeddigital.com
- Klein N., „No logo”, Świat Literacki, Izabelin 2004
- Klimas P., Analiza sieciowa w naukach o zarządzaniu [w:] „Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu”, Czakon W. (red.), Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013
- Kłoskowska A., Kultura, [w:] Sztompka P., Kucia M. (red.), „Socjologia. Lektury”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005
- Kłoskowska A., Teoria socjologiczna Pierre’a Bourdieu. Wstęp do wydania polskiego, [w:] Bourdieu P., Passeron J.-C., „Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania”, Warszawa 1990
- Kłoskowska A., Wartości, potrzeby i aspiracje kulturalne małej społeczności miejskiej, [w:] „Studia Socjologiczne”, nr 3, 1970
- Knapik W., Kowalska M., „Kapitał ludzki, kulturowy i społeczny a jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich województwa małopolskiego”, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 2011, s. 16
- kongreskultury.pl/library/File/RaportKultMiej/kult.miej_raport%281%29.pdf
- Korporowicz L., „Socjologia kulturowa. Kontynuacje i poszukiwania”, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011
- Kowalik W., Malczyk K., Maźnica Ł., Strycharz J., „Kompetencje kadr kultury a rozwój kapitału społecznego”, Małopolski Instytut Kultur, Kraków 2013
- Krajewski M., „Kultura i społeczeństwo”, T. LVII, nr 1, Komitet Socjologii PAN, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2013
- Krawczak E., Nowe media a przestrzeń sztuki. Twórca, odbiorca i dzieło, [w:] Mucha J. (red.), „Nie tylko Internet. Nowe media, przyroda i „technologie społeczne” a praktyki kulturowe”, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2010
- Krzysztofek K., Szczepański M.S., „Zrozumieć rozwój – od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych”, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002
- Krzysztofek K., Społeczeństwo w dobie internetu: refleksyjne czy algorytmiczne? [w:] „Re: internet — społeczne aspekty medium. Polskie konteksty i interpretacje”, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006

- Krzysztofek K., Nie-ludzka sieć. Wokół teorii actor-network, [w:] Gorzelak G., Szczepański M. S., Ślęzak-Tazbir W. (red.), „Człowiek – miasto – region”, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009
- Krzysztofek K., W stronę maszyn społecznych. Jaka będzie socjologia, której nie znamy?, „Studia Socjologiczne”, nr 2/2011
- Kuper A., „Kultura. Model antropologiczny”, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005
- Kwiatkowski S., Sharif N.M., „Intellectual Entrepreneurship and Courage To Act”, Publishing House of Leon Kozminsky Academy of Entrepreneurship and Management, Warszawa 2005
- Lachiewicz S., Rola struktur sieciowych w rozwoju przedsiębiorczości technologicznej, „Problemy zarządzania”, nr 2(24)/2009
- Laumann E., Mardsen P., Prensky D., The boundary specification problem in network analysis, [w:] Burt R., Minor M. (red.), „Applied Network Analysis”, London 1983
- Lewicki J., „Kapitał ludzki jako czynnik rozwoju lokalnego. Przykład miasta Bialska-Białej i powiatu bielskiego”, Wydawnictwo AT, Kraków 2013
- Leśniak-Moczuk K., Sieci społeczne jako komponent kapitału społecznego w społeczności lokalnej, [w:] Partycki S. (red.), „E-gospodarka E-społeczeństwo w Europie Środkowej i Wschodniej”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009
- „Lokalna Strategia Innowacji Powiatu Bialskiego i Miasta Biała Podlaska na lata 2014-2020” [w:] „Opracowanie Strategii Innowacji dla Wybranych Obszarów Wzrostu i Stagnacji w Województwie Lubelskim”, Projekt Systemowy „Kapitał Intelktualny Lubelszczyzny 2010-2013”
- Lubaś M., W świecie niestabilnych całości. Clifford Geertz o współczesnej heterogenizacji kulturowej, [w:] Szafranski A. A. (red.), „Geertz. Dziedzictwo – Interpretacje – Dylematy”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012
- Malinowski B., „Culture”, [w:] Encyclopedia of the Social Sciences, New York 1931
- Mead M., „Kultura i tożsamość”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978
- Michalski M., „Centralność w sieciach społecznych”, Politechnika Wroclawska, 2009, <https://www.ii.pwr.edu.pl/~sna/files/SNG-P-2009-04-06.pdf>
- Mikuła B., „Organizacje oparte na wiedzy”, Akademia Ekonomiczna, Kraków 2006
- Mikusińska A., „Socjologia. Przewodnik encyklopedyczny”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008
- Mitchell J. C., The Concept and Use of Social Networks [w:] Boissevain J., Mitchell J. C., (red.), „Network Analysis: Studies and Human Interaciton”, Mouton 1973

- Morzy M., Ławrynowicz A., „Wprowadzenie do analizy sieci społecznych”, Instytut Informatyki, Poznań 2010/2011, cs.put.poznan.pl/mmorzy/tsiss/9_Wprowadzenie_do_SNA.pdf
- Nowak S., „Metodologia badań społecznych”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008
- Nowak S., Postawy i wartości ideologiczne i ich społeczne determinanty, [w:] Nowak S. (red.), „Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1989
- Olechnicka A., Płoszaj A., Sieci współpracy receptą na innowacyjność regionu?, [w:] Tucholska A. (red.), „Europejskie wyzwania dla Polski i jej regionów”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010
- Olechnicki K., Załęcki P., „Słownik socjologiczny”, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 2002
- osp.org.pl
- Partycki S., „Partnerstwo i współpraca a kryzys gospodarczo-społeczny w Europie Środkowej i Wschodniej”, Tom 1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010
- Partycki S., Cyberprzestrzeń a regionalizm, [w:] Wadowski D. (red.), „Kultura, media, społeczeństwo”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007
- Partycki S., „Nowa ekonomia i społeczeństwo”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006
- Piekarczyk A., Zimniewicz K., „Myślenie sieciowe w teorii i praktyce”, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010
- Płoszaj A., Analiza sieci - pomoc w ocenie dynamiki współzależności i relacji [w:] Olejniczak K. (red.), „Praktyka ewaluacji efektów programów rozwoju regionalnego - studium porównawcze”, Raporty i Analizy EUROREG, 2/2009, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2009
- Praszkier R., Zaufanie jako osiowy czynnik dynamiki kapitału społecznego, „Trzeci Sektor” Instytut Spraw Publicznych, nr 10, Warszawa 2007
- Putnam R., „Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech”, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1995
- Puzynina J., „Język wartości”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992
- Rifkin J., „Wiek dostępu. Nowa kultura hiperkapitalizmu, w której płaci się za każdą chwilę życia”, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2003
- Rifkin J., „Koniec pracy: schyłek siły roboczej na świecie i początek ery postronkowej”, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2001
- Ritzer G., „Magiczny świat konsumpcji”, Muza, Warszawa 2001
- Rogers E. M., „Diffusion of innovations”, (5th ed.), Free Press, New York 2003
- Rogowski Ł., „Estetyka www – od sztuki w Internecie do sztuki publicznej”, [w:] Płonka-Syroka B., Staszczak M. (red.), „E-kultura, e-nauka, e-społeczeństwo”, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2008

- Rybicki P., „Struktura społecznego świata. Studia z teorii społecznej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1979
- Sadowski A., Uwarunkowania konwersji różnicowania kulturowego mieszkańców dużego miasta pogranicza w kapitał społeczny i kulturowy [w:] Szczepański M. S. (red.), „Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów”, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008
- Scott J., „Social Network Analysis. A Handbook”, Wydawnictwo SAGE, Londyn 2000
- Sępoch A., „Współczesny dom kultury w środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych”, Instytut Socjologii Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wojewódzki Ośrodek Kultury w Lublinie, Lublin 2012
- Sielicki J., Style życia Polaków 2002 [w:] „Marketing w praktyce”, Listopad, nr 11, Warszawa 2002
- Sozański T., „Sieć społeczna, Encyklopedia Socjologii”, Tom 4, Wydawnictwo Oficyna Naukowa, Warszawa 2002
- Stachowicz-Stanusch A., Sworowska A., „Analiza sieci społecznych jako narzędzie diagnozy przepływów wiedzy w procesach innowacyjnych”, Katedra Podstaw Zarządzania i Marketingu, Wydział Organizacji i Zarządzania, Politechnika Śląska, Zabrze 2011
- Starosta P., „Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego”, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995
- Statut Biblioteki Pedagogicznej w Białej podlaskiej, bialabp.bip.lublin.pl/upload/pliki/1Statut_2013_tekst_jedn.pdf
- „Strategia Rozwoju Miasta Biała Podlaska na lata 2008-2015”, bialapodlaska.pl/pliki/dok/Strategia1.pdf
- Strzyczkowski K., O (nie)użyteczności pojęcia kapitału kulturowego z perspektywy ustaleń socjologii amerykańskiej [w:] „Kultura i Społeczeństwo”, T. LI, nr 3, Warszawa 2007
- Szacka B., „Wprowadzenie do socjologii”, Wydawnictwo Oficyna Naukowa, Warszawa 2003
- Szacki J., „Historia myśli socjologicznej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004
- Szczepański M. S. (red.), „ Kapitał społeczno-kulturowy a rozwój lokalny i regionalny”, Śląskie Wydawnictwa Naukowe, Tychy 2000
- Szmatka J., Małe struktury społeczne. Wstęp do mikrosocjologii strukturalnej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
- Szmatka J., Willer D., Uhl I., Strukturalne determinanty władzy w sieciach wymiany, „Studia Socjologiczne”, nr 3/1996

- Sztompka P., „Zaufanie. Fundament społeczeństwa”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007
- Sztompka P., „Socjologia zmian społecznych”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005
- Sztompka P., „Socjologia. Analiza społeczeństwa”, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002
- Sztompka, P., Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych: zaufanie, lojalność, solidarność, [w:] Sztompka P. (red.), „Imponderabilia wielkiej zmiany. Mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Kraków 1999
- Sztumski J., „Wstęp do metod i technik badań społecznych, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1995
- Świątkiewicz W., Kapitał społeczno-kulturowy rodziny w województwie śląskim [w:] Frąckiewicz L. (red.), „Zapobieganie wykluczeniu społecznemu”, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2005
- Świątkiewicz W., Kapitał kulturowy a zagadnienie integracji społecznej, [w:] Barska A., Michalczyk T., Szczepański M. S., „Ku integracji rozwoju człowieka i społeczeństwa. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Władysławowi Jacherowi”, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 1957, Katowice-Opole 2001
- Świątkiewicz W., Wokół socjologicznej koncepcji kapitału kulturowego, [w:] Szczepański M. S. (red.), „Kapitał społeczno-kulturowy a rozwój lokalny i regionalny”, Śląskie Wydawnictwa Naukowe, Tychy 2000
- Tapscott D., „Cyfrowa dorosłość”, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010
- Tapscott D., Williams Anthony D., „Makrowikinomia. Reset świata i biznesu”, Wydawnictwo Studio EMKA, Warszawa 2011
- Tapscott D., Williams A., „Wikinomia. O globalnej współpracy, która zmienia Wszystko”, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008
- technopolis.polityka.pl/2007/rozmowa-z-mirosława-marody-o-społeczeństwie-informatycznym
- Theiss M., „Zoom na domy kultury – raport. Diagnoza domów kultury w województwie mazowieckim – najważniejsze wnioski”, Warszawa 2009
- Turner, J. H., „Struktura teorii socjologicznej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006
- Turner J. H., „Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie”, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1998
- Turowski J., „Socjologia. Wielkie struktury społeczne”, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1999
- Tyszką A., „Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1971

- Uniwersytet Dziecięcy Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, pswbp.pl/index.php/pl/oferta-edukacyjna-ud
- Uniwersytet Trzeciego Wieku Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, utw.pswbp.pl/?page_id=10&language=pl
- Urry J., „Socjologia mobilności”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009
- Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r., rozdział 2, art. 7.1., www.lex.pl/akt/-/akt/dz-u-2013-594
- Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r., rozdział 2, art. 9.1., www.lex.pl/akt/-/akt/dz-u-2012-406
- Ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 05 czerwca 1998 r., rozdział 2, art. 4.1., www.lex.pl/akt/-/akt/dz-u-2013-595
- „Uwarunkowania zewnętrzne i potencjał domów kultury”. Wyniki analizy Desk Research, raport częściowy opracowany dla Narodowego Centrum Kultury przygotowany przez firmę Grupa IQS sp. z o.o., Warszawa 2010
- Wadowski D., „Kultura – Media – Społeczeństwo. Księga Jubileuszowa ku czci Ojca Profesora Leona Dyczewskiego OFMConv”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007
- Walczak – Duraj D., Specyfika kapitału społecznego kobiet wiejskich, [w:] Partycki S. (red.), „Kultura a rynek”, T. 2, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008
- Wasserman S., Faust K., „Social Network Analysis: Methods and Applications”, Cambridge University Press, Cambridge 1994
- Weber M., „Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002
- Wielecki K., „Kryzys i socjologia”, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012
- Wildowicz-Giegiel A., „Rola kapitału społecznego w procesie tworzenia i transferu wiedzy”, [za:] Lissowska M., „The Challenge of the Knowledge – Based Economy: The Polish Case”, „Gospodarka Narodowa”, 2007, nr 3, instytut.info/IVkonf/referaty/Wildowicz-Giegiel.pdf
- w-lubelskie.pl/mapapowiaty/powiaty/bialski.php
- Wilson R. J., „Wprowadzenie do teorii grafów”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000
- Wnuk-Lipiński E., „Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany społecznej”, Warszawa 1990
- Wojciechowski A., „Rozległość kontaktów i siła wzajemnej pomocy w sieci powiązań społecznych”, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3/2004
- Wojnar K., Grochowski M., „Infrastruktura kultury. Polityka spójności a atrakcyjność miast”, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2011

- Wojnar K., Płoszaj A., „Analiza sieci współpracy Ośrodków naukowo-badawczych – przykład Programu ESPON”, *Studia Regionalne i Lokalne*, Nr 4(38)/2009
- Zacher L. W., *Gry o przyszłe światy*, Wydawnictwo Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa 2006
- Zacher L. W., *Transformacje społeczeństw. Od informacji do wiedzy*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2007
- Zarycki T., „Kapitał kulturowy – założenia i perspektywy zastosowań teorii Pierre’a Bourdieu”, [w:] *Psychologia Społeczna*, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, tom 4 1–2 (10) 12–25, Warszawa 2009
- Zawojski P., „Cyberkultura. Syntopia sztuki, nauki i technologii”, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2010
- Zieleniewski J., „Organizacja i zarządzanie”, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969
- Ziółkowski M., „Słownik etnologiczny”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 1987